ព្រះ

អភិធម្មត្ថសង្គហ

បរិច្ឆេទទី ១

ចិត្តសង្គហវិភាគ

រៀបរៀងដោយ
បណ្ឌិតធម្មាចារ្យ រស់ សុជាត

ព.ស ២៥៤១

អារម្ភកថា

កាលពីដើមឡើយ សៀវភៅព្រះអភិធម្មនេះ លោកគ្រូធម្មាចារ្យ **រស់ សុផាត** បានរៀបរៀងកែសម្រួលនិងសរសេរដោយដៃផ្ទាល់ ។

ក្រោយមក លោកគ្រូបានអញ្ជើញមកប្រទេសបារាំង ដើម្បីព្យាបាលរោគ ហើយបាននាំយកសៀវភៅព្រះអភិធម្មនេះចំនួន ៥ ក្បាល មកប្រគេនខ្ញុំព្រះករុណាអាត្មាភាព នៅប្រទេសបារាំង ខ្ញុំព្រះករុណាអាត្មាភាពមើលហើយ យល់ថាមិនសូវជារៀបរយ ព្រោះសរសេរដោយដៃ គឺ ធ្វើឲ្យមានការពិបាកមើល ពិបាកក្នុងការសិក្សារៀនសូត្រ ។

ដូច្នេះហើយខ្ញុំព្រះករុណាអាត្មាភាព មានសទ្ធាជ្រះថ្លាថានឹងជួយវាយកុំព្យូទ័រ គឺ ធ្វើជាអក្សរពុម្ព ហើយបានធានាថានឹងជួយវាយកុំព្យូទ័រជូនលោកគ្រូគ្រប់ក្បាលទាំងអស់ ដែលលោកគ្រូបានសរសេរដោយដៃរួចហើយ ទើបចាប់ផ្ដើមវាយកុំព្យូទ័រ កាលពីថ្ងៃទី ២៤ ខែ ៦ ឆ្នាំ ២០០៦ រួចហើយបានបញ្ជូនឲ្យឧបាសិកា **លី ឈុនស៊** ជួយត្រួតពិនិត្យតួអក្សរ ក្រែងមានខុសតួអក្សរខ្លះៗ ព្រោះសរសេរតាមជាថ្មី ។

ក្នុងការសរសេរជាថ្មីនេះ ខ្ញុំព្រះករុណាអាត្មាភាពបានបន្ថែមតារាងរូបដួងចិត្ត ១២១ តារាងរូបចេតសិក ៥២ និង តារាងរូប ២៨

មានតារាងរូបឲ្យមើលទៅឃើញថា ងាយយល់ជាង រីឯតួអក្សរមិនបាន បន្ថែម ឬ បន្ថយអត្ថន័យទេ ។

សៀវភៅនេះល្អណាស់សូមឲ្យកើតជាប្រយោជន៍ដល់ ពុទ្ធបរិស័ទយើងទាំងក្នុងប្រទេស និងក្រៅប្រទេស សិក្សារៀនសូត្រដើម្បីឲ្យព្រះពុទ្ធសាសនារីកចម្រើនតរៀងទៅជាយូរអង្វែង ។

សូមឲ្យខ្មែរយើងចេះដឹង និង ប្រព្រឹត្តបដិបត្តិក្នុងធម៌របស់ព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធឲ្យបានច្រើន ដើម្បីសេចក្ដីសុខគ្រប់ៗគ្នា កុំបីអាក់ខានឡើយ ៕

ធ្វើនៅវត្ត រស្មីសាមគ្គី
ថ្ងៃទី ២៣ ខែ ១០ ឆ្នាំ ២០០៦
32 RUE HORACE VERNET
59100 ROUBAIX - FRANCE

លោកគ្រូ
នៅ សាខន អគ្គតេជោ

អភិធម្មត្ថសង្គហៈ

សេចក្តីនៃពាក្យថា **អភិធម្មត្ថសង្គហ** ចែកចេញជា ៥ ស័ព្ទ គឺ **អភិ + ធម្ម + អត្ថ + សំ + គហ** រួមជា **អភិធម្មត្ថសង្គហ** ។

- **អភិ** ប្រែថា ដ៏ប្រសើរ ។
- **ធម្ម** ប្រែថា សភាវៈដែលទ្រទ្រង់ ។
- **អត្ថ** ប្រែថា អត្ថ ឬ សេចក្តី ។
- **សំ** ប្រែថា ដោយសង្ខេប ។
- **គហ** ប្រែថា ការរួបរួមទុក ។

ដូច្នេះ ពាក្យថា **អភិធម្មត្ថសង្គហ** នេះ ប្រែថា ការរួបរួមសេចក្តីនៃព្រះអភិធម្ម (៧ គម្ពីរ) ទុកដោយសង្ខេប ៕

ព្រះ
អភិធម្ម ៧ គម្ពីរ

ព្រះអភិធម្មមាន ៧ គម្ពីរ គឺ :-

១.ធម្មសង្គណីបករណៈ អដ្ឋកថា គឺ អដ្ឋសាលិនី ។

២.វិភង្គបករណៈ អដ្ឋកថា គឺ សម្មោហវិនោទនី ។

៣.ធាតុកថាបករណៈ

៤.បុគ្គលប្បញ្ញត្តិបករណៈ

៥.កថាវត្ថុបករណៈ

៦.យមកបករណៈ

៧.បដ្ឋានបករណៈ

(៣–៧) អដ្ឋកថា គឺ បរមត្ថទីបនី បញ្ចបករណដ្ឋកថា ។

អដ្ឋកថាព្រះត្រៃបិដកនោះ ចំណែកធំ ព្រះពុទ្ធឃោសាចារ្យលោកប្រែនិងរៀបរៀងពីអដ្ឋកថាដើម ក្នុងភាសាសីហឡៈ គឺ មហាអដ្ឋកថា មហាបច្ចរី និង កុរុនទី ដែលបន្តគ្នាមកតាំងតែអំពីសម័យព្រះមហិន្ទត្ថេរ ព្រះឱរសរបស់ព្រះចៅអសោកមហារាជ បានទៅផ្សព្វផ្សាយព្រះពុទ្ធសាសនា នៅក្នុងប្រទេសសេរីលង្កានោះម្ល៉េះ ។

តត្ថ វុត្តាភិធម្មត្ថា ចតុធា បរមត្ថតោ
ចិត្តំ ចេតសិកំ រូបំ និព្វានមីតិ សព្វថា

អត្ថនៃព្រះអភិធម្មទាំង ៧ គម្ពីរ ដែលព្រះដ៏មានព្រះភាគទ្រង់ត្រាស់ទុកដោយសេចក្តីសុខុមក្រៃពេកនោះ ដោយបរមត្ថ មាន ៤ ប្រការ គឺ ចិត្ត ចេតសិក រូប និព្វាន ។

សភាវៈទាំង ៤ នេះ ជាបរមត្ថ ដែលហៅថា **ព្រះបរមត្ថ-បិដក** ហើយព្រះបរមត្ថបិដកទាំង ៧ គម្ពីរនេះ ព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យបានរួបរួមសេចក្តីទុកដោយសង្ខេប ហៅថា **ព្រះអភិធម្មត្ថសង្គហៈ** ចាត់ជាបរិច្ឆេទ មាន **៩ បរិច្ឆេទ** ។

ព្រះបរមត្ថធម៌ទាំង ៤ ប្រការនេះ តាមន័យ ព្រះអភិធម្មត្ថ-សង្គហៈ លោកពោលពីរឿង **ចិត្ត** ជាបរិច្ឆេទទី ១ ។

ពាក្យថា **បរមត្ថ** ចែកជា ២ បទ គឺ **បរម + អត្ថ** ប្រែថា អត្ថសេចក្តីដ៏ប្រសើរខ្ពង់ខ្ពស់មិនវិបរិត ។

បរមត្ថធម៌ មាន ២ គឺ :

- **សង្ខតធម៌** ធម៌ដែលមានបច្ច័យតាក់តែង គឺ ចិត្ត ចេតសិក រូប ។

- **អសង្ខតធម៌** ធម៌ដែលមិនមានបច្ច័យតាក់តែង គឺ ព្រះនិព្វាន ។

សច្ចៈ សេចក្ដីពិត ។ ព្រះដ៏មានព្រះភាគជាម្ចាស់ ជាអ្នកឆ្លាតឈ្លាសក្នុងការទេសនា បានត្រាស់នូវសច្ចៈ ២ គឺ **បរមត្ថសច្ចៈ** ពិតដោយបរមត្ថ ១ និង **សម្មតិសច្ចៈ** ពិតដោយសម្មតិ ១ តែប៉ុណ្ណោះ មិនមានសច្ចៈទី ៣ ឡើយ ។

ហេតុដែលព្រះអង្គទ្រង់ត្រាស់នូវសម្មតិសច្ចៈ

\+ ដោយហេតុ ៨ ប្រការ គឺ :

១. ដើម្បីទ្រង់សំដែង ហិរិ និង ឱត្តប្បៈ ។

២. ដើម្បីទ្រង់សំដែង កម្មស្សកតា ។

៣. ដើម្បីទ្រង់សំដែង ដល់អ្នកប្រព្រឹត្តចំពោះខ្លួន ។

៤. ដើម្បីទ្រង់សំដែង ដល់អនន្តរិយកម្ម ។

៥. ដើម្បីទ្រង់សំដែង ដល់ព្រហ្មវិហារធម៌ ។

៦. ដើម្បីទ្រង់សំដែង បុព្វេនិវាសញ្ញាណ ។

៧. ដើម្បីទ្រង់សំដែង ដល់ទក្ខិណាវិសុទ្ធិ ។

៨. ដើម្បីទ្រង់មិនលះ បញ្ញត្តិនៃលោក ។

ធម៌ទាំងពួង បានដល់ បរមត្ថធម៌ទាំង ៤ គឺ ចិត្ត ចេតសិក រូប និព្វាន ជាអនត្តា គឺ មិនមែនតួខ្លួន មិនទៅក្នុងអំណាចបង្គាប់បញ្ញារបស់បុគ្គលណាឡើយ ។

ក្នុងបរមត្ថធម៌ទាំង ៤ នេះ

- **ចិត្តបរមត្ថ** បានដល់ ចិត្ត ៨៩ ឬ ១២១ ដួង ។
- **រូបបរមត្ថ** បានដល់ រូប ២៨ ។
- **ចេតសិកបរមត្ថ** បានដល់ ចេតសិក ៥២ ដួង ជាលោកិយ ដល់នូវការបែកធ្លាយ និង រលត់ទៅវិញ ជាសង្ខារធម៌ គឺ កើតឡើងមានបច្ច័យតាក់តែង ជាសង្ខតធម៌ គឺ ជាធម៌ដែលកើតរលត់ ។
- **និព្វានបរមត្ថ** បានដល់ ព្រះនិព្វាន ជាលោកុត្តរ គឺ ការឆ្លងផុតពីលោក ជាវិសង្ខារធម៌ គឺ មិនមានបច្ច័យតាក់តែង ជាអសង្ខតធម៌ គឺ មិនកើតរលត់ ។

- ចិត្តបរមត្ថ ចេតសិកបរមត្ថ និព្វានបរមត្ថ ទាំង ៣ នេះ ជានាមធម៌ ប៉ុន្តែ ចិត្ត និង ចេតសិក ជានាមធម៌ ដឹងនូវអារម្មណ៍ ចំណែកឯ និព្វាន ជានាមធម៌ មិនដឹងអារម្មណ៍ ។

- **ចិត្ត ៨៩ ឬ ១២១**
- **ចេតសិក ៥២**

} ជានាមធម៌ ជាសង្ខារធម៌ ជាសង្ខតធម៌

- **រូប ២៨** } ជារូបធម៌ ជាសង្ខារធម៌ ជាសង្ខតធម៌
- **និព្វាន** } ជានាមធម៌ ជាវិសង្ខារធម៌ និង ជាអសង្ខតធម៌ ។

ខន្ធ ៥

ខន្ធ ៥ គឺ រូបក្ខន្ធ ១ វេទនាខន្ធ ១ សញ្ញាខន្ធ ១ សង្ខារក្ខន្ធ ១ វិញ្ញាណក្ខន្ធ ១ ។

ពាក្យថា **ខន្ធ** សំដៅដល់សភាវធម៌ដែលចំណែកជា អតីត អនាគត បច្ចុប្បន្ន ខាងក្នុង ខាងក្រៅ គ្រោតគ្រាត ល្អិត ថោក-ទាប ប្រណីត ឆ្ងាយ ជិត ។

ខន្ធ ជារូបធម៌នាមធម៌ ជាសង្ខារធម៌ ជាសង្ខតធម៌ គឺជាធម៌ដែលបច្ច័យតាក់តែង និងកើតរលត់ ។

ពាក្យថា **ឧបាទានក្ខន្ធ** សំដៅយកខន្ធណាដែលប្រព្រឹត្តប្រកបនឹងអាសវៈ ជាបច្ច័យដល់ឧបាទាន នេះហៅថា ឧបាទានក្ខន្ធ ។

លោកុត្តរចិត្ត និងចេតសិកប្រកប មិនមែនជាឧបាទានក្ខន្ធទេ ។

អត្ថក្នុងព្រះអភិធម្មទាំងឡាយ ដែលព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធ ជាម្ចាស់ទ្រង់ត្រាស់ទុកនោះ គឺ ដោយអំណាចនៃធម៌ មានខន្ធដោយបរមត្ថ វៀរនូវសម្មតិចេញ គឺមាន ៤ ប្រការ :

- **រូប ២៨** ជារូបក្ខន្ធ ។
- **ចេតសិក ៥២** គឺ វេទនាចេតសិក ១ ជាវេទនាខន្ធ សញ្ញា-ចេតសិក ១ ជាសញ្ញាខន្ធ នៅសល់ចេតសិក ៥០ ទៀតជាសង្ខារក្ខន្ធ រួមជាខន្ធ ៣ ។
- **ចិត្ត ៨៩** ជាវិញ្ញាណក្ខន្ធ ។
- **និព្វាន** ជាខន្ធវិមុត្តិ ផុតចាកខន្ធទាំង ៥ ។

ដូច្នេះ បរមត្ថធម៌ ៣ ជាខន្ធ ៥ , ខន្ធ ៥ ជាបរមត្ថធម៌ ៣ ។

- **រូបក្ខន្ធ** បានដល់ រូបបរមត្ថ ២៨ ។
- **វេទនាខន្ធ** បានដល់ វេទនាចេតសិក ១ ។
- **សញ្ញាខន្ធ** បានដល់ សញ្ញាចេតសិក ១ ។
- **សង្ខារក្ខន្ធ** បានដល់ សង្ខារចេតសិក ៥០ ។
- **វិញ្ញាណក្ខន្ធ** បានដល់ ចិត្តបរមត្ថ ៨៩ ឬ ១២១ ។

សំណួរ

១. បរមត្ថធម៌អ្វីខ្លះ	ជាសង្ខារធម៌	?
២. សង្ខារធម៌	ជាសង្ខារក្ខន្ធ ឬទេ	?
៣. វិសង្ខារធម៌	ជាសង្ខតធម៌ ឬទេ	?
៤. អសង្ខតធម៌	ជាខន្ធអ្វី	?
៥. អសង្ខតធម៌	ជាលោកិយ ឬជាលោកុត្តរ	?
៦. ចិត្ត	ជាសង្ខារក្ខន្ធ ឬទេ	?
៧. ចេតសិក	ជាសង្ខារក្ខន្ធ ឬទេ	?
៨. វេទនាខន្ធ	ជាបរមត្ថធម៌អ្វី	?
៩. ខន្ធអ្វី	មិនមែនជាបរមត្ថធម៌	?
១០. បរមត្ថធម៌អ្វី	មិនមែនជាខន្ធ	?

ចិត្តបរមត្ថ

ពាក្យថា **ចិត្ត** មានសេចក្ដីថា :

- ធម្មជាតិណារមែងគិត គឺ ដឹងអារម្មណ៍ ធម្មជាតិនោះ ឈ្មោះថា **ចិត្ត** ។

- ធម្មជាតិដែលឈ្មោះថា **ចិត្ត** ព្រោះអត្ថថា ជាហេតុឲ្យសម្បយុត្តធម៌ដឹងនូវអារម្មណ៍ ។

- ធម្មជាតិដែលគ្រាន់តែគិត គឺ ដឹង ឈ្មោះថា **ចិត្ត** ។

ក្នុងអដ្ឋសាលិនី ពោលទុកថា :

យំ ចិត្តំ មនោ ហទយំ មានសំ បណ្ឌរំ មនាយតនំ មនិន្ទ្រិយំ វិញ្ញាណំ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ តជ្ជា មនោវិញ្ញាណធាតុ ឥទំ ចិត្តំ ។

ប្រែថា :

១. ធម្មជាតិណា រមែងគិត ធម្មជាតិនោះ ឈ្មោះថា **ចិត្ត**

២. ធម្មជាតិណា តែងបង្អោនទៅ ធម្មជាតិនោះ ឈ្មោះថា **មនោ**

៣. ធម្មជាតិណា ដែលដឹងអារម្មណ៍ ទុកនៅខាងក្នុង ធម្មជាតិ

នោះ ឈ្មោះថា **ហទយះ**

៤. ចិត្ត នោះឯងមានឆន្ទះ គឺ ការពេញចិត្ត ឈ្មោះថា **មានសះ**

៥. ចិត្ត នោះជាធម្មជាតិបរិសុទ្ធ ឈ្មោះថា **បណ្ឌរះ**

៦. មនះ ដែលជាអាយតនះខាងក្នុង ឈ្មោះថា **មនាយតនះ**

៧. មនះ ដែលជាឥន្ទ្រីយ៍ ឈ្មោះថា **មនិន្ទ្រីយ៍**

៨. ធម្មជាតិ ដែលដឹងច្បាស់នូវអារម្មណ៍ ឈ្មោះថា **វិញ្ញាណ**

៩. ខន្ធ គឺ កងនៃវិញ្ញាណ ឈ្មោះថា **វិញ្ញាណក្ខន្ធ**

១០. មនះ ដែលជាធាតុដឹងច្បាស់នូវអារម្មណ៍ ឈ្មោះថា **មនោវិញ្ញាណធាតុ**

លក្ខណះរបស់ចិត្ត

ចិត្ត ជាសង្ខតធម៌ គឺ ធម៌ដែលមានបច្ច័យតាក់តែង ដោយការតាក់តែងរបស់បច្ច័យទាំងឡាយដូច្នេះឯង ទើបចិត្តធ្លាក់ចុះក្នុងអំណាចនៃសាមញ្ញលក្ខណះ (ត្រៃលក្ខណ៍) គឺ អនិច្ចលក្ខណះ

ទុក្ខលក្ខណៈ និង អនត្តលក្ខណៈ ព្រោះតែចិត្ត មានសភាពជាត្រៃ-លក្ខណ៍ យ៉ាងនេះឯង ទើបចិត្ត មានអាការកើតរលត់បន្តជាប់គ្នា មិនដាច់ខ្សែរយៈ ហើយប្រព្រឹត្តទៅយ៉ាងរហ័សបំផុត លំបាកនឹងប្រមាណបានណាស់ ៕

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់ចិត្ត

-វិជាននលក្ខណំ មានការដឹងអារម្មណ៍ ជាលក្ខណៈ
-បុព្វង្គមរសំ មានសភាពជាប្រធាន ជាកិច្ច
-សន្ធានបច្ចុប្បដ្ឋានំ មានការកើតបន្តជាប់គ្នាជាអាការប្រាកដ
-នាមរូបបទដ្ឋានំ មាននាមក្ខន្ធ ៣ និង រូប ជាបទដ្ឋាន

អំណាចរបស់ចិត្ត

ចិត្ត ក្នុងស័ព្ទនេះ មានសេចក្តីសង្ខេបថា :

១. វិចិត្តករណា ចិត្តំ ឈ្មោះថា **ចិត្ត** ព្រោះធ្វើឲ្យវិចិត្រផ្សេងៗ និងធ្វើវត្ថុផ្សេងៗឲ្យវិចិត្រ គឺថា វត្ថុផ្សេងៗដែលកើតពីសិល្ប-វិទ្យាផ្សេងៗ ក៏ព្រោះចិត្ត ដូចជាគំនូរ ចម្លាក់ជាដើម និង ធ្វើកិរិយាមាយាទឲ្យវិចិត្រ សមរម្យសុភាព ក៏ព្រោះចិត្ត និងម្យ៉ាងទៀត សំដៅ

ដល់ការធ្វើទីកើតប្លែកៗ ដែលកើតពីចិត្តជាកុសលនិងអកុសល ឲ្យវិចិត្រ គឺសន្ទឹកសន្ធាប់ មាននរក តិរច្ឆាន មនុស្ស ទេវតាជាដើម ។

២. អត្តនោ ចិត្តតាយ វា ឈ្មោះថា **ចិត្ត** ព្រោះសភាវៈខ្លួនឯងវិចិត្រ គឺ វិចិត្រដោយខ្លួនឯង បានសេចក្ដីថា ចិត្តនោះឯងជាកុសលក៏មាន ជាអកុសលក៏មាន ជាវិបាកក៏មាន ជាកិរិយាក៏មាន គឺថាចិត្តនោះឯង ខណៈខ្លះក៏ជាកុសល ខណៈខ្លះក៏ជាអកុសល ខណៈខ្លះក៏ជាវិបាក ខណៈខ្លះក៏ជាកិរិយា ។

៣. ចិត្តំ កម្មកិលេសេហិ ឈ្មោះថា **ចិត្ត** ព្រោះសន្សំកម្ម និង កិលេស ។ គឺ ចិត្តនោះឯង ជាតួសន្សំកម្មដែលជាកុសលជាអកុសល និង សន្សំកិលេស មាន រាគៈ ទោសៈ និង មោហៈជាដើម នឹងសន្សំក្នុងទីដទៃមិនបាន ដូចមានរាគៈហើយ ចិត្តនោះក៏សន្សំ រាគៈនោះឲ្យច្រើនឡើងៗ ជាដើម ។

៤. ចិត្តំ តាយតិ វា តថា ឈ្មោះថា **ចិត្ត** ព្រោះរក្សាទុកនូវវិបាករបស់ខ្លួន ។ គឺ កម្មនិងកិលេសដែលសន្សំហើយនោះ រក្សាវិបាករបស់ខ្លួនមិនឲ្យបាត់បង់សូន្យទៅទេ កាលណាមានឱកាស បានបច្ច័យហើយ វិបាកនោះៗ តែងនឹងកើតឡើង ដូចកើតឡើងតាមទ្វារភ្នែកជាដើម ។

៥. ចិនោតិ អត្តសន្តានំ ឈ្មោះថា **ចិត្ត** ព្រោះសន្សំសន្តាននៃខ្លួន ។ គឺថា ចិត្តនោះឯង តែងសន្សំសេចក្ដីល្អខ្លះ សេចក្ដីអាក្រក់ខ្លះ ទុកក្នុងសន្តានមិនឲ្យសាបសូន្យ ធ្វើឲ្យកើតជាទម្លាប់ដ៏ថ្មីក ក្នុងការប្រព្រឹត្តរហូតទៅជានិស្ស័យ ឬជាចរិតជាប់ក្នុងសន្តាន ។

៦. វិចិត្តារម្មណន្តិ ចាតិ ឈ្មោះថា **ចិត្ត** ព្រោះមានអារម្មណ៍វិចិត្រដោយប្រការផ្សេងៗ គឺថា ចិត្តនេះ ជាធម្មជាតិដឹងនូវអារម្មណ៍ទាំង ៦ បានទាំងអស់ ទាំង ៦ ទ្វារ តែដឹងបានចំពោះអារម្មណ៍មួយៗប៉ុណ្ណោះ មានរូបារម្មណ៍ជាដើម ។

ក្នុងអដ្ឋកថាបរមត្ថទីបនីដីកា ពោលថា :

ចិត្តវិចិត្តតាយ សញ្ញាវិចិត្តតា សញ្ញាវិចិត្តតាយ តណ្ហាវិចិត្តតា តណ្ហាវិចិត្តតាយ កម្មានិវិចិត្តានិ កម្មវិចិត្តតា យោនិយោវិចិត្តតា យោនីវិចិត្តតាយ តេសំ តិរច្ឆានគតានំ វិចិត្តតា វេទិតព្វា ។

ប្រែថា សភាពដែលសត្វទាំងឡាយវិចិត្រនោះ ក៏ព្រោះកំណើតវិចិត្រ កំណើតវិចិត្រព្រោះកម្មវិចិត្រ កម្មវិចិត្រព្រោះតណ្ហាវិចិត្រ តណ្ហាវិចិត្រព្រោះសញ្ញាវិចិត្រ សញ្ញាវិចិត្រព្រោះចិត្តវិចិត្រ ។

ពាក្យថា **សត្វទាំងនោះវិចិត្រ ព្រោះកំណើតវិចិត្រនោះ** គឺ សត្វទាំងឡាយដែលកើតឡើងក្នុងលោក មានច្រើនប្រភេទ ហើយប្រភេទនីមួយៗ ក៏ច្រើនសន្ធឹកសន្ធាប់ ទាំងអស់នេះ រស់ព្រោះកំណើតវិចិត្រ គឺ សន្ធឹកសន្ធាប់ប្រមាណមិនបាន ។

ពាក្យថា **កំណើតវិចិត្រ ព្រោះកម្មវិចិត្រនោះ** គឺជាធម្មតា សត្វដែលកើតមក សុទ្ធតែធ្វើកម្មទុកផ្សេងៗគ្នា ខ្លះក៏ធ្វើកុសល ខ្លះក៏ធ្វើអកុសល ។

ពាក្យថា **កម្មវិចិត្រ ព្រោះតណ្ហាវិចិត្រនោះ** សេចក្តីថា តណ្ហា គឺ ចំណង់ក្នុងវត្ថុផ្សេងៗ ក្នុងសត្វ ក្នុងបុគ្គល មិនចង់ឲ្យព្រាត់ប្រាស ឬក៏ចង់ដោយប្រការណាៗក្តី ទើបខ្លួនឯងក៏ត្រូវធ្វើកម្មដោយអំណាចនៃតណ្ហា ដែលមានប្រភេទផ្សេងៗនោះ ។

ពាក្យថា **តណ្ហាវិចិត្រ ព្រោះសញ្ញាវិចិត្រនោះ** សេចក្តីថា សញ្ញា គឺ ការចាំ ការសំគាល់បាន មានច្រើនយ៉ាង ។ ឃើញម្តងការចាំក៏កើតឡើងម្តង ឮម្តងការចាំក៏កើតឡើងម្តង យ៉ាងនេះជាដើម កាលណាចំណាំបានក្នុងវត្ថុដែលល្អ តណ្ហា ក៏កើតសេចក្តីពេញចិត្តក្នុងវត្ថុនោះៗ ។

ពាក្យថា **សញ្ញាវិចិត្រ ព្រោះចិត្តវិចិត្រនោះ** មានន័យថា កាលណាចិត្តដួងមួយកើតឡើង សញ្ញាមួយដួងក៏កើតឡើង ចិត្តកើត

មួយរយផង មួយពាន់ផង សញ្ញាក៏កើតមួយរយផង មួយពាន់ផង ស្មើនឹងចិត្តនោះដែរ ។

ចំណែកចិត្ត ៨៩ ដួង

ចិត្តទាំងអស់មាន ៨៩ ដួង (ប្រភេទ) ដោយពិស្តារ មាន ១២១ ដួង ។ កាលពោលដោយលក្ខណៈ (គឺ **អារម្មណវិជាននលក្ខណំ**) មានត្រឹមតែ ១ ប៉ុណ្ណោះ កាលបើចែកដោយប្រភេទផ្សេងៗ ក៏ចំណែកបានដោយន័យដទៃៗ ដូច្នេះ គឺ :

ដោយជាតិ ដោយភូមិ ដោយវេទនា ដោយហេតុ ដោយសង្ខារ ដោយសម្បយោគ ដោយសោភណៈ ដោយឈាន ដោយលោកៈ ដោយកិច្ច ដោយអារម្មណ៍ ដោយទ្វារ ដោយវត្ថុ និងដោយវិញ្ញាណធាតុ ។

១.ន័យដោយជាតិ

ជាតិ មាន ៤ គឺ កុសលជាតិ ១ អកុសលជាតិ ១ វិបាកជាតិ ១ និង កិរិយាជាតិ ១ ។

- កុសលជាតិ	មានចិត្ត ២១ ឬ ៣៧	ដួង
- អកុសលជាតិ	មានចិត្ត ១២	ដួង
- វិបាកជាតិ	មានចិត្ត ៣៦ ឬ ៥២	ដួង
- កិរិយាជាតិ	មានចិត្ត ២០	ដួង
រួមទាំងអស់	មានចិត្ត ៨៩ ឬ ១២១	ដួង

២.ន័យដោយភូមិ

ភូមិ មាន ៤ គឺ កាមភូមិ ១ រូបភូមិ ១ អរូបភូមិ ១ និង លោកុត្តរភូមិ ១ ។

- កាមភូមិ	មានចិត្ត ៥៤	ដួង
- រូបភូមិ	មានចិត្ត ១៥	ដួង
- អរូបភូមិ	មានចិត្ត ១២	ដួង
- លោកុត្តរភូមិ	មានចិត្ត ៨ ឬ ៤០	ដួង
រួមទាំងអស់	មានចិត្ត ៨៩ ឬ ១២១	ដួង

៣.ន័យដោយវេទនា

វេទនា មាន ៥ គឺ សុខវេទនា ១ ទុក្ខវេទនា ១ សោមនស្សវេទនា ១ ទោមនស្សវេទនា ១ ឧបេក្ខាវេទនា ១ ។

- សុខវេទនា	មានចិត្ត	១	ដួង
- ទុក្ខវេទនា	មានចិត្ត	១	ដួង
- សោមនស្សវេទនា	មានចិត្ត	៣០ ឬ ៦២	ដួង
- ទោមនស្សវេទនា	មានចិត្ត	២	ដួង
- ឧបេក្ខាវេទនា	មានចិត្ត	៥៥	ដួង
រួមទាំងអស់	មានចិត្ត	៨៩ ឬ ១២១	ដួង

៤.ន័យដោយហេតុ

ចិត្ត ចែកចេញជា ២ ប្រភេទ គឺ **សហេតុកៈ ១** និង **អហេតុកៈ ១** ។

ចិត្តដែលប្រកបដោយហេតុ ៦ ហៅថា **សហេតុកចិត្ត** មាន ៧១ ឬ ១០៣ ដួង ។

ចិត្តដែលមិនប្រកបដោយហេតុ ៦ ហៅថា **អហេតុកចិត្ត** មាន ១៨ ដួង ។

រួមទាំងអស់មាន ៨៩ ឬ ១២១ ដួង ។

៥.ន័យដោយសង្ខារ

ចិត្ត បើគិតដោយប្រភេទនៃសង្ខារមាន ២ គឺ **អសង្ខារិក ១** និង **សសង្ខារិក ១** ។

ចិត្តដែលកើតឡើង ដោយមិនមានសភាវៈវត្ថុដឹកនាំ មានកម្លាំងខ្លាំង ហៅថា **អសង្ខារិកចិត្ត** មាន ៣៧ ដួង ។

ចិត្តដែលកើតឡើង ដោយអាស្រ័យមានសភាវៈវត្ថុដឹកនាំ ហៅថា **សសង្ខារិកចិត្ត** មាន ៥២ ឬ ៨៤ ដួង ។

រួមទាំងអស់ មាន ៨៩ ឬ ១២១ ដួង ។

៦.ន័យដោយសម្បយោគ

ចិត្ត បើគិតដោយប្រភេទនៃសម្បយោគមាន ២ គឺ **សម្បយុត្ត ១** និង **វិប្បយុត្ត ១** ។

ចិត្តដែលប្រកបជាមួយនឹង ទិដ្ឋិ ទោសៈ ឧទ្ធច្ចៈ វិចិកិច្ឆា និង បញ្ញា ហៅថា **សម្បយុត្តចិត្ត** មានចិត្ត ៥៥ ឬ ៨៧ ដួង ។

ចិត្តដែលមិនប្រកបជាមួយនឹង ទិដ្ឋិ ទោសៈ ឧទ្ធច្ចៈ វិចិកិច្ឆា និង បញ្ញា ហៅថា **វិប្បយុត្តចិត្ត** មាន ៣៤ ដួង ។

រួមទាំងអស់ មាន ៨៩ ឬ ១២១ ដួង ។

៧.ន័យដោយសោភណៈ

ចិត្ត ដែលប្រកបជាមួយនឹងសោភណចេតសិក ២៥ ហៅថា **សោភណចិត្ត** មាន ៥៩ ឬ ៩១ ដួង ។

ចិត្ត ដែលមិនប្រកបជាមួយនឹងសោភណចេតសិក ២៥ ហៅថា **អសោភណចិត្ត** មាន ៣០ ដួង ។

រួមទាំងអស់ មាន ៨៩ ឬ ១២១ ដួង ។

៨.ន័យដោយឈាន

ឈាន មាន ២ យ៉ាង គឺ **អារម្មណូបនិជ្ឈាន ១** បានដល់ សមាបត្តិ ៨ និង **លក្ខណូបនិជ្ឈាន ១** បានដល់ វិបស្សនា មគ្គ

និង ផល ។

ដោយន័យនៃ **អារម្មណូបនិជ្ឈាន** រូបាវចរចិត្ត ១៥ ដួង អរូបាវចរចិត្ត ១២ ដួង រួមជា ២៧ ដួង ហៅថា **ឈានចិត្ត** ។

អកុសលចិត្ត ១២ ដួង អហេតុកចិត្ត ១៨ ដួង កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤ ដួង និងលោកុត្តរចិត្ត ៨ ដួង រួមជា ៦២ ដួង ហៅថា **អឈានចិត្ត** ។

ក្នុងវិភាវិនីដីកា លោកពោលថា ចិត្ត ៨៩ ដួង ជាចិត្តពិស្តារ ១២១ ដួង យ៉ាងណានោះ គឺ :

បឋមជ្ឈាន	សោតាបត្តិមគ្គចិត្ត	១	ដួង
ទុតិយជ្ឈាន	សោតាបត្តិមគ្គចិត្ត	១	ដួង
តតិយជ្ឈាន	” ” ”	១	ដួង
ចតុត្ថជ្ឈាន	” ” ”	១	ដួង
បញ្ចមជ្ឈាន	” ” ”	១	ដួង

សកទាគាមិមគ្គចិត្ត អនាគាមិមគ្គចិត្ត អរហត្តមគ្គចិត្ត មគ្គនីមួយៗក៏មាន ៥ ដួង ដូចគ្នា រួមជាមគ្គចិត្តទាំងអស់ ២០ ដួង ។ ផលចិត្តក៏មានន័យដូចគ្នា មាន ២០ ដួង រួមទាំងអស់ ជាលោកុត្តរចិត្ត ៤០ ដួង ។

រូបាវចរចិត្ត ក្នុងប្រភេទនៃឈាន មានបឋមជ្ឈានជាដើម យ៉ាងណា លោកុត្តរចិត្តក្នុងប្រភេទនៃឈាន មានបឋមជ្ឈានជាដើម ក៏យ៉ាងនោះដែរ ព្រមទាំងការប្រកបដោយអង្គឈានក៏ដូចគ្នា ។

សូម្បី អរូបឈាន ក៏សង្គ្រោះចូលនៅក្នុងបញ្ចមជ្ឈាន ព្រោះហេតុដូច្នោះហើយ ឈានចិត្តក្នុងឈានទីមួយៗ ទើបមានចំនួនចិត្ត :

-បឋមជ្ឈានចិត្ត ១១ ដួង (គឺរូបាវចរចិត្ត ៣ លោកុត្តរចិត្ត ៨)
-ទុតិយជ្ឈានចិត្ត ១១ ដួង (គឺរូបាវចរចិត្ត ៣ លោកុត្តរចិត្ត ៨)
-តតិយជ្ឈានចិត្ត ១១ ដួង (គឺរូបាវចរចិត្ត ៣ លោកុត្តរចិត្ត ៨)
-ចតុត្ថជ្ឈានចិត្ត ១១ ដួង (គឺរូបាវចរចិត្ត ៣ លោកុត្តរចិត្ត ៨)
-បញ្ចមជ្ឈានចិត្ត ២៣ ដួង (គឺរូបាវចរចិត្ត ៣ អរូបាវចរចិត្ត ១២ និង លោកុត្តរចិត្ត ៨)

ដូច្នេះចិត្តដែលជាឈានចិត្តមាន ៦៧ ដួង ។

ដោយន័យនៃចិត្តពិស្តារ រូបាវចរចិត្ត ១៥ អរូបាវចរចិត្ត ១២ លោកុត្តរចិត្ត ៤០ រួមទាំងអស់ជាចិត្ត ៦៧ ដួង ហៅថា **ឈានចិត្ត** ។

អកុសលចិត្ត ១២ អហេតុកចិត្ត ១៨ កាមាវចរសោភណ-ចិត្ត ២៤ រួមជា ៥៤ ចិត្ត ហៅថា **អឈានចិត្ត** ។

រួមទាំងអស់មាន ១២១ ដួង ។

៩.ន័យដោយលោកៈ

ចិត្ត បើគិតដោយប្រភេទនៃ **លោកៈ** មាន ២ គឺ **លោកិយ-ចិត្ត** ១ និង **លោកុត្តរចិត្ត** ១ ។

ចិត្តដែលមិនមានអារម្មណ៍ជាព្រះនិព្វាន ហៅថា **លោកិយ-ចិត្ត** មាន ៨១ ដួង ។

ចិត្តដែលមានព្រះនិព្វានជាអារម្មណ៍ ហៅថា **លោកុត្តរចិត្ត** មាន ៨ ឬ ៤០ ដួង ។

រួមទាំងអស់មាន ៨៩ ឬ ១២១ ដួង ។

១០.ន័យដោយកិច្ច

កិច្ច របស់ចិត្តមាន ១៤ កិច្ច គឺ :

១.	**បដិសន្ធិកិច្ច**	មាន	១៩	ដួង
២.	**ភវង្គកិច្ច**	មាន	១៩	ដួង
៣.	**អាវជ្ជនកិច្ច**	មាន	២	ដួង
៤.	**ទស្សនកិច្ច**	មាន	២	ដួង

៥.	**សវនកិច្ច**	មាន	២	ដួង
៦.	**ឃាយនកិច្ច**	មាន	២	ដួង
៧.	**សាយនកិច្ច**	មាន	២	ដួង
៨.	**ផុស្សនកិច្ច**	មាន	២	ដួង
៩.	**សម្បដិច្ឆន្នកិច្ច**	មាន	២	ដួង
១០.	**សន្តីរណកិច្ច**	មាន	៣	ដួង
១១.	**វោដ្ឋវនកិច្ច**	មាន	១	ដួង
១២.	**ជវនកិច្ច**	មាន	៥៥	ដួង
១៣.	**តទាលម្ពណកិច្ច**	មាន	១១	ដួង
១៤.	**ចុតិកិច្ច**	មាន	១៩	ដួង
រួមទាំងអស់		មាន	៨៩	ដួង

១១.ន័យដោយអារម្មណ៍

អារម្មណ៍ របស់ចិត្តមាន ៦ គឺ រូបារម្មណ៍ ១ សទ្ទារម្មណ៍ ១ គន្ធារម្មណ៍ ១ រសារម្មណ៍ ១ ផោដ្ឋព្វារម្មណ៍ ១ និងធម្មារម្មណ៍ ១ ។

រូបារម្មណ៍	ដឹងដោយចិត្ត	២	ដួង

សទ្ទារម្មណ៍	ដឹងដោយចិត្ត	២	ដួង
គន្ធារម្មណ៍	ដឹងដោយចិត្ត	២	ដួង
រសារម្មណ៍	ដឹងដោយចិត្ត	២	ដួង
ផោដ្ឋព្វារម្មណ៍	ដឹងដោយចិត្ត	២	ដួង
អារម្មណ៍ទាំង ៥ ខាងលើនេះដឹងដោយចិត្ត		៣	ដួង
អារម្មណ៍ទាំង ៦ ដឹងដោយចិត្ត		៤១	ដួង
ធម្មារម្មណ៍ ដឹងដោយចិត្ត	៣៥ ដួង ឬ	៦៧	ដួង
រួមទាំងអស់ មានចិត្ត	៨៩ ដួង ឬ	១២១	ដួង

១២.ន័យដោយទ្វារ

ទ្វារ របស់ចិត្តមាន ៦ គឺ ចក្ខុទ្វារ ១ សោតទ្វារ ១ ឃានទ្វារ ១ ជីវ្ហាទ្វារ ១ កាយទ្វារ ១ មនោទ្វារ ១ ។

- ចិត្ត ២ ដួង អាស្រ័យកើតតាមតែ ចក្ខុទ្វារ
- ចិត្ត ២ ដួង ” ” ” សោតទ្វារ
- ចិត្ត ២ ដួង ” ” ” ឃានទ្វារ
- ចិត្ត ២ ដួង ” ” ” ជីវ្ហាទ្វារ
- ចិត្ត ២ ដួង ” ” ” កាយទ្វារ
- ចិត្ត ២៦ ឬ ៥៨ ដួង ” ” មនោទ្វារ

- ចិត្ត ៣ ដួង អាស្រ័យកើតតាមតែ បញ្ចទ្វារ
- ចិត្ត ៤១ ដួង ” ” ” ទ្វារទាំង ៦
- ចិត្ត ១០ ដួង អាស្រ័យកើតតាមទ្វារទាំង ៦ ខ្លះ មិនអាស្រ័យ ខ្លះ ។
- ចិត្ត ៩ ដួង មិនអាស្រ័យទ្វារទាំង ៦

រួមទាំងអស់មាន ៨៩ ឬ ១២១ ដួង ។

១៣.ន័យដោយវត្ថុ

វត្ថុ ទីអាស្រ័យកើតរបស់ចិត្តមាន ៦ គឺ :

ចក្ខុវត្ថុ ១ សោតវត្ថុ ១ ឃានវត្ថុ ១ ជីវ្ហាវត្ថុ ១ កាយវត្ថុ ១ និង ហទយវត្ថុ ១ ។

-ចក្ខុវត្ថុ	ជាទីអាស្រ័យកើតនៃចិត្ត				២	ដួង
-សោតវត្ថុ	”	”	”	”	២	ដួង
-ឃានវត្ថុ	”	”	”	”	២	ដួង
-ជីវ្ហាវត្ថុ	”	”	”	”	២	ដួង
-កាយវត្ថុ	”	”	”	”	២	ដួង
-ហទយវត្ថុ	”	”	”	”	៧៥	ដួង

ចិត្តមិនអាស្រ័យវត្ថុសោះមាន ៤ ដួង ។

រួមទាំងអស់មាន ៨៩ ឬ ១២១ ដួង ॥

១៤.ដោយវិញ្ញាណធាតុ៧

វិញ្ញាណធាតុ ៧ គឺចក្ខុវិញ្ញាណធាតុ ១ សោតវិញ្ញាណធាតុ ១ ឃានវិញ្ញាណធាតុ ១ ជីវ្ហាវិញ្ញាណធាតុ ១ កាយវិញ្ញាណធាតុ ១ មនោធាតុ ១ និង មនោវិញ្ញាណធាតុ ១ ។

- ចក្ខុវិញ្ញាណធាតុ	បានដល់ចិត្ត		២	ដួង
- សោតវិញ្ញាណធាតុ	”	”	២	ដួង
- ឃានវិញ្ញាណធាតុ	”	”	២	ដួង
- ជីវ្ហាវិញ្ញាណធាតុ	”	”	២	ដួង
- កាយវិញ្ញាណធាតុ	”	”	២	ដួង
- មនោធាតុ	”	”	៣	ដួង
- មនោវិញ្ញាណធាតុ	”	”	៧៦ ដួង ឬ ១០៨	ដួង

រួមទាំងអស់មាន ៨៩ ឬ ១២១ ដួង ॥

(ចប់ វិធីចែកចិត្ត ១៤ ន័យ)

ចិត្តបរមត្ថ ៨៩ បរិច្ឆេទទី ១

- ចិត្ត ៨៩
  - កាមាវចរចិត្ត ៥៤
    - អកុសលចិត្ត ១២
      - លោភមូលចិត្ត ៨
      - ទោសមូលចិត្ត ២
      - មោហមូលចិត្ត ២
    - អហេតុកចិត្ត ១៨
      - អកុសលវិបាកចិត្ត ៧
      - អហេតុកកុសលវិបាក ៨
      - អហេតុកកិរិយាចិត្ត ៣
    - កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤
      - កាមាវចរកុសលចិត្ត ៨
      - កាមាវចរវិបាកចិត្ត ៨
      - កាមាវចរកិរិយាចិត្ត ៨
  - មហគ្គតចិត្ត ២៧
    - រូបាវចរចិត្ត ១៥
      - រូបាវចរកុសលចិត្ត ៥
      - រូបាវចរវិបាកចិត្ត ៥
      - រូបាវចរកិរិយាចិត្ត ៥
    - អរូបាវចរចិត្ត ១២
      - អរូបាវចរកុសលចិត្ត ៤
      - អរូបាវចរវិបាកចិត្ត ៤
      - អរូបាវចរកិរិយាចិត្ត ៤
  - លោកុត្តរចិត្ត ៨
    - លោកុត្តរកុសលចិត្ត ៤
    - លោកុត្តរវិបាកចិត្ត ៤

ចិត្តបរមត្ថ មាន ៨៩ ឬ ១២១

លោកិយចិត្ត ៨១ ដួង	លោភមូលចិត្ត	៨	OOOOOOOO	អកុសលចិត្ត ១២ ដួង
	ទោសមូលចិត្ត	២	OO	
	មោហមូលចិត្ត	២	OO	
	អកុសលវិបាកចិត្ត	៧	OOOOOOO	អហេតុកចិត្ត ១៨ ដួង
	អហេតុកកុសលវិបាកចិត្ត	៨	OOOOOOOO	
	អហេតុកកិរិយាចិត្ត	៣	OOO	
	មហាកុសលចិត្ត	៨	OOOOOOOO	កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤ ដួង
	មហាវិបាកចិត្ត	៨	OOOOOOOO	
	មហាកិរិយាចិត្ត	៨	OOOOOOOO	
	រូបាវចរកុសលចិត្ត	៥	OOOOO	រូបាវចរចិត្ត ១៥ ដួង
	រូបាវចរវិបាកចិត្ត	៥	OOOOO	
	រូបាវចរកិរិយាចិត្ត	៥	OOOOO	
	អរូបាវចរកុសលចិត្ត	៤	OOOO	អរូបាវចរចិត្ត ១២ ដួង
	អរូបាវចរវិបាកចិត្ត	៤	OOOO	
	អរូបាវចរកិរិយាចិត្ត	៤	OOOO	
លោកុត្តរចិត្ត ៨ ឬ ៤០ ដួង	សោតាបត្តិមគ្គចិត្ត	១-៥	O - OOOOO	លោកុត្តរកុសលចិត្ត ៤ ដួង
	សកទាគាមិមគ្គចិត្ត	១-៥	O - OOOOO	
	អនាគាមិមគ្គចិត្ត	១-៥	O - OOOOO	
	អរហត្តមគ្គចិត្ត	១-៥	O - OOOOO	
	សោតាបត្តិផលចិត្ត	១-៥	O - OOOOO	លោកុត្តរវិបាកចិត្ត ៤ ដួង
	សកទាគាមិផលចិត្ត	១-៥	O - OOOOO	
	អនាគាមិផលចិត្ត	១-៥	O - OOOOO	
	អរហត្តផលចិត្ត	១-៥	O - OOOOO	

ចិត្ត ៤ យ៉ាង

តត្ថ ចិត្តំ តាវ ចតុព្វិធំ ហោតិ កាមាវចរំ រូបាវចរំ អរូបាវចរំ លោកុត្តរញ្ចេតិ ។

ប្រែថា ក្នុងបណ្ដាអត្ថនៃព្រះអភិធម្មទាំង ៤ នោះ ចិត្តបរមត្ថ ដែលសម្ដែងទុកជាលំដាប់ដំបូងនេះ មាន ៤ យ៉ាង គឺ :

១. កាមាវចរចិត្ត   ២. រូបាវចរចិត្ត

៣. អរូបាវចរចិត្ត   ៤. លោកុត្តរចិត្ត

បណ្ដាចិត្ត ៤ យ៉ាងនោះ កាមាវចរចិត្ត តើដូចម្ដេច ?

កាមាវចរចិត្ត ៥៤

កាមាវចរចិត្ត (**កាម + អវចរ + ចិត្ត**)

ពាក្យថា **កាម** បានដល់ កិលេសកាម និងវត្ថុកាម ។

ពាក្យថា **អវចរ** បានដល់ ការត្រាច់ទៅ ។

ពាក្យថា **ចិត្ត** បានដល់ ធម្មជាតិដែលដឹងអារម្មណ៍។

- សភាវៈណាតែងញុំាងចិត្តឲ្យស្រឡាញ់ សភាវៈនោះ ឈ្មោះថា **កាម** គឺ កិលេសកាម បានដល់ កាមតណ្ហា ។

កាមតណ្ហានោះតែងត្រាច់ទៅក្នុងចិត្តនេះ ដោយអំណាចធ្វើឲ្យជាប់ជំពាក់ ព្រោះហេតុដូច្នេះ ទើបឈ្មោះថា **កាមាវចរៈ** ។

- សភាវៈណាដែលចិត្តតែងស្រឡាញ់ សភាវៈនោះ ឈ្មោះថា **កាម** គឺ វត្ថុកាម បានដល់ កាមភព ១១ ដែលប្រព្រឹត្តទៅដឹង រូប សំឡេង ក្លិន រស ផោដ្ឋព្វៈ ជាអារម្មណ៍ ។ ចិត្តដែលឈ្មោះថា កាមាវចរៈ ព្រោះអត្ថថា រមែងត្រាច់ទៅក្នុងកាមភព ១១ នោះ ។

ពាក្យថា **កាមាវចរចិត្ត ឬ កាមចិត្តនោះ** មានសេចក្ដីច្រើនន័យ គឺ :

១.សំដែងដល់ ចិត្តដែលកើតក្នុងកាមភូមិ ១១ ជាចំណែកច្រើន ព្រោះភូមិនេះបរិបូណ៌ដោយ រូប សំឡេង ក្លិន រស ផោដ្ឋព្វៈ ជាភូមិរបស់ **កាមបុគ្គល** ។

២. សំដៅដល់ ចិត្តនៃអ្នកដែលជាប់ជំពាក់ក្នុងកាមគុណ-អារម្មណ៍ គឺ ជាប់ជំពាក់ដោយកិលេសកាម គឺ កាមតណ្ហាខ្លះ និងក្នុងវត្ថុកាម គឺ រូប សំឡេង ក្លិន រស ផោដ្ឋព្វៈខ្លះ ឬក៏សំដៅដល់ចិត្តដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងកាមារម្មណ៍នោះៗ ។

៣. សំដៅដល់ ចិត្តដែលទទួលអារម្មណ៍ គឺ រូប សំឡេង ក្លិន រស ផោដ្ឋព្វៈ (គឺ រឹងទន់ ក្តៅត្រជាក់ តឹងញ័រ) ។

ទោះជាគេកើតក្នុងភូមិណាៗក្តី កាលណាមាន រូប សំឡេង ក្លិន រស ផោដ្ឋព្វៈ ជាអារម្មណ៍ ខណៈនោះក៏ហៅថា **កាមចិត្ត** សូម្បីព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធជាម្ចាស់ ក៏មានកាមចិត្តដែរ ។

ក្នុងកាមាវចរចិត្ត ៥៤ ដួងនេះ ចែកចេញជា ៣ ប្រភេទ គឺ :

១. អកុសលចិត្ត	១២	ដួង
២. អហេតុកចិត្ត	១៨	ដួង
៣. កាមាវចរសោភណចិត្ត	២៤	ដួង
រួម	៥៤	ដួង

អកុសលចិត្ត ១២ ដួង

អកុសលចិត្ត ជាចិត្តដែលបដិបក្ខនឹងកុសល ជាចិត្តមិនស្អាតល្អ អាក្រក់គ្រោតគ្រាត ជាចិត្តដែលប្រកបដោយអកុសល-ចេតសិក ជាបាប មានទោស ឲ្យផលជាទុក្ខ មាន ១២ ដួង គឺ:

- **លោភមូលចិត្ត**	៨	ដួង
- **ទោសមូលចិត្ត**	២	ដួង
- **មោហមូលចិត្ត**	២	ដួង

លោភមូលចិត្ត ៨

១.	សោមនស្សសហគត	ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្ត	អសង្ខារិក
២.	សោមនស្សសហគត	ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្ត	សសង្ខារិក
៣.	សោមនស្សសហគត	ទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្ត	អសង្ខារិក
៤.	សោមនស្សសហគត	ទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្ត	សសង្ខារិក
៥.	ឧបេក្ខាសហគត	ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្ត	អសង្ខារិក
៦.	ឧបេក្ខាសហគត	ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្ត	សសង្ខារិក

៧. ឧបេក្ខាសហគត ទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្ត អសង្ខារិក
៨. ឧបេក្ខាសហគត ទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្ត សសង្ខារិក

លោភសហគតចិត្ត ប្រែថា ចិត្តកើតព្រមជាមួយនឹងសេចក្ដីលោភ នេះហៅថា **លោភមូលចិត្ត** ខ្លះ **លោភចិត្ត** ខ្លះ មានសេចក្ដីដូចគ្នា គឺ ជាចិត្តដែលកើតឡើងព្រោះលោភៈជាហេតុ គឺ ជាចិត្តដែលពេញចិត្ត ត្រូវការ ចង់បាន ទោះមានត្រឹមតែបន្តិចបន្តួច ក៏ដោយក៏ហៅថា **លោភមូលចិត្ត** ជាហេតុឲ្យកើតសេចក្ដីក្ដៅក្រហាយ ជាគ្រឿងឃុំឃាំងដ៏មាំ និងជាភ័យខាងក្នុង ធ្វើចិត្តឲ្យងងឹតឈឹង ។ សមដូចព្រះអង្គត្រាស់ថា (ក្នុង ខុទ្ទកនិកាយ មហានិទ្ទេស) **“ លោភៈ តែងញ៉ាំងវត្ថុដែលមិនជាប្រយោជន៍ ឲ្យកើតឡើង លោភៈ តែងញ៉ាំងចិត្តឲ្យកំរើក លោភៈជាភ័យកើតឡើងខាងក្នុង ជនពាលតែងមិនដឹង មិនស្គាល់នូវភ័យនោះ ។ បុគ្គលល្មោភដែលមិនស្គាល់នូវប្រយោជន៍ ដែលមិនបានឃើញនូវធម៌ កាលណា លោភៈគ្របសង្កត់ កាលណោះ គេក៏រមែងងងឹតឈឹង ” ។**

ពាក្យថា **សោមនស្សសហគត** ប្រែថា កើតព្រមដោយសោមនស្សវេទនា គឺ សភាពពេញចិត្តរីករាយ ។

ពាក្យថា **ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្ត** ប្រែថា ប្រកបដោយមិច្ឆាទិដ្ឋិ គឺ

សស្សតទិដ្ឋិ ១ និង ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ ១ ។ សស្សតទិដ្ឋិ សេចក្តីយល់ខុសថា សត្វស្លាប់ហើយ កើតទៀត ។ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ សេចក្តីយល់ខុសថា សត្វស្លាប់ហើយសូន្យ មិនកើតទៀត ។

ពាក្យថា **អសង្ខារិក** ប្រែថា មិនមានការដឹកនាំឲ្យកើតឡើងដោយកាយ ឬដោយវាចា គឺ មានកម្លាំងក្លៀវក្លាដោយខ្លួនឯង ។

ពាក្យថា **សសង្ខារិក** ប្រែថា មានការដឹកនាំឲ្យកើតឡើងដោយកាយ ឬដោយវាចា គឺ មានកម្លាំងខ្សោយ ។

ពាក្យថា **ទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្ត** ប្រែថា មិនប្រកបដោយមិច្ឆាទិដ្ឋិ គឺ ប្រាសចាកទិដ្ឋិទាំង ២ ។

ពាក្យថា **ឧបេក្ខាសហគត** ប្រែថា កើតព្រមដោយឧបេក្ខា-វេទនា គឺ សភាពជាកណ្តាល ព្រងើយៗ ។

-សោមនស្សសហគត ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្ត អសង្ខារិក

ប្រែថា ចិត្តកើតព្រមដោយសោមនស្ស ប្រកបដោយទិដ្ឋិ មិនមានការដឹកនាំ ។

-ឧបេក្ខាសហគត ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្ត សសង្ខារិក

ប្រែថា ចិត្តកើតព្រមដោយឧបេក្ខា មិនប្រកបដោយទិដ្ឋិ មានការដឹកនាំ ។

ក្នុងវិភាវិនី បានអធិប្បាយនូវលោភមូលចិត្តនេះទុកថា

-ពេលណា បុគ្គលធ្វើមិច្ឆាទិដ្ឋិជាខាងដើមថា ទោសក្នុងកាមទាំងឡាយមិនមាន ហើយសប្បាយត្រេកអររីករាយ បរិភោគកាមក្តីមានជំនឿក្នុង ទិដ្ឋិមង្គលជាដើម ថាជាសារៈក្តី ដោយចិត្តខ្លួនឯងដ៏មានកម្លាំង មិនមានអ្នកណាបង្ខំ ឬជំរុញ ពេលនោះ លោភមូលចិត្តទី ១ តែងកើតឡើង ។ ប៉ុន្តែបើដោយចិត្ត កម្លាំងខ្សោយដោយមានអ្នកជួយបង្ខំ ឬជំរុញ ពេលនោះ លោភមូលចិត្តទី ២ តែងកើតឡើង ។

- ពេលណា បុគ្គលមិនធ្វើនូវមិច្ឆាទិដ្ឋិជាខាងដើមទេ សប្បាយរីករាយត្រេកអរតែម្តង បានសេពមេថុនខ្លះ ឬ គិតចង់បានសម្បត្តិអ្នកដទៃខ្លះ ឬលួចខ្លះ ដោយចិត្តកម្លាំងខ្លាំងខ្លួនឯងតាមសភាវៈ តែម្យ៉ាង មិនមានអ្នកណាបង្ខំ ឬជំរុញ ពេលនោះ លោភមូលចិត្ត ទី ៣ តែងកើតឡើង ។ ប៉ុន្តែបើដោយចិត្តកម្លាំងខ្សោយ មិនមានកម្លាំងខ្លាំង មានអ្នកជួយបង្ខំ ឬជំរុញ ពេលនោះ លោភមូលចិត្តទី ៤ តែងកើតឡើង ។

- លោភមូលចិត្តដួងទី ៥ ដូចដួងទី ១ , ដួងទី ៦ ដូចដួងទី ២ , ដួងទី ៧ ដូចដួងទី ៣ , ដួងទី ៨ ដូចដួងទី ៤ , ខុសគ្នាត្រឹមតែបទមួយ គឺ ដួងទី ៥-៦ ៧-៨ ជាចិត្តប្រកបព្រមដោយឧបេក្ខាវេទនាប៉ុណ្ណោះ ។

- ពេលណា បុគ្គលប្រាសចាកសោមនស្សវេទនា ដោយអាស្រ័យ

មិនសំប្ូរនូវកាមទាំងឡាយក្តី ឬដោយមិនមានហេតុ ឲ្យកើតសោមនស្សក្តី ពេលនោះ លោភមូលចិត្ត ៤ ដួង ដែលសហគតដោយឧបេក្ខា តែងកើតឡើង ។

លុព្ភតីតិ លោភោ ឈ្មោះថា លោភៈ ព្រោះអត្ថថា ចង់បាន ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់លោភៈ

-អារម្មណគហណ លក្ខណោ លោភៈ មានការប្រកាន់នូវអារម្មណ៍ ជាលក្ខណៈ ។

-អភិសង្គ រសោ មានការជាប់ស្អិតនូវ អារម្មណ៍ ជាកិច្ច ។

-អបរិច្ចាគ បច្ចុប្បដ្ឋានោ មានការមិនលះបង់ចេញ ជាអាការប្រាកដ ។

-សំយោជនីយធម្មេសុ អស្សាទទស្សន បទដ្ឋានោ មានការឃើញ ដោយការពេញចិត្តនូវធម៌ទាំងឡាយដែលជាទីតាំងនៃសំយោជនៈជាបទដ្ឋាន។

លោភមូលចិត្តនេះ ជាបរមត្ថធម៌ មិននៅក្នុងការបង្គាប់បញ្ជា

នៃនរណាឡើយ កាលបើមានហេតុបច្ច័យក៏កើតឡើង , កើតហើយកើតទៀត ។ ហេតុដែលធ្វើឲ្យកើតឡើង មាន ៤ ប្រការ :

ហេតុឲ្យកើតលោភមូលចិត្ត មាន ៤ ប្រការ

ពាក្យថា **លោភបរិវារកម្ម បដិសន្ធិកតា** មានន័យថា បដិសន្ធិមកដោយកម្មដែលមានលោភៈជាបរិវារ ។

- បុគ្គលខ្លះ បដិសន្ធិក្នុងសុគតិភូមិ ដោយការធ្វើកុសលណាមួយ មានការឲ្យទាន រក្សាសីលជាដើម ដោយអំណាចនៃលោភៈ ចង់បានរូបស្អាត ចង់បានទ្រព្យច្រើន ចង់មានអាយុវែងជាដើម មិនមែនធ្វើដើម្បីដុសខាត់កិលេស គិតតែពីស្វែងរក ចង់បានវត្ថុដែលពេញចិត្តឲ្យបានច្រើនៗ យ៉ាងនេះហៅថា មានលោភៈជាបរិវារ មានទាំងខាងមុខ មានទាំងខាងក្រោយ ក៏ជាបច្ច័យឲ្យកើតលោភៈក្នុងភពថ្មីទៀត ។

ពាក្យថា **លោភឧស្សន្នភវតោ ចវនតា** មានន័យថា ចុតិមកចាកភព ដែលច្រើន ឬ ក្រាស់ទៅដោយលោភៈ ។

- មានឋានសួគ៌ជាដើម កាលមកកើតក្នុងជាតិថ្មីនេះ លោភៈ

ក៏ជាប់តាមមកជានិស្ស័យ សន្តានជារាគចរិត ធ្វើឲ្យស្រឡាញ់តែស្អាត តែល្អក្នុងរូប សំឡេងជាដើម ក៏ជាហេតុឲ្យកើតលោភៈ ជាយូរអង្វែងតទៅ ។

ពាក្យថា **ឥដ្ឋារម្មណសមាយោគោ** មានន័យថា ប្រកប ឬ ប្រទះនឹងអារម្មណ៍ គឺវត្ថុដែលគួរជាប់ចិត្ត គួរប្រាថ្នាក្នុងជាតិដែលខ្លួនកើតនេះ បើជួបប្រទះនឹងអារម្មណ៍មិនល្អ មិនពេញចិត្ត ទោសៈក៏កើតឡើង តែបើជួបប្រទះនឹងអារម្មណ៍ គឺ រូប សំឡេង ក្លិន រស ផោដ្ឋព្វៈ ដែលល្អជាទីប្រាថ្នាហើយ លោភៈក៏បានឱកាសកើតឡើង ចង់បានអារម្មណ៍នោះឲ្យប្រណីតថែមទៀត មិនចេះឆ្អែត មិនចេះពេញដោយកាម ។

ពាក្យថា **ឱស្សាទទស្សនំ** មានន័យថា ឃើញវត្ថុដែលពេញចិត្ត ឬ សប្បាយចិត្ត ។

- ពេលឃើញវត្ថុដែលពេញចិត្ត ឬ ឮសំឡេងដែលសប្បាយចិត្ត ដូចអ្នកដែលទិញរបស់ជាដើម ក៏មានចិត្តចង់បាន លោភៈក៏កើតឡើង ។

ម្យ៉ាងទៀត សូម្បីលោភសោមនស្ស ក៏មានហេតុឲ្យកើតដែរ ព្រោះបរមត្ថធម៌ទាំងពួងមានហេតុជាដែនកើត ។

ហេតុឲ្យកើតលោភសោមនស្ស
មាន ៤ ប្រការ

ពាក្យថា **សោមនស្សបដិសន្ធិកតា** មានន័យថា ភាពជាអ្នកបដិសន្ធិដោយ សោមនស្ស ។

- ធម្មតា បុគ្គលដែលបដិសន្ធិចិត្ត កើតព្រមនឹងសោមនស្សវេទនា កាលបើប្រទះនឹងអារម្មណ៍មិនល្អ ក៏មិនសូវមានទុក្ខក្តៅរោលរាលដែរ តែបើបានទទួលអារម្មណ៍ដែលល្អ ពេញចិត្ត សោមនស្សសប្បាយរីករាយត្រេកត្រអាល ក៏រមែងកើតឡើង ដោយហេតុនេះហើយ បដិសន្ធិដោយសោមនស្ស ទើបជាហេតុឲ្យកើតសោមនស្ស ។

ពាក្យថា **អគម្ភីរបកតិតា** មានន័យថា ភាពជាអ្នកមានប្រក្រតីមិនសុខុម ។

- គឺជាបុគ្គលដែលមិនមានសេចក្តីសុខជាប្រក្រតី ពេលណាលោភមូលចិត្តកើតព្រមនឹងសោមនស្ស ក៏រមែងឲ្យកើតការសប្បាយត្រេកត្រអាល រីករាយជាមួយនឹងរឿងនោះៗ ។

យ៉ាងនេះឯង ភាពជាបុគ្គលមិនសុខុមជាប្រក្រតី ទើបជាហេតុឲ្យសោមនស្សកើតឡើង ។

ពាក្យថា **ឥដ្ឋារម្មណសមាយោគោ** មានន័យថា ប្រកប

នឹងឥដ្ឋារម្មណ៍ ។

- គឺ ជួបប្រទះតែនឹងរបស់ដែលគួរឲ្យកើតសេចក្ដីពេញចិត្ត ត្រេកត្រអាលជានិច្ច ទើបជាហេតុឲ្យសោមនស្សកើត ។

ពាក្យថា **ព្យសនវិមុត្តិ** មានន័យថា ផុតចាកសេចក្ដីវិនាស ៥ គឺថា កាលបើផុតចាកសេចក្ដីវិនាសណាមួយហើយ ក៏ជាហេតុឲ្យកើតសោមនស្សវេទនា ។

ព្យសនៈ(សេចក្ដីវិនាស) ៥ យ៉ាង

១. ញាតិព្យសនៈ សេចក្ដីវិនាសព្រោះ ញាតិ ។

២. ភោគព្យសនៈ ” ” ភោគៈ ។

៣. រោគព្យសនៈ ” ” រោគ ។

៤. សីលព្យសនៈ ” ” សីល ។

៥. ទិដ្ឋិព្យសនៈ ” ” ទិដ្ឋិ ។

កាលបើសេចក្ដីវិនាសក្ដី សេចក្ដីហិនហោចក្ដី កើតពីព្យសនៈទាំងនេះហើយ សោមនស្សវេទនា តែងកើតដោយលំបាកណាស់ ។

ហេតុឲ្យកើត
លោភឧបេក្ខាមាន ៤ ប្រការ

ពាក្យថា **ឧបេក្ខាបដិសន្ធិកតា** មានន័យថា បដិសន្ធិដោយឧបេក្ខា ។

- ធម្មតា អ្នកដែលបដិសន្ធិដោយឧបេក្ខាវេទនានោះ តែងជាបុគ្គលព្រងើយៗ សូម្បីបានទទួលអារម្មណ៍ល្អពេញចិត្តក្តី គេតែងតែមានចិត្តជាកណ្តាលៗ មិនដល់ថ្នាក់ត្រេកត្រអាល សប្បាយរីករាយខ្លាំងពេកទេ ។

ពាក្យថា **គម្ភីរបកតិតា** មានន័យថា ជាអ្នកមានប្រក្រតីសុខុម ។

- ជាអ្នកមានសេចក្តីសុខុមជ្រាលជ្រៅ មិនប្រថុយប្រថាន មិនងាយសប្បាយចិត្ត មិនងាយអន់ចិត្ត ចេះរម្ងាប់អារម្មណ៍បាន អាចធ្វើចិត្តឲ្យជាកណ្តាល ព្រងើយ ព្រោះជាអ្នកសន្សំអារម្មណ៍ យ៉ាងនោះមក ពិចារណាអារម្មណ៍បានយ៉ាងត្រឹមត្រូវ ក្នុងហេតុផល ដោយសុខុម ដូច្នេះហើយ បុគ្គលអ្នកមានចិត្តសុខុម មានអារម្មណ៍ជាកណ្តាល ទើបជាហេតុឲ្យឧបេក្ខាកើតឡើង ។

ពាក្យថា **មជ្ឈត្តារម្មណសមាយោគោ** មានន័យថា ប្រកប

ដោយអារម្មណ៍ដែលជាកណ្តាល ។

- គឺថា បានជួបប្រទះអារម្មណ៍សមល្មមប្រមាណ មិនដល់សោមនស្ស ទើបជាហេតុឲ្យឧបេក្ខាកើតឡើង ។

៤ . ព្យសនវិមុត្តិ = ផុតចាកសេចក្តីវិនាស ។

- ព្រោះព្យសនធម៌ តែងធ្វើឲ្យចិត្តកើតនូវទោមនស្សវេទនា ។

ហេតុឲ្យកើត
ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្តមាន ៥ ប្រការ

១.ទិដ្ឋិជ្ឈាសយតា = មានការយល់ខុសជាអធ្យាស្រ័យ ។

២.ទិដ្ឋិវិប្បន្នបុគ្គល-សេវនតា = សេពគប់នឹងបុគ្គលដែលយល់ខុស ។

៣.សទ្ធម្មវិមុខតា = បែរមុខចេញពីព្រះសទ្ធម្ម ។

៤.មិច្ឆាវិតក្កពហុលតា = ជាអ្នកច្រើនទៅដោយមិច្ឆាវិតក្ក ។

៥.អយោនិសោ ឧម្មុជ្ជនំ = មិនពិចារណាដោយឧបាយនៃប្រាជ្ញា។

ពាក្យថា **ទិដ្ឋិជ្ឈាសយតា** គឺ **ទិដ្ឋិ + អជ្ឈាសយ + តា** បានសេចក្តីថា លោភមូលចិត្តដែលប្រកបនឹងការយល់ខុស ព្រោះមាន

អធ្យាស្រ័យចូលចិត្តតែគិតក្រៅពីហេតុផល ហើយសន្ទុំអប់រំតែក្នុងផ្លូវដែលខុស ទើបជាហេតុឲ្យកើតទិដ្ឋិគតសម្បយុត្ត ។

ពាក្យថា **ទិដ្ឋិវិប្បន្នបុគ្គលសេវនតា** គឺ **ទិដ្ឋិ + វិប្បន្ន + បុគ្គល + សេវនតា** បានសេចក្ដីថា ការសេពគប់នឹងបុគ្គលដែលមានវិបត្តិព្រោះយល់ខុស ក៏ធ្វើឲ្យមានការយល់ខុសទៅដែរ ព្រោះបុគ្គលប្រភេទនោះ តែងដឹកនាំឲ្យទៅតាមការយល់ឃើញរបស់ខ្លួន ។

ទិដ្ឋិដែលមានទោសច្រើន ទោសធ្ងន់មាន ៣ (ក្នុងមជ្ឈិមនិកាយ មជ្ឈិមបណ្ណាសកៈ) គឺ :

១ . អកិរិយទិដ្ឋិ យល់ឃើញថា មិនជាការធ្វើល្អ (របស់គ្រូបុរណកស្សបៈ) គឺ បដិសេធការធ្វើល្អ ការធ្វើអាក្រក់ទាំងអស់ ។ គេថា សូម្បីវិញ្ញាណអ្នកនោះឯង ក៏មិនទទួលដឹងឮការធ្វើនោះៗ ដែរ បើបដិសេធការធ្វើហើយ ក៏រមែងបដិសេធផលរបស់កម្មនោះថា មិនមានដែរ ។

២ . អហេតុកទិដ្ឋិ យល់ថាអ្វីៗទាំងអស់ មិនមានហេតុ(របស់គ្រូមក្ខលិគោសាល) គឺ បដិសេធផលដែលកើតពីការធ្វើ កម្មមិនមានផលនៃកម្មមិនមាន សេចក្ដីព្យាយាមមិនមាន អ្វីៗទាំងអស់ដែលកើតឡើងក្នុងជីវិតរបស់មនុស្សនោះ មិនថាសេចក្ដីសុខ សេចក្ដីទុក្ខ សេចក្ដីបរិសុទ្ធិ គឺ កើតមកដោយឯកឯង ដោយមិនមានហេតុបច្ច័យ មិនចាំ

បាច់អាស្រ័យហេតុជាបច្ច័យ គឺ អ្វីៗទាំងអស់ កើតដោយឯកឯង ហើយរលត់ ក៏ដោយឯកឯងដែរ ។

៣ . នត្ថិកទិដ្ឋិ យល់ថា បុណ្យមិនមាន បាបមិនមាន(របស់គ្រូអជិតកេសកម្ពល) គឺ បដិសេធទាំងហេតុទាំងផល គឺ យល់ថា បាបបុណ្យ ការធ្វើ ផលនៃការធ្វើ និង លោកខាងមុខមិនមាន ទីបំផុតរបស់សត្វទាំងឡាយចប់នៅត្រង់ការស្លាប់ ដូចគ្នានឹងឧច្ឆេទទិដ្ឋិ ។

ការយល់ខុសទាំង ៣ នេះហៅថា **និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិ** ជាការយល់សិយុងចុះលំបាកនឹងកែខៃបាន ជាការយល់ដែលមានទោសធ្ងន់បំផុត ក្នុងទោសចំណែកនៃអកុសល ។

ពាក្យថា **សទ្ធម្មវិមុខតា** = សទ្ធម្ម + វិ + មុខតា ។

វិមុខតា ប្រែថា បែរ ឬ គេចមុខចេញ បានសេចក្តីថា មិនសិក្សាព្រះសទ្ធម្ម ។ ពាក្យថា សទ្ធម្ម នេះ ប្រែថា ធម៌របស់សប្បុរស ឬ របស់អ្នកស្ងប់ ។

សទ្ធម្ម នេះ ទីខ្លះហៅថា ព្រះពុទ្ធសាសនា ឬ ហៅថា ព្រះធម្មវិន័យ ក្រោយមកទៀតហៅថា ព្រះត្រៃបិដក ។ ព្រះសទ្ធម្មនោះមាន ៣ គឺ បរិយត្តិសទ្ធម្ម ១ បដិបត្តិសទ្ធម្ម ១ និង បដិវេធសទ្ធម្ម ១ ។ ក្នុងអភិធម្មវិភង្គ ពោលនូវសទ្ធម្ម ១០ គឺ មគ្គ ៤ ផល ៤

និព្វាន ១ និង បរិយត្តិធម៌ ១ ។ កាលណាមិនសិក្សានូវព្រះសទ្ធម្ម ទេ ក៏មិនអាចលះការយល់ខុសនោះបានឡើយ ។

ពាក្យថា **មិច្ឆាវិតក្កពហុលតា** គឺ មិច្ឆា+វិតក្ក+ពហុលតា។

មិច្ឆា = ខុស , វិតក្កៈ = ត្រិះរិះ នឹកគិត , ពហុលតា = ភាពជាអ្នកច្រើន បានសេចក្តីថា ជាអ្នកត្រិះរិះនឹកគិតតែក្នុងផ្លូវដែលខុស ដោយសភាពជាអ្នកមិនឈ្លាស ហៅថា មិច្ឆាវិតក្កៈ មាន ៣ គឺ :

១ . កាមវិតក្កៈ ត្រិះរិះនឹកគិតដល់ រូប សំឡេង ក្លិន រស ផោដ្ឋព្វៈ ណាដែលជាទីប្រាថ្នា ជាទីស្រឡាញ់ ជាទីពេញចិត្ត ។

២ . ព្យាបាទវិតក្កៈ ការត្រិះរិះនឹកគិតដោយអំណាចការព្យា- បាទ ដូចអ្នកខ្លះខឹងហើយ ក៏ចងកំហឹងនោះទុកដោយអំណាចការចង ពៀរវេរា ។

៣ . វិហឹង្សាវិតក្កៈ ការត្រិះរិះនឹកគិតដោយអំណាចការមិន ចូលចិត្ត ចង់ឲ្យអ្នកដទៃវិនាសដោយសេចក្តីក្តៅក្រហាយណាមួយ ។

កាលបុគ្គល ជាអ្នកច្រើនទៅដោយមិច្ឆាវិតក្កៈយ៉ាងនេះហើយ ក៏ជាហេតុឲ្យទិដ្ឋិគតសម្បយុត្តកើត ។

ពាក្យថា **អយោនិសោឧម្មុជ្ជនំ** គឺ អ+យោនិសោ+ឧម្មុជ្ជនំ ។

អ = មិន, **យោនិសោ** = ដោយឧបាយនៃប្រាជ្ញា, **ឧម្មុជ្ជនំ** = ការលេចឡើង គឺការពិចារណា បានសេចក្តីថា ជាអ្នកមិនពិចារណា

ដោយត្រូវទំនង គឺ កាលណាប្រទះនឹងអារម្មណ៍ណាហើយ ក៏មិនពិចារណាអារម្មណ៍នោះៗ ឲ្យត្រឹមត្រូវតាមសេចក្តីពិត យ៉ាងនេះក៏ធ្វើឲ្យកើតការយល់ខុស ។

ហេតុឲ្យកើតទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្ត មាន ៥ ប្រការ

១.អទិដ្ឋិជ្ឈាសយតា ជាអ្នកមិនមានការយល់ខុស ជាអធ្យាស្រ័យ ។

២.ទិដ្ឋិវិប្បន្នបុគ្គលអសេវនតា ជាអ្នកមិនសេពគប់នឹង បុគ្គលដែលវិបត្តិព្រោះទិដ្ឋិ ។

៣.សទ្ធម្មសម្មុខាតា ជាអ្នកប៉ងសំដៅចំពោះ ព្រះសទ្ធម្ម ។

៤.មិច្ឆាវិតក្កាពហុលតា ជាអ្នកមិនចំណូលដោយ មិច្ឆា-វិតក្កៈ ។

៥.យោនិសោឧម្មុជ្ជនំ ការពិចារណា ដោយឧបាយនៃប្រាជ្ញា ។

ហេតុឲ្យកើតទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្ត ៥ នេះ ជាធម៌ផ្ទុយនឹងហេតុឲ្យ

កើតទិដ្ឋិគតសម្បយុត្ត ដូច្នេះបណ្ឌិតគប្បីប្រៀបធៀបនឹងន័យដែលបានពោលហើយនោះចុះ ។

ហេតុឲ្យកើតអសង្ខារិក មាន ៦ ប្រការ

១.អសង្ខារិកកម្មជនិត-បដិសន្ធិកតា	ជាអ្នកមានបដិសន្ធិ ដោយកម្មដែលជាអសង្ខារិកៈ ។
២.កល្លកាយចិត្តតា	ជាអ្នកដែលមានកាយ និង ចិត្តរឹងមាំ ។
៣.ខន្តិពហុលតា	ជាអ្នកច្រើនដោយការអត់ធន់។
៤.កត្តព្វកម្មេសុទិដ្ឋានិសំសតា	ជាអ្នកឃើញនូវប្រយោជន៍ ក្នុងការងារដែលគប្បីធ្វើ ។
៥.កម្មេសុ ចិណ្ណវសិតា	ជាអ្នកដែលជំនាញ ក្នុងការងារទាំងឡាយ ។
៦.ឧតុភោជនាទិសប្បាយ-លាភោ	មានការសប្បាយចិត្ត ក្នុងឧតុ និង ភោជនជាដើម ។

ពាក្យថា **អសង្ខារិកកម្មជនិតបដិសន្ធិកតា** គឺ អសង្ខារិក + កម្ម + ជនិត + បដិសន្ធិកតា ។

អសង្ខារិក = មិនមានអ្នកណាដឹកនាំ , **កម្ម** = អំពើ , **ជនិត** = បានកើតហើយ , **បដិសន្ធិកតា** = ភាពជាអ្នកមានបដិសន្ធិ ។

បានសេចក្តីថា បដិសន្ធិចិត្ត ជាផលរបស់កម្ម ដែលជាអសង្ខារិកៈ កាលបើកម្មដែលជាអសង្ខារិក ជាជនកកម្ម ក៏ធ្វើឲ្យបដិសន្ធិចិត្តជាអសង្ខារិកៈ ។ អ្នកដែលបដិសន្ធិដោយកម្មនោះ រមែងមិនខ្លាច ធ្វើអ្វីតាមតែខ្លួនឯង មិនត្រូវការជួយដឹកនាំពីអ្នកដទៃឡើយ ។

ពាក្យថា **កល្លកាយចិត្តតា** គឺ កល្ល + កាយ + ចិត្ត + តា ។

កល្ល = អាច រឹងមាំ ឈ្លាស ។

បានសេចក្តីថា សភាពចិត្ត និង កាយរបស់បុគ្គលនោះ មានអំណាចក្នុងខ្លួន ហ៊ានសម្រេច ហ៊ានធ្វើដោយខ្លួនឯង មិនត្រូវការអាស្រ័យការតាក់តែងដឹកនាំពីអ្នកដទៃ មិនងាយទៅតាមអ្នកណាបានស្រួលៗឡើយ ។

ពាក្យថា **ខន្តិពហុលតា** គឺ ខន្តិ + ពហុល + តា ។

ខន្តិ = ការអត់ធន់ , **ពហុល** = មានច្រើន ។

បានសេចក្តីថា ជាអ្នកមានការអត់ធន់ ព្យាយាម ធន់ចំពោះ

ភាពរងា ភាពក្តៅ ធន់ចំពោះវត្ថុដែលជាសឹកសត្រូវនឹងចិត្តរបស់ខ្លួន រហូតកើតជាទម្លាប់ ។ ព្រោះការទម្លាប់អត់ធន់ចំពោះការលំបាកមកច្រើនៗ និងឆ្លងឧបសគ្គមកច្រើនៗនេះ ដល់ជួបប្រទះនឹងការខុសឆ្គង ក៏ព្យាយាមកែខៃមិនរាថយ មិនទម្លាប់ត្រូវការឲ្យអ្នកដទៃដឹកនាំ ។

ពាក្យថា **កត្តព្វកម្មេសុ ទិដ្ឋានិសំសតា** គឺ កត្តព្វ + កម្មេសុ + ទិដ្ឋិ + អានិសំស + តា ។

កត្តព្វ = គប្បីធ្វើ, **កម្មេសុ** = ក្នុងការងារទាំងឡាយ, **អានិសំស** = អានិសង្ស ប្រយោជន៍ ។

បានសេចក្តីថា ចិត្តរបស់គេ បានឃើញផលពីការងារ គឺ ឃើញប្រយោជន៍ដែលសម្រេចពីការប្រព្រឹត្តរួចហើយ ការឃើញយ៉ាងនោះហើយ រមែងហ៊ានធ្វើដោយខ្លួនឯងដោយមិនអាស្រ័យពីអ្នកដទៃដឹកនាំឡើយ ។

ពាក្យថា **កម្មេសុ ចិណ្ណវសិតា** គឺ កម្មេសុ + ចិណ្ណ + វសិ + តា ។

ចិណ្ណ = ដែលខ្លួនបានប្រព្រឹត្តហើយ , **វសិ** = មានការជំនាញ ។

បានសេចក្តីថា ជាអ្នកធ្លាប់បានធ្វើការងារនោះ ៗ មកហើយ

រួចក៏មានការជំនាញ ។ អាស្រ័យការធ្លាប់ធ្វើ និង មានការជំនាញនោះ ទើបជាហេតុឲ្យកើតអសង្ខារិកៈ ។

ពាក្យថា **ឧតុភោជនាទិសប្បាយលាភោ** គឺ ឧតុ + ភោជន + អាទិ + សប្បាយ + លាភោ ។

ឧតុ = រដូវ អាកាស, **ភោជន** = អាហារ, **អាទិ** = ជាដើម , **លាភោ** = ការបាន ។

បានសេចក្តីថា បានទទួលនូវរដូវ គឺ អាកាសល្អ អាហារសមរម្យ ក៏មានការស្រួល សុខសប្បាយ គឺមានអនាម័យល្អ ប្រាសចាករោគភ័យ ។ បើរាងកាយមិនមានរោគភ័យបៀតបៀន ចិត្តក៏សប្បាយរីករាយរឹងប៉ឹង មិនទន់ទំរន់ អាចធ្វើកិច្ចការអ្វីៗបានដោយចិត្តដែលជាអសង្ខារិកៈ ។

ហេតុឲ្យកើតសសង្ខារិកៈ
មាន ៦ ប្រការ

១.សសង្ខារិកកម្មជនិត-បដិសន្ធិកតា បដិសន្ធិ ដោយកម្មដែលជាសសង្ខារិកៈ ។

២.អកល្លកាយចិត្តតា	ជាអ្នកមានកាយ និង ចិត្តមិនរឹងប៉ឹង ។
៣.អខន្តិពហុលតា	ជាអ្នកច្រើនទៅ ដោយការមិនអត់ធន់ ។
៤.អកត្តញ្ញកម្មេសុទិដ្ឋានិសំសតា	មិនធ្លាប់ឃើញនូវ ប្រយោជន៍ក្នុងការងារដែលធ្វើ ។
៥.កម្មេសុ អចិណ្ណវសិតា	ជាអ្នកមិនជំនាញ មិនឈ្លាសក្នុងការងារទាំងឡាយ ។
៦.ឧតុភោជនាទិ អសប្បាយលាភោ	មិនមាន សេចក្តីសុខសប្បាយក្នុងឧតុ និងភោជនជាដើម ។

ហេតុឲ្យកើតសសង្ខារិក ៦ នេះ មានខ្លឹមសារផ្ទុយនឹងហេតុឲ្យកើតអសង្ខារិក ៦ ដូច្នេះបណ្ឌិតគប្បីប្រៀបធៀបផងចុះ ៕

ចំណែកលោភមូលចិត្ត ៨ ដោយន័យផ្សេងៗ

១.ដោយជាតិ លោភមូលចិត្ត៨ ជាអកុសលជាតិ

២.ដោយភូមិ	លោភមូលចិត្ត ៨	ជាកាមាវចរភូមិ (កើតបាន ៣០ ភូមិ)
៣.ដោយវេទនា	” ”	ជាសោមនស្ស ៤ ជាឧបេក្ខា ៤
៤.ដោយហេតុ	” ”	ជានហេតុ និង ជាទ្វិហេតុកចិត្ត
៥.ដោយសង្ខារ	” ”	ជាអសង្ខារិក ៤ សសង្ខារិក ៤
៦.ដោយសម្បយុត្ត	” ”	ជាសម្បយុត្ត ៤ ជាវិប្បយុត្ត ៤
៧.ដោយសោភណៈ	” ”	ជាអសោភណចិត្ត
៨.ដោយឈាន	” ”	ជាអឈានចិត្ត
៩.ដោយលោកិយ	” ”	ជាលោកិយចិត្ត
១០.ដោយកិច្ច	” ”	ជាជវនកិច្ច
១១.ដោយអារម្មណ៍	” ”	ជាចិត្តមានអារម្មណ៍ ៦
១២.ដោយទ្វារ	” ”	ជាចិត្តកើតបាន ៦ ទ្វារ

១៣.ដោយវត្ថុ ” ” កើតត្រង់ហទយវត្ថុ (ក្នុងភូមិដែលមានខន្ធ ៥)

១៤.ដោយវិញ្ញាណធាតុ ” ” ជាមនោវិញ្ញាណធាតុ

ផលរបស់លោភមូលចិត្ត

ផលនៃលោភមូលចិត្ត ដែលប្រាកដក្នុងបច្ចុប្បន្ន ព្រះអង្គទ្រង់ត្រាស់ថា រមែងកើតទុរ្ភិក្សអន្តរាយផ្សេងៗដល់មហាជន ប្រមាណមិនបាន កាលណាសន្តាននៃមនុស្សក្រាស់ទៅដោយលោភៈ ។

ចំណែកផលរបស់លោភមូលចិត្ត ដែលនឹងប្រាកដក្នុងអនាគតកាលនោះ ទ្រង់ត្រាស់ទុកថា សត្វទាំងឡាយដោយច្រើនតែងទៅកាន់បេត្តិវិស័យ គឺ កំណើតប្រែតព្រោះតណ្ហា(លោភមូលចិត្ត)ជាហេតុ ៕

(ចប់លោភមូលចិត្ត ៨ ដួង)

ទោសមូលចិត្ត ២ ដួង

១. ទោមនស្សសហគត បដិឃសម្បយុត្ត អសង្ខារិក
២. ទោមនស្សសហគត បដិឃសម្បយុត្ត សសង្ខារិក

ទោសមូលចិត្ត ឬហៅថា បដិឃសម្បយុត្តចិត្ត ឬហៅថា បដិឃចិត្ត ជាចិត្តកើតឡើងព្រោះមានទោសៈជាហេតុ ។ សេចក្ដីមិនប្រាថ្នាក្នុងអារម្មណ៍ផ្សេងៗនោះ តែងកើតឡើង ព្រោះទោសៈ ឬមានទោសៈជាដើមហេតុ ។ ទោសៈជា អកុសលចេតសិក តាក់តែងចិត្តឲ្យកើតសេចក្ដីក្រោធ សេចក្ដីស្អប់ខ្ពើម សេចក្ដីខ្លាច សេចក្ដីអន់ចិត្ត សេចក្ដីព្រួយបារម្ភ រំខានចិត្តជាដើម ព្រោះទោសៈជាសភាវៈគ្រោតគ្រាត ។

ពាក្យថា **ទោមនស្សសហគត** ប្រែថា ចិត្តកើតព្រមដោយទោមនស្សវេទនា គឺ សភាពនៃចិត្តអាក្រក់ ឬសភាពលំបាកចិត្ត ។

ពាក្យថា **បដិឃសម្បយុត្ត** ប្រែថា ប្រកបដោយបដិឃៈ គឺ ថ្នាំងថ្នាក់ក្នុងអារម្មណ៍ ។

ទោមនស្សសហគត បដិឃសម្បយុត្ត អសង្ខារិកៈ ប្រែថា ចិត្តកើតព្រមដោយទោមនស្ស ប្រកបដោយបដិឃៈ សេចក្ដី

ថ្នាំងថ្នាក់មិនមានការដឹកនាំ ។

ទោសមូលចិត្តនេះ មានលក្ខណៈផ្ទុយពីលោភមូលចិត្ត ព្រោះសភាពនៃទោសចេតសិកនោះ គ្រោតគ្រាត មិនពេញចិត្ត មានលក្ខណៈប្រទូស្តកាច ។ ស័ព្ទដែលជាឈ្មោះនៃទោសៈ មានច្រើនដូចពាក្យថា **អាឃាតោ** = អាឃាត គឺ ក្រោធ, **បដិហាតោ** = ខឹង, **បដិឃំ** = ថ្នាំងថ្នាក់, **បដិវិរោធោ** = គុំគួន, ជាដើម ។

លក្ខណាទិចតុកៈនៃទោសៈ

-ចណ្ឌិក លក្ខណោ មានការកាចសាហាវ ជាលក្ខណៈ ។

-និស្សយទហន រសោ មានការដុតរោលនូវសម្បយុត្តធម៌ ជាកិច្ច ។

-ទូស្សន បច្ចុប្បដ្ឋានោ មានការប្រទូសរ៉ាយជាអាការប្រាកដ ។

-អាឃាតវត្ថុ បទដ្ឋានោ មានអាឃាតវត្ថុ ជាបទដ្ឋាន ។

អាឃាតវត្ថុ ១០ ប្រការ

១.អាឃាតគេ ដោយគិតថា បានធ្លាប់ធ្វើសេចក្តីវិនាសដល់យើង ។

២.អាឃាតគេ ដោយគិតថា កំពុងធ្វើសេចក្តីវិនាសដល់យើង ។

៣.អាឃាតគេ ដោយគិតថា នឹងធ្វើនូវសេចក្តីវិនាសដល់យើង ។

៤.អាឃាតគេ ដោយគិតថា ធ្លាប់បានធ្វើនូវសេចក្តីវិនាស ដល់អ្នកដែលយើងស្រឡាញ់ ។

៥.អាឃាតគេ ដោយគិតថា កំពុងធ្វើនូវសេចក្តីវិនាស ដល់អ្នកដែលយើងស្រឡាញ់ ។

៦.អាឃាតគេ ដោយគិតថា នឹងធ្វើនូវសេចក្តីវិនាស ដល់អ្នកដែលយើងស្រឡាញ់ ។

៧.អាឃាតគេ ដោយគិតថា ធ្លាប់បានធ្វើនូវប្រយោជន៍ដល់អ្នកដែលយើងស្អប់ ។

៨.អាឃាតគេ ដោយគិតថា កំពុងធ្វើនូវប្រយោជន៍ ដល់អ្នកដែលយើងស្អប់ ។

៩.អាឃាតគេ ដោយគិតថា នឹងធ្វើប្រយោជន៍ឲ្យអ្នកដែលយើងស្អប់។

១០.អាឃាត ក្នុងឋានៈដែលមិនសមគួរ ដូចជាខណៈដែលដើរជំពប់ ឬ ជាន់ភ្លើងជាដើម ។

ហេតុឲ្យកើតទោសមូលចិត្ត
មាន ៤ ប្រការ

១.ទោសជ្ឈាសយតា មានអធ្យាស្រ័យ ជាអ្នកចងនូវសេចក្ដីក្រោធទុក ។

២.អគម្ភីរបកតិតា មានសេចក្ដីមិនសុខុមជាប្រក្រតី ។

៣.អប្បសុតតា មានការស្ដាប់នូវព្រះសទ្ធម្មតិចតួច ។

៤.អនិដ្ឋារម្មណសមាយោគោ ប្រកបនឹងអារម្មណ៍ ដែលមិនល្អ មិនគាប់ចិត្ត ។

ពាក្យថា **ទោសជ្ឈាសយតា** គឺ **ទោស + អជ្ឈាសយ + តា** មានសេចក្ដីថា ជាអ្នកមាននិស្ស័យខាងក្រោធ រហ័សក្រោធ ព្រោះមកពីបានសន្សំទុកច្រើនរហូតជាប់ក្នុងសន្ដាន ។ ខណៈទោសៈកើតឡើងម្ដងណាក៏ដោយ ទោមនស្សវេទនាក៏កើតឡើងដែរ ។ ព្រោះដូច្នេះឯង ទើបលោកពោលថា ទោសៈជាភ័យដ៏ខ្លាំងក្លា មានទោសច្រើនតែរហ័សរំសាយជាងលោភៈ ពេលកើតឡើងធ្វើចិត្តឲ្យខឹង ព្យាបាទ មិនពេញចិត្ត ហួងហែង កង្វល់ អផ្សុក បាក់ទឹកចិត្ត ខ្លាច មិនត្រូវ

ការឲ្យអ្នកដទៃមានសេចក្តីសុខចំរើនឡើយ ។

ពាក្យថា **អគម្ភីរបកតិតា** គឺ **អ + គម្ភីរ + បកតិតា** មានសេចក្តីថា ពេលទោសមូលចិត្តកើតឡើង ចិត្តដួងនេះមិនមានសេចក្តីសុខុមទេ ជាអ្នកឆេវឆាវ តែងញ៉ាំងសភាវៈដែលមិនជាប្រយោជន៍ ឲ្យកើតឡើងជានីវរណៈ រារាំងចិត្តមិនឲ្យដឹងអត្ថ និង ធម៌ តាមសេចក្តីពិតទេ ។

ពាក្យថា **អប្បសុតតា** គឺ **អប្ប + សុត + តា** ។
អប្ប = តិច , **សុត** = អ្នកស្តាប់ ។

មានសេចក្តីថា អ្នកដែលសិក្សា រៀនសូត្រព្រះសទ្ធម្មតិចតួច តែងមិនដឹងធម៌ណាជាគុណ ជាទោស ធម៌ណាមានប្រយោជន៍ ធម៌ណាគួរចំរើន បើមិនដឹងហើយ ក៏ជាហេតុឲ្យទោសៈកើតឡើង ។

ពាក្យថា **អនិដ្ឋារម្មណសមាយោគោ** គឺ **អនិដ្ឋ + អារម្មណ + សមាយោគោ** ។ **អនិដ្ឋ** = មិននាំមកជាទីប្រាថ្នា ។

មានសេចក្តីថា ពេលដែលជួបប្រទះនឹង រូប សំឡេង ក្លិន រស និង ផោដ្ឋព្វៈ ដែលមិននាំមកជាទីប្រាថ្នា ក៏កើតទោមនស្ស-ទោសមូលចិត្ត ៕

ធម៌ដែលជាហេតុ
លះទោសមូលចិត្ត ៦ គឺ

១. មេត្តានិមិត្តស្ស ឧគ្គហោ ការរៀនទូវមេត្តានិមិត្ត ។

២. មេត្តាភាវនានុយោគោ ការបំពេញព្យាយាមចំរើនមេត្តាភាវនា ។

៣. កម្មស្សកតាបច្ចវេក្ខណា ការពិចារណាថា សត្វមានកម្មជារបស់ខ្លួន ។

៤. បដិសង្ខានពហុលីកតា ភាពជាអ្នកច្រើនទៅ ដោយការពិចារណា ។

៥. កល្យាណមិត្តតា ភាពជាអ្នកមានកល្យាណមិត្ត ។

៦. សប្បាយកថា សន្ទនាក្នុងរឿងដែលសប្បាយ ។

(បបញ្ចសូទនី អដ្ឋកថាមជ្ឈិមនិកាយ មូលបណ្ណាសក:)

ចំណែកទោសមូលចិត្ត ២
ដោយន័យផ្សេងៗ

១.ដោយជាតិ	ទោសមូលចិត្ត២	ជាអកុសលជាតិ	។
២.ដោយភូមិ	”	”	ជាកាមាវចរភូមិ(កើតក្នុងភូមិ១១)
៣.ដោយវេទនា	”	”	ជាទោមនស្សវេទនា ។
៤.ដោយហេតុ	”	”	ជានហេតុនិងទ្វិហេតុកចិត្ត ។
៥.ដោយសង្ខារ	”	”	ជាអសង្ខារិក១ ជាសសង្ខារិក១
៦.ដោយសម្បយុត្ត	”	”	ជាបដិឃសម្បយុត្ត ។
៧.ដោយសោភណៈ	”	”	ជាអសោភណៈ ។
៨.ដោយឈាន	”	”	ជាអកុសលឈាន ។
៩.ដោយលោកិយ	”	”	ជាលោកិយចិត្ត ។
១០.ដោយកិច្ច	”	”	ជាជវនកិច្ច ។
១១.ដោយអារម្មណ៍	”	”	មានអារម្មណ៍ទាំង ៦ ។
១២.ដោយទ្វារ	”	”	ជាចិត្តកើតក្នុងទ្វារទាំង ៦ ។
១៣.ដោយវត្ថុ	”	”	ជាចិត្តកើតត្រង់ហទយវត្ថុ ។

១៤.ដោយវិញ្ញាណធាតុ ” ” ជាមនៅវិញ្ញាណធាតុ ។

ផលរបស់ទោសមូលចិត្ត

សម័យណា មនុស្សមានចិត្តសន្តានអាក្រក់ ច្រើនទៅដោយទោសៈ សម័យនោះតែងកើតសត្ថន្តរាយ (អន្តរាយដែលកើតពីការបៀតបៀនគ្នាដោយសស្ត្រាវុធ) ផ្សេងៗ ជាហេតុឲ្យកើតចម្បាំងរាំងជល់គ្នា ។

ក្នុងអនាគតកាល ព្រោះទោសៈជាហេតុ សត្វទាំងឡាយទើបទៅកាន់នរក ដូចជាទោសៈ ព្រោះសភាពនៃទោសចិត្តនោះ ជាជាតិកាចសាហាវ ៕

(ចប់ទោសមូលចិត្ត ២ ដួង)

មោហមូលចិត្ត ២ ដួង

១. ឧបេក្ខាសហគត វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្ត
២. ឧបេក្ខាសហគត ឧទ្ធច្ចសម្បយុត្ត

មោហមូលចិត្ត ជាចិត្តដែលមានមោហៈជាហេតុ ជាចិត្តមិនដឹង វង្វេង ល្ងង់ខ្លៅ មិនដឹងតាមសេចក្ដីពិត ។

វិចិកិច្ឆា ជាធម្មជាតិដែលជាហេតុឲ្យសម្រេចសភាវៈលំបាក ជាធម៌បិទបាំងនូវបញ្ញា ។ ចិត្តដែលប្រកបនឹងវិចិកិច្ឆា ឈ្មោះថា **វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្តចិត្ត** ។

ឧទ្ធច្ចៈ ជាភាវៈនៃចិត្តដែលរវើរវាយ ។ ចិត្តដែលប្រកបនឹងឧទ្ធច្ចៈ ឈ្មោះថា **ឧទ្ធច្ចសម្បយុត្តចិត្ត** , ឧទ្ធច្ចៈជាអកុសលចេតសិកកើតទូទៅក្នុងអកុសលចិត្ត ប៉ុន្តែជាប្រធានក្នុងសម្បយុត្តធម៌ ក្នុងមោហមូលចិត្តដួងទី ២ គឺជា ឧទ្ធច្ចនីវរណៈ ។

អកុសលមោហមូលចិត្តទាំង ២ នេះ វៀរចាកនូវចំណង់ត្រេកត្រអាល និង ការខឹងក្រោធក្នុងអារម្មណ៍ទាំងពួង ព្រោះជាភាពនៃចិត្តវង្វេងល្ងង់ខ្លៅយ៉ាងក្រៃលែង និង ញាប់ញ័រ ព្រោះប្រកបនឹងវិចិកិច្ឆា និង ឧទ្ធច្ចៈ ដែលប្រព្រឹត្តជាមួយនឹងសេចក្ដីរសាប់រសល់ និង

ការរវើរវាយ ហើយតែងកើតព្រមនឹងឧបេក្ខាវេទនាប៉ុណ្ណោះ មាន មោហចេតសិកជាមូល ហៅថា **ឯកហេតុកចិត្ត** (មិនមានលោភៈ និង ទោសៈជាហេតុទេ) ។

ហេតុឲ្យកើត
មោហមូលចិត្ត ២ ប្រការ

១.អយោនិសោមនសិការោ ធ្វើទុកក្នុងចិត្ត មិនដោយឧបាយនៃប្រាជ្ញា ។

២.អាសវសមុប្បាទោ មានអាសវៈជាហេតុកើតឡើង។

ពាក្យថា **អយោនិសោមនសិការោ** នោះបានដល់ ការមិនពិចារណាអារម្មណ៍ ដែលមកខ្ទាំងខ្ទប់តាមទ្វារនោះៗ ឲ្យឃើញតាមសេចក្ដីពិត មិនពិចារណាហេតុ មិនពិចារណាផល មិនពិចារណាសភាវៈខាងដើម និង ខាងចុងនៃធម៌នោះៗ ទើបជាហេតុឲ្យកើតមោហមូលចិត្ត ២ ដួង ។

ពាក្យថា **អាសវៈ** នោះ បានដល់ កិលេសដែលជាគ្រឿងដេកត្រាំនៅក្នុងចិត្តសន្តាន មាន ៤ ប្រភេទ គឺ :

១.កាមាសវៈ អាសវៈ គឺ កាម បានដល់ សេចក្ដីស្រឡាញ់ពេញចិត្តក្នុង រូប សំឡេង ក្លិន រស ផោដ្ឋព្វៈ និង ធម្មារម្មណ៍ ។

២.ភវាសវៈ អាសវៈ គឺ ភព បានដល់ ការត្រេកអរ ជាប់ជំពាក់ចិត្តក្នុងភព ។

៣.ទិដ្ឋាសវៈ អាសវៈ គឺ ទិដ្ឋិ បានដល់ មិច្ឆាទិដ្ឋិទាំងអស់ ។

៤.អវិជ្ជាសវៈ អាសវៈ គឺ អវិជ្ជា បានដល់ សេចក្ដីល្ងង់ខ្លៅមិនដឹងពិតក្នុងសភាវៈទាំងពួង ។

មោហចេតសិកនេះ ក្នុងធម្មសង្គណី ពោលថា :

១- អញ្ញាណំ ការមិនដឹង ។

២- អទស្សនំ ការមិនឃើញ ។

៣- អនភិសមយោ ការមិនត្រាស់ដឹង ។

៤- អននុពោធោ ការមិនដឹងដោយសមគួរ ។

លក្ខណាទិចតុក:របស់មោហ:

-ចិត្តស្ស អន្ធភាវលក្ខណោ មានការងងឹតស្អប់នៃចិត្ត ជាលក្ខណ: ។

អញ្ញាណ លក្ខណោ — មានការមិនដឹង ជាលក្ខណៈ។

-អារម្មណសភាវច្ឆាទន រសោ — មានការបិទបាំងសភាវៈនៃអារម្មណ៍ ជាកិច្ច ។

អសម្បដិវេធ រសោ — មានការមិនចាក់ធ្លុះ ជាកិច្ច ។

-អន្ធការ បច្ចុប្បដ្ឋានោ — មានការងងឹតស្លុប ជាផល ។

អសម្មាបដិបត្តិ បច្ចុប្បដ្ឋានោ — មានការមិនបដិបត្តិ ដោយត្រឹមត្រូវ ជាអាការប្រាកដ ។

-អយោនិសោមនសិការ បទដ្ឋានោ — មានការធ្វើទុកក្នុងចិត្តមិនដោយឧបាយនៃប្រាជ្ញា ជាបទដ្ឋាន ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់វិចិកិច្ឆា

-សំសយ លក្ខណា — មានការសង្ស័យ ជាលក្ខណៈ ។

-កម្បន រសា — មានការញាប់ញ័រ(ក្នុងអារម្មណ៍)ជាកិច្ច ។

-អនិច្ឆយ បច្ចុប្បដ្ឋានា — មានការសម្រេចចិត្តមិនបាន ជាអាការប្រាកដ ។

អនេកំសគាហ បច្ចុប្បដ្ឋានា	មានការកាន់យកតែម៉្យាងមិនបាន ជាអាការប្រាកដ ។
-អយោនិសោមនសិការ បទដ្ឋានា	មានការធ្វើទុកក្នុងចិត្តមិនដោយឧបាយនៃប្រាជ្ញា ជាបទដ្ឋាន ។

ចិត្តសម្បយុត្តដោយ
វិចិកិច្ឆា ៨

១. ពុទ្ធេ កង្ខតិ	សង្ស័យក្នុងព្រះពុទ្ធ ។
២. ធម្មេ កង្ខតិ	សង្ស័យក្នុងព្រះធម៌ ។
៣. សង្ឃេ កង្ខតិ	សង្ស័យក្នុងព្រះសង្ឃ ។
៤. សិក្ខាយ កង្ខតិ	សង្ស័យក្នុងសិក្ខា ។
៥. បុព្វន្តេ កង្ខតិ	សង្ស័យក្នុងខន្ធជាដើម ជាអតីត ។
៦. អបរន្តេ កង្ខតិ	សង្ស័យក្នុងខន្ធជាដើម ជាអនាគត ។
៧. បុព្វន្តាបរន្តេ កង្ខតិ	សង្ស័យក្នុងខន្ធជាដើម ដែលជាអតីតនិង អនាគត ។
៨.បដិច្ចសមុប្បាទេ កង្ខតិ	សង្ស័យក្នុងបដិច្ចសមុប្បាទ ។

អធិប្បាយ វិចិកិច្ឆា ៨

ពាក្យថា **ពុទ្ធេ កង្ខតិ** គឺ សង្ស័យក្នុងព្រះសរីរៈ របស់ព្រះពុទ្ធជាម្ចាស់ថា មានពិតមែនឬ ? ប្រហែលជាសន្មតឡើងដើម្បីជាឧបាយឲ្យប្រជាជនសាមគ្គីគ្នាប៉ុណ្ណោះទេ សង្ស័យក្នុងព្រះគុណទាំង ១០ បទ មានពាក្យថា អរហំ ជាដើម តើព្រះនាមទាំងនេះ មានពិតមែន ឬ មិនមែន ? ។

ពាក្យថា **ធម្មេ កង្ខតិ** តែងសង្ស័យក្នុងព្រះធម៌ គឺ មគ្គ ៤ ផល ៤ និព្វាន ១ ឬ ក្នុងព្រះធម្មគុណ ៦ បទ ថាតើ ព្រះធម៌ទាំងនេះ នឹងនាំឲ្យផុតទុក្ខពិត ឬ មិនពិត ? ។

ពាក្យថា **សង្ឃេ កង្ខតិ** តែងសង្ស័យក្នុងព្រះអរិយសង្ឃ ឬ ក្នុងសង្ឃគុណទាំង ៩ បទ ថាតើ មានពិតឬទេ ? ។

ពាក្យថា **សិក្ខាយ កង្ខតិ** តែងសង្ស័យក្នុងសិក្ខា ៣ គឺ អធិសីលសិក្ខា អធិចិត្តសិក្ខា និងអធិប្បញ្ញាសិក្ខា ថាមានពិតឬទេ ? សង្ស័យក្នុងផលានិសង្ស ក្នុងការបដិបត្តិសិក្ខាទាំង ៣ នោះ ថាតើនឹងជួយមិនឲ្យទៅកាន់អបាយពិតឬទេ ? ។

អធិសីលសិក្ខា លោកិយ គឺ បាដិមោក្ខសំវរសីល បើ

លោកុត្តរៈ គឺ សីលដែលសម្បយុត្តនឹងមគ្គ-ផល ។

អធិចិត្តសិក្ខា លោកិយ គឺ សមាបត្តិចិត្តដែលជាបាទនៃវិបស្សនា បើលោកុត្តរៈ គឺ ចិត្តដែលសម្បយុត្តនឹងមគ្គ-ផល ។

អធិប្បញ្ញាសិក្ខា លោកិយ គឺ វិបស្សនាញាណ បើលោកុត្តរៈ គឺ បញ្ញាដែលសម្បយុត្តនឹងមគ្គ-ផល ។

ពាក្យថា **បុព្វន្តេ កង្ខតិ** សង្ស័យក្នុង ខន្ធ អាយតនៈ ធាតុ ដែលជាអតីត ដែលសន្មតថា ជាតួខ្លួន ជាបុគ្គល ជាសត្វ មានពិត ឬទេ ? ហើយជាតិមុនមានពិតឬទេ ? ។

ពាក្យថា **អបរន្តេ កង្ខតិ** តែងសង្ស័យក្នុង ខន្ធ អាយតនៈ ធាតុ ដែលជាអនាគត គឺ សភាវៈធម៌ដែលសន្មតថា ជាសត្វបុគ្គលតួខ្លួន តើនឹងប្រាកដក្នុងអនាគតមានពិតឬទេ ? ឬ សង្ស័យថាសត្វស្លាប់ហើយនឹងកើតក្នុងជាតិមុខ ក្នុងភពមុខ មានពិតឬទេ ? ។

ពាក្យថា **បុព្វន្តាបរន្តេ កង្ខតិ** តែងសង្ស័យក្នុងខន្ធ អាយតនៈ ធាតុ ដែលជាអតីត និងដែលជាអនាគត ថា មានពិតឬទេ ? ។

ពាក្យថា **បដិច្ចសមុប្បាទេ កង្ខតិ** តែងសង្ស័យក្នុងធម៌ដែលជាបដិច្ចសមុប្បាទក្នុងជាតិនេះ ថា អវិជ្ជាជាបច្ច័យឲ្យកើតបុណ្យ កើតបាបជាដើម ឲ្យកើតផលបុណ្យ និងផលបាបបន្តទៅក្នុងភពថ្មីជាដើម

មានពិតឬទេ ? ៕

សេចក្ដីសង្ស័យ
ក្នុងព្រះសូត្រ ១៦ យ៉ាង

សង្ស័យក្នុងអតីត ៥ គឺ :

១. យើងធ្លាប់កើតហើយក្នុងអតីតឬមិនធ្លាប់ទេហ្ន៎ ។
២. យើងមិនធ្លាប់កើតមកហើយក្នុងអតីតឬក៏ធ្លាប់ដែរហ្ន៎ ។
៣. យើងធ្លាប់កើតក្នុងអតីត ជាអ្វីហ្ន៎ ។
៤. ក្នុងអតីតយើងមានរូបរាងសណ្ឋានយ៉ាងណាដែរហ្ន៎ ។
៥. យើងធ្លាប់កើតជាអ្វី ហើយកើតជាអ្វីដែរហ្ន៎ ។

សង្ស័យក្នុងអនាគត ៥ គឺ :

១. យើងនឹងកើតក្នុងអនាគត ឬទេហ្ន៎ ។
២. យើងនឹងមិនកើតក្នុងអនាគត ឬទេហ្ន៎ ។
៣. យើងនឹងកើតក្នុងអនាគត ជាអ្វីដែរហ្ន៎ ។
៤. ក្នុងអនាគតយើងមានរូបរាងយ៉ាងណាដែរហ្ន៎ ។

៥. យើងនឹងកើតជាអ្វី ហើយនឹងកើតជាអ្វីដែរហ្ន៎ ។

សង្ស័យក្នុងបច្ចុប្បន្ន ៦ គឺ :

១. យើងកំពុងមាន ឬទេហ្ន៎ ។

២. យើងមិនមាន ឬទេហ្ន៎ ។

៣. យើងជាអ្វីហ្ន៎ ។

៤. យើងមានរូបរាងសណ្ឋានយ៉ាងណាដែរហ្ន៎ ។

៥. យើងជាសត្វ មកពីណាហ្ន៎ ។

៦. សត្វគឺយើងនឹងទៅកើតទីណាហ្ន៎ ។

ធម៌ដែលជាហេតុលះវិចិកិច្ឆា ៦

១.ពហុស្សុតតា ភាពជាអ្នកស្តាប់ច្រើន ។

២.បរិបុច្ឆកតា ភាពជាអ្នកសាកសួរ ។

៣.វិនយេបកតញ្ញុតា ភាពជាអ្នកដឹងទូទៅក្នុងព្រះវិន័យ ។

៤.អធិមោក្ខពហុលតា ភាពជាអ្នកច្រើនដោយអធិមោក្ខ ។

៥.កល្យាណមិត្តតា ភាពជាអ្នកមានមិត្តល្អ ។

៦.សប្បាយកថា មានកថាដែលជា សប្បាយៈ ។

លក្ខណាទិចតុករបស់ឧទ្ធច្ចៈ

-អវូបសម លក្ខណំ មានការមិនស្ងប់ ជាលក្ខណៈ ។

-អនវត្ថាន រសំ មានការមិនតាំងនៅ (ក្នុងអារម្មណ៍តែ ១) ជាកិច្ច ។

-ភន្តត្ត បច្ចុប្បដ្ឋានំ មានការភ័ន្តភាំងញាប់ញ័រ ជាអាការប្រាកដ ។

-អយោនិសោមនសិការ បទដ្ឋានំ មានការធ្វើទុកក្នុងចិត្តមិនដោយឧបាយល្អិតល្អន់ ជាបទដ្ឋាន ។

ធម៌ដែលជាហេតុលះឧទ្ធច្ចៈ ៦

១. ពហុស្សុតតា ភាពជាអ្នកស្តាប់ច្រើន ។

២. បរិបុច្ឆកតា ភាពជាអ្នកសាកសួរ ។

៣. វិនយេបកតញ្ញុតា ភាពជាអ្នកដឹងទូទៅក្នុងព្រះវិន័យ ។

៤. ពុទ្ធសេវិតា ភាពជាអ្នកពេញចិត្តក្នុងធម៌ របស់ព្រះពុទ្ធ

ជាម្ចាស់ ។

៥. កល្យាណមិត្តតា ភាពជាអ្នកមានមិត្តល្អ ។

៦. សប្បាយកថា មានកថាដែលជាសប្បាយៈ ។

ការចែកមោហមូលចិត្ត ២ ដោយន័យផ្សេងៗ

១.ដោយជាតិ មោហមូលចិត្ត២ ជាអកុសលជាតិ

២.ដោយភូមិ ” ” ជាកាមាវចរភូមិ

៣.ដោយវេទនា ” ” ជាឧបេក្ខាវេទនា

៤.ដោយហេតុ ” ” ជានហេតុ និង ជាឯកហេតុក-ចិត្ត

៥.ដោយសង្ខារ ” ” ជាអសង្ខារិក

៦.ដោយសម្បយុត្ត ” ” ជាសម្បយុត្តចិត្ត

៧.ដោយសោភណៈ ” ” ជាអសោភណចិត្ត

៨.ដោយឈាន ” ” ជាអកុសលឈាន ឬជាអឈាន

៩.ដោយលោកិយ ” ” ជាលោកិយចិត្ត

១០.ដោយកិច្ច　　”　　”　　ជាចិត្តធ្វើជវនកិច្ច

១១.ដោយអារម្មណ៍”　　”　　ជាចិត្តមានអារម្មណ៍ ៦

១២.ដោយទ្វារ　　”　　”　　ជាចិត្តកើតបាន ៦ ទ្វារ

១៣.ដោយវត្ថុ　　”　　”　　ជាចិត្តកើតត្រង់ហទយវត្ថុ(ក្នុងភូមិដែលមានខន្ធ៥)

១៤.ដោយវិញ្ញាណ-”　　”　　ជាមនោវិញ្ញាណធាតុ
ធាតុ

ផល(វិបាក)
ដែលកើតពីមោហមូលចិត្ត

មោហមូលចិត្ត ជាចិត្តល្ងង់ខ្លៅ ល្ងីល្ងើ ។ អ្នកណាមួយត្រូវមោហចេតសិកគ្របសង្កត់ អ្នកនោះតែងតែវង្វេង ភ្លើតភ្លើន មិនដឹងអារម្មណ៍តាមសេចក្ដីពិត ។ ក្នុងសម័យណា មនុស្សមានសន្ដានច្រើនទៅដោយមោហៈ សម័យនោះ រមែងកើតសេចក្ដីអន្តរាយដោយសាររោគភ័យបៀតបៀន ជាហេតុឲ្យរោគរាតត្បាតដួលដេកស្លាប់ដ៏ច្រើន ។

ចំណែកក្នុងអនាគត អាស្រ័យដោយមោហៈជាហេតុ សត្វ

ទាំងឡាយតែងចូលទៅកាន់កំណើតជាសត្វតិរច្ឆាន ដែលមានសេចក្ដីវង្វេងជានិច្ច ៕

(មោហមូលចិត្ត ២ ដួងចប់)

តារាង
អកុសលចិត្ត ១២ ដួង

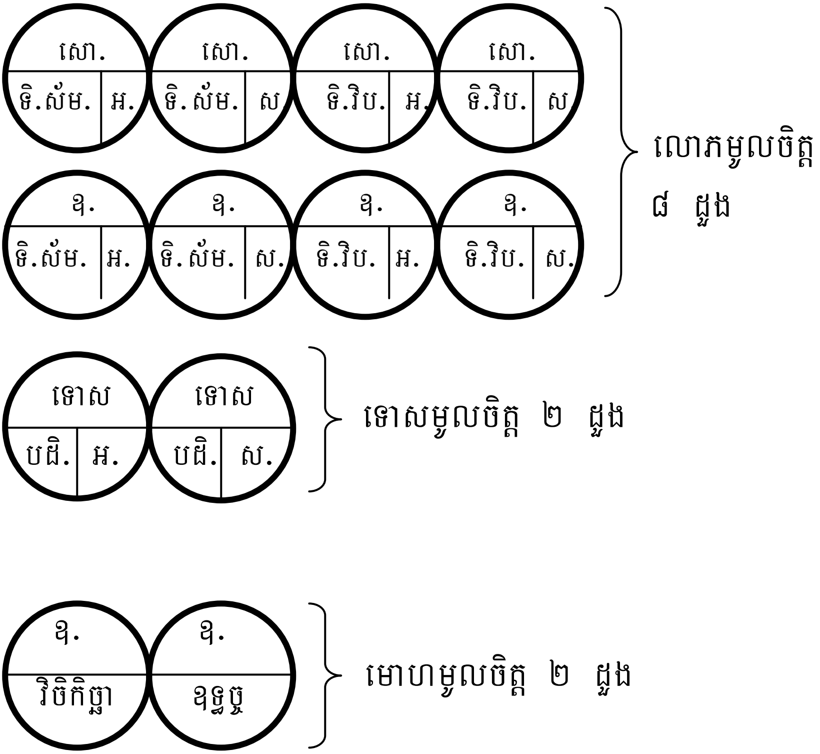

ហេតុឲ្យកើត
អកុសលចិត្ត ១២ មាន ៥

១. បុព្វេ អកតញ្ញុតា មិនបានធ្វើបុណ្យទុកពីកាលមុន។

២. អប្បដិរូបទេសវាស នៅក្នុងប្រទេសមិនសមគួរ ។

៣. អសប្បុរិសូបនិស្សយ មិនសេពគប់សប្បុរស ។

៤. អសទ្ធម្មស្សវន មិនស្តាប់ធម៌(របស់សប្បុរស) ។

៥. អត្តមិច្ឆាបណិធិ តម្កល់ខ្លួនទុកគឺសេចក្តីប្រាថ្នាខុស ។

អកុសល ១២ នេះ មានទោសតិចឬច្រើន ក៏ស្រេចទៅលើចេតនាកម្មដែលជាកម្មបថ ។ បើអកុសលចិត្តនោះ ជាកម្មបថ ក៏មានទោសធ្ងន់ តែងនាំឲ្យទៅកើតក្នុងអបាយភូមិ បើមិនទាន់ដល់ជាកម្មបថទេក៏មានទោសតិច ឲ្យផលតែក្នុងបវត្តិកាល ៕

សង្គ្រោះ
អកុសលចិត្ត ១២ ដួង ចូលក្នុងកម្មបថ

អកុសលកម្មបថ ១០

១. កើតតាមកាយទ្វារមាន ៣ គឺ :

(១) បាណាតិបាត សម្លាប់សត្វ

(២) អទិន្នាទាន លួចទ្រព្យ

(៣) កាមេសុមិច្ឆាចារ ប្រព្រឹត្តខុសក្នុងកាម

២. កើតតាមវចីទ្វារមាន ៤ គឺ :

(១) មុសាវាទ និយាយកុហក

(២) បិសុណាវាទ និយាយស៊កសៀត

(៣) ផរុសវាទ និយាយជេរប្រទេច

(៤) សម្ផប្បលាប និយាយរោយរាយ

៣. កើតតាមមនោទ្វារមាន ៣ គឺ :

(១) **អភិជ្ឈា** ការសម្លឹងចង់បាន

(២) **ព្យាបាទ** ព្យាបាទបំណងអាក្រក់

(៣) **មិច្ឆាទិដ្ឋិ** ការយល់ខុស(និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិ)

អធិប្បាយអកុសលកម្មបថ ដោយអាការ ៥

១.ដោយមូល មាន លោភៈ ទោសៈនិងមោហៈជាមូល ។

២.ដោយកម្ម ជាកាយកម្ម វចីកម្ម និងមនោកម្ម ។

៣.ដោយទ្វារ ជាកាយទ្វារ វចីទ្វារ និងមនោទ្វារ ។

៤.ដោយទោស ជាអប្បសាវជ្ជៈមានទោសតិច និងមហាសាវជ្ជៈមានទោសធ្ងន់ ។

៥.ដោយអង្គ គឺ អង្គនៃការកន្លងល្មើសកម្មបថ ។

១.បាណាតិបាត

ការញ៉ាំងសត្វមានជីវិតឲ្យធ្លាក់ចុះ ឈ្មោះថា **បាណាតិបាត** គឺសម្លាប់សត្វ។ ដោយវោហារ បានដល់ សត្វ ដោយបរមត្ថ បានដល់ ជីវិតិន្ទ្រីយ៍ ២ យ៉ាង ។ មាន **វធកចេតនា** (ចេតនាសម្លាប់) តែបើសត្វមិនស្លាប់ អកុសលចិត្តមិនជាកាយកម្ម ព្រោះមិនដល់ជាកម្មបថ គ្រាន់តែឲ្យជ្រាបថា អកុសលចិត្តនេះជាកាយទុច្ចរិតតែម្យ៉ាង ។

ប៉ុន្តែ បើសត្វនោះ ត្រូវសម្លាប់ស្លាប់ដោយការធ្វើនោះមែន គប្បីជ្រាបការសម្លាប់នោះដោយអាការ ៥ យ៉ាង គឺ :

១. ដោយមូល ការសម្លាប់សត្វ កើតព្រោះទោសៈនិងមោហៈជាមូល ។

២. ដោយកម្ម ជាកាយកម្ម ព្រោះសម្រេចដោយការធ្វើតាមផ្លូវកាយ ។

៣. ដោយទ្វារ មាន ២ គឺ កាយទ្វារនិងវចីទ្វារ ។

៤. ដោយសាវជ្ជៈ គឺ :

សម្លាប់សត្វមានគុណច្រើន ដូចមនុស្សជាដើម   មានទោសធ្ងន់ ។

សម្លាប់សត្វមានគុណតិច មានទោសស្រាល ។
សម្លាប់សត្វមានសីលធម៌ មានទោសធ្ងន់ ។
សម្លាប់សត្វគ្មានសីលធម៌ មានទោសស្រាល ។
សម្លាប់សត្វធំ មានទោសធ្ងន់ ។
សម្លាប់សត្វតូច មានទោសស្រាល ។
បើគុណធម៌ និងសរីរៈស្មើគ្នា កិលេស និង សេចក្តីព្យាយាមខ្លាំងក្លា មានទោសធ្ងន់ ។
បើកិលេស និងសេចក្តីព្យាយាមខ្សោយ មានទោសស្រាល ។

៥. **ដោយអង្គ** (ចំណែកប្រកប) មានអង្គ ៥ គឺ :

- **បាណោ** សត្វមានជីវិត ។
- **បាណសញ្ញិតា** ដឹងថា សត្វមានជីវិត ។
- **វធកចិត្តំ** មានចិត្តគិតនឹងសម្លាប់ ។
- **ឧបក្កមោ** មានសេចក្តីព្យាយាម ។
- **តេន មរណំ** សត្វស្លាប់ដោយការព្យាយាមនោះ ។

កាលបើគ្រប់អង្គ ៥ ហើយ សីលរមែងដាច់ ដល់ភាពជាកម្មបថ អាចឲ្យផលនាំឲ្យកើតក្នុងអបាយភូមិ ។ បើមិនគ្រប់អង្គ ៥ ទេ ជាទុច្ចរិតកម្ម មិនឲ្យផលនាំឲ្យបដិសន្ធិក្នុងអបាយភូមិ ប៉ុន្តែឲ្យផល

ក្នុងបវត្តិកាល គឺ បន្ទាប់ពីបដិសន្ធិចិត្ត ទៅរហូតដល់ចុតិចិត្ត ។

បាណាតិបាតនេះមានប្រយោគ ៦ គឺ :

១. សាហត្ថិកបយោគ ប្រយោគធ្វើឲ្យគេស្លាប់ដោយដៃខ្លួនឯង។

២. អាណត្តិកបយោគ ប្រយោគធ្វើឲ្យគេស្លាប់ដោយការបង្គាប់បញ្ជាអ្នកដទៃ ។

៣. និស្សគ្គិយបយោគ ប្រយោគធ្វើឲ្យគេស្លាប់ដោយការគ្រវែង បោះ ចោល បាញ់ ។

៤. ថាវរបយោគ ប្រយោគធ្វើឲ្យគេស្លាប់ ដោយគ្រឿងនៅនឹងមួយកន្លែង ដូចជា ជីកអណ្តូង អន្ទង់ ចំរូង ថ្នាំពិស អន្ទាក់ វត្ថុបន្ទាច សរសេរពណ៌នា ។ ល ។

៥. វិជ្ជាមយបយោគ សម្រេចដោយ វិជ្ជារាយមន្តអាគម ឬដោយអំណាចភូតបីសាច ។

៦. ឥទ្ធិមយបយោគ សម្រេចដោយឫទ្ធិ ដែលកើតពីផលនៃកម្ម ដូចឫទ្ធិនាគ គ្រុឌ យក្ខ ឬឫទ្ធិព្រះរាជា ។

២.អទិន្នាទាន

ការកាន់យកវត្ថុរបស់របរ ដែលម្ចាស់គេមិនបានឲ្យ ឈ្មោះថា **អទិន្នាទាន** គឺ លួចដោយថេយ្យចេតនា គឺ ចេតនាលួចរបស់អ្នកដទៃ ។

១.ដោយមូល ថេយ្យចេតនាកើតឡើងព្រោះ លោភៈ ទោសៈ មោហៈ ។ បើលោភៈជាមូល លួចដើម្បីបាននូវវត្ថុដែលខ្លួនត្រូវការ ។ បើទោសៈជាមូល លួចដោយធ្វើឲ្យម្ចាស់វិនាសទ្រព្យ និង មិនត្រូវការទ្រព្យនោះទេ ។

២.ដោយកម្ម ជាកាយកម្ម ព្រោះសម្រេចដោយការធ្វើ តាមផ្លូវកាយ ។

៣.ដោយទ្វារ មាន ២ គឺ កាយទ្វារនិងវចីទ្វារ ។

៤.ដោយសាវជ្ជៈ គឺ :

បើវត្ថុនោះប្រណីត មានតម្លៃខ្ពស់	មានទោសធ្ងន់	។
បើវត្ថុនោះអន់អាក្រក់ តម្លៃតិច	មានទោសស្រាល	។
បើវត្ថុនោះ ម្ចាស់ជាអ្នកមានគុណ មានសីល	មានទោសធ្ងន់	។
បើមិនមានគុណ មិនមានសីល	មានទោសស្រាល	។

បើវត្ថុធំ មានទោសធ្ងន់ បើវត្ថុតូច មានទោសស្រាល ។
បើវត្ថុនិងគុណស្មើគ្នាកិលេស និងការព្យាយាមខ្លាំង មានទោសធ្ងន់។
បើកិលេសនិងការព្យាយាមខ្សោយ មានទោសស្រាល ។

៥.ដោយអង្គ មាន ៥ គឺ :

- **បរបរិគ្គហិតំ** វត្ថុនោះមានម្ចាស់ហួងហែង ។
- **បរបរិគ្គហិតសញ្ញិតា** ដឹងថារបស់ដែលម្ចាស់គេហួងហែង ។
- **ថេយ្យចិត្តំ** មានចិត្តគិតនឹងលួច ។
- **ឧបក្កមោ** មានការព្យាយាម ។
- **តេន ហរណំ** លួចបានដោយការព្យាយាមនោះ ។

កាលណាគ្រប់អង្គ ៥ សីលដាច់ ហើយជាកម្មបថ អាចឲ្យផលជាជនកកម្ម នាំឲ្យកើតក្នុងអបាយភូមិ បើមិនគ្រប់អង្គទេ សីលមិនដាច់ ជាទុច្ចរិតកម្ម មិនឲ្យផលក្នុងបដិសន្ធិកាល តែនឹងឲ្យផលក្នុងបវត្តិកាល ។

អទិន្នាទាននេះ មានប្រយោគដែលប្រព្រឹត្តទៅដោយអាការនៃ **អវហារ** (ការលួច) ច្រើន ដូចជា :

-អាទិយន ការលួចដោយការចោទប្រកាន់យក ។

-អវហរណៈ ការលួចដោយឆបោកយកទ្រព្យបញ្ញើរ

-ធុរនិក្ខេបៈ ការលួចដោយការដាក់ចុះធុរៈ

-ហរណៈ ការលួចដោយការនាំទៅ

-សាហត្ថិកៈ ការលួចដោយដៃខ្លួនឯង

-អាណត្តិកៈ ការលួចដោយការបង្គាប់បញ្ជា

-និស្សគ្គិយៈ ការលួចដោយការគ្រវែងបោះចោល

-សំវិធាវហារ ការលួចដោយការបបួលគ្នា

-សង្កេតនិមិត្តកម្ម ការលួច ដោយការកំណត់ពេលវេលា ឬ ធ្វើនិមិត្តប្រាប់

-ថេយ្យាវហារ ការលួចដូចជាចោរ

-បសយ្ហាវហារ ការលួចដោយ ការកំហែងយក រឹបជាន់ ប្លន់ដណ្តើម

-បដិច្ឆន្នាវហារ ការលួចដោយបិទបាំងលាក់ទុក

-កុសាវហារ ការលួចដោយការប្តូរស្លាក

៣.កាមេសុមិច្ឆាចារ

ពាក្យថា **កាមេសុ** បានដល់ ការសេពមេថុន ។

ពាក្យថា **មិច្ឆាចារ** បានដល់ ការប្រព្រឹត្តដ៏លាមក ដែលបណ្ឌិតតែងតិះដៀល ។

ប៉ុន្តែបើពោលដោយលក្ខណៈ បានដល់ ចេតនាជាហេតុកន្លងល្មើសឋានៈដែលមិនគួរទាក់ទង ដែលប្រព្រឹត្តតាមកាយទ្វារដោយបំណងអសទ្ធម្ម ឈ្មោះថា **កាមេសុមិច្ឆាចារ** ។

អគមនីយដ្ឋាន ២០

ឋានៈដែលបុគ្គលមិនគប្បីទាក់ទង ដោយបំណងអសទ្ធម្មមានស្ត្រី ២០ ពួក គឺ :

ស្ត្រីដែលមាតារក្សាជាដើម ១០ ពួក គឺ :

១. មាតុរក្ខិតា ស្ត្រីដែលមាតារក្សា

២. បិតុរក្ខិតា ស្ត្រីដែលបិតារក្សា

៣. មាតាបិតុរក្ខិតា ស្ត្រីដែលមាតាបិតារក្សា

៤. ភគិនីរក្ខិតា　ស្ត្រីដែលបងប្អូនប្រុសរក្សា
៥. ភាតុរក្ខិតា　ស្ត្រីដែលបងប្អូនស្រីរក្សា
៦. ញាតិរក្ខិតា　ស្ត្រីដែលញាតិរក្សា
៧. គោត្តរក្ខិតា　ស្ត្រីដែលត្រកូលរក្សា
៨. ធម្មរក្ខិតា　ស្ត្រីដែលមានធម៌រក្សា
៩. សបរិទណ្ឌា　ស្ត្រីដែលទទួលការស្តីដណ្តឹងហើយ
១០. សារក្ខា　ស្ត្រីដែលច្បាប់គ្រប់គ្រង

ស្ត្រីដែលជាភរិយា ១០ គឺ :

១. ធនក្កីតា　ភរិយាដែលទិញលោះមកដោយទ្រព្យ
២. ឆន្ទវាសិនី　ភរិយាដែលនៅដោយសេចក្តីពេញចិត្ត
៣. គោតវាសិនី　ភរិយាដែលនៅដោយភោគៈ
៤. បដិវាសិនី　ភរិយាដែលនៅដោយសំពត់
៥. ឱទបត្តកិនី　ភរិយាដែលធ្វើពិធីច្រូចទឹក
៦. ឱភសម្មត្តា　ភរិយាដែលបុរសដាក់គ្រឿងប្រដាប់ចុះពីក្បាល

៧. ទាសីភរិយា ភរិយាដែលជាទាសីក្នុងផ្ទះ

៨. កម្មការីភរិយា ភរិយាដែលជួលមកធ្វើការងារ

៩. ធជាហដា ភរិយាដែលជាឈ្លើយ

១០. មុហុត្តិកា ភរិយាដែលនៅជាមួយគ្នាមួយភ្លែត

ក្នុងបណ្តាស្ត្រីទាំងឡាយ ស្ត្រី ១២ ពួក ដែលបុរសមិនគួរកន្លងល្មើស គឺ ស្ត្រីដែលទទួលការស្តីដណ្តឹង ១ ស្ត្រី ដែលច្បាប់គ្រប់គ្រង ១ និង ស្ត្រីដែលជាភរិយា ១០ ៕

ដោយអាការ ៥ គឺ :

១. ដោយមូល កាមេសុមិច្ឆាចារ កើតឡើង ព្រោះលោភៈ និង មោហៈជាមូល ។

២. ដោយកម្ម ជាកាយកម្ម ។

៣. ដោយទ្វារ ជាកាយទ្វារតែម្យ៉ាង ។

៤. ដោយសាវជ្ជៈ

បុគ្គលដែលកន្លងល្មើសនោះ មានគុណ មានសីលធម៌ច្រើន មានទោសធ្ងន់ ។

បើមានគុណ មានសីលតិច មានទោសស្រាល ។

បើមិនមានឆន្ទៈរួមគ្នាទេ មានទោសធ្ងន់ ។
បើមានឆន្ទៈរួមគ្នា មានទោសស្រាល ។
បើកិលេស និងការព្យាយាមខ្លាំងក្លា មានទោសធ្ងន់ ។
បើកិលេស និងការព្យាយាមខ្សោយ មានទោសស្រាល ។

៥. ដោយអង្គមាន ៤ គឺ :

-អគមនិយវត្ថុ វត្ថុដែលមិនគួរទាក់ទង ។

-តស្មឹ សេវនចិត្តំ មានចិត្តគិតសេពក្នុងវត្ថុ ដែលមិនគួរនោះ ។

-សេវនប្បយោគោ ព្យាយាមក្នុងការសេព ។

-មគ្គេនមគ្គប្បដិបត្តិ អធិវាសនំ ញ៉ាំងមគ្គ និង មគ្គឲ្យដល់គ្នា ។

កាលគ្រប់អង្គ ៤ សីលដាច់ ដល់នូវសភាពជាកម្មបថអាចនាំឲ្យកើតក្នុង អបាយភូមិ បើមិនគ្រប់អង្គ ៤ ទេ សីលមិនដាច់ ជាទុច្ចរិតកម្ម មិនឲ្យផលក្នុងបដិសន្ធិកាលទេ ប៉ុន្តែឲ្យផលក្នុងបវត្តិកាល ។

ប្រយោគនៃមិច្ឆាចារនោះ មាន ១ គឺ សាហត្ថិកបយោគ ប៉ុណ្ណោះ ៕

៤.មុសាវាទ

ការព្យាយាមតាមផ្លូវវាចា (វចីបយោគ) ឬសេចក្ដីព្យាយាមតាមផ្លូវកាយ ដែលបំផ្លាញប្រយោជន៍របស់អ្នកដទៃ នៃអ្នកដែលបំណងពោលឲ្យទំនាស់គ្នា ឈ្មោះថា **មុសា** ។ ឯចេតនាដែលតាំងឡើង ដោយសេចក្ដីព្យាយាមតាមកាយ ឬតាមវាចា មានបំណងពោលឲ្យឃ្លៀងឃ្លាតពីសេចក្ដីពិត ឈ្មោះថា **មុសាវាទ** ។

ម្យ៉ាងទៀតរឿងដែលមិនពិត ឈ្មោះថា **មុសា** ការឲ្យបុគ្គលដទៃបានដឹងរឿងមិនពិតនោះ ដោយភាវៈថាពិត ថាមែន ហៅថា **វាទ** ឯភាវៈថាដោយលក្ខណៈ ចេតនាដែលឲ្យតាំងឡើងដោយចេតនានោះ នៃបុគ្គលដែលបំណងឲ្យបុគ្គលដទៃ ដឹងនូវរឿងមិនពិតមិនប្រាកដ ឈ្មោះថា **មុសាវាទ** ។

១.ដោយមូល មុសាវាទកើតព្រោះលោភៈ ទោសៈនិងមោហៈជាមូល ។

២.ដោយកម្ម ជាវចីកម្ម ព្រោះការធ្វើសម្រេច ដោយពាក្យពោល ។

៣.ដោយទ្វារ សម្រេចបានទ្វារ ២ គឺ វចីទ្វារនិងកាយទ្វារ ។

- វចីទ្វារ បានដល់ ការនិយាយកុហក ។

- កាយទ្វារ បានដល់ ការធ្វើនិមិត្តសញ្ញាឲ្យដឹងតាមកាយ ដូចជាញាក់មុខ ងក់ក្បាល សរសេរសំបុត្រ ។ ល ។

៤.ដោយសាវជ្ជៈ ពោលកុហកបំផ្លាញប្រយោជន៍នោះ អស់ច្រើន មានទោសច្រើន បើអស់តិចមានទោសតិច ។ កុហកដែលនិយាយធម្មតាថា មិនមាន ដោយបំណងមិនឲ្យឈ្មោះថាមានទោសតិច តែបើពោលដើម្បីបំផ្លាញប្រយោជន៍ មានទោសធ្ងន់។ បើបុគ្គលដែលត្រូវខូចខាតប្រយោជន៍ មានគុណ មានសីលធម៌ច្រើន មានទោសធ្ងន់ បើមានគុណ មានសីលតិច មានទោសស្រាល។ បើកិលេសនិងការព្យាយាមខ្លាំងក្លា មានទោសធ្ងន់ បើកិលេសនិងការព្យាយាមខ្សោយ មានទោសស្រាល ។

៥. ដោយអង្គមាន ៤ គឺ :

- អតថំវត្ថុ រឿងមិនពិត ។

- **វិសំវាទនចិត្តំ** គិតនឹងពោលឲ្យខុសឃ្លៀងឃ្លាត ។
- **តជ្ជោ វាយាមោ** ព្យាយាមកើតដោយគំនិតនោះ ។
- **បរស្ស តទត្ថវិជាននំ** ជនដទៃដឹងសេចក្ដីនោះ ។

កាលណាគ្រប់អង្គ ៤ សីលដាច់ ដល់ភាពជាកម្មបថអាចឲ្យផលនាំកើតក្នុងអបាយភូមិ ។ បើមិនគ្រប់អង្គ ៤ ជាទុច្ចរិតកម្ម ឲ្យផលក្នុងបវត្តិកាល ។

ប្រយោគនៃមុសាវាទមានត្រឹមតែមួយ គឺ សាហត្ថិកបយោគប៉ុណ្ណោះ ៕

៥.បិសុណាវាចា

បានដល់ **សំកិលិដ្ឋចេតនា** ជាចេតនានៃអ្នកដែលមានចិត្តសៅហ្មង ព្រោះលោភៈ ទោសៈបៀតបៀន ឲ្យបំណងនិយាយស៊កសៀត ចាក់ដោតបំផ្លាញអ្នកដទៃ ដើម្បីឲ្យខ្លួនបានជាទីស្រឡាញ់ឯអ្នកដទៃបានជាទីសម្អប់ និងដើម្បីឲ្យអ្នកដទៃកើតនូវការឈឺចាប់ ឬដោយការ បញ្ចុកបញ្ចៀអែបអប ។

១.ដោយមូល កើតព្រោះលោភៈ ទោសៈ មោហៈ ជាមូល ។

២.ដោយកម្ម ជាវចីកម្ម ។

៣.ដោយទ្វារ សម្រេចបានទ្វារ២ គឺវចីទ្វារ និងកាយទ្វារ ។

៤.ដោយសាវជ្ជៈ បុគ្គលដែលត្រូវគេញុះញង់មានគុណច្រើន មានទោសធ្ងន់ បើមានគុណតិចមានទោសស្រាល ។ និយាយញុះញង់ធ្វើឲ្យអ្នកទាំង ២ បែកបាក់គ្នា មានទោសធ្ងន់ បើអ្នកទាំង ២ មិនបែកបាក់គ្នាទេ មានទោសស្រាល ។ បើមានកិលេស និងការព្យាយាមខ្លាំងក្លា មានទោសធ្ងន់ បើមានកិលេស និងការព្យាយាមខ្សោយ មានទោសស្រាល ។

៥.ដោយអង្គមាន ៤ គឺ :

-ភិន្និតព្វោ បរោ មានអ្នកដទៃដែលខ្លួនគប្បីញុះញង់បំបែក ។

-ភេទបុរេក្ខារតា មានគំនិតនឹងញុះញង់បំបែកបំបាក់អ្នកដទៃនោះ ។

-តជ្ជោ វាយាមោ មានការព្យាយាមកើតឡើងដោយចិត្តនោះ ។

-តស្ស តទត្ថវិជាននំ អ្នកដទៃនោះដឹងច្បាស់នូវ ដំណើរការញុះញង់នោះ ។

កាលណាគ្រប់អង្គ ៤ សីលដាច់ ដល់ភាពជាកម្មបថ អាចឲ្យផលនាំកើតក្នុងអបាយភូមិ បើមិនគ្រប់អង្គ ៤ ជាទុច្ចរិតកម្ម ឲ្យផលក្នុងបវត្តិកាល ៕

៦.ផរុសវាចា

បានដល់ **ទុដ្ឋល្លចេតនា** (ចេតនាកំណាច) នៃអ្នកដែលនិយាយពាក្យមិនជាទីស្រឡាញ់ មិនធ្វើឲ្យសប្បាយចិត្ត ព្រោះត្រូវទោសៈប្រទូស្ត និងដើម្បីបំណងបំផ្លាញបុគ្គលដទៃឲ្យវិនាស ។

ចំណែកពាក្យពោលកំណាច ដោយបំណងប្រាថ្នាឲ្យអ្នកដទៃមានការប្រព្រឹត្តល្អ មិនចាត់ជាផរុសវាទ (អដ្ឋកថា ធម្មសង្គណី) ។

១.ដោយមូល ផរុសវាទកើតព្រោះទោសៈនិងមោហៈជាមូល ។

២.ដោយកម្ម ជាវចីកម្ម ។

៣.ដោយទ្វារ សម្រេចបានទ្វារ២ គឺ វចីទ្វារនិងកាយទ្វារ ។

៤.ដោយសាវជ្ជៈ

ពោលជេរបុគ្គលមានគុណច្រើន មានទោសធ្ងន់ ។

បើបុគ្គលនោះមានគុណតិច មានទោសស្រាល ។
ជេរដោយកិលេសខ្លាំងក្លា មានទោសធ្ងន់ ។
បើកិលេសខ្សោយ មានទោសស្រាល ។

៥.ដោយអង្គមាន ៣ គឺ :

- **អក្កោសិតព្វោ បរោ** មានបុគ្គលដទៃដែលខ្លួនគប្បីជេរ ។
- **កុបិត ចិត្តំ** មានចិត្តខឹងក្រោធ ។
- **អក្កោសនា** បានជេរប្រទេច ។

បើគ្រប់អង្គ ៣ សីលដាច់ដល់ភាពជាកម្មបថ អាចឲ្យផល នាំបដិសន្ធិក្នុង អបាយភូមិ បើមិនគ្រប់អង្គ ៣ ជាទុច្ចរិតកម្ម ឲ្យផលក្នុងបវត្តិកាល ។

៧.សម្ផប្បលាប

ពាក្យថា **សម្ផប្បលាប** គឺ **សម្ផំ + បលាប** ។

សម្ផំ = រោយរាយឥតប្រយោជន៍ ។

បលាប = ពោល និយាយ ។

បានដល់ **អនត្ថវិញ្ញាបិកា** គឺ ចេតនាដែលបំណងឲ្យអ្នក

ដទៃដឹងរឿងមិនជាប្រយោជន៍ ។

ពាក្យថា **អនត្ថ** = មិនមែនជាប្រយោជន៍ ។

ពាក្យថា **វិញ្ញាបិកា** = ឲ្យគេដឹង ។

បើដោយលោភមូលចិត្ត គឺ ត្រេកអរនឹងឲ្យគេដឹងរឿងដែលគ្មានប្រយោជន៍ តែបើដោយទោសមូលចិត្ត គឺដោយការមិនពេញចិត្ត ក៏ឲ្យគេដឹងរឿងដែលគ្មានប្រយោជន៍នោះទៅ ដើម្បីឲ្យគេក្តៅក្រហាយជាទុក្ខ ។

សម្ផប្បលាបនេះ ជាចេតនាតែងបៀតបៀនដោយ លោភៈ និង ទោសៈ ។

ខណៈណាអ្នកនិយាយដោយចិត្តមានលោភៈ ទោសៈ មោហៈ តែមិនមានចេតនាបំណងឲ្យអ្នកដទៃដឹងរឿង ដែលមិនជាប្រយោជន៍ទេ ក៏ជាវចីទ្វារនៃអកុសលចិត្ត មិនមែនជាវចីទ្វារនៃអកុសលកម្មទេ ។

១.ដោយមូល កើតឡើងព្រោះ លោភៈ ទោសៈ មោហៈ ជាមូល ។

២.ដោយកម្ម ជាវចីកម្ម ។

៣.ដោយទ្វារ សម្រេចបានទ្វារ២ គឺ កាយទ្វារនិងវចីទ្វារ ។

៤.ដោយសាវជ្ជៈ

បើសេពច្រើន	មានទោសធ្ងន់	។
បើសេពតិច	មានទោសស្រាល	។
បើអ្នកដទៃកាន់យកនូវរឿង ឥតប្រយោជន៍នោះ	មានទោសធ្ងន់	។
តែបើមិនកាន់យកទេ	មានទោសស្រាល	។

៥.ដោយអង្គមាន ២ គឺ :

- **និរត្ថកកថា បុរេក្ខារតា** បំណងនិយាយរឿងដែលមិនមែនជាប្រយោជន៍ ។
- **តថារូបីកថា កថនំ** បានពោលនូវរឿងឥតប្រយោជន៍មានសភាពដូច្នោះ ។

កាលបើគ្រប់អង្គ ២ ដល់ភាពជាកម្មបថ អាចឲ្យផលនាំបដិសន្ធិក្នុងអបាយភូមិ បើមិនគ្រប់អង្គ២ជាទុច្ចរិត មិនមែនជាកម្មបថឲ្យផលក្នុងបវត្តិកាល ៕

៨.អភិជ្ឈា

ធម្មជាតិដែលសម្លឹងរំពៃនូវភណ្ឌៈរបស់អ្នកដទៃ ជាលក្ខណៈយ៉ាងនេះ ឈ្មោះថា **អភិជ្ឈា** ។

បានដល់ **ចេតនា** ដែលប្រព្រឹត្តជាមួយនឹងលោភៈដ៏មានកម្លាំង រហូតដល់គិតប៉ងយករបស់គេ មកជារបស់ខ្លួន ដោយការបៀតបៀនគេនោះតាមផ្លូវទុច្ចរិត ។ តែបើពេញចិត្តក្នុងរបស់គេត្រឹមតែថាល្អ ស្អាតទេ មិនជាកម្មបថ ។

១.ដោយមូល កើតឡើងព្រោះលោភៈនិងមោហៈជាមូល។

២.ដោយកម្ម ជាមនោកម្ម ។

៣.ដោយទ្វារ សម្រេចបានទាំង ៣ ទ្វារ គឺ **មនោទ្វារ វចីទ្វារ** និង **កាយទ្វារ** ។

-តាមមនោទ្វារ ដូចខណៈដែលគិតបំណង ប៉ងយកវត្ថុរបស់គេ ដោយឧបាយ ឬដោយទុច្ចរិត ផ្សេងៗ ។

-តាមវចីទ្វារ ពេលដែលចិត្តបំណង ប៉ងយកវត្ថុរបស់គេមកជារបស់ខ្លួន ក៏និយាយចេញមកតាមដូចគំនិតគិតនោះ ដើម្បីឲ្យបានរបស់នោះមក ។

-តាមកាយទ្វារ ពេលដែលចិត្តបំណងប៉ងយក វត្ថុរបស់គេមកជារបស់ខ្លួន ក៏ធ្វើកាយទុច្ចរិត ដើម្បីឲ្យបានរបស់នោះមក ។

អភិជ្ឈា ជាមនោកម្ម ព្រោះកើតពីគំនិតប៉ងចង់ឲ្យរបស់នោះ

មកជារបស់ខ្លួន ដោយសេចក្ដីលោភ ។ ដូច្នេះ **លោភៈ** ឬ **អភិជ្ឈា** ជាប្រធាន **ចេតនា** ដែលកើតរួមជាមួយនោះ ជា **មនោកម្ម** ។ បើចេតនាដែលធ្វើតាមផ្លូវកាយជាប្រធាន ចេតនានោះ គឺ ជាកាយកម្ម ដូចឃើញប្រាក់គេជ្រុះ ក៏រើសយកដោយមិនឲ្យម្ចាស់គេវិញ ជាកាយកម្ម មិនមែនជាមនោកម្មទេ ៕

៤.ដោយសាវជ្ជៈ គឺ ទោសដូចនឹងអទិន្នាទាន ។

៥.ដោយអង្គ មាន ២ គឺ :

- **បរភណ្ឌំ** វត្ថុរបស់គេ ។
- **អត្តនោ បរិណាមនំ** បង្អោនមកជារបស់ខ្លួនដោយទុច្ចរិតកម្មផ្សេងៗ ។

កាលបើគ្រប់អង្គ ២ ទើបជាកម្មបថ អាចឲ្យផលនាំបដិសន្ធិក្នុងអបាយភូមិ បើមិនគ្រប់អង្គ ២ មិនមែនជាកម្មបថ ជាទុច្ចរិតឲ្យផលក្នុងបវត្តិកាល ៕

៩.ព្យាបាទ

សភាវធម៌ដែលញុាំងប្រយោជន៍ សេចក្ដីចំរើន និង សេចក្ដី

សុខឲ្យវិនាស ឈ្មោះថា **ព្យាបាទ** ។ ព្យាបាទនោះ មានបំណង អាក្រក់ឲ្យគេវិនាសជាលក្ខណៈ ។ បានដល់ ចេតនា ដែលប្រព្រឹត្ត ទៅជាមួយនឹងសេចក្ដីក្រោធដ៏មានកម្លាំង រហូតដល់គិតបំណងឲ្យគេ វិនាស ជាមនោកម្មបថ ។ បើចិត្តក្រោធ(មិនចូលចិត្ត)កើតឡើង ជាទោសមូលចិត្ត ជាអកុសលចិត្ត មិនមែនជាកម្មបថ ។ បើចិត្ត ក្រោធ(មិនចូលចិត្ត) នោះមានកម្លាំងខ្លាំងក្លា រហូតដល់គិតបំណង ឲ្យគេវិនាស ក្នុងខណៈណា ចេតនាក្នុងទោសមូលចិត្តនោះ ក៏ជា មនោកម្មបថ ៕

១.ដោយមូល ព្យាបាទកើតឡើងព្រោះ ទោសៈ និង មោហៈ ជាមូល ។

២.ដោយកម្ម ជាមនោកម្ម ព្រោះចេតនានោះ ប្រព្រឹត្តទៅជា មួយនឹងសេចក្ដីក្រោធ ដែលមានកម្លាំងរហូត ដល់គិតបំណង អាក្រក់ឲ្យគេវិនាស ។

៣.ដោយទ្វារ សម្រេចបានទាំង៣ទ្វារ គឺ មនោទ្វារ វចីទ្វារ និង កាយទ្វារ ។

-តាមមនោទ្វារ ដូចខណៈដែលសេចក្ដីក្រោធមានកម្លាំង រហូត ដល់គិតឲ្យគេវិនាសដោយទុច្ចរិតកម្មផ្សេងៗ ។

-តាមវចីទ្វារ កាលចិត្តគិតឲ្យគេវិនាស ដោយសេចក្ដីព្យាបាទ ហើយ ក៏ប្រើ ឬបញ្ជាឲ្យអ្នកដទៃធ្វើសេចក្ដីវិនាសដល់ជនដែលខ្លួនក្រោធនោះ ។

-តាមកាយទ្វារ កាលចិត្តគិតឲ្យគេវិនាស ដោយសេចក្ដីព្យាបាទ ហើយ ក៏ធ្វើទុច្ចរិតផ្សេងៗ ដោយកាយរបស់ខ្លួន ដើម្បីឲ្យអ្នកនោះវិនាស ។

ចេតនានិយាយ ឬចេតនាធ្វើឲ្យគេវិនាស ដែលកើតដោយចិត្តព្យាបាទ ជាមនោកម្មបថ មិនមែនជាកាយកម្ម និង វចីកម្មទេ កាលណាកើតនឹងចិត្តដែលមានទោសៈ ឬព្យាបាទជាប្រធាន ។

ប៉ុន្តែបើជាកាយកម្ម គឺ ធ្វើដោយកាយ ឬជាវចីកម្ម គឺ ធ្វើដោយវាចា ចេតនាដែលធ្វើដោយកាយកម្ម និងវចីកម្មនោះ ក៏ជាប្រធាន មិនមែនព្យាបាទជាប្រធានទេ ដូចការសម្លាប់មូស សម្លាប់ស្រមោចជាកាយកម្ម ព្រោះចេតនាដែលធ្វើដោយកាយជាប្រធាន ។

ការប្រយុទ្ធការពារខ្លួន ធ្វើឲ្យគេដទៃត្រូវរបួស ឬ ស្លាប់ នោះជាកាយកម្ម មិនមែនជាមនោកម្មទេ ព្រោះចេតនាធ្វើដោយកាយជាប្រធាន មិនមែនព្យាបាទ ជាប្រធានទេ ៕

៤. ដោយសាវជ្ជៈ គឺ មានទោសដូចនឹងផរុសវាទ ។

៥. ដោយអង្គ មាន ២ គឺ :

- **បរសត្តោ** អ្នកដទៃក្រៅពីខ្លួន ។
- **តស្ស ច វិនាសចិន្តា** គិតឲ្យអ្នកនោះវិនាស ។

កាលណាក្រោធមានសត្វដទៃជាទីតាំង ស្ទើរតែកើតហើយក៏ដោយ មិនទាន់ជាកម្មបថទេ ដរាបណាមិនទាន់គិតញុំាងសត្វឲ្យវិនាសថា ឱហ្ន៎ សត្វនេះគួរតែរលាយ គួរតែវិនាស ។

កាលបើគ្រប់អង្គ ២ ទើបជាកម្មបថ អាចឲ្យផលនាំបដិសន្ធិក្នុងអបាយភូមិ បើមិនគ្រប់អង្គ ២ មិនមែនជាកម្មបថ ឲ្យផលក្នុងបវត្តិកាល ៕

១០.មិច្ឆាទិដ្ឋិ

បានដល់ ចេតនា ដែលកើតរួមនឹងសេចក្តីឃើញខុសដ៏មានកម្លាំង ដោយសេចក្តីមិនកាន់យកតាមសេចក្តីពិត ។ មិច្ឆាទិដ្ឋិមានការឃើញវិបរិត គឺឃើញខុស ឃើញផ្ទុយជាលក្ខណៈ ដោយន័យជាអាទិថា ទានមិនមានផល ។ ជាចេតនាដែលជឿជាក់ក្នុងការឃើញខុសនោះយ៉ាងស៊ប់ ។

១.ដោយមូល កើតព្រោះមោហៈ លោភៈ ជាមូល ។

២.ដោយកម្ម ជាមនោកម្ម ព្រោះជាចេតនាកើតឡើងប្រព្រឹត្ត

ទៅជាមួយនឹងគំនិតយល់ឃើញតាមផ្លូវចិត្ត ។

៣.ដោយទ្វារ សម្រេចបាន ៣ ទ្វារ គឺ មនោទ្វារវចីទ្វារ និង កាយទ្វារ ។

-តាមមនោទ្វារ បានដល់ ចេតនាដែលកើតជាមួយនឹងការយល់ខុស ឃើញខុស ដែលបានយល់ឃើញស៊ប់នោះ។

-តាមវចីទ្វារ បានដល់ កាលណាមានការឃើញខុស យ៉ាងនោះហើយ ក៏មានចេតនាពោលនូវរឿងដែលយល់ឃើញខុសនោះៗ ។

-តាមកាយទ្វារ បានដល់ កាលណា មានការឃើញខុសយ៉ាងស៊ប់ហើយ ក៏មានចេតនាធ្វើនូវទុច្ចរិតកម្មផ្សេងៗ ដោយចិត្តដែលយល់ឃើញខុសនោះ ។

៤.ដោយសាវជ្ជៈ

មានអាសេវនៈ(គឺសេព)ច្រើន	មានទោសធ្ងន់ ។
មានអាសេវនៈតិច	មានទោសស្រាល ។
អនិយតមិច្ឆាទិដ្ឋិ	មានទោសស្រាល ។
តែបើនិយតមិច្ឆាទិដ្ឋិ	មានទោសធ្ងន់ ។

៥.ដោយអង្គ	មាន ២ គឺ :
-វត្ថុនោ ច គហិតាការ វិបរិតតា	សភាពនៃរឿងទាំងឡាយវិបរិត ចាកអាការដែលកាន់យក គឺ ព្រះរតនត្រ័យជាដើម ។
-យថា ច តំ គណ្ហាតិ តថាភាវេន តស្ស បដ្ឋានំ	ការប្រកាន់នូវរឿង ដោយ សេចក្តីមិនពិតនោះ ក៏ប្រាកដ។

ក្នុងបណ្តាមិច្ឆាទិដ្ឋិទាំងនោះ ចាត់ជាកម្មបថ អាស្រ័យដោយ **នត្ថិកទិដ្ឋិ អហេតុកទិដ្ឋិ** និង **អកិរិយទិដ្ឋិ** ប៉ុណ្ណោះ មិនជាកម្មបថ ដោយទិដ្ឋិដទៃឡើយ ។ កាលបើគ្រប់អង្គ ២ ដល់ភាពជាកម្មបថ អាចឲ្យផល នាំបដិសន្ធិក្នុងអបាយភូមិ បើមិនគ្រប់អង្គ ២ មិនមែនជាកម្មបថ ឲ្យផលក្នុងបវត្តិកាលប៉ុណ្ណោះ ។

អកុសលកម្មបថ ៥ ប្រភេទ

វិនិច្ឆ័យអកុសលកម្មបថ ១០ ដោយអាការ ៥ គឺ :

១. ធម្មតោ ដោយធម្ម គឺ អង្គធម៌ ។

២. កោដ្ឋាសតោ ដោយកោដ្ឋាស គឺ ចំណែក ។

៣. អារម្មណតោ ដោយអារម្មណ៍ ។

៤. វេទនាតោ ដោយវេទនា ។

៥. មូលតោ ដោយមូល ។

១.ដោយធម៌

បណ្ដាអកុសលកម្មបថ ១០ អកុសលកម្មបថ ៧ តាមលំដាប់ (គឺ កាយកម្ម ៣ វចីកម្ម ៤) ដោយអង្គធម៌ គឺ ចេតនាប៉ុណ្ណោះ ។ អកុសលកម្មបថ ៣ ទៀត (គឺ មនោកម្ម ៣) ដោយអង្គធម៌ គឺ ចេតសិកដែលប្រកបនឹងចេតនា ។

- **អភិជ្ឈា** អង្គធម៌ គឺ លោភៈ ដែលប្រកបនឹងចេតនា ។
- **ព្យាបាទ** អង្គធម៌ គឺ ទោសៈ ដែលប្រកបនឹងចេតនា ។
- **មិច្ឆាទិដ្ឋិ** អង្គធម៌ គឺ មោហៈ ដែលប្រកបនឹងចេតនា ។

២.កោដ្ឋាស

- **អកុសលកម្មបថ ៨** គឺ កាយកម្ម ៣ វចីកម្ម ៤ និង មិច្ឆាទិដ្ឋិ ១ ជាកម្មបថសុទ្ធ ។

- **អកុសលកម្មបថ ២** គឺ អភិជ្ឈា ១ និង ព្យាបាទ ១ ជាកម្មបថផង ជាមូលផង ។

៣.ដោយអារម្មណ៍

- **បាណាតិបាត** មានសង្ខារជាអារម្មណ៍ ព្រោះមានជីវិតិន្ទ្រិយ៍ជាអារម្មណ៍ ។
- **អទិន្នាទាន** មានសត្វ ឬ សង្ខារជាអារម្មណ៍ ។
- **មិច្ឆាចារ** មានសង្ខារជាអារម្មណ៍ ដោយអំណាចនៃផោដ្ឋព្វៈ(ខ្លះថា មានសត្វជាអារម្មណ៍ដែរ) ។
- **មុសាវាទ** មានសត្វ ឬ សង្ខារជាអារម្មណ៍ ។
- **បិសុណាវាចា** មានសត្វ ឬ សង្ខារជាអារម្មណ៍ ។
- **ផរុសវាចា** មានសត្វប៉ុណ្ណោះជាអារម្មណ៍ ។
- **សម្ផប្បលាប** មានសត្វ ឬសង្ខារជាអារម្មណ៍ ដោយអំណាចនៃធម៌ គឺ **ទិដ្ឋំ សុតំ មុតំ វិញ្ញាតំ** ។
- **អភិជ្ឈា** មានសត្វ ឬ សង្ខារជាអារម្មណ៍ ។
- **ព្យាបាទ** មានសត្វជាអារម្មណ៍ប៉ុណ្ណោះ ។
- **មិច្ឆាទិដ្ឋិ** មានសង្ខារជាអារម្មណ៍ ដោយអំណាចនៃធម៌

ដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងភូមិ ៣ ។

៤.ដោយវេទនា

- **បាណាតិបាត** ប្រកបដោយទុក្ខវេទនា(ទោមនស្សវេទនា) ។ ស្ងួម្បីព្រះរាជាកំពុងសើចកក្អៀកក៏ដោយ ពេលព្រះអង្គត្រាស់ថា ពួកឯងសម្លាប់វាជាចោរទៅយ៉ាងនេះ ចេតនាដែលព្រះទ័យសម្រេច ជាចេតនាសម្បយុត្តជាមួយទុក្ខវេទនា ។

- **អទិន្នាទាន** ប្រកបដោយវេទនា ៣ ។ ពេលរីករាយត្រេកអរកាន់យក គឺជាសុខវេទនា (សោមនស្សវេទនា) ។ ពេលកាន់យកដោយទាំងភ័យ ឬ ទាំងពិចារណាផលនៃការលួច គឺជាទុក្ខវេទនា ។ ពេលលួចតាំងនៅក្នុងភាវៈជាកណ្តាល គឺ ជាអទុក្ខមសុខវេទនា ។

- **មិច្ឆាចារ** មានវេទនា ២ គឺ សុខវេទនា និង អទុក្ខមសុខវេទនា តែក្នុងពេលដែលសម្រេចចិត្ត មិនជាឧបេក្ខាវេទនាទេ ។

- **មុសាវាទ** មានវេទនា ៣ ។
- **បិសុណាវាចា** មានវេទនា ៣ ។
- **ផរុសវាចា** ជាទុក្ខវេទនា ។
- **សម្ផប្បលាប** មានវេទនា ៣ ។
- **អភិជ្ឈា** មានវេទនា២ គឺសុខវេទនានិងឧបេក្ខាវេទនា។
- **ព្យាបាទ** មានទុក្ខវេទនាតែម៉្យាង ។
- **មិច្ឆាទិដ្ឋិ** មានវេទនា ២ គឺសុខវេទនា ឧបេក្ខាវេទនា ។

៥.ដោយមូល

- **បាណាតិបាត** មានមូល ២ គឺទោសមូល និងមោហមូល ។
- **អទិន្នាទាន** មានមូល ២ គឺ ទោសមូល និងមោហមូល ឬ លោភមូល និង មោហមូល ។
- **មិច្ឆាចារ** មានមូល ២ គឺលោភមូល និងមោហមូល ។
- **មុសាវាទ បិសុណាវាចា និង សម្ផប្បលាប** មានមូល ២ គឺ ទោសមូល និងមោហមូល ឬ លោភមូល និង មោហមូល ។

- **ផរុសវាទ** មានមូល ២ គឺ ទោសមូល និង មោហមូល ។
- **អភិជ្ឈា និង ព្យាបាទ** មានមូល ១ គឺ មោហមូល ។
- **មិច្ឆាទិដ្ឋិ** មានមូល ២ គឺ លោភមូល និង មោហមូល ។

អកុសលមូល ៣
ជាហេតុឲ្យកើត អកុសលកម្មបថ ១០

១.លោភមូល ៨ ជាហេតុឲ្យកើតទុច្ចរិត ៧ គឺ :

-ក្នុងកាយកម្ម ២ គឺ អទិន្នាទាន កាមេសុមិច្ឆាចារ
-ក្នុងវចីកម្ម ៣ គឺ មុសាវាទ បិសុណាវាចា សម្ផប្បលាប
-ក្នុងមនោកម្ម ២ គឺ អភិជ្ឈា មិច្ឆាទិដ្ឋិ

២.ទោសមូល ២ ជាហេតុឲ្យកើតទុច្ចរិត ៧ គឺ :

-ក្នុងកាយកម្ម ២ គឺ បាណាតិបាត អទិន្នាទាន
-ក្នុងវចីកម្ម ៤ គឺ មុសាវាទ ជាដើម
-ក្នុងមនោកម្ម ១ គឺ ព្យាបាទ

៣.មោហមូល ២

ជាហេតុឲ្យកើតទុច្ចរិត ១០ គឺ :
កាយកម្ម ៣ វចីកម្ម ៤ មនោកម្ម ៣ ។

-ចំពោះអកុសលកម្មបថនោះ ទាល់តែមានចេតនា បំណងឲ្យអ្នកដទៃខាតប្រយោជន៍ ចេតនានោះទើបជាកម្មបថ មិនមែនជាលោភៈ ទោសៈ មោហៈ ដែលគ្រាន់តែជាអកុសលចិត្តទេ ។

-បើមិនមានចេតនាបៀតបៀនអ្នកដទៃឲ្យជាទុក្ខទេ ឬ ក្ដៅក្រហាយទេ ប៉ុន្តែប្រព្រឹត្តដោយលោភៈ ទោសៈ មោហៈ ក៏ជាកាយទ្វារ និងវចីទ្វារនៃអកុសលចិត្តប៉ុណ្ណោះ មិនមែនជាអកុសលកម្មទេ ។

ឧទាហរណ៍ ដូចការនិយាយជជែក ឆ្លើយឆ្លងគ្នាដើរទៅដើរមកធ្វើកិច្ចការផ្សេងៗ បើខណៈនោះ ចិត្តមិនមែនជាកុសលទេ ការធ្វើចលនា និយាយគ្នានោះៗ ក៏ត្រឹមតែជាកាយទ្វារ និងវចីទ្វារនៃអកុសលចិត្ត មិនមែនជាអកុសលកម្មទេ ។

-ការដែលនឹងដឹងថា កម្មណាជាកាយកម្ម កម្មណាជាវចីកម្ម កម្មណាជាមនោកម្ម ក៏ត្រូវពិនិត្យមើល ថាតើ អកុសលកម្មដែលកើតឡើងនោះ អាស្រ័យដោយអភិជ្ឈា ព្យាបាទ មិច្ឆាទិដ្ឋិ ឬក៏ មិនមែនទេ ? បើមិនមែនក៏ជាកាយកម្ម ឬ វចីកម្ម ។

-ចំណែកចេតនាក្នុងមនោកម្មនោះ សូម្បីនឹងធ្វើតាមកាយទ្វារ និងតាមវចីទ្វារក៏ដោយ ក៏មិនឈ្មោះថា ជាកាយកម្ម និងវចីកម្មដែរ

ព្រោះចេតនាក្នុងមនោកម្មនោះ មានអភិជ្ឈា ព្យាបាទ មិច្ឆាទិដ្ឋិ ជាប្រធាន ។

-ចំណែកចេតនាក្នុងកាយកម្ម និងវចីកម្ម មិនមែនជាមនោកម្ម ព្រោះចេតនាដែលសម្រេចឲ្យជាកាយកម្ម និង វចីកម្មនោះ មានចេតនាប្រព្រឹត្តតាមកាយនិងវាចាជាប្រធាន មិនមែនជាមនោកម្មក្នុងអភិជ្ឈា ព្យាបាទ មិច្ឆាទិដ្ឋិ ជាប្រធានទេ ។

- **មនោកម្ម ៣** កើតបានទ្វារទាំង ៣ គឺ កាយទ្វារ វចីទ្វារ និង មនោទ្វារ ។
- **វចីកម្ម ៤** កើតបានទ្វារ ២ គឺ កាយទ្វារ និងវចីទ្វារ ។
- **កាយកម្ម ២** គឺ បាណាតិបាត និង អទិន្នាទាន កើតបានទ្វារ ២ គឺ កាយទ្វារ និង វចីទ្វារ ។
- **កាយកម្ម ១** គឺ កាមេសុមិច្ឆាចារ កើតបានតែទ្វារ ១ ប៉ុណ្ណោះ គឺ កាយទ្វារ ។

-ក្នុងអដ្ឋសាលិនី កាយកម្មនិងវចីកម្ម មិនមែនកើតឡើង ព្រោះអសំវរៈក្នុងបញ្ចទ្វារសម្ផស្សនោះទេ គឺ កើតឡើងព្រោះអសំវរៈក្នុងមនោទ្វារសម្ផស្សតែប៉ុណ្ណោះ ឯចំណែកមនោកម្ម កើតឡើងបាន ព្រោះអសំវរៈក្នុងឆទ្វារសម្ផស្សដោយពិត ។

-ការពពាក់ពពូននៃកម្មមានច្រើនប្រការ ព្រោះកម្មដែលធ្វើ

ម្តងៗ នោះ ផ្សេងគ្នាដោយកម្ម ដោយទ្វារ ដោយចេតនា ដោយវត្ថុ ដោយកិលេស ដោយសេចក្តីព្យាយាម ។

ដោយទោសដែលធ្ងន់ឬស្រាល គឺ ទៅតាមកម្លាំងនៃកម្ម ។ ព្រះអង្គទ្រង់ត្រាស់ទុកដូច្នេះថា :

១. វិបាកធ្ងន់របស់បាណាតិបាត ធ្វើឲ្យកើតក្នុងអបាយភូមិ វិបាកស្រាលបំផុត ធ្វើឲ្យអាយុខ្លី កាលកើតមកជាមនុស្ស ។

២. វិបាកធ្ងន់របស់អទិន្នាទាន ធ្វើឲ្យកើតក្នុងអបាយភូមិ វិបាកស្រាលបំផុត កាលកើតមកជាមនុស្សតែងធ្វើឲ្យភោគៈវិនាស ។

៣. វិបាកធ្ងន់របស់កាមេសុមិច្ឆាចារ ធ្វើឲ្យកើតក្នុងអបាយភូមិ វិបាកស្រាលបំផុត កាលកើតមកជាមនុស្ស ធ្វើឲ្យមានសត្រូវ និងឲ្យមានពៀរ ។

៤. វិបាកធ្ងន់របស់មុសាវាទ ធ្វើឲ្យកើតក្នុងអបាយភូមិ វិបាកស្រាលបំផុត កាលកើតមកជាមនុស្ស តែងតែត្រូវគេពោលបង្កាច់ដោយពាក្យមិនពិត ។

៥. វិបាកធ្ងន់របស់បិសុណាវាចា ធ្វើឲ្យកើតក្នុងអបាយភូមិ វិបាកស្រាលបំផុត កាលកើតមកជាមនុស្ស តែងធ្វើឲ្យបែកបាក់នូវមិត្ត ។

៦. វិបាកធ្ងន់របស់ផរុសវាចា ធ្វើឲ្យកើតក្នុងអបាយភូមិ វិបាក

ស្រាលបំផុត កាលបានអត្តភាពជាមនុស្ស ធ្វើឲ្យឮសំឡេង ដែលមិនចូលចិត្ត ។

៧. វិបាកធ្ងន់របស់សម្ផប្បលាប ធ្វើឲ្យកើតក្នុងអបាយភូមិ វិបាកស្រាលបំផុត កាលកើតមកជាមនុស្ស ធ្វើឲ្យមិនមាននរណាមួយជឿនូវពាក្យសំដីឡើយ ។

៨. វិបាកធ្ងន់របស់អភិជ្ឈា ធ្វើឲ្យកើតក្នុងអបាយភូមិ វិបាកស្រាលបំផុត កាលកើតមកជាមនុស្សតែងធ្វើឲ្យភោគៈវិនាស ហើយអភិជ្ឈានេះ តែងតាមដុតរោល (រាគគ្គិ) ។

៩. វិបាកធ្ងន់របស់ព្យាបាទ ធ្វើឲ្យកើតក្នុងអបាយភូមិ វិបាកស្រាលបំផុត កាលបានអត្តភាពជាមនុស្ស ធ្វើឲ្យឮសំឡេងដែលមិនចូលចិត្ត ហើយព្យាបាទនេះ តែងតាមដុតរោល (ទោសគ្គិ) ។

១០. វិបាកធ្ងន់ស្រាលរបស់មិច្ឆាទិដ្ឋិ បើសេពច្រើនរហូតដល់ជាប់ជាទម្លាប់ ក៏កើតក្នុងលោកន្តរិកនរក បើសេពតិច ក៏ធ្វើឲ្យកើតក្នុងអបាយភូមិ ។

ការពពាក់ពពូនរបស់កម្ម និង ការឲ្យផលរបស់កម្ម នោះនរណាក៏មិនអាចដឹងអាចជ្រាបបានច្បាស់ដែរ មានតែព្រះដ៏មានព្រះ-ភាគដែលជាសព្វញ្ញូប៉ុណ្ណោះ ។ ដោយហេតុដូច្នេះហើយ ទើបជនខ្លះយល់ខុសគិតថា ការធ្វើកម្មអាក្រក់ បានផលល្អ ឬ ការធ្វើកម្មល្អ

បានផលអាក្រក់ ។ ឯសេចក្ដីពិត ការធ្វើល្អឬអាក្រក់នោះ តែងឲ្យផលកាលណាបានឱកាសនិងបច្ច័យ មិនមាននរណាមួយ រួចផុតចាកពីផលរបស់កម្មល្អ និងកម្មអាក្រក់បានឡើយ ។

ចំណែកអកុសលចិត្ត ១២ ដោយន័យផ្សេងៗ

១.ដោយជាតិ	អកុសលចិត្ត ១២	ជាអកុសលជាតិ
២.ដោយភូមិ	” ”	ជាកាមាវចរភូមិ
៣.ដោយវេទនា	” ”	ជាសោមនស្សវេទនា ៤ ជាទោមនស្សវេទនា ២ ជាឧបេក្ខាវេទនា ៦
៤. ដោយហេតុ	” ”	ជានហេតុ ជាសហេតុកចិត្ត គឺឯកហេតុកចិត្ត២ ទុហេតុកចិត្ត ១០
៥.ដោយសម្បយុត្ត	” ”	ជាសម្បយុត្តចិត្ត ៨ ជាវិប្បយុត្តចិត្ត ៤

៦.ដោយសង្ខារ	អកុសលចិត្ត ១២	ជាអសង្ខារិក ៧
		ជាសសង្ខារិក ៥
៧.ដោយសោភណៈ ”	”	ជាអសោភណចិត្ត
៨.ដោយឈាន ”	”	ជាអឈានចិត្ត
		ជាអកុសលឈាន
៩.ដោយលោកិយ ”	”	ជាលោកិយចិត្ត
១០.ដោយកិច្ច ”	”	ជាជវនកិច្ច
១១.ដោយអារម្មណ៍ ”	”	ជាចិត្តមានអារម្មណ៍ ៦
១២.ដោយទ្វារ ”	”	កើតបានទ្វារ ៦
១៣.ដោយវត្ថុ ”	”	អាស្រ័យហទយវត្ថុ
១៤.ដោយវិញ្ញាណ ”	”	ជាមនោវិញ្ញាណធាតុ

(ចប់ អកុសលចិត្ត ១២)

តារាងអកុសលចិត្ត ១២ ដួង

អកុសលចិត្ត ១២ ដួង

- លោភមូល
  - សោមនស្ស
    - ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្ត
      - អសង្ខារិក ១
      - សសង្ខារិក ១
    - ទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្ត
      - អសង្ខារិក ១
      - សសង្ខារិក ១
  - ឧបេក្ខា
    - ទិដ្ឋិគតសម្បយុត្ត
      - អសង្ខារិក ១
      - សសង្ខារិក ១
    - ទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្ត
      - អសង្ខារិក ១
      - សសង្ខារិក ១
  - (សរុប) ៨
- ទោសមូល
  - ទោមនស្ស
    - បដិឃសម្បយុត្ត
      - អសង្ខារិក ១
      - សសង្ខារិក ១
  - (សរុប) ២
- មោហមូល
  - ឧបេក្ខា
    - វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្ត អសង្ខារិក ១
    - ឧទ្ធច្ចសម្បយុត្ត អសង្ខារិក ១
  - (សរុប) ២

សំណួរចំឡើយសាឡើងវិញ

១. ព្រះសទ្ធម្ម គឺ ធម៌អ្វី ? មានអ្វីខ្លះ ?

-ព្រះសទ្ធម្ម គឺ ជាធម៌របស់សប្បុរសមាន ៣ យ៉ាង គឺ

(១) បរិយត្តិសទ្ធម្ម បានដល់ ព្រះពុទ្ធវចនៈ ដែលសិក្សារៀនសូត្រ ។

(២) បដិបត្តិសទ្ធម្ម បានដល់ ការរក្សាសីល ការកាន់នូវធុតង្គ និងការចំរើនកម្មដ្ឋាន ។

(៣) បដិវេធសទ្ធម្ម បានដល់ ការសម្រេចមគ្គ ផល ព្រះនិព្វាន និង ឈាន អភិញ្ញា ។

២. បរមត្ថធម៌សំដៅដល់ធម៌អ្វី ?

-បរមត្ថធម៌ សំដៅដល់សភាវៈរបស់នាមនិងរូប ដែលមាននៅដោយមិនវិបរិត មាន ៤ គឺ ចិត្ត ចេតសិក រូប និង និព្វាន ។

៣. ចិត្ត និង បរមត្ថធម៌ ៤ ផ្សេងគ្នា ឬ ដូចគ្នា ?

-ចិត្ត ជាបរមត្ថធម៌មួយប្រភេទក្នុងបរមត្ថធម៌ ៤ ហៅថាចិត្តបរមត្ថ ចំណែកបរមត្ថធម៌ ៤ នោះ សំដៅយកបរមត្ថធម៌ទាំងអស់ គឺ ចិត្ត ចេតសិក រូប និព្វាន ។

៤. បរមត្ថធម៌ ៤ មានលក្ខណៈយ៉ាងណា ?

+បរមត្ថធម៌ ៤ មានលក្ខណៈដូចតទៅ :

-ចិត្ត មានការដឹងនូវអារម្មណ៍ ជាលក្ខណៈ ។ វៀរ-ចាកអារម្មណ៍ហើយ ចិត្តក៏មិនកើតឡើងបានដែរ ។

-ចេតសិក មានការអាស្រ័យចិត្តកើត ជាលក្ខណៈ បើមិនមានចិត្ត ចេតសិកក៏កើតមិនបាន ។

-រូប មានការបែកធ្លាយទៅ ជាលក្ខណៈ ព្រោះអា-ស្រ័យបច្ច័យដែលជាសត្រូវ មានក្ដៅ និងត្រជាក់ជាដើម ។

-និព្វាន មានការស្ងប់ជាលក្ខណៈ ជាធម៌ផុតចាកពីខន្ធ។

៥. វេវចនៈ គឺរូបស័ព្ទផ្សេងគ្នា តែន័យដូចគ្នានៃចិត្ត មានអ្វីខ្លះ ?

-វេវចនៈរបស់ចិត្ត មាន ១០ គឺ ចិត្ត មនោ ហទយៈ មានសៈ បណ្ឌរៈ មនាយតនៈ មនិន្ទ្រិយ វិញ្ញាណ វិញ្ញាណក្ខន្ធ មនោវិញ្ញាណធាតុ ។

៦. លោភៈ និងលោភមូលចិត្ត ខុសគ្នាយ៉ាងណា ?

-លោភៈ ជាចេតសិក ចំណែកលោភមូលចិត្ត ជាចិត្តដែលមានលោភៈជាមូល ។

៧. ពាក្យថា “ ទិដ្ឋិ ” ក្នុងលោភមូលចិត្ត ៤ ដួង និង ពាក្យ

ថា “ មិច្ឆាទិដ្ឋិ ” ក្នុងអកុសលកម្មបថ ដូចគ្នា ឬក៏ខុសគ្នា ?

-ខុសគ្នា គឺ ទិដ្ឋិក្នុងលោភមូលចិត្តនោះ សំដៅយកការឃើញខុសទាំងអស់ គឺ សក្កាយទិដ្ឋិ សីលព្វតទិដ្ឋិ និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិ ចំណែកមិច្ឆាទិដ្ឋិក្នុងអកុសលកម្មបថនោះ សំដៅ យកមិច្ឆាទិដ្ឋិ ៣ គឺ អកិរិយាទិដ្ឋិ អហេតុកទិដ្ឋិ និង នត្ថិកទិដ្ឋិ ។

៨. ការសម្លាប់ខ្លួនឯងឲ្យស្លាប់ នឹងជាវិបាកនាំកើត ក្នុងអបាយភូមិ ឬទេ ?

-ការសម្លាប់ខ្លួនឯង មិនគ្រប់អង្គនៃកម្មបថទេ ដូច្នោះ មិនជាវិបាកនាំឲ្យកើតក្នុងអបាយភូមិឡើយ ។

៩. បើលោភមូលចិត្តកើតមុនស្លាប់ តើនឹងកើតក្នុងទីណា ?

-បើស្រឡាញ់ហើយស្លាប់ លោភមូលចិត្តនោះជាបច្ច័យឲ្យអកុសលវិបាក ក៏កើតក្នុងកំណើតប្រេត ដែលមានជាតិរហេម-រហាម មិនចេះឆ្អែតដូចជាលោភៈអ៊ីចឹង ។

១០. បើទោសមូលចិត្តកើតមុនស្លាប់ តើនឹងកើតក្នុងទីណា ?

-បើក្រោធហើយស្លាប់ ទោសមូលចិត្តនោះជាបច្ច័យឲ្យអកុសលវិបាក ក៏កើតក្នុងនរក ដែលមានជាតិកាចសាហាវ ដូចជាទោសៈអ៊ីចឹង ។

១១. បើមោហមូលចិត្តកើតមុនស្លាប់ តើនឹងកើតក្នុងទីណា ?

-មោហមូលចិត្តមាន ២ ដួង គឺ មោហមូលចិត្តដែលប្រកបជាមួយវិចិកិច្ឆា ១ និងប្រកបជាមួយឧទ្ធច្ចៈ ១ ។

-មោហមូលចិត្តដែលប្រកបជាមួយនឹងឧទ្ធច្ចៈ មិនជាបច្ច័យឲ្យបដិសន្ធិ កើតបានទេ ។ ចំណែកចិត្តដែលប្រកបជាមួយសេចក្តីសង្ស័យ ៨ យ៉ាង គឺសង្ស័យក្នុងព្រះពុទ្ធជាដើម ជានីវរណៈ ស្លាប់ហើយតែង កើតជាសត្វតិរច្ឆាន ដែលមានសេចក្តីវង្វេងជានិច្ច ។

១២. ហេតុអ្វីបានជាមោហមូលចិត្ត ២ ដួងនេះ មានទោសតិចច្រើនជាងគ្នា ?

-វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្តចិត្ត មានទោសច្រើនជាង ព្រោះជាបច្ច័យឲ្យអកុសលវិបាកបដិសន្ធិបាន ហើយក្រៅពីចិត្តល្ងង់ហើយ ចិត្តដួងនេះ នៅមានការពិចារណាសម្រេចពោល បញ្ជាក់គំនិតយល់ឃើញលើសភាវៈវត្ថុដ៏ប្រសើរ ដែលគួរគោរពបូជា ដែលខ្លួនមិនអាចដឹងដល់ ដែលខ្លួនស្មានៗ និងដោយការអំនួតក្រអើតក្រទមទៀតផង ។

ចំណែកឧទ្ធច្ចៈសម្បយុត្តចិត្ត មិនជាបច្ច័យឲ្យអកុសលវិបាកបដិសន្ធិទេ គ្រាន់តែជាការរាយមាយ ភ័ន្តភាំង ចាប់អារម្មណ៍ មិនមាំទាំ មិននឹងនប៉ុណ្ណោះ ដូចជាអណ្តាតភ្លើងត្រូវខ្យល់ ទាំងក៏មិនបានកន្លងល្មើសចំពោះអ្វីៗណាដែរ ។

១៣. សេចក្តីសង្ស័យដទៃក្រៅអំពីសេចក្តីសង្ស័យ ៨ យ៉ាង ដែលជា

នីវរណៈ តើជាវិចិកិច្ឆាដែរឬ ?

-មិនមែនជាវិចិកិច្ឆានីវរណៈទេ តែលោកហៅថា ជាបដិរូបកវិចិកិច្ឆា ។

១៤. តើបដិរូបកវិចិកិច្ឆានេះ ជាចិត្តអ្វី ?

-បើសង្ស័យនោះទាក់ទងនឹងលោភៈ ក៏ជាលោភមូលចិត្ត បើទាក់ទងនឹងទោសៈ ក៏ជាទោសមូលចិត្ត ។

១៥. អកុសលចិត្តជាចិត្តអាក្រក់ មានទោស ឲ្យផលជាទុក្ខ ជាបច្ច័យឲ្យកើតក្នុងអបាយភូមិបាន កាលបើជាចិត្តយ៉ាងនេះ តើត្រូវរៀនដូចម្តេចទើបដឹង នឹងរៀនតែអ្វីដែលជាចិត្តល្អៗ មានសោមនស្ស ឲ្យផលជាសុខល្អទេអ៊ីចឹង ? ឬមានការយល់យ៉ាងណាដែរ ?

ពិតហើយ អកុសលចិត្តជាចិត្តអាក្រក់ មានទោស ឲ្យផលជាទុក្ខ ជាបច្ច័យឲ្យកើតក្នុងអបាយភូមិមែន កាលបើយ៉ាងនេះ ទើបសមគួរយ៉ាងក្រៃលែងបំផុត ដែលត្រូវតែសិក្សារៀនសូត្រដើម្បី រកផ្លូវកម្ចាត់ ដុសខាត់ ឬធ្វើឲ្យស្រាលស្តើងចុះ ។ បើមិនសិក្សាឲ្យយល់ទេ ក៏មិនមានផ្លូវនឹងបំបែកកិលេស ដែលធ្វើឲ្យចិត្តសៅហ្មងបានដែរ ។ អ្នកឃើញទុក្ខ មិនចង់ឲ្យមានទុក្ខ គឺ ត្រូវខិតខំប្រឹងប្រែងព្យាយាមសិក្សាឲ្យយល់ ។

ម្យ៉ាងទៀត អកុសលចិត្ត ៣ ប្រភេទនេះ លោភមូលចិត្ត ៨

ជាចិត្តត្រេកអរពេញចិត្ត ធ្វើចិត្តឲ្យជាប់ស្អិតណែនក្នុងអារម្មណ៍ អ្នកដែលឃើញទោសហើយខំលះចំពោះខ្លួន ដោយខ្លួនឯងនោះ រមែងលំបាកណាស់ ឯអ្នកដែលមិនបានស្តាប់ព្រះពុទ្ធវចនៈនោះ ក៏កាន់តែមិនងាយមានផ្លូវនឹងលះបានឡើយ ។ ចំណែកទោសមូលចិត្ត ២ ដួងនោះ ក៏គឺ ចិត្តដែលជាទុក្ខ គ្រប់ៗគ្នាតែងមិនចូលចិត្ត តែកាលណាមិនសិក្សារៀនសូត្រទេ ក៏លំបាកនឹងលះបានដូចគ្នាដែរ ។ ចំណែកមោហមូលចិត្ត ២ ដួង ជាចិត្តកើតពីមោហៈ គឺ អវិជ្ជា ឯអវិជ្ជានេះព្រះអង្គទ្រង់ត្រាស់ថា ជាសិរសារបស់កិលេសទាំងពួង ជាប្រធានរបស់កិលេស ជាបច្ច័យនៃសង្សារវដ្ត ដកបានដោយលំបាក លះបានដោយកម្រ ធ្វើយ៉ាងណាទើបលះបង់អវិជ្ជាបាន ព្រោះអាស្រ័យហេតុនេះ ទើបចាំបាច់យ៉ាងក្រៃលែង ដែលអ្នកមានបញ្ញាទាំងឡាយ គួរសិក្សា ព្យាយាមប្រឹងប្រែងរៀនសូត្រតទៅ ។

១៦. ខណៈណាចិត្តឈ្មោះថា បណ្ឌរៈ ? ព្រោះអ្វី ?

-សំដៅយកភវង្គចិត្តដែលបរិសុទ្ធ ត្រឹមតែមួយជួរខណៈដែលមិនដឹងអារម្មណ៍តាមផ្លូវភ្នែក ត្រចៀក ច្រមុះ អណ្តាត កាយ ចិត្តប៉ុណ្ណោះ ។ ព្រោះថាខណៈនោះមិនមានសេចក្តីដឹងខ្លួនថា ស្រឡាញ់ ស្អប់ ប្រណែនអ្វីឡើយ ដោយមិនឃើញ មិនឮ មិនជ្រាប មិនដឹងច្បាស់អ្វីៗទាំងអស់ ហាក់ដូចជាបរិសុទ្ធ ។

១៧. ចំណុចបំណងដែលត្រឹមត្រូវ នៃការសិក្សាព្រះធម៌ គឺ អ្វី ?

-គឺដើម្បីជាបច្ច័យឧបត្ថម្ភ ឧបការឲ្យយល់នូវលក្ខណៈ នៃធម៌ ដែលកំពុងមានក្នុងខណៈនេះ ដែលកំពុងឃើញ កំពុងឮ កំពុងនឹកគិតជាដើម ដើម្បីឲ្យសតិប្បដ្ឋានកើតឡើង រលឹកដឹងលក្ខណៈនៃសភាវៈធម៌ ជានាមធម៌ ឬជារូបធម៌ មួយបែបៗ ណាមួយដែលកំពុងប្រាកដ និងដើម្បីបញ្ញាដែលអប់រំចំរើនហើយនោះ នឹងបានលះបង់នូវការប្រកាន់សភាវៈធម៌ទាំងឡាយថា ជាតួខ្លួន ។

១៨. បរមត្ថធម៌ណា ជានាមធម៌ ?

-បរមត្ថធម៌ដែលជានាមធម៌ មាន ៣ គឺ ចិត្តបរមត្ថ ១ ចេតសិកបរមត្ថ ១ និព្វានបរមត្ថ ១ ។

១៩. សង្ខារធម៌ណា ជានាមធម៌ ?

-សង្ខារធម៌ដែលជានាមធម៌មាន ២ គឺ ចិត្ត១ ចេតសិក១ ។

២០. ខន្ធណាខ្លះ ជានាមធម៌ ?

-ខន្ធដែលជានាមធម៌មាន ៤ គឺ វេទនាខន្ធ ១ សញ្ញាខន្ធ ១ សង្ខារក្ខន្ធ ១ និង វិញ្ញាណក្ខន្ធ ១ ។

២១. ពាក្យថា “ មនុស្ស ” ជាខន្ធឬទេ ?

-ពាក្យថា មនុស្សមិនមែនជាខន្ធទេ ។

២២. បរមត្ថធម៌ណាជាខន្ធ ?

-បរមត្ថធម៌ដែលជាខន្ធមាន ៣ គឺ ចិត្តបរមត្ថ ១ ចេតសិក-បរមត្ថ ១ និង រូបបរមត្ថ ១ ៕

(ចប់ អកុសលចិត្ត ១២)

អហេតុកចិត្ត ១៨ ដួង

ខណៈដែលពេញចិត្ត ឬ មិនពេញចិត្តនោះ ជាអកុសលចិត្តដែលមានលោភៈជាមូល ឬមានទោសៈជាមូល ។ ប៉ុន្តែមុននឹងពេញចិត្ត ឬមិនពេញចិត្ត ក៏ត្រូវតែជាចិត្តដែលដឹងអារម្មណ៍ តាមផ្លូវភ្នែក ត្រចៀក ច្រមុះ អណ្តាត កាយ ដែលចិត្តទាំងនេះមិនមែនជាអកុសលចិត្ត គឺជា **ចិត្តដែលប្រាសចាកហេតុ** ។

ចេតសិកដែលជាហេតុ មាន ៦ ដួង ។ ចេតសិក ៣ ដួងជាអកុសលហេតុ គឺលោភៈ ទោសៈ មោហៈ ។ ចេតសិក ៣ ដួងទៀត ជាសោភណហេតុ គឺ អលោភៈ អទោសៈ និង អមោហៈ ។ ចិត្ត ឬចេតសិកដែលមានហេតុកើតរួម ជា **សហេតុកៈ** ។

ចិត្តដែលមិនប្រកបដោយហេតុ ជា **អហេតុកចិត្ត** មួយថ្ងៃៗមានអហេតុកចិត្តកើតច្រើនណាស់ ។ ខណៈដែលឃើញ ឮ ធុំក្លិន ដឹងរស ដឹងផោដ្ឋព្វៈនោះ អហេតុកចិត្តកើតមុន សហេតុកចិត្ត (កុសល ឬ អកុសលចិត្ត) ។

អហេតុកចិត្តមាន ១៨ ដួង ជាវិបាកមាន ១៥ ដួង ជាកិរិយា មាន ៣ ដួង ចែកចេញជា ៣ ប្រភេទ គឺ :

-ជាអកុសលវិបាកចិត្ត (ផលរបស់អកុសលកម្ម)មាន ៧ ដួង ។
-ជាអហេតុកកុសលវិបាកចិត្ត (ផលរបស់កុសលកម្ម)មាន ៨ ដួង ។
-ជាអហេតុកកិរិយាចិត្ត (មិនមែនហេតុមិនមែនផល)មាន ៣ ដួង ។

អកុសលវិបាកចិត្ត ៧ ដួង

១.ឧបេក្ខាសហគត ចក្ខុវិញ្ញាណ ឃើញនូវអនិដ្ឋារម្មណ៍ គឺ រូបមិនជាទីប្រាថ្នា ព្រមដោយឧបេក្ខាវេទនា ១ ។

២.ឧបេក្ខាសហគត សោតវិញ្ញាណ ឮនូវអនិដ្ឋារម្មណ៍ គឺសំឡេងមិនជាទីប្រាថ្នា ព្រមដោយឧបេក្ខាវេទនា ១ ។

៣.ឧបេក្ខាសហគត ឃានវិញ្ញាណ ធុំនូវអនិដ្ឋារម្មណ៍ គឺក្លិនមិនជាទីប្រាថ្នា ព្រមដោយឧបេក្ខាវេទនា ១ ។

៤.ឧបេក្ខាសហគត ជីវ្ហាវិញ្ញាណ ដឹងនូវអនិដ្ឋារម្មណ៍ គឺរសមិនជាទីប្រាថ្នា ព្រមដោយឧបេក្ខាវេទនា ១ ។

៥.ទុក្ខសហគត កាយវិញ្ញាណ ដឹងនូវអនិដ្ឋារម្មណ៍ គឺផោដ្ឋព្វៈមិនជាទីប្រាថ្នា ព្រមដោយទុក្ខវេទនា ១ ។

៦.ឧបេក្ខាសហគត មនោធាតុអហេតុកអកុសលវិបាក ឬឧបេក្ខាសហគត សម្បដិច្ឆន្ន ចិត្តទទួលនូវអនិដ្ឋារម្មណ៍ទាំង ៥

ទ្វារ ព្រមដោយឧបេក្ខាវេទនា ១ ។

៧.ឧបេក្ខាសហគតមនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុក អកុសល-វិបាក ឬ ឧបេក្ខាសហគត សន្តីរណ ចិត្តពិចារណានូវអនិដ្ឋារម្មណ៍ទាំង ៦ ព្រមដោយឧបេក្ខាវេទនា ១ ។

អកុសលចិត្តទាំងអស់ ទោះបីមានកម្លាំងក្តី មិនមានកម្លាំងក្តី លុះរលត់ទៅហើយ តែងជាបច្ច័យឲ្យអកុសលវិបាកចិត្តកើតឡើង ។ មិនថា អកុសលចិត្តដែលធ្វើកម្មក្នុងជាតិនេះ ឬក្នុងអតីតភព ឬក្នុងអនាគតជាតិក៏ដោយ តែងតែជាបច្ច័យឲ្យកើតអកុសលវិបាកចិត្ត បានទាំងអស់ ។

១.ចក្ខុវិញ្ញាណ ជាអហេតុកចិត្តកើតឡើង ដើម្បីទទួលផលរបស់កម្មដែលបានធ្វើទុកហើយ ។ **ចក្ខុវិញ្ញាណ** នេះ កើតម្តងក្តី ឬប៉ុន្មានដងក្តី តែងឃើញត្រឹមតែពណ៌ (រូប) ជាអារម្មណ៍ ប៉ុណ្ណោះមិនឃើញជាសត្វជាបុគ្គលទេ ។

ពាក្យថា **ចក្ខុ** សំដៅដល់ភ្នែក ឬកែវភ្នែក ដោយបរមត្ថសំដៅដល់ **ចក្ខុបសាទ** ។ ពាក្យថា **បសាទ** សំដៅដល់ ការថ្លានៃមហាភូតរូប តែមិនមែនជាមហាភូតរូបទេ ។

បើអកុសលកម្មឲ្យផល ក៏ធ្វើឲ្យចក្ខុវិញ្ញាណឃើញរូបារម្មណ៍ជា

អនិដ្ឋារម្មណ៍ គឺ អារម្មណ៍មិនជាទីប្រាថ្នា បើកុសលកម្មឲ្យផល ក៏ឃើញរូបារម្មណ៍ជាឥដ្ឋារម្មណ៍ គឺ អារម្មណ៍ជាទីប្រាថ្នា ។

ការឃើញរូបជាអនិដ្ឋារម្មណ៍ក្តី ឥដ្ឋារម្មណ៍ក្តីនោះ មិននៅក្នុងអំណាច និងមិនប្រព្រឹត្តទៅតាមសេចក្តីត្រូវការរបស់បុគ្គលណាៗ ទេ គឺ ស្រេចតែកម្មណាមួយមានឱកាសឲ្យផលប៉ុណ្ណោះ ។

ការដែលនឹងដឹងថា អនិដ្ឋារម្មណ៍ ឬឥដ្ឋារម្មណ៍ នោះមិនមែនជាកិច្ច (នាទី) របស់ចក្ខុវិញ្ញាណទេ ព្រោះចក្ខុវិញ្ញាណធ្វើ **ទស្សនកិច្ច** គឺឃើញប៉ុណ្ណោះ មិនដឹងថា អារម្មណ៍នោះជាអារម្មណ៍ល្អឬអាក្រក់ អនិដ្ឋារម្មណ៍ ឬ ឥដ្ឋារម្មណ៍អ្វីឡើយ ។

ចក្ខុវិញ្ញាណ កើតរួមនឹងឧបេក្ខា ព្រោះអាស្រ័យដោយរូបជាឧបាទាយរូបប៉ះខ្ទប់នឹងចក្ខុបសាទ ដែលជាឧបាទាយរូបដែរ (មិនមែនជាមហាភូតរូបប៉ះខ្ទប់នឹងមហាភូតរូប) មានកម្លាំងតិចណាស់ ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់ចក្ខុវិញ្ញាណ

-ចក្ខុសន្និស្សិត រូបវិជានន លក្ខណំ	មានចក្ខុបសាទជាទីអាស្រ័យ ហើយដឹងនូវរូបារម្មណ៍ ជាលក្ខណៈ ។

-រូបមត្តារម្មណ រសំ	មានអារម្មណ៍ត្រឹមតែរូប ជាកិច្ច ។
-រូបាភិមុខភាវ បច្ចុប្បដ្ឋានំ	មានមុខតម្រង់ឆ្ពោះទៅទល់នឹងរូប ជាអាការប្រាកដ ។
-រូបារម្មណាយ កិរិយាមនោធាតុយា អបគមនបទដ្ឋានំ	មានការប្រាសទៅនៃមនោធាតុអហេតុកកិរិយាចិត្តដែលមានរូបជាអារម្មណ៏ ជាហេតុជិត។

២.សោតវិញ្ញាណ ជាអហេតុកចិត្ត កើតឡើងដើម្បីទទួលផលរបស់អកុសលកម្ម ដែលបានធ្វើទុកមក ធ្វើឲ្យឮសំឡេងជាអនិដ្ឋារម្មណ៍ ។ ពាក្យថា **សោតះ** ដោយព្យញ្ជនៈ សំដៅដល់ត្រចៀក ដោយបរមត្ថសំដៅដល់ **សោតបសាទ** សំរាប់ប៉ះខ្ទប់នឹងសំឡេង ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់សោតវិញ្ញាណ

-សោតសន្និស្សិត សទ្ទវិជាននលក្ខណំ	មានសោតបសាទជាទីអាស្រ័យហើយដឹងនូវសំឡេងជាលក្ខណៈ

-សទ្ទមត្តារម្មណា រសំ	មានអារម្មណ៍ ត្រឹមតែសំឡេង ជាកិច្ច ។
-សទ្ទាភិមុខភាវ បច្ចុប្បដ្ឋានំ	មានមុខតម្រង់ឆ្ពោះទៅទល់នឹង សំឡេង ជាអាការប្រាកដ ។
-សទ្ទារម្មណាយ កិរិយាមនោ-ធាតុយា អបគមន បទដ្ឋានំ	មានការប្រាសទៅនៃមនោធាតុ អហេតុកកិរិយាចិត្ត ដែល មានសំឡេងជាអារម្មណ៍ ជា ហេតុជិត ។

៣.ឃានវិញ្ញាណ ជាអហេតុកចិត្ត កើតឡើងដើម្បីទទួលផលរបស់អកុសលកម្មដែលបានធ្វើទុកមក ធ្វើឲ្យបានធុំក្លិនជាអនិដ្ឋារម្មណ៍ ។ ពាក្យថា **ឃានៈ** ដោយព្យញ្ជនៈ សំដៅដល់ច្រមុះ ដោយបរមត្ថសំដៅដល់ **ឃានបសាទរូប** សំរាប់ប៉ះខ្ទប់និងក្លិន ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់ឃានវិញ្ញាណ

-ឃានសន្និស្សិត គន្ធវិជាននលក្ខណំ	មានឃានបសាទ ជាទីអាស្រ័យ ហើយដឹងនូវក្លិនជាលក្ខណៈ ។

-គន្ធមត្តារម្មណ រសំ មានអារម្មណ៍ត្រឹមតែក្លិនជាកិច្ច។

-គន្ធាភិមុខភាវ បច្ចុប្បដ្ឋានំ មានមុខតម្រង់ឆ្ពោះទៅទល់នឹងក្លិន ជាអាការប្រាកដ ។

-គន្ធារម្មណាយ កិរិយាមនោធាតុយា អបគមន បទដ្ឋានំ មានការប្រាសទៅនៃមនោធាតុអហេតុកកិរិយាចិត្ត ដែលមានក្លិនជាអារម្មណ៍ ជាហេតុជិត ។

៤.ជីវ្ហាវិញ្ញាណ ជាអហេតុកចិត្ត កើតឡើងដើម្បីទទួលផលរបស់អកុសលកម្មដែលបានធ្វើទុកមក ធ្វើឲ្យបានក្រេបជញ្ជក់ (ដឹង) រសជាអនិដ្ឋារម្មណ៍ ។ ពាក្យថា **ជីវ្ហា** ដោយព្យញ្ជនៈ សំដៅដល់អណ្តាត ដោយបរមត្ថសំដៅដល់ **ជីវ្ហាបសាទ** សំរាប់ប៉ះខ្ទប់នឹងរសអាហារ ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់ជីវ្ហាវិញ្ញាណ

-ជីវ្ហាសន្និស្សិត រសវិជានន លក្ខណំ មានជីវ្ហាបសាទ ជាទីអាស្រ័យ ហើយដឹងនូវរសជាលក្ខណៈ ។

-រសមត្តារម្មណ រសំ មានអារម្មណ៍ត្រឹមតែរស ជាកិច្ច។

-រសាភិមុខភាវ បច្ចុប្បដ្ឋានំ	មានមុខតម្រង់ឆ្ពោះទៅទល់នឹងរស ជាអាការប្រាកដ ។
-រសារម្មណាយ កិរិយាមនោធាតុយា អបគមន បទដ្ឋានំ	មានការប្រាសទៅនៃមនោធាតុ អហេតុកកិរិយាចិត្ត ដែលមានរសជាអារម្មណ៍ជាហេតុជិត ។

៥.កាយវិញ្ញាណ ជាអហេតុកចិត្ត កើតឡើងដើម្បី ទទួលផលរបស់អកុសលកម្ម ដែលបានធ្វើទុកមក ធ្វើឲ្យបានពាល់ត្រូវផោដ្ឋព្វៈជាអនិដ្ឋារម្មណ៍ ។ ពាក្យថា **កាយៈ** ដោយព្យញ្ជនៈ សំដៅដល់រាងកាយ ដោយបរមត្ថសំដៅដល់ **កាយបសាទរូប** សំរាប់ប៉ះខ្ទប់នឹងធាតុ ៣ វៀរអាបោធាតុ គឺប៉ះខ្ទប់នឹង រឹងទន់ ក្តៅត្រជាក់ តឹងញ៉ររ ដែលហៅថា **ផោដ្ឋព្វៈ** ។

ការដែលកាយវិញ្ញាណ កើតព្រមដោយទុក្ខវេទនា ឬសុខវេទនានោះ រមែងទៅតាមសភាវៈ ព្រោះសភាវៈធម៌ដែលប៉ះខ្ទប់នឹងកាយនោះ បានដល់ មហាភូតរូប ៣ គឺធាតុដីមានលក្ខណៈរឹង ឬ ទន់, ធាតុភ្លើងមានលក្ខណៈក្តៅ ឬ ត្រជាក់ , ធាតុខ្យល់មានលក្ខណៈញ៉ររឬតឹង ។ កាលណាធាតុទាំង ៣ នេះណាមួយប៉ះខ្ទប់នឹងកាយ-បសាទរូប ដែលជាឧបាទាយរូប ហើយប៉ះខ្ទប់នឹងមហាភូតរូប (ដូច

ជាគញ្ជាត់សំឡីត្រង់ប្រហោងពេញ) ក៏ជាហេតុធ្វើឲ្យទុក្ខ ឬ សុខកើតឡើង មិនមែនជាឧបេក្ខាវេទនា ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់កាយវិញ្ញាណ

-កាយសន្និស្សិត ផោដ្ឋព្វវិជាននលក្ខណំ មានកាយបសាទ ជាទីអាស្រ័យ ហើយដឹងនូវផោដ្ឋព្វៈជាលក្ខណៈ

- ផោដ្ឋព្វមត្តារម្មណ រសំ មានអារម្មណ៍ ត្រឹមតែផោដ្ឋព្វៈជាកិច្ច ។

- ផោដ្ឋព្វាភិមុខភាវ បច្ចុប្បដ្ឋានំ មានមុខតម្រង់ឆ្ពោះទៅទល់នឹងផោដ្ឋព្វៈ ជាអាការប្រាកដ ។

-ផោដ្ឋព្វារម្មណាយ កិរិយាមនោធាតុយា អបគមន បទដ្ឋានំ មានការប្រាសទៅនៃមនោធាតុ អហេតុកកិរិយាចិត្ត ដែលមានផោដ្ឋព្វៈជាអារម្មណ៍ ជាហេតុជិត ។

៦.ឧបេក្ខា មនោធាតុអហេតុកវិបាកចិត្ត ឬ ឧបេក្ខា-សហគត សម្បដិច្ឆន្នចិត្ត មកពីពាក្យថា **សំ + បដិ + ឥច្ឆន្និ** ។

សំ = ព្រម, **បដិ** = ចំពោះ, **ឥច្ឆន្តិ** = ប្រាថ្នា ប្រែថា ចិត្តព្រមទទួល គឺព្រមទទួលចំពោះអារម្មណ៍តពីបញ្ចវិញ្ញាណ មានចក្ខុវិញ្ញាណជាដើម ទោះជាអកុសលវិបាកក្តី ឬ កុសលវិបាកអហេតុកក្តី ។

ចិត្តនេះ **ជាមនោធាតុ** គឺ ធាតុដឹងអាស្រ័យហទយវត្ថុ ទើបកើត ។ ដែលឈ្មោះថា " **ធាតុ** " ព្រោះអត្ថថាសូន្យ គឺ សូន្យចាកសត្វបុគ្គលជាដើម ។

លក្ខណាទិចតុករបស់ ឧបេក្ខាសហគតមនោធាតុអហេតុកវិបាកចិត្ត

-ចក្ខុវិញ្ញាណាទិនំ អនន្តរំ រូបាទីវិជាននលក្ខណា	មានការដឹងច្បាស់នូវអារម្មណ៍ ក្នុងលំដាប់នៃវិញ្ញាណ មានចក្ខុវិញ្ញាណជាដើម ជាលក្ខណៈ។
-រូបាទិ សម្បដិច្ឆន្ន រសា	មានការទទួលអារម្មណ៍មានរូបជាដើម ជាកិច្ច ។
-តថភាវ បច្ចុប្បដ្ឋានា	មានសភាពយ៉ាងនោះឯង គឺ សម្បដិច្ឆន្នៈ ជាអាការប្រាកដ។

-ចក្ខុវិញ្ញាណាទិ អបគមន បទដ្ឋានា មានការប្រាសទៅនៃចក្ខុវិញ្ញាណ មានចក្ខុវិញ្ញាណជាដើម ជាហេតុជិត ។

៧.ឧបេក្ខាសហគត មនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុកវិបាកចិត្ត ឬ ឧបេក្ខាសហគត សន្តីរណចិត្ត ប្រែថា ចិត្តពិចារណាអារម្មណ៍ ឬ សាកសួរអារម្មណ៍ ។ ជាអហេតុកវិបាកចិត្តធ្វើកិច្ចពិចារណាអារម្មណ៍ដែលកើតឡើងតាមទ្វារទាំង ៦ ។

ម្យ៉ាងទៀត **ឧបេក្ខាសហគត មនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុកវិបាកចិត្ត ឬ ឧបេក្ខាសហគត សន្តីរណចិត្ត** នេះធ្វើកិច្ចបាន ៥ គឺ :

១-បដិសន្ធិកិច្ច ធ្វើកិច្ច កើតក្នុងភពថ្មី ។

២-ភវង្គកិច្ច ធ្វើកិច្ច រក្សាភព ។

៣-ចុតិកិច្ច ធ្វើកិច្ច ឃ្លាតចាកភព ។

៤-សន្តីរណកិច្ច ធ្វើកិច្ច ពិចារណាអារម្មណ៍ ។

៥-តទាលម្ពណកិច្ច ធ្វើកិច្ច ទទួលអារម្មណ៍តពីជវន៍ ។

លក្ខណាទិចតុកៈ
របស់ឧបេក្ខាសហគត
មនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុកវិបាកចិត្ត

-អហេតុកវិបាកានន្តរំ ឆឡារម្មណវិជាននលក្ខណា	មានការដឹងច្បាស់នូវអារម្មណ៍ ៦ ក្នុងលំដាប់នៃសម្បដិច្ឆនចិត្ត ជាលក្ខណៈ។
-សន្តីរណាទិ រសា	មានការពិចារណា អារម្មណ៍ ជាដើម ជារស ។
-តថាភាវ បច្ចុប្បដ្ឋានា	មានសភាពយ៉ាងនោះឯង គឺសន្តីរណៈ ជាអាការប្រាកដ ។
-ហទយវត្ថុ បទដ្ឋានា	មានហទយវត្ថុ ជាហេតុជិត ។

តារាងអកុសលវិបាកចិត្ត ៧

អកុសលវិបាកចិត្ត

- ឧបេក្ខាសហគត
  - ចក្ខុវិញ្ញាណ ១
  - សោតវិញ្ញាណ ១
  - ឃានវិញ្ញាណ ១
  - ជិវ្ហាវិញ្ញាណ ១
- ទុក្ខសហគត
  - កាយវិញ្ញាណ ១
- ឧបេក្ខាសហគត
  - មនោធាតុអហេតុក-អកុសលវិបាកចិត្ត ឬ សម្បដិច្ឆន្នចិត្ត ១ ។
  - មនោវិញ្ញាណធាតុ-អហេតុកអកុសលវិបាកចិត្ត ឬ សន្តីរណចិត្ត១ ។

អហេតុកកុសលវិបាក ៨ ដួង

១-ឧបេក្ខាសហគត ចក្ខុវិញ្ញាណ ឃើញនូវឥដ្ឋារម្មណ៍ គឺ រូបជាទីប្រាថ្នា ព្រមដោយឧបេក្ខាវេទនា ។

២-ឧបេក្ខាសហគត សោតវិញ្ញាណ ឮនូវឥដ្ឋារម្មណ៍ គឺ សំឡេងជាទីប្រាថ្នា ព្រមដោយឧបេក្ខាវេទនា ។

៣-ឧបេក្ខាសហគត ឃានវិញ្ញាណ ធុំនូវឥដ្ឋារម្មណ៍ គឺ ក្លិនជាទីប្រាថ្នា ព្រមដោយឧបេក្ខាវេទនា ។

៤-ឧបេក្ខាសហគត ជិវ្ហាវិញ្ញាណ ដឹងនូវឥដ្ឋារម្មណ៍ គឺ រសជាទីប្រាថ្នា ព្រមដោយឧបេក្ខាវេទនា ។

៥.សុខសហគត កាយវិញ្ញាណ ដឹងនូវឥដ្ឋារម្មណ៍ គឺ ផោដ្ឋព្វៈជាទីប្រាថ្នា ព្រមដោយសុខវេទនា ។

៦.ឧបេក្ខាសហគត មនោធាតុអហេតុកកុសលវិបាក ឬ **ឧបេក្ខាសហគត សម្បដិច្ឆន្នៈ** ចិត្តទទួលនូវឥដ្ឋារម្មណ៍ទាំង ៥ ទ្វារ ព្រមដោយឧបេក្ខាវេទនា ។

៧.ឧបេក្ខាសហគត មនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុកកុសលវិបាក ឬ **ឧបេក្ខាសហគត សន្តីរណៈ** ចិត្តពិចារណានូវឥដ្ឋារម្មណ៍ទាំង ៦ ទ្វារ ព្រមដោយសោមនស្សវេទនា ។

៨.សោមនស្សសហគត មនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុកកុសលវិបាក ឬ សោមនស្សសហគត សន្តីរណៈ ចិត្តពិចារណានូវអតិឥដ្ឋារម្មណ៍ទាំង ៦ ទ្វារ ព្រមដោយសោមនស្សវេទនា ។

កាមាវចរកុសលវិបាកមាន ១៦ គឺ អហេតុកកុសលវិបាក ៨ និងសហេតុកកុសលវិបាក ឬ មហាវិបាក ៨ ។

ចំពោះអហេតុកកុសលវិបាក ៨ ដួងនេះ កើតពីចេតនាក្នុងមហាកុសលចិត្ត ដែលបានធ្វើទុកហើយក្នុងអតីតជាតិ ឬក្នុងបច្ចុប្បន្នជាតិ ។ បើចេតនាធ្វើកុសលនោះមានកម្លាំងខ្សោយ ឲ្យផលក្នុងបវត្តិកាល ។ អហេតុកកុសលវិបាក ៨ ដួងនេះ កើតឡើងទទួលអារម្មណ៍តាមបញ្ចទ្វារ ទំនងដូចនឹងអកុសលវិបាកចិត្ត ៧ ដួងនោះដែរ ខុសគ្នាត្រង់បានទទួលឥដ្ឋារម្មណ៍ជាទីប្រាថ្នាប៉ុណ្ណោះ ព្រោះជាផលរបស់កុសល ទើបធ្វើឲ្យឃើញរូប(ពណ៌) ដែលល្អជាទីប្រាថ្នា ។

ម្យ៉ាងទៀត អហេតុកកុសលវិបាក ៨ ដួងនេះ លើសអកុសលវិបាក ១ ដួង គឺ សោមនស្សសន្តីរណៈ ។ សន្តីរណៈដែលប្រកបព្រមដោយសោមនស្សវេទនានេះ ធ្វើកិច្ចនាទី ពិចារណាអារម្មណ៍ដែលជាទីប្រាថ្នាដ៏ក្រៃលែង តពីសម្បដិច្ឆន្នចិត្ត ដែលជាផលរបស់កុសលកម្មដែលល្អយ៉ាងក្រៃលែង ។

អតិឥដ្ឋារម្មណ៍ គឺ អារម្មណ៍ជាទីប្រាថ្នាដ៏ក្រៃលែង បានដល់

អារម្មណ៍ដូចជា សរីរៈរបស់ព្រះពុទ្ធ សូរសៀងរបស់ព្រះពុទ្ធ ព្រះភិក្ខុសង្ឃ ព្រះពុទ្ធវចនៈ គឺ ព្រះត្រៃបិដក អាចជាអតិឥដ្ឋារម្មណ៍សម្រាប់បុគ្គលអ្នកមានសទ្ធាមិនកំរើកបាន ។

អតិឥដ្ឋារម្មណ៍ក្នុងភូមិមនុស្ស មានតិចជាងភូមិទេវតា ព្រោះទេវតាជាភូមិដែលមានអារម្មណ៍ប្រណីត ៕

តារាងអហេតុកកុសលវិបាក ៨

អហេតុកកុសលវិបាក ៨

- -ឧបេក្ខាសហគត
  - -ចក្ខុវិញ្ញាណ ១
  - -សោតវិញ្ញាណ ១
  - -ឃានវិញ្ញាណ ១
  - -ជីវ្ហាវិញ្ញាណ ១
- -សុខសហគត
  - -កាយវិញ្ញាណ ១
- -ឧបេក្ខាសហគត
  - -មនោធាតុអហេតុកកុសលវិបាកចិត្ត ឬ សម្បដិច្ឆន្នចិត្ត ១ ។
  - -មនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុកកុសលវិបាក ឬ សន្តីរណចិត្ត ១ ។
- -សោមនស្សសហគត
  - -មនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុកកុសលវិបាកចិត្ត ឬ សន្តីរណចិត្ត ១ ។

អហេតុកកិរិយាចិត្ត ៣ ដួង

១. ឧបេក្ខាសហគត មនោធាតុអហេតុកកិរិយា ឬ **ឧបេក្ខាសហគត បញ្ចទ្វារាវជ្ជនៈ** ចិត្តរំពឹង ឬនឹកដល់អារម្មណ៍ទាំង ៥ ទ្វារ ព្រមដោយឧបេក្ខាវេទនា ។

២. ឧបេក្ខាសហគត មនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុក-កិរិយា ឬ **ឧបេក្ខាសហគត មនោទ្វារាវជ្ជនៈ** ចិត្តរំពឹង ឬ នឹកដល់អារម្មណ៍ដែលមកកាន់គន្លងនៃមនោទ្វារ ព្រមដោយឧបេក្ខាវេទនា។

៣. សោមនស្សសហគត មនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុក-កិរិយា ឬ **សោមនស្សសហគត ហសិតុប្បាទ** ចិត្តរីករាយព្រមដោយសោមនស្សវេទនារបស់ព្រះអរហន្ត ៕

(១).ឧបេក្ខាសហគត មនោធាតុអហេតុកកិរិយា ឬ **បញ្ចទ្វារាវជ្ជនៈ(បញ្ច + ទ្វារ + អាវជ្ជនំ)** ប្រែថា ពិចារណាអារម្មណ៍ក្នុងបញ្ចទ្វារ គឺ ទ្វារ ៥ ។ ជាកិរិយាមនោធាតុ កាលបើបញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្តមិនកើតសិនទេ វិញ្ញាណ ៥ ក៏មិនអាចកើតបាន ។ កាលណាចិត្តជាអាវជ្ជនៈ ទទួលអារម្មណ៍កើតរលត់ ហើយចិត្តដទៃ ។

ក៏កើតរលត់ជាប់បន្តគ្នាទៅរហូតដល់អស់អាយុនៃអារម្មណ៍ ដែលកើតឡើងម្តង នេះហៅថា **ចិត្តនិយាម** គឺ សេចក្តីពិតប្រាកដនៃចិត្ត។ បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្តនេះ ជាមនោធាតុជាកិរិយាអហេតុកចិត្ត កើតឡើងព្រោះអារម្មណ៍ ដែលជារូបមកប៉ះខ្ទប់នឹងបសាទរូបជាបច្ច័យ ។

បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត :

-បើទទួលអារម្មណ៍តាមផ្លូវភ្នែក ក៏ហៅថា **ចក្ខុទ្វារាវជ្ជនៈ**
-បើទទួលអារម្មណ៍តាមផ្លូវត្រចៀក ក៏ហៅថា **សោតទ្វារាវជ្ជនៈ**
-បើទទួលអារម្មណ៍តាមផ្លូវច្រមុះ ក៏ហៅថា **ឃានទ្វារាវជ្ជនៈ**
-បើទទួលអារម្មណ៍តាមផ្លូវអណ្តាត ក៏ហៅថា **ជីវ្ហាទ្វារាវជ្ជនៈ**
-បើទទួលអារម្មណ៍តាមផ្លូវកាយ ក៏ហៅថា **កាយទ្វារាវជ្ជនៈ**
រួមទាំង ៥ ទ្វារ ហៅថា **បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ៕**

លក្ខណាទិចតុក:របស់ ឧបេក្ខាសហគតមនោធាតុអហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬ បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត

- **ចក្ខុវិញ្ញាណាទិ បុរេចរ** មានការនាំមុខនៃវិញ្ញាណ មាន

រូបាទិវិជាននលក្ខណា ចក្ខុវិញ្ញាណជាដើម ហើយដឹងច្បាស់នូវអារម្មណ៍ មានរូបជាដើម ជាលក្ខណៈ ។

- អាវជ្ជនរសា មានការរំពឹង ជាកិច្ច ។

- រូបាទិ អភិមុខីភាវ បច្ចុប្បដ្ឋានា ជាធម្មជាតិមានមុខតម្រង់ឆ្ពោះទៅរកអារម្មណ៍ មានរូបជាដើម ជាអាការប្រាកដ ។

- ភវង្គវិច្ឆេទ បទដ្ឋានា មានការដាច់ខ្សែភវង្គជាហេតុជិត។

(២).ឧបេក្ខាសហគត មនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុកកិរិយា ឬ **មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត** ជាមនោវិញ្ញាណធាតុ ជាអហេតុកកិរិយាចិត្ត ។ ពាក្យថា **មនោទ្វារាវជ្ជនំ (មនោ+ទ្វារ+អាវជ្ជនំ) មនោ** = ចិត្ត , **ទ្វារ** = ផ្លូវ , **អាវជ្ជនំ** = ការពិចារណា ប្រែថា ការពិចារណាតាមផ្លូវមនោទ្វារ ។

កាលណាអារម្មណ៍តាមផ្លូវបញ្ចទ្វារ មានចក្ខុទ្វារជាដើមរលត់ហើយ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្តក៏ដឹងអារម្មណ៍នោះត ។

មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត អាចដឹងបញ្ញត្តិផ្សេង ៗ បានច្រើនណាស់

ដឹងអារម្មណ៍បានទាំងអនិដ្ឋារម្មណ៍ ទាំងឥដ្ឋារម្មណ៍ ដឹងរូបដទៃទៀតក៏បាន ទាំងចិត្ត ចេតសិក និង និព្វានក៏បាន ។

កាលណាមនោទ្វារាវជ្ជនចិត្តនេះ ធ្វើកិច្ចស្រេចហើយ ចិត្តដែលកើតតពីនោះ ជាកុសលចិត្តក៏មាន ជាអកុសលចិត្តក៏មាន ជាមហាកិរិយាចិត្តក៏មាន ។ កិច្ចរបស់មនោទ្វារាវជ្ជនៈនេះ គឺពិចារណាអារម្មណ៍ទាំង ៦ និងធ្វើកិច្ចកំណត់អារម្មណ៍តាមផ្លូវបញ្ចទ្វារ ហៅថាវោដ្ឋវនចិត្ត ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់ ឧបេក្ខាសហគត មនោវិញ្ញាណធាតុ អហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត

-ឆឡារម្មណាវិជានន លក្ខណា មានការដឹងច្បាស់អារម្មណ៍ ៦ ជាលក្ខណៈ ។

-កិច្ចវសេន បញ្ចទ្វារមនោទ្វារេសុ វោដ្ឋវនាវជ្ជនរសា មានវោដ្ឋវនៈក្នុងបញ្ចទ្វារ និងអាវជ្ជនៈក្នុងមនោទ្វារ ដោយអំណាចនៃកិច្ច ជារស ។

-តថាភាវ បច្ចុប្បដ្ឋានា មានសភាពជាយ៉ាងនោះឯង គឺ វោដ្ឋវនៈ និង អាវជ្ជនៈ ជាអាការប្រាកដ ។

-អហេតុកវិបាកមនោវិញ្ញាណធាតុ ភវង្គានំ អញ្ញតរាបគម បទដ្ឋានា មានការប្រាសទៅនៃសន្តីរណៈ (ក្នុងវោដ្ឋវនកាល) និង ភវង្គ (ក្នុងអាវជ្ជនកាល)ណាមួយជាហេតុជិត ។

(៣). សោមនស្សសហគត មនោវិញ្ញាណធាតុ-អហេតុកកិរិយា ឬ ហសិតុប្បាទចិត្តំ (ហសិត + ឧប្បាទ + ចិត្តំ)

ហសិត = រីករាយ ញញឹមញញែម ។

ឧប្បាទ = ការកើតឡើង ។

ហសិតុប្បាទចិត្តនេះ ជាចិត្តរបស់ព្រះអរហន្ត កើតព្រមនឹងសោមនស្សវេទនា ជាចិត្តដែលធ្វើរូបឲ្យញញឹមញញែម ដូចរឿងព្រះមោគ្គល្លានឃើញប្រេតដែលកំពុងទទួលនូវទុក្ខវេទនា ការឃើញនោះដោយកិរិយាអភិញ្ញាចិត្ត ដែលប្រព្រឹត្តទៅព្រមនឹងការពិចារណាថា សភាពយ៉ាងនេះលែងកើតមានដល់លោកតទៅទៀតឡើយ ហើយ

ហសិតុប្បាទចិត្តក៏កើតឡើង ។

ក្នុងសុពោធាលង្ការ បានពោលពីការសើច ញញឹមញញែម មាន ៦ យ៉ាង គឺ :

(១)-សិតៈ ញញឹមមិនឃើញធ្មេញ ជាការញញឹមនៃព្រះពុទ្ធជាម្ចាស់ ។

(២)-ហសិតៈ ញញឹមល្មមឃើញធ្មេញ ជាការញញឹមរបស់ព្រះអរហន្ត ព្រះអនាគាមី ព្រះសកទាគាមី ព្រះសោតាបន្ន និង បុថុជ្ជន ។ ការញញឹមនេះ ក្រៅពីព្រះអរហន្តហើយ រមែងប្រកបដោយហេតុបុណ្យ ឬ ដោយហេតុបាប ។

(៣)-វិហសិតៈ សើចឮសំឡេងស្រាល ៗ កើតនឹងចិត្តរបស់បុថុជ្ជន និង ព្រះអរិយៈ ៣ ពួក (វៀរព្រះអរហន្ត) ។

(៤)-អតិហសិតៈ សើចឮសំឡេងខ្លាំង កើតចំពោះបុថុជ្ជន ព្រះសោតាបន្ន ព្រះសកទាគាមី ។

(៥)-ឧបហសិតៈ សើចរហូតដល់កាយញ័រ ជាការសើចរបស់បុថុជ្ជន ។

(៦)-អវហសិតៈ សើចរហូតដល់ហូរទឹកភ្នែក ជាការសើចរបស់

បុថុជ្ជន ។

សិតៈ និង **ហសិតៈ** ជាការញញឹមរបស់ព្រះអរហន្ត ជាចិត្តញញឹមដោយមិនប្រកាន់មាំក្នុងអារម្មណ៍ មិនដូចជាការសើចរបស់បុគ្គលដទៃៗទៀតឡើយ ចិត្តនេះទើបមានកម្លាំងខ្សោយ ជាចិត្តពិសេសហៅថា **ហសិតុប្បាទចិត្ត** ។ ការដែលចិត្តមានកម្លាំងតិចនេះឯងទើបជាអហេតុកចិត្ត ចំណែកចិត្តសើចដទៃៗជាសហេតុកចិត្ត ៕

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់ សោមនស្សសហគត មនោវិញ្ញាណធាតុ-អហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬ ហសិតុប្បាទចិត្ត

-ឆឡារម្មណវិជាននលក្ខណា	មានការដឹងច្បាស់នូវអារម្មណ៍ ៦ ជាលក្ខណៈ ។
-កិច្ចវសេន អរហតំ អនុឡារេសុ វត្ថុសុ ហសិតុប្បាទនរសា	មានការញញឹមក្នុងវត្ថុទាំងឡាយដែលមិនជាល្អអ្វីទេ កើតមានដល់ ព្រះអរហន្តទាំងឡាយដោយអំណាចនៃកិច្ច ជារស ។

-តថាភាវ បច្ចុប្បដ្ឋានា មានសភាពជាយ៉ាងនោះឯង គឺហសិតុប្បាទជាអាការប្រាកដ ។

-ឯកន្តតោ ហទយវត្ថុ បទដ្ឋានា មានហទយវត្ថុប៉ុណ្ណោះ ជាហេតុជិត ៕

តារាងអហេតុកកិរិយាចិត្ត ៣ ដួង

អហេតុកកិរិយា ៣
- -ឧបេក្ខាសហគត
  - -មនោធាតុអហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬ បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ ។
  - -មនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ ។
- -សោមនស្សសហគត
  - -មនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុកកិរិយា-ចិត្ត ឬ ហសិតុប្បាទចិត្ត ១ ។

តារាងអហេតុកចិត្ត ១៨ ដួង

អកុសលវិបាកចិត្ត ៧ ដួង

ឧ.	ឧ.	ឧ.	ឧ.	ទុក្ខ	ឧ.	ឧ.
ចក្ខុ.	សោ.	ឃា.	ជីវ្ហា	កាយ	សម្ប.	សន្តី.

អហេតុកកុសលវិបាកចិត្ត ៨ ដួង

ឧ.	ឧ.	ឧ.	ឧ.	សុខ	ឧ.	ឧ.	សោ.
ចក្ខុ.	សោ.	ឃា.	ជីវ្ហា.	កាយ	សម្ប.	សន្តី.	សន្តី.

អហេតុកកិរិយាចិត្ត ៣ ដួង

ឧ.	ឧ.	សោ.
បញ្ចទ្វា.	វោដ្ឋ.	ហសិ.

អហេតុកចិត្ត ១៨ ដួងនេះ សង្គ្រោះចូលក្នុងអសង្ខារិក ព្រោះកើតឡើងឯងៗ ដោយអាស្រ័យឧប្បត្តិហេតុ គឺ ហេតុដែលប្រជុំគ្នាកើតឡើង សូម្បីមានអ្នកដឹកនាំក៏ដោយ បើឧប្បត្តិហេតុមិនគ្រប់អង្គទេ ចិត្តមានចក្ខុវិញ្ញាណជាដើម ក៏រមែងមិនកើតដែរ ។

ឧប្បត្តិហេតុនៃអហេតុកចិត្ត

ឧប្បត្តិហេតុ គឺហេតុកើតឡើងនៃអហេតុកចិត្ត ១៨ ដួង ។ ក្នុងអដ្ឋកថា អដ្ឋសាលិនី សម្តែងទុកថា :

១.ហេតុឲ្យកើតចក្ខុវិញ្ញាណ ២ ដួង គឺ :

-អសម្ភិន្នត្តា ចក្ខុស្ស ព្រោះចក្ខុបសាទមិនទាន់បែកធ្លាយ ។
-អាបាថគតត្តា រូបានំ ព្រោះរូបមកកាន់ដល់គន្លង ។
-អាលោកសន្និស្សិតំ អាស្រ័យដោយពន្លឺ ។
-មនសិការហេតុកំ មានមនសិការជាហេតុ ។

បណ្តាបច្ច័យទាំង ៤ នោះ ចក្ខុនៃអ្នកស្លាប់ក្តី ចក្ខុនៃអ្នកមានជីវិតដែលរលត់ក្តី ឬចក្ខុដែលត្រូវទឹកប្រមាត់ ឬដែលត្រូវស្លេស្ម ឬលោហិតបាំងបិទក្តី ដែលមិនអាចជាបច្ច័យដល់ចក្ខុវិញ្ញាណ ឈ្មោះ

ថា បែកធ្លាយហើយ ប៉ុន្តែបើនៅអាចជាបច្ច័យបាន ឈ្មោះថា មិនទាន់បែកធ្លាយទេ ។

សូម្បីចក្ខុបសាទមិនទាន់បែកធ្លាយក៏ដោយ ប៉ុន្តែបើរូបារម្មណ៍ (ពណ៌) នៅមិនទាន់មកកាន់គន្លងនៃចក្ខុបសាទទេ ចក្ខុវិញ្ញាណ ក៏កើតមិនបាន ។

បើសិនរូបារម្មណ៍នោះមកកាន់គន្លងហើយ ប៉ុន្តែបច្ច័យដែលអាស្រ័យ គឺពន្លឺមិនមាន ចក្ខុវិញ្ញាណក៏កើតមិនបានដែរ ។

ប្រសិនបើពន្លឺដែលជាបច្ច័យនោះមាន ប៉ុន្តែកិរិយាមនោធាតុមិនញ៉ាំងភវង្គឲ្យផ្លាស់ប្តូរទៅទេ ចក្ខុវិញ្ញាណក៏កើតមិនបាន ។

កាលណាកិរិយាមនោធាតុ ញ៉ាំងភវង្គឲ្យផ្លាស់ប្តូរទៅបាន , ចក្ខុវិញ្ញាណទើបកើតឡើងធ្វើទស្សនកិច្ច(ឃើញរូប) ចក្ខុវិញ្ញាណកាលកើតឡើង រមែងកើតឡើងព្រមដោយសម្បយុត្តធម៌ទាំងឡាយ ដោយពិត ដូច្នេះហើយទើបពោលថា ចក្ខុវិញ្ញាណកើតព្រោះអាស្រ័យបច្ច័យ ៤ ប៉ុណ្ណោះ ។

២.ហេតុឲ្យកើតសោតវិញ្ញាណ ២ ដួង គឺ :

-អសម្ភិន្នត្តា សោតស្ស ព្រោះសោតប្បសាទមិនទាន់បែកធ្លាយ ។
-អាបាថគតត្តា សទ្ទានំ ព្រោះសំឡេងមកកាន់គន្លង ។

-អាកាសសន្និស្សិតំ អាស្រ័យអាកាស (លំហ) ។
-មនសិការហេតុកំ មានមនសិការជាហេតុ ។

បណ្តាបច្ច័យទាំង ៤ នោះ ពាក្យថា អាស្រ័យអាកាស គឺ សោតវិញ្ញាណនោះ បានអាស្រ័យនូវអាកាសទើបកើតឡើង វៀរនូវអាកាសហើយកើតមិនបាន ព្រោះកាលណាបុគ្គលបិទរន្ធត្រចៀកជិត សោតវិញ្ញាណក៏មិនអាចប្រព្រឹត្តទៅបាន ។ ពាក្យដែលក្រៅពីនេះសូមជ្រាបដោយន័យដែលបានពោលហើយ ក្នុងរឿងចក្ខុវិញ្ញាណ ។

៣.ហេតុឲ្យកើតឃានវិញ្ញាណ ២ ដួង គឺ :

-អសម្ភិន្នត្តា ឃានស្ស ព្រោះឃានបសាទ មិនទាន់បែកធ្លាយ ។
-អាបាថគតត្តា គន្ធានំ ព្រោះក្លិនមកកាន់គន្លង ។
-វាយោសន្និស្សិតំ អាស្រ័យវាយោ ។
- មនសិការហេតុកំ មានមនសិការជាហេតុ ។

បណ្តាបច្ច័យទាំង ៤ នោះពាក្យថាអាស្រ័យ វាយោ គឺ កាលណាវាយោផាត់នូវក្លិន ចូលមកកាន់រន្ធច្រមុះនោះហើយ ឃានវិញ្ញាណទើបកើតឡើង ប្រសិនបើវាយោ គឺ ខ្យល់មិនមាន ឃានវិញ្ញាណ ក៏មិនអាចប្រព្រឹត្តទៅបាន ។

៤.ហេតុឲ្យកើតជីវ្ហាវិញ្ញាណ ២ ដួង គឺ :

- **អសម្ភិន្នត្តា ជីវ្ហាយ** ព្រោះជីវ្ហាបសាទមិនទាន់បែកធ្លាយ ។
- **អាបាថគតត្តា រសានំ** ព្រោះរសមកកាន់គន្លង ។
- **អាបោសន្និស្សិតំ** អាស្រ័យអាបោ គឺ ទឹក ។
- **មនសិការហេតុកំ** មានមនសិការជាហេតុ ។

បណ្តាបច្ច័យទាំង ៤ នោះ ពាក្យថា អាស្រ័យអាបោ អាបោ គឺទឹកធ្វើឲ្យសើម ជីវ្ហាវិញ្ញាណទើបកើតឡើង វៀរនូវអាបោហើយកើតមិនបាន ព្រោះកាលណាបុគ្គលមានអណ្តាតស្ងួតស្ងួម្បីដាក់ខាទនីយៈត្រង់អណ្តាតនោះក៏ដោយ ជីវ្ហាវិញ្ញាណក៏មិនអាចប្រព្រឹត្តទៅបានដែរ ។

៥.ហេតុឲ្យកើតកាយវិញ្ញាណ ២ ដួង គឺ :

- **អសម្ភិន្នត្តា កាយស្ស** ព្រោះកាយបសាទ មិនទាន់បែកធ្លាយ ។
- **អាបាថគតត្តា ផោដ្ឋព្វានំ** ព្រោះផោដ្ឋព្វៈមកកាន់គន្លង ។
- **បថវីសន្និស្សិតំ** អាស្រ័យបថវី ។
- **មនសិការហេតុកំ** មានមនសិការជាហេតុ ។

បណ្ដាបច្ច័យទាំង ៤ នោះ ពាក្យថាអាស្រ័យបឋវី គឺអាស្រ័យបឋវីដែលផ្គុំគ្នា គឺ កាយបសាទនោះឯងជាបច្ច័យទើបកាយវិញ្ញាណកើតឡើង វៀរនូវកាយបសាទហើយ កាយវិញ្ញាណក៏កើតមិនបានដែរ ព្រោះមហាភូតរូបជាអារម្មណ៍ខាងក្រៅ ប៉ះខ្ទប់នឹងកាយបសាទ ខាងក្នុងត្រង់កាយទ្វារ រមែងប៉ះខ្ទប់ត្រង់មហាភូតរូបដែលមានកាយប្បសាទជាបច្ច័យ ។

៦.ហេតុឲ្យកើតមនោធាតុ ៣ ដួង គឺ :

-មានបសាទ ៥ គឺ ចក្ខុ សោតៈ ឃានៈ ជីវ្ហា កាយ

-មានអារម្មណ៍ ៥ គឺ រូប ជាដើមមកកាន់គន្ធង

-អាស្រ័យហទយវត្ថុ

-មានមនសិការជាហេតុ

មនោធាតុ ៣ ដួង គឺបញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ ដួង សម្បដិច្ឆន្នចិត្ត ២ ដួង ។ ចិត្ត ៣ ដួងនេះ ហៅថា **មនោធាតុ** ប្រែថាធាតុដឹង ។

មនោវិញ្ញាណធាតុ ជាចិត្តដែលមានអំណាច អាចដឹងអារម្មណ៍បានច្រើនជាងបញ្ចវិញ្ញាណ និង មនោធាតុ ។ ក្នុងអហេតុកចិត្តនេះ មានមនោវិញ្ញាណធាតុ ៥ ដួង គឺ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ ដួង

សន្តីរណចិត្ត ៣ ដួង និង ហសិតុប្បាទចិត្ត ១ ដួង ។ តាមសេចក្តីពិត ចិត្តទាំងអស់ ៨៩ ដួង ឬ ១២១ ដួងនោះ វៀរទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណចិត្ត ១០ ដួង និង មនោធាតុ ៣ ដួងចេញ ហើយនៅសល់ចិត្ត ៧៦ ឬ ១០៨ ដួង ទាំងនេះជាមនោវិញ្ញាណធាតុ ។

៧.ហេតុឲ្យកើតមនោវិញ្ញាណធាតុ គឺ :

-អសម្ភិន្នត្តា មនស្ស ព្រោះមនោនៅមិនទាន់បែកធ្លាយ ។
-អាបាថគតត្តា ធម្មានំ ព្រោះធម៌ទាំងឡាយមកកាន់ដល់គន្លង។
-វត្ថុសន្និស្សិតំ អាស្រ័យវត្ថុ ។
-មនសិការហេតុកំ មានមនសិការជាហេតុ ។

បណ្តាបច្ច័យទាំង ៤ នោះ ពាក្យថា **មនោ** បានដល់ភវង្គចិត្តនោះបែកធ្លាយហើយក្តី មានកម្លាំងខ្សោយមិនអាចជាបច្ច័យដល់អាវជ្ជនចិត្តបានក្តី ឈ្មោះថា បែកធ្លាយហើយ ប៉ុន្តែពេលដែលអាចជាបច្ច័យដល់អាវជ្ជនចិត្តបាន ឈ្មោះថា នៅមិនទាន់បែកធ្លាយទេ ។ ពាក្យថា **ព្រោះធម៌ទាំងឡាយមកកាន់គន្លង** បានដល់ធម្មារម្មណ៍មកកាន់គន្លង ពាក្យថា **អាស្រ័យហទយវត្ថុ** គឺអាស្រ័យបានតែហទយវត្ថុប៉ុណ្ណោះទើបកើតឡើង វៀរហទយវត្ថុហើយ ក៏មិន

កើត ។ បញ្ហានេះ ព្រះថេរៈលោកពោលសំដៅដល់បញ្ចវោការភព គឺភពដែលមានខន្ធ ៥ ។ ពាក្យថា **មានមនសិការជាហេតុ** អធិប្បាយថា កិរិយាមនោវិញ្ញាណធាតុ ញ៉ាំងភវង្គឲ្យផ្លាស់ប្តូរទៅសិន ទើបមនោវិញ្ញាណកើតឡើង ។

នេះជាការពណ៌នានូវការទទួលអារម្មណ៍ ដោយឧបនិស្សយ-ប្បច្ច័យ ជាប្រយោជន៍ មានត្រឹមប៉ុណ្ណេះ ៕

កិច្ច ១៤ យ៉ាង
របស់អហេតុកចិត្ត ១៨

១.ចក្ខុវិញ្ញាណ	**២ ដួង**	ធ្វើទស្សនកិច្ច(ការឃើញ)
២.សោតវិញ្ញាណ	**២ ដួង**	ធ្វើសវនកិច្ច(ការឮ)
៣.ឃានវិញ្ញាណ	**២ ដួង**	ធ្វើឃាយនកិច្ច(ការស្រូបយកក្លិន)
៤.ជីវ្ហាវិញ្ញាណ	**២ ដួង**	ធ្វើសាយនកិច្ច(ការជញ្ជក់រស)
៥.កាយវិញ្ញាណ	**២ ដួង**	ធ្វើផុសនកិច្ច(ការប៉ះពាល់)
៦.សម្បដិច្ឆន្នចិត្ត	**២ ដួង**	ធ្វើសម្បដិច្ឆន្នកិច្ច(ការទទួលនូវបញ្ចារម្មណ៍) ។

៧.ឧបេក្ខាមនោវិញ្ញាណធាតុ អហេតុកវិបាកចិត្ត ឬ ឧបេក្ខា-សន្តីរណចិត្ត ២ ដួង ធ្វើកិច្ច ៥ យ៉ាង :

-បដិសន្ធិកិច្ច (ការបន្តជាប់ក្នុងភពថ្មី) ។

-ភវង្គកិច្ច (ការរក្សាភព) ។

-ចុតិកិច្ច (ការឃ្លាតចាកភព) ។

-សន្តីរណកិច្ច (ការពិនិត្យពិចារណាអារម្មណ៍) ។

-តទាលម្ពណកិច្ច (ការទទួលអារម្មណ៍ពីជវនៈ) ។

៨.សោមនស្សមនោវិញ្ញាណធាតុ អហេតុកវិបាកចិត្ត ឬ សោមនស្សសន្តីរណចិត្ត ១ ដួង ធ្វើកិច្ច ២ គឺ:

-សន្តីរណកិច្ច (ពិនិត្យពិចារណាអារម្មណ៍) ។

-តទាលម្ពណកិច្ច (ការទទួលអារម្មណ៍ពីជវនៈ) ។

៩.មនោធាតុអហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬ បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ ដួង

-ធ្វើអាវជ្ជនកិច្ច (ទទួលបញ្ចារម្មណ៍) ។

១០.មនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុកកិរិយា ឬ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ ដួង ធ្វើកិច្ច ២ យ៉ាង:

-អាវជ្ជនកិច្ច (ទទួលអារម្មណ៍តាមមនោទ្វារ) ។

-វោដ្ឋវនកិច្ច (កំណត់អារម្មណ៍តាមបញ្ចទ្វារ) ។

១១.សោមនស្សមនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុកកិរិយា ឬហសិតុប្បាទចិត្ត ១ ដួង ធ្វើជវនកិច្ច គឺ:

សេពនូវអារម្មណ៍ធ្វើឲ្យកើតនូវការញញឹមរបស់ព្រះអរហន្ត ។

ទ្វាររបស់អហេតុកចិត្ត ១៨

១. ចក្ខុវិញ្ញាណ ២ ដួង អាស្រ័យកើតតាមចក្ខុទ្វារ ។

២. សោតវិញ្ញាណ ២ ដួង អាស្រ័យកើតតាមសោតទ្វារ ។

៣. ឃានវិញ្ញាណ ២ ដួង អាស្រ័យកើតតាមឃានទ្វារ ។

៤. ជីវ្ហាវិញ្ញាណ ២ ដួង អាស្រ័យកើតតាមជីវ្ហាទ្វារ ។

៥. កាយវិញ្ញាណ ២ ដួង អាស្រ័យកើតតាមកាយទ្វារ ។

៦. មនោធាតុអហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬ បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ ដួង
៧. មនោធាតុអហេតុកវិបាកចិត្ត ឬ សម្បដិច្ឆន្នចិត្ត ២ ដួង
} អាស្រ័យកើតតាមបញ្ចទ្វារ ។

៨. មនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុកកិរិយាចិត្ត
ឬ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ ដួង
៩. មនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុកវិបាកចិត្ត
ឬ សន្តីរណចិត្ត ៣ ដួង
១០. សោមនស្សមនោវិញ្ញាណធាតុ-
អហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬហសិតុប្បាទចិត្ត១ដួង

} អាស្រ័យកើតត្រង់ហទយវត្ថុ

វត្ថុរបស់អហេតុកចិត្ត ១៨

១.ចក្ខុវិញ្ញាណ ២ ដួង អាស្រ័យកើតត្រង់ចក្ខុវត្ថុ ។
២.សោតវិញ្ញាណ ២ ដួង អាស្រ័យកើតត្រង់សោតវត្ថុ ។
៣.ឃានវិញ្ញាណ ២ ដួង អាស្រ័យកើតត្រង់ឃានវត្ថុ ។
៤.ជីវ្ហាវិញ្ញាណ ២ ដួង អាស្រ័យកើតត្រង់ជីវ្ហាវត្ថុ ។
៥.កាយវិញ្ញាណ ២ ដួង អាស្រ័យកើតត្រង់កាយវត្ថុ ។
៦.មនោធាតុអហេតុកវិបាកចិត្ត
ឬ សម្បដិច្ឆន្នចិត្ត ២
៧.មនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុក-
វិបាកចិត្ត ឬសន្តីរណចិត្ត ៣ ដួង

} អាស្រ័យកើតត្រង់ហទយវត្ថុ

៨. មនោធាតុអហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬ បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ ដួង **៩.** មនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ ដួង **១០.** សោមនស្សមនោវិញ្ញាណធាតុ-អហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬហសិតុប្បាទចិត្ត ១ ដួង	អាស្រ័យកើតត្រង់ហទយវត្ថុ

អហេតុកចិត្ត ១៨ ជាវិញ្ញាណធាតុ ៧

ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណចិត្ត ១០ ដួង ជាវិញ្ញាណធាតុ ៥ ។

មនោធាតុអហេតុកវិបាកចិត្ត ឬ សម្បដិច្ឆន្នចិត្ត ២ ដួង មនោធាតុអហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬ បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ ដួង ជាមនោធាតុ ១ ។

មនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុកវិបាកចិត្ត ឬ សន្តីរណចិត្ត ៣ ដួង មនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ ដួង សោមនស្សមនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬហសិតុប្បាទចិត្ត ១ ដួង ជាមនោវិញ្ញាណធាតុ ១ ។

ចំណែកអហេតុកចិត្ត ១៨ ដោយន័យផ្សេងៗ

១.ដោយជាតិ ជាវិបាកជាតិ ១៥ កិរិយាជាតិ ៣

២.ដោយភូមិ ជាកាមាវចរភូមិ

-អហេតុកចិត្ត ១៨ កើតក្នុងភូមិដូចតទៅនេះ :

-ឃានវិញ្ញាណ ២ ជីវ្ហាវិញ្ញាណ ២ កាយ-វិញ្ញាណ ២ កើតក្នុងកាមភូមិ ១១

-ចក្ខុវិញ្ញាណ ២ សោតវិញ្ញាណ ២ មនោធាតុ-អហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬ បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ មនោធាតុអហេតុកវិបាកចិត្ត ឬសម្បដិច្ឆន្នចិត្ត ២ មនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុកវិបាកចិត្ត ឬ សន្តីរណចិត្ត ៣ កើតបាន ២៦ ភូមិ គឺ កាមភូមិ ១១ រូបភូមិ ១៥

-មនោវិញ្ញាណធាតុ អហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត កើតបាន ៣០ ភូមិ

-សោមនស្សមនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬ ហសិតុប្បាទចិត្ត ១ កើតបាន ២២

ភូមិ គឺកាមសុគតិភូមិ ៧ និងរូបភូមិ ១៥

៣.ដោយវេទនា ជាសុខវេទនា១ ទុក្ខវេទនា១ សោមនស្សវេទនា២ ឧបេក្ខាវេទនា ១៤

៤.ដោយហេតុ ជានហេតុ និងជាអហេតុកចិត្ត ១៨

៥.ដោយសង្ខារ សង្គ្រោះចូលក្នុងអសង្ខារិកចិត្តទាំង ១៨

៦.ដោយសម្បយុត្ត ជាវិប្បយុត្តទាំង ១៨

៧.ដោយសោភណៈ ជាអសោភណៈទាំង ១៨

៨.ដោយឈាន ជាអឈានចិត្តទាំង ១៨

៩.ដោយលោកិយ ជាលោកិយទាំង ១៨

១០.ដោយកិច្ច អហេតុកចិត្តធ្វើកិច្ចទាំង ១៤

១១.ដោយអារម្មណ៍ អហេតុកចិត្ត១៨ ទទួលអារម្មណ៍បានទាំង៦

១២.ដោយទ្វារ អហេតុកចិត្ត ១៨ កើតបាន ៦ ទ្វារ

១៣.ដោយវត្ថុ អហេតុកចិត្ត ១៨ កើតត្រង់វត្ថុបាន ៦

១៤.ដោយវិញ្ញាណធាតុ អហេតុកចិត្ត ១៨ ជាវិញ្ញាណធាតុ ៧

(ចប់ អហេតុកចិត្ត ១៨ ដួង)

បញ្ហាក្នុងអហេតុកចិត្ត ១៨

១.អហេតុកចិត្ត ១៨ ដួង ជាចិត្តដែលមិនមានហេតុ បើអ៊ីចឹងទេ មិនទាស់នឹងគោលនៃព្រះពុទ្ធសាសនា ដែលពោលថា " **យេធម្មា ហេតុប្បភវា** " ដែលប្រែថា ធម៌ទាំងឡាយមានហេតុជាដែនកើត ។ ល ។ ទៅហើយឬ ?

-មិនទាស់ទេ ព្រោះពាក្យថា អហេតុកចិត្តនោះ សំដៅដល់ចិត្តដែលមិនមានសម្បយុត្តហេតុ គឺ មិនមាន លោភៈ ទោសៈ មោហៈ អលោភៈ អទោសៈ អមោហៈ កើតរួមជាមួយ មិនបានសំដៅដល់ហេតុឲ្យកើតឡើង ដែលហៅថា **ឧប្បត្តិហេតុ** គឺ ហេតុដែលឲ្យកើតឡើងនោះទេ ។

២.អហេតុកចិត្ត (ចិត្តមិនមានហេតុប្រកប) តើខុសពីសហេតុកចិត្ត (ចិត្តដែលមានហេតុប្រកប) យ៉ាងណា ?

-ខុសគ្នាត្រង់ អហេតុកចិត្តមានកម្លាំងខ្សោយ ចំណែកសហេតុកចិត្តជាចិត្តមានកម្លាំងខ្លាំង ដូចដើមឈើដែលមិនមានឫសកែវ និងដើមឈើមានឫសកែវ សេចក្ដីរឹងមាំ ក៏រមែងខុសគ្នាដូច្នោះឯង ។

៣.ក្នុងអហេតុកចិត្ត មានពាក្យថា ចិត្ត និង វិញ្ញាណ ។

ពាក្យថា ចិត្ត និង វិញ្ញាណ ផ្សេងគ្នាយ៉ាងណា ?

-បើនិយាយដោយលក្ខណៈ ដូចគ្នា គឺ ជាធម្មជាតិដឹងនូវអារម្មណ៍ ។ ដែលហៅថាវិញ្ញាណនោះ លោកហៅត្រង់ចិត្តដែលកើតតាមទ្វារ ដូចចិត្តដែលកើតត្រង់ចក្ខុទ្វារ ក៏ហៅថា ចក្ខុវិញ្ញាណជាដើម ។ ចំណែកពាក្យថា ចិត្តនោះ លោកប្រើជាទូទៅក្នុងការដឹងអារម្មណ៍ ដូចបាលីថា **វិជានន លក្ខណំ ចិត្តំ** ចិត្តមានការដឹងអារម្មណ៍ជាលក្ខណៈ ។

៤.ព្រោះហេតុអ្វី អហេតុកចិត្ត ១៨ ដួង ទើបមាន៣ពួក ?

-ព្រោះអហេតុកចិត្ត ១៨ មាន ៣ ពួក គឺ អកុសលវិបាកចិត្ត ៧ ដួង ដែលកើតឡើងជាផលរបស់អកុសលកម្ម ១ ពួក ។ អហេតុកកុសលវិបាកចិត្ត ៨ ដួង កើតពីកុសលកម្ម ១ ពួក និងអហេតុកកិរិយាចិត្ត ៣ ដួង មិនមែនជាចិត្តដែលជាអកុសល ។

-កុសលនិងវិបាក គឺ ជាចិត្តគ្រាន់តែជាការធ្វើប៉ុណ្ណោះ ១ ពួក ។

៥.អហេតុកចិត្ត ១៨ ដួង កាលបើចំណែកដោយវិញ្ញាណធាតុ ៧ តើចិត្តនោះមានទីអាស្រ័យកើត ដឹងអារម្មណ៍ ផ្សេងគ្នាយ៉ាងណា ?

វិញ្ញាណធាតុទាំងនោះ មានទីអាស្រ័យកើតផ្សេងគ្នា និងដឹង

អារម្មណ៍តិចច្រើនជាងគ្នាផ្សេងគ្នាដែរ គឺ វិញ្ញាណធាតុ ៥ អាស្រ័យបសាទទាំង ៥, មនោធាតុ ១ អាស្រ័យហទយវត្ថុ , មនោវិញ្ញាណធាតុ ១ អាស្រ័យហទយវត្ថុ ។ ចំណែកការដឹងអារម្មណ៍ផ្សេងគ្នា គឺ វិញ្ញាណធាតុដឹងអារម្មណ៍បានតិច , មនោធាតុដឹងអារម្មណ៍បានច្រើនជាងវិញ្ញាណធាតុ មនោវិញ្ញាណធាតុដឹងអារម្មណ៍បានច្រើនបំផុត ។

៦.ព្រោះហេតុអ្វី អកុសលវិបាកចិត្ត មិនហៅថា អហេតុកអកុសលវិបាកចិត្ត ដូចពាក្យថា អហេតុកកុសលវិបាកចិត្ត ?

-ព្រោះផលរបស់អកុសល ជាអហេតុកចិត្តតែម្យ៉ាង ចំណែកផលរបស់កុសល មានទាំងអហេតុកចិត្ត មានទាំងសហេតុកចិត្ត ។

ដើម្បីនឹងចែកផលរបស់កុសលនោះៗ ឲ្យដាច់ពីគ្នា ទើបលោកប្រើពាក្យថា អហេតុកកុសលវិបាក ។

៧.ក្នុងអហេតុកចិត្ត ១៨ ដួង មានវេទនាអ្វីខ្លះ ?

-មានឧបេក្ខាវេទនា ១៤ , មានទុក្ខវេទនា ១ , មានសុខវេទនា ១ , មានសោមនស្សវេទនា ២ ។

៨.អហេតុកចិត្ត ១៨ ដួង មានឧបេក្ខាវេទនា ១៤ ដួង កើតរួមនឹងចិត្តអ្វីខ្លះ ?

-ឧបេក្ខាវេទនា ១៤ កើតនឹងអហេតុកចិត្ត ១៤ ដួង គឺ ទ្វិបញ្ចវិញ្ញាណ ៨ ដួង , (វៀរកាយវិញ្ញាណ ២) មនោធាតុ-

អហេតុកវិបាកចិត្ត ឬ សម្បដិច្ឆន្នចិត្ត ២ ដួង, ឧបេក្ខាមនោ-វិញ្ញាណធាតុអហេតុកវិបាកចិត្ត ឬ ឧបេក្ខាសន្តីរណចិត្ត ២ ដួង , មនោធាតុអហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬ បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ ដួង , មនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬមនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ ដួង ។

៩.ព្រោះហេតុអ្វី សន្តីរណចិត្តផ្នែកកុសលវិបាកប្រកប នឹង វេទនា ២ គឺ ឧបេក្ខា និង សោមនស្ស ចំណែកសន្តីរណចិត្តផ្នែក អកុសលវិបាក ប្រកបតែនឹងឧបេក្ខាប៉ុណ្ណោះ ?

-ពីព្រោះវិបាកចិត្តដែលធ្វើសន្តីរណកិច្ចផ្សេងគ្នា គឺសន្តីរណ-ចិត្តផ្នែកកុសលវិបាក ធ្វើកិច្ចពិចារណាអារម្មណ៍ ដែលល្អយ៉ាងក្រៃលែង (អតិឥដ្ឋារម្មណ៍) និងអារម្មណ៍ល្អ មធ្យម (ឥដ្ឋារម្មណ៍) ។ ចំណែកសន្តីរណចិត្តផ្នែក អកុសលវិបាកនោះ មានការពិចារណា អារម្មណ៍មិនល្អ(អនិដ្ឋារម្មណ៍)តែម្យ៉ាង មិនមានអតិឥដ្ឋារម្មណ៍ទេ ។

១០.កាយវិញ្ញាណកុសលវិបាកនោះ មិនកើតព្រមនឹងសោម-នស្សវេទនា ព្រោះហេតុអ្វី ?

-ព្រោះសុខវេទនា ជាវេទនាតាមផ្លូវកាយ ឯសោមនស្ស-វេទនា ជាវេទនាតាមផ្លូវចិត្ត ។

១១.វិបាកដែលកើតពីលោភៈ ទោសៈ និង មោហៈ ជាហេតុ ធ្ងន់ខ្លះ ស្រាលខ្លះ ឲ្យកើតក្នុងអបាយភូមិ ។ ហេតុផ្សេងគ្នា ភូមិដែល

កើតក៏ផ្សេងគ្នា ខ្លះក៏រហូតដល់អនន្តរិយកម្ម តើដោយហេតុណា ទើបថា ចិត្តដែលធ្វើកិច្ចបដិសន្ធិ ថាជាឧបេក្ខាសន្តីរណអកុសលវិបាកចិត្តតែម្យ៉ាង ?

-ព្រោះឧបេក្ខាសន្តីរណអកុសលវិបាកនេះ មាននាទីធ្វើបដិសន្ធិកិច្ចក្នុងអបាយភូមិទាំងអស់ មិនថាកម្មនោះ ជាកម្មធ្ងន់ ឬស្រាលឡើយ ប្រៀបដូចវត្ថុមានទម្ងន់ ទោះធ្ងន់ក្តី ស្រាលក្តី កាលណាធ្លាក់ចុះ ក៏ត្រូវតែធ្លាក់ចុះមកដល់ផែនដីដូច្នោះ ។

១២.សត្វកើតក្នុងនរក តែងតែឃើញរូប ឮសំឡេង ធុំក្លិនលិទ្ធភ្លក្សរស ប៉ះពាល់ផោដ្ឋព្វៈដែលជាអនិដ្ឋារម្មណ៍ទាំងអស់ឬ ?

-សត្វនរកទាំងនោះ តែងទទួលតែផលរបស់អកុសលកម្មប៉ុណ្ណោះ ប៉ុន្តែមានពេលខ្លះ គ្រាខ្លះ ចក្ខុវិញ្ញាណកុសលវិបាកជាដើមរបស់ពួកសត្វនរកទាំងនោះតែងកើតបានដែរ ដូចគ្រាមួយពេលព្រះមោគ្គល្លានថេរៈចុះទៅប្រោសសត្វនរក គង់នៅលើត្របកផ្កា សម្តែងធម្មកថា ដល់ពួកសត្វនរក ពេលនោះចក្ខុវិញ្ញាណសុទ្ធសឹងជាកុសល-វិបាក ក៏កើតឡើងព្រោះឃើញព្រះថេរៈ ពេលឮសំឡេង សោតវិញ្ញាណកុសលវិបាកក៏កើតឡើង ពេលបានធុំក្លិនចីវររបស់លោក (មានក្លិនចន្ទន៍ ព្រោះលោកអាស្រ័យក្នុងព្រៃឈើចន្ទន៍)ឃានវិញ្ញាណកុសល-វិបាក ក៏កើតឡើង ពេលលោកបណ្តាលឲ្យធ្លាក់ភ្លៀងរំលត់ភ្លើងនរកសត្វ ទាំងនោះបានក្រេបផឹកទឹក ជីវ្ហាវិញ្ញាណកុសលវិបាក ក៏កើតឡើង

ពេលបណ្ដាលឲ្យខ្យល់បក់រហៀកៗ កាយវិញ្ញាណកុសលវិបាកក៏កើតឡើង ។

១៣.ពួកនាគ ពួកគ្រុឌក្ដី ពួកវិមានិកប្រេតក្ដី ពួកសេះ ដំរីមង្គលរបស់ស្ដេចចក្រពត្តិក្ដី សុទ្ធតែរស់នៅស្រួល ស៊ីស្រួល ថែមទាំងមានឫទ្ធិ មានអំណាចច្រើន តើវិបាកអ្វី ធ្វើបដិសន្ធិកិច្ចឲ្យកើតមក ?

-អកុសលវិបាកចិត្ត ធ្វើបដិសន្ធិកិច្ចឲ្យកើតមក ប៉ុន្ដែពួកខ្លះ មានការរស់នៅស្រួល ស៊ីស្រួល ក៏ព្រោះជាផលរបស់កុសលកម្មឲ្យផលក្នុងបវត្តិកាល ។

១៤.មនោធាតុអហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬ បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត និង មនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ទាំង ២ ដួង នេះ នីមួយៗក៏ជាអហេតុកកិរិយាដូចគ្នា ធ្វើអាវជ្ជនកិច្ចដូចគ្នា ព្រោះហេតុអ្វី មនោធាតុអហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬ បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ទើបជាមនោធាតុ ដឹងអារម្មណ៍តិច ចំណែកមនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ជាមនោវិញ្ញាណធាតុ ដឹងអារម្មណ៍ ច្រើនជាងគ្នា ?

-ផ្សេងគ្នាព្រោះ បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្តធ្វើអាវជ្ជនកិច្ច ពិចារណាអារម្មណ៍ដែលមកប៉ះខ្ទប់តាមបញ្ចទ្វារប៉ុណ្ណោះ មិនមាននាទីដទៃទៀតទេ ចំណែកមនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ធ្វើកិច្ច គឺ ពិចារណាអារម្មណ៍តាម

មនោទ្វារ និងធ្វើនាទីវោដ្ឋវនកិច្ច គឺ កំណត់នូវអារម្មណ៍តាមបញ្ចទ្វារផងដែរ ទើបដឹងអារម្មណ៍ច្រើនជាង ។

១៥.បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត និងមនោធាតុអហេតុកវិបាកចិត្ត ឬសម្បដិច្ឆន្នចិត្តនីមួយៗ ក៏ជាមនោធាតុដូចគ្នា និងធ្វើកិច្ចក្នុងបញ្ចទ្វារដូចគ្នា ចុះហេតុអ្វី បញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ទើបជាកិរិយាចិត្ត ចំណែកឯសម្បដិច្ឆន្នចិត្ត ២ ដួង ជាវិបាកចិត្តទៅវិញ ?

-ព្រោះបញ្ចទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ធ្វើអាវជ្ជនកិច្ច នឹកដល់អារម្មណ៍ដែលមកប៉ះខ្ទប់កើតឡើង ព្រោះអារម្មណ៍និងវត្ថុខ្ទប់គ្នា មិនមែនជាផលរបស់កុសលកម្មឬអកុសលកម្មទេ ចំណែកសម្បដិច្ឆន្នចិត្ត ២ ដួងនោះ ជាផលវិបាករបស់កុសលកម្ម និង អកុសលកម្មកើតឡើងទទួលផលរបស់កម្ម ។

១៦.មនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬមនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត មានឈ្មោះម្យ៉ាងទៀតថា វោដ្ឋវនចិត្ត កាលបើឈ្មោះ ក៏ផ្សេងគ្នា នាទីក៏ផ្សេងគ្នា ដូចគ្នាត្រឹមតែបច្ច័យឲ្យជវនចិត្តកើត ប៉ុណ្ណោះ ចុះហេតុណាទើបពោលថា ជាចិត្តតែមួយដួង ?

-ការដែលចិត្ត ២ ដួងនេះផ្សេងគ្នា ព្រោះមានកិច្ចនាទីផ្សេងគ្នា គឺមនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ធ្វើអាវជ្ជនកិច្ចតាមមនោទ្វារ វោដ្ឋវនចិត្តធ្វើវោដ្ឋវនកិច្ចតាមបញ្ចទ្វារ ។ ចំណែកដែលថាចិត្ត ២ ដួងនេះ ជា

ចិត្តតែមួយដួងនោះ ក៏ព្រោះមានចេតសិកប្រកបស្មើគ្នា និងជាកិរិយាចិត្តដូចគ្នា ។

១៧.អហេតុកចិត្ត មិនមានហេតុប្រកប មានកម្លាំងខ្សោយ មិនដូចជាសហេតុកចិត្តដែលមានកម្លាំងខ្លាំងជាងទេ ប៉ុន្តែមនោទ្វា-រាវជ្ជនចិត្តដែលជាអហេតុកកិរិយាចិត្តនោះ មិនកើតក្នុងអសញ្ញសត្វ-ព្រហ្ម និង មគ្គបុគ្គលទេ ក្រៅពីនោះ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្តតែងកើតបានគ្រប់ភូមិ កើតបានគ្រប់បុគ្គល កើតបានគ្រប់ទ្វារ ទទួលបានគ្រប់អារម្មណ៍ និងគ្រប់កាល តើនឹងថា ចិត្តដួងនេះ មានកម្លាំងខ្សោយដូចម្តេចបាន ?

-ចិត្តដួងនេះ ជាចិត្តទូលំទូលាយ កើតបានច្រើនជាងចិត្តដទៃ ដូចបានពោលមកហើយ ។ លោកហៅមនោវិញ្ញាណធាតុ-អហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬមនោទ្វារាវជ្ជនចិត្តនេះថា មហាគជៈ(ដំរីធំ)។ ក្នុងអដ្ឋសាលិនី បានពោលថា សភាវៈដែលមិនជាអារម្មណ៍របស់ចិត្តនេះ មិនមានទេ ហើយបានពោលទៀតថា ចិត្តដែលមិនមែនជាសព្វញ្ញុតញ្ញាណ តែមានគតិដូចសព្វញ្ញុតញ្ញាណ គឺ មនោវិញ្ញាណ-ធាតុដែលជាកិរិយាចិត្តសហគតដោយឧបេក្ខា គឺ មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្តនោះឯង ។ ត្រង់ដែលលោកពោលថា ចិត្តដួងនេះ មានកម្លាំងខ្សោយ ព្រោះចិត្តដួងនេះ ធ្វើកិច្ចត្រឹមតែជាអាវជ្ជនៈឲ្យដល់ជវនៈប៉ុណ្ណោះ ហើយក៏រលត់ទៅ ។

១៨.សោមនស្សសហគតមនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬហសិតុប្បាទចិត្ត ជាចិត្តញញឹមញញែមរបស់ព្រះពុទ្ធ ឬព្រះអរហន្ត ព្រោះហេតុអ្វីទើបពោលថា ហសិតុប្បាទចិត្តជាអសោភណចិត្តវិញ ?

-សោមនស្សសហគតមនោវិញ្ញាណធាតុអហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬ ហសិតុប្បាទចិត្ត ជាអសោភណចិត្តនោះ សំដៅថា មិនមានសោភណចេតសិកប្រកបជាមួយ ។

១៩.ហសនចិត្ត គឺចិត្តដែលរីករាយឬសើចមានប៉ុន្មាន អ្វីខ្លះ?

-ហសនចិត្ត មាន ១៣ ដួង គឺ :

-បុថុជ្ជន សើចដោយចិត្ត ៨ ដួង គឺមហាកុសលសោមនស្សចិត្ត៤ ដួង លោភមូលសោមនស្សចិត្ត ៤ ។

-ព្រះសេក្ខ សើចដោយចិត្ត ៦ ដួង គឺកុសលសោមនស្សចិត្ត ៤ ដួង និងលោភមូលសោមនស្សទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្តចិត្ត ២ ដួង ។

-ព្រះខីណាស្រព សើចដោយចិត្ត ៥ ដួង គឺហសិតុប្បាទចិត្ត ១ ដួង និងមហាកិរិយាសោមនស្សចិត្ត ៤ ដួង។

២០.ព្រះអរហន្តញញឹមដោយមហាកិរិយាសោមនស្សចិត្ត ៤ ដួងមែនទេ តើហេតុអ្វី ទើបត្រូវញញឹមដោយហសិតុប្បាទចិត្តទៀតនោះ ?

-មហាកិរិយាចិត្តដែលជាសោមនស្សនោះ តាមប្រក្រតី មានអារម្មណ៍ជាឱឡារិកអារម្មណ៍ បានដល់អារម្មណ៍ធំ ឬ អារម្មណ៍ដែលដឹងដោយចិត្តធម្មតា ដូចចក្ខុវិញ្ញាណឃើញពណ៌ សោតវិញ្ញាណឮសំឡេងជាដើម (វៀរតែខណៈធ្វើនាទីត្រង់បច្ចវេក្ខណៈ ទើបជាអនោឡារិកអារម្មណ៍ គឺ អារម្មណ៍ល្អិត) ចំណែកហសិតុប្បាទចិត្តមានអារម្មណ៍ជាអនោឡារិកអារម្មណ៍ ដឹងបានដោយអភិញ្ញាចិត្ត ឬ ដោយបច្ចវេក្ខណញ្ញាណ ។

២១.ព្រះអរហន្តឃើញប្រេតដែលកំពុងត្រូវភ្លើងឆេះ ដែលជាអនិដ្ឋារមណ៍ ការឃើញយ៉ាងនេះ ជាវិបាករបស់អកុសលកម្ម ឬ កុសលកម្ម ?

-ការឃើញជាអនិដ្ឋារម្មណ៍ ជាអកុសលវិបាក ទោះជាព្រះអរហន្តឃើញក៏ដោយ និងឃើញដោយអភិញ្ញាចិត្តក៏ដោយ ក៏មិនមានអ្នកណាមួយអាចកែវិបាកឲ្យជាយ៉ាងដទៃបានឡើយ ។

២២.ហសិតុប្បាទចិត្តរបស់ព្រះអរហន្ត មានគ្រប់ៗភូមិ ឬ យ៉ាងណាដែរ ?

-ហសិតុប្បាទចិត្តរបស់ព្រះអរហន្ត មាននៅក្នុងកាមភូមិ រូបភូមិ មិនមានក្នុងអរូបភូមិ ព្រោះក្នុងអរូបភូមិមិនមានរូប ៕

(ចប់អហេតុកចិត្ត ១៨)

សោភណចិត្ត
៥៩ ឬ ៩១ ដួង

ក្រៅអំពីបាបចិត្ត (អកុសលចិត្ត ១២) និង អហេតុកចិត្ត ១៨, រួមជា ៣០ ដួង, មានចិត្ត ៥៩ ដួង ឬ ៩១ ដួង ដែលលោកពោលថាជា **សោភណចិត្ត** ។

សោភណចិត្ត ៤ ប្រភេទ

សោភណចិត្តទាំងអស់ចែកជា ៤ ប្រភេទ គឺ :

១. កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤ ដួង

២. រូបាវចរសោភណចិត្ត ១៥ ដួង

៣. អរូបាវចរសោភណចិត្ត ១២ ដួង

៤. លោកុត្តរសោភណចិត្ត ៨ ឬ ៤០ ដួង

រួម ៥៩ ឬ ៩១ ដួង

១.កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤

ក្នុងកាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤ នេះ ចែកចេញជា ៣ គឺ :

១. កាមាវចរកុសលចិត្ត ៨ ឬ មហាកុសលចិត្ត ៨

២. កាមាវចរវិបាកចិត្ត ៨ (មហាវិបាក)

៣. កាមាវចរកិរិយាចិត្ត ៨ (មហាកិរិយា)

កាមាវចរកុសលចិត្ត
ឬ មហាកុសលចិត្ត ៨

១. សោមនស្សសហគត ញាណសម្បយុត្ត អសង្ខារិក

ចិត្តកើតព្រមនឹងសោមនស្ស ប្រកបដោយញាណ ជាអសង្ខារិក ១

២. សោមនស្សសហគត ញាណសម្បយុត្ត សសង្ខារិក

ចិត្តកើតព្រមនឹងសោមនស្ស ប្រកបដោយញាណ ជាសសង្ខារិក ១

៣. សោមនស្សសហគត ញាណវិប្បយុត្ត អសង្ខារិក

ចិត្តកើតព្រមនឹងសោមនស្ស មិនប្រកបដោយញាណជាអសង្ខារិក ១

៤. សោមនស្សសហគត ញាណវិប្បយុត្ត សសង្ខារិក

ចិត្តកើតព្រមនឹងសោមនស្ស មិនប្រកបដោយញាណជាសសង្ខារិក ១

៥. ឧបេក្ខាសហគត ញាណសម្បយុត្ត អសង្ខារិក

ចិត្តកើតព្រមនឹងឧបេក្ខា ប្រកបដោយញាណ ជាអសង្ខារិក ១

៦. ឧបេក្ខាសហគត ញាណសម្បយុត្ត សសង្ខារិក

ចិត្តកើតព្រមនឹងឧបេក្ខា ប្រកបដោយញាណ ជាសសង្ខារិក ១

៧. ឧបេក្ខាសហគត ញាណវិប្បយុត្ត អសង្ខារិក

ចិត្តកើតព្រមនឹងឧបេក្ខា មិនប្រកបដោយញាណ ជាអសង្ខារិក ១

៨. ឧបេក្ខាសហគត ញាណវិប្បយុត្ត សសង្ខារិក

ចិត្តកើតព្រមនឹងឧបេក្ខា មិនប្រកបដោយញាណ ជាសសង្ខារិក ១

ចិត្ត ៨ ដួងនេះ ឈ្មោះថា **សហេតុកកាមាវចរកុសលចិត្ត** ឬ ហៅថា **មហាកុសលចិត្ត** ។

តារាងកាមាវចរកុសលចិត្ត ៨

- កាមាវចរកុសល ៨
  - សោមនស្ស
    - ញាណសម្បយុត្ត
      - អសង្ខារិក ១
      - សសង្ខារិក ១
    - ញាណវិប្បយុត្ត
      - អសង្ខារិក ១
      - សសង្ខារិក ១
  - ឧបេក្ខា
    - ញាណសម្បយុត្ត
      - អសង្ខារិក ១
      - សសង្ខារិក ១
    - ញាណវិប្បយុត្ត
      - អសង្ខារិក ១
      - សសង្ខារិក ១

កាមាវចរកុសលចិត្ត ៨ ដួងនេះ សម្តែងដោយសេចក្តីផ្សេងគ្នានៃវេទនា(ការសោយអារម្មណ៍) នៃញាណ(បញ្ញា) និង នៃសង្ខារ (ការតាក់តែង) ។

សោភណចិត្ត គឺ ជាចិត្តអ្វី ?

ពាក្យថា **សោភណចិត្តនេះ** សំដៅដល់ចិត្តដែលមានសោភណចេតសិកប្រកបជាមួយមានសទ្ធា សតិ ហិរិ និងឱត្តប្បៈជាដើម ។

អធិប្បាយ កាមាវចរកុសលចិត្ត ឬ មហាកុសលចិត្ត ៨ ដួង

មហាកុសលចិត្តដួងទី ១ ពេលណា បុគ្គលណាមួយ អាស្រ័យនូវហេតុនៃសោមនស្ស មានសេចក្ដីសប្បាយរីករាយ (មានទេយ្យធម៌ច្រើន និង បដិគ្គាហកៈអ្នកទទួល) នូវសម្មាទិដ្ឋិជាខាងដើម (គឺ ធ្វើដោយសេចក្ដីគោរព) ដោយន័យថា ទានដែលឲ្យហើយមានផល យ៉ាងនេះជាដើម មិនរួញរា មិនចាំបាច់ឲ្យអ្នកដទៃខ្នះខ្នែងធ្វើឲ្យទេ តែងធ្វើបុណ្យ មានការឲ្យទានជាដើម ក្នុងពេលនោះ ចិត្តរបស់បុគ្គលនោះ ជាចិត្តសហគតដោយសោមនស្ស សម្បយុត្តដោយញាណជាអសង្ខារិក ។

មហាកុសលចិត្តដួងទី ២ ពេលណា បុគ្គលត្រេកអរសប្បាយ រីករាយ ធ្វើនូវសម្មាទិដ្ឋិជាខាងដើមទុក ប៉ុន្តែចិត្តនៅរួញរាដោយសេចក្ដីជាអ្នកកំណាញ់ (គឺមិនងាយឲ្យ) ឬ ត្រូវអ្នកដទៃជួយដឹកនាំ ទើបធ្វើបុណ្យក្នុងពេលនោះ ចិត្តរបស់បុគ្គលនោះឯង រមែងជាចិត្តសហគតដោយសោមនស្ស សម្បយុត្តដោយញាណ ជាសសង្ខារិក។

មហាកុសលចិត្តដួងទី ៣ ម្យ៉ាងទៀត ពេលណា ក្មេង

ដែលមិនដឹងអ្វី មានសេចក្ដីគោរពរាប់អាន ដោយបានឃើញការបដិបត្តិរបស់ជនជាញាតិ ឃើញភិក្ខុទាំងឡាយហើយក៏កើតសោមនស្ស រមែងឲ្យវត្ថុដែលមានណាមួយ ឬក៏រមែងថ្វាយបង្គំ ក្នុងពេលនោះចិត្តរបស់ក្មេងនោះ ជាចិត្តសហគតដោយសោមនស្ស តែមិនប្រកបដោយញាណ ជាអសង្ខារិក ។

មហាកុសលចិត្តដួងទី ៤ ម្យ៉ាងទៀត ពេលណា ក្មេងដែលមិនដឹងអ្វីនោះ ត្រូវពួកញាតិជួយដាស់តឿននាំថា នែកូន! ចូរឲ្យ ចូរសំពះយ៉ាងនេះ កូនក៏បដិបត្តិតាម ក្នុងពេលនោះ ចិត្តសហគតដោយសោមនស្ស មិនប្រកបដោយញាណ ជាសសង្ខារិក កើតឡើងដល់ក្មេងនោះ ។

មហាកុសលចិត្តកើតព្រមនឹងឧបេក្ខា ៤ ដួង កុសល ៤ ដួងក្រោយនេះ លោកពោលថា ក្នុងពេលណាបុគ្គលណាមួយ មិនមានហេតុឲ្យសោមនស្សកើតឡើង ដូចជាមិនសំបូរនូវទេយ្យធម៌ ឬបដិគ្គាហកៈជាដើម ពេលនោះកុសលចិត្ត ក៏សហគតដោយឧបេក្ខាតែងកើតឡើង ។ ចំពោះសម្បយុត្ត ដោយញាណ និង សសង្ខារិក មានន័យដូចខាងដើម ។

វិធីរាប់មហាកុសលចិត្តដោយពិស្តារ

ក្នុងអភិធម្មត្ថសង្គហៈបាលីដីកា បានអធិប្បាយទុកថា ៖

កមេន បុញ្ញវត្ថូហិ គោចរាធិបតីហិ
កម្ម ហីនាទិតោ ចេវ គណេយ្យ នយកោវិទោតិ

អ្នកឈ្លាសក្នុងន័យ គប្បីរាប់ចិត្តទាំងឡាយដោយបុញ្ញវត្ថុ ១០ ដោយគោចរ គឺ អារម្មណ៍ ៦ ដោយអធិបតី ៤ ដោយកម្ម ៣ ដោយចិត្តជាថោកទាបជាដើម ៣ តាមលំដាប់ ។

គប្បីជ្រាបវិធីរាប់មហាកុសលចិត្តនោះ យ៉ាងនេះ គឺ :

១. មហាកុសល ៨ × បុញ្ញកិរិយាវត្ថុ ១០ = ៨០ ដួង

២. មហាកុសលចិត្ត ៨០ × អារម្មណ៍ ៦ = ៤៨០ ដួង

៣. មហាកុសលចិត្ត ៤៨០ ដួងនោះ ចែកជា ២ ពួក គឺ ជាញាណសម្បយុត្ត ២៤០ ដួង ជាញាណវិប្បយុត្ត ២៤០ ដួង

ចិត្តវិប្បយុត្តចាកញាណ ២៤០ × អធិបតី ៣ = ៧២០ ដួង ។

ចិត្តសម្បយុត្តនឹងញាណ ២៤០ × អធិបតី ៤ = ៩៦០ ដួង ។

រួមទាំង ២ ពួកបាន ១.៦៨០ ដួង ។

៤. ចិត្ត ១.៦៨០ × កម្ម ៣ (កាយកម្មជាដើម) = ៥.០៤០ ដួង ។

៥. ចិត្ត ៥.០៤០ × ចិត្ត ៣ យ៉ាង គឺ ថោកទាប កណ្ដាល ប្រណីត = ១៥.១២០ ដួង ។

កាមាវចរកុសលចិត្ត ឬ មហាកុសលចិត្ត ដែលគណនាបានរហូតដល់ ១៥.១២០ ដួងនោះ បើសម្ដែងឲ្យល្អិតទៅទៀត ដូចជា ដោយកាល និង ដោយទេសៈ (គឺកន្លែងឬប្រទេស)ទាំងអស់ ក៏នឹងគណនាបានយ៉ាងច្រើនបំផុត ។

អធិប្បាយពាក្យថា កុសល

កុសល ក្នុងអភិធម្មត្ថវិភាវិនី លោកធ្វើវិគ្រោះស័ព្ទទុក ៣ ន័យ យ៉ាងនេះ :-

១. កុច្ឆិតេ បាបធម្មេ សលយន្តិ កម្បេន្តិ ហឹសេន្តិ អបគមេន្តីតិ វា កុសលានិ ។

ប្រែថា ឈ្មោះថា **កុសល** ព្រោះ អត្ថថា កំចាត់បង់នូវបាបធម៌ដែលគួរខ្ពើម គឺរមែងញ៉ាំងបាបធម៌នោះឲ្យញាប់ញ័រ ឬថា រមែងបៀតបៀន ឬរមែងឲ្យប្រាសចាកទៅ (កាមកុសល មហគ្គតកុសល លោកុត្តរកុសលដោយលំដាប់) ។

២. កុច្ឆិតាការេន សន្តានេ សយនតោ បវត្តនតោ កុសសង្ខាតេ បាបធម្មេ លុនន្តិ ឆិន្ទន្តីតិ កុសលានិ ។

ប្រែថា ឈ្មោះថា **កុសល** ព្រោះអត្ថថា កាត់ គឺច្រូតនូវបាបធម៌ទាំងឡាយ ដែលឈ្មោះថា **កុសះ** ព្រោះដេកត្រាំ គឺប្រព្រឹត្តក្នុងសន្តានដោយអាការគួរខ្ពើម ។

៣. កុច្ឆិតេ បាបធម្មេ សានតោ តនុករណតោ ឱសានករណតោវា កុសសង្ខាតេន ញាណេន សទ្ធាទិធម្មជាតេន វា លាតព្វានិ សហជាត-ឧបនិស្សយ ភាវេន យថារហំ បវត្តេតព្វានីតិ កុសលានិ ។

ប្រែថា ឈ្មោះថា **កុសល** ព្រោះអត្ថថា បុគ្គលគប្បីកាត់ គឺគប្បីឲ្យប្រព្រឹត្តទៅដោយសេចក្តីជាសហជាត និង ឧបនិស្ស័យតាមសមគួរដោយញាណ ឬថា ដោយសេចក្តីកើតឡើងនៃធម៌មានសទ្ធាជាដើម ព្រោះញុំាងបាបធម៌ដែលគួរស្អប់ខ្ពើមនោះឲ្យស្រាល ឬឲ្យស្តើង ឬ ឲ្យដាច់អស់តែម្តង ៕

កុសលមានអត្ថ ៥ គឺ ៖

១.អរោគ្យត្ថ ដោយអត្ថថា មិនមានរោគ គឺ មិនមានកិលេស មានរាគៈ ទោសៈ និង មោហៈ ជាដើម ។ ដែលឈ្មោះថា រោគ ព្រោះចាក់ដោត គឺ ប្រទូសរ៉ាយចិត្តឲ្យទុព្វល ខ្សោយកម្លាំង ។

២.សុន្ទរត្ថ ដោយអត្ថថា ជាធម៌ល្អស្អាត គឺជាប្រយោជន៍ឧបត្ថម្ភគាំទ្រដល់ពពួកសត្វទាំងឡាយ ។

៣.ឆេកត្ថ ដោយអត្ថថា ឈ្លាសប្រសប់ វាងវៃ ស្រួច ។

៤.អនវជ្ជត្ថ ដោយអត្ថថា មិនមានទោសដែលគួរតិះដៀល។

៥.សុខវិបាកត្ថ ដោយអត្ថថា មានសេចក្ដីសុខជាវិបាក ។

ពាក្យថា បុញ្ញំ (បុណ្យ)

ពាក្យថា **បុញ្ញំ** ប្រែថា បុណ្យ ប្រើជំនួសពាក្យថា កុសល មានវិគ្រោះស័ព្ទថា :

អត្តនោ សន្តានំ បុនាតិ សោធេតីតិ បុញ្ញំ

ប្រែថា ធម្មជាតិណាតែងជំរះ គឺ ញុាំងសន្តាននៃខ្លួនឲ្យបរិសុទ្ធ ព្រោះហេតុនោះ ធម្មជាតិនោះ ឈ្មោះថា **បុញ្ញ** ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់កុសលចិត្ត

-អនវជ្ជសុខវិបាក លក្ខណំ	មានសុខជាវិបាកដែលមិនមានទោសជាលក្ខណៈ ។
-អកុសលវិទ្ធំសន រសំ	មានការកំចាត់អកុសលជាកិច្ច ។
-វោទាន បច្ចុប្បដ្ឋានំ	មានការផូរផង់ជាអាការប្រាកដ។
-យោនិសោមនសិការ បទដ្ឋានំ	មានយោនិសោមនសិការ ជាហេតុជិត ។

ពាក្យថា " **កុសលធម៏មានសុខជាវិបាក** " មិនមានទោស ជាលក្ខណៈ គឺជាកុសលធម៏ដែលឲ្យផលជាសុខតាមផ្លូវកាយ ហៅថា **កាយិកសុខ** ចំណែកឯឲ្យផលជាសុខតាមផ្លូវចិត្ត ហៅថា **ចេតសិកសុខ** ។

ពាក្យថា " **មានការកំចាត់កុសលជាកិច្ច** " គឺខណៈដែលកុសលកើតឡើងនោះ រមែងលះអកុសលធម៏ គឺ លោភៈ ទោសៈ

និងមោហៈជាដើម ដោយបហាន ៣ យ៉ាង គឺដោយតទង្គប្បហាន (លះមួយជួរខណៈដោយអង្គនោះ) ឬ ដោយវិក្ខម្ភនប្បហាន (លះដោយសង្កត់សង្កិនដោយឈានសមាបត្តិ) ឬ ដោយសមុច្ឆេទប្បហាន (លះដោយកាត់ផ្តាច់ដោយអរិយមគ្គ) ។

ពាក្យថា “ **មានការផ្លូវផង់ជាអាការប្រាកដ** ” គឺក្នុងខណៈដែលកុសលកើតនោះ ចិត្តរមែងផ្លូវផង់ប្រាសចាកនីវរណៈ មិនមាន លោភៈ ទោសៈ មោហៈជាដើមកើតរួមជាមួយទេ ។

ពាក្យថា “ **មានយោនិសោមនសិការជាហេតុជិត** ” គឺមានការពិចារណាដោយត្រូវទំនង ដោយប្រពៃមិនខុសក្នុងរូប(ពណ៌) ដែលកំពុងប្រាកដ ក្នុងសំឡេងដែលកំពុងប្រាកដ ក្នុងក្លិន ក្នុងរស ក្នុងផោដ្ឋព្វៈ ក្នុងធម៌ដែលកំពុងប្រាកដ ព្រោះយោនិសោមនសិការនេះជាកុសលធម៌ ។

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់កុសលចិត្ត

(ន័យម្យ៉ាងទៀត)

-អនវជ្ជលក្ខណមេវ មានការមិនមានទោស ជាលក្ខណៈ ។

-វោទានភាវ រសំ មានការផ្លូវផង់ ជាកិច្ច ។

-ឥដ្ឋវិបាក បច្ចុប្បដ្ឋានំ មានវិបាកដែលជាទីប្រាថ្នា ជាអាការប្រាកដ ។

-យថាវុត្តបទដ្ឋានមេវ មានហេតុជិត ដូចបានពោលមកហើយនោះ ជាបទដ្ឋាន ។

ពាក្យថា " **កុសលមានការមិនមានទោសជាលក្ខណៈ** " បានដល់ លក្ខណៈទូទៅរបស់កុសលនោះមិនមានទោស មិនដូចជាលក្ខណៈរបស់កិលេសទេ ។

ពាក្យថា " **មានការផ្សរផង់ជាកិច្ច** " បានដល់ សម្បត្តិរស គឺ កិច្ចនាទីសំបូរហើយ ទើបធ្វើឲ្យផូរផង់ក្នុងខណៈនោះ ។

សេចក្តីផ្សេងគ្នានៃន័យទាំង ២

ក្នុងលក្ខណាទិចតុកៈទាំង ២ ន័យនោះ **ន័យទី ១** លោកបំណងសម្តែងពីផលដែលល្អនៃកុសលកម្ម ដែលនឹងកើតក្នុងអនាគតជាលក្ខណៈ គឺ កាលណាកុសលចិត្តកើតហើយ សេចក្តីសុខប្រាស-ចាកទោស រមែងកើតឡើង មិនមែនសម្តែងសេចក្តីសុខដែលមានទោស ដូចសេចក្តីសុខកើតពីលោភមូលចិត្ត ។ មិនសម្តែងការកំចាត់អកុសលថាជាកិច្ច គឺ កាលណាកុសលកើតឡើង ក៏ធ្វើនាទី

កំចាត់អកុសលទាន់ពេលភ្លាមៗ និងសម្ដែងការផ្សួរផង់នៃចិត្តជាផល ។

ចំណែក **ន័យទី ២** នោះ លោកបំណងសម្ដែងកុសលចិត្ត ដែលកើតឡើងក្នុងបច្ចុប្បន្ន ជាលក្ខណៈ លក្ខណៈទូទៅរបស់កុសល ដែលប្រកបដោយអត្ថ ៣ គឺ ឈ្មោះថា កុសល ព្រោះមិនមានរោគ សេចក្ដីរសាប់រសល់ដោយកិលេស ១ ព្រោះមិនមានទោស គឺកិលេស ដែលធ្វើឲ្យក្រវល់ក្រវាយ ១ ព្រោះកើតពីបញ្ញា ដែលឈ្មោះថា កោសល្លៈ (ភាពជាអ្នកឈ្លាស) បើជាកុសលញាណវិប្បយុត្ត ក៏ មិនប្រកបដោយកោសល្លៈ ។

ចំពោះភាវៈដែលធ្វើឲ្យផ្សួរផង់នោះ សម្ដែងដល់សម្បត្តិ រស គឺនាទីនោះសំបូរហើយទើបធ្វើឲ្យផ្សួរផង់ និង សម្ដែងដល់វិបាករបស់ កុសលនោះ គឺ ជាផលគួរជាទីប្រាថ្នា ជាទីពេញចិត្ត ។ ចំណែក ហេតុជិតឲ្យកើតនោះ ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងយោនិសោមនសិការដូចគ្នា ។

កុសលចិត្តនឹងកើតឡើងបាន ព្រោះយោនិសោមនសិការ ហើយ យោនិសោមនសិការៈនឹងកើតឡើង ត្រូវអាស្រ័យហេតុដែល ជាអតីត និង បច្ចុប្បន្នជាបច្ច័យផងដែរ ។ ក្នុង **អង្គុត្តរនិកាយ ចតុក-និបាត** ហៅហេតុដែលធ្វើឲ្យកុសលកើតនេះថា ចក្កៈ ៤ (ចក្កៈ គឺ សម្បត្តិ) ។

ចក្កៈ ៤

១.បដិរូបទេសវាស	នៅក្នុងប្រទេសដ៏សមគួរ	។
២.សប្បុរិសូបសំសេវ	សេពគប់សប្បុរស	។
៣.អត្តសម្មាបណិធិ	តាំងខ្លួនទុកដោយប្រពៃ	។
៤.បុព្វេ កតបុញ្ញតា	ភាពជាអ្នកបានធ្វើបុណ្យ ទុកមកក្នុងកាលមុន ។	

ពាក្យថា **ចក្កៈ** គឺ ការដល់ព្រមដោយបច្ច័យ ៤ នេះ ជាបច្ច័យឲ្យកើតយោនិសោមនសិការៈ ព្រោះការរស់នៅក្នុងអាវាស ឬប្រទេសដ៏សមគួរ មានវត្ថុល្អ ។ ដូចនៅទីកន្លែងដែលមានសប្បុរស រមែងតែមានការឃើញ ឮជាដើម ក្នុងផ្នែកដែលល្អ ៗ ។

ក្នុងអដ្ឋកថាពោលថា ការរស់នៅក្នុងអាវាសដែលប្រាកដទៅដោយពុទ្ធបរិស័ទ ហៅថា **បដិរូបទេសវាសៈ** ការសេពគប់សប្បុរសមានព្រះពុទ្ធជាម្ចាស់ជាដើមហៅថា **សប្បុរិសូបសំសេវៈ** ការតាំងខ្លួនទុកដោយប្រពៃក្នុងគុណធម៌ មានសទ្ធាជាដើម ឈ្មោះថា **អត្តសម្មា-បណិធិ** និង ភាពជាអ្នកមានកុសលដែលបានសន្សំទុកក្នុងកាលមុន

ឈ្មោះថា **បុញ្ញេ ច កតបុញ្ញតា** ។ ក្នុងចំណុចចុងក្រោយនេះ ជាហេតុបច្ច័យ និង ជាប្រយោជន៍ច្រើន ព្រោះកម្មប៉ុណ្ណោះ ដែលបុគ្គលធ្វើដោយចិត្តណា ដែលសម្បយុត្តដោយញាណណា កុសលចិត្តនោះឯង ក៏រមែងញាំងបុគ្គលនោះ ឲ្យរស់នៅក្នុងអាវាសដែលសមគួរឲ្យគប់រកសប្បុរស បុគ្គលនោះ ឈ្មោះថា តាំងខ្លួនទុកដោយប្រពៃដោយអាការយ៉ាងនេះ ។

សេចក្តីពិត បុគ្គលប្រកបដោយចក្កៈ ៤ នេះហើយ មិនមែនជាហេតុឲ្យយោនិសោមនសិការកើតតែប៉ុណ្ណោះទេ ចក្កៈ ៤ នេះតែងឲ្យបានវត្ថុគ្រប់យ៉ាងដែលជាទីប្រាថ្នាផង មានស្រូវ អង្ករ ទ្រព្យ យស កិត្តិយស និងសេចក្តីសុខជាដើម មានដល់បុគ្គលនោះ ។

មហាកុសល ឬ កាមាវចរកុសលចិត្តនេះ ចែកជា ៨ នោះក៏ព្រោះវេទនាជាសោមនស្សខ្លះ ជាឧបេក្ខាខ្លះ ជាញាណខ្លះ ជាសង្ខារខ្លះ ។ ដើម្បីឲ្យធម៌ទាំងនេះជាក់ច្បាស់ ទើបគួរជ្រាបនូវធម៌ដែលជាបច្ច័យ ៖

ហេតុឲ្យកើតកុសលសោមនស្ស ៦

១.សោមនស្សបដិសន្ធិកតា បដិសន្ធិដោយចិត្តសោមនស្ស។

២.សទ្ធាពហុលតា ជាអ្នកមានសទ្ធាច្រើន ។

៣.វិសុទ្ធទិដ្ឋិតា មានការឃើញប្រពៃ ជាសម្មា-ទិដ្ឋិ ។

៤.អនិសំសទស្សាវិតា ឃើញអានិសង្សនៃកុសល ។

៥.ឥដ្ឋារម្មណសមាយោគោ ប្រសប់នឹងឥដ្ឋារម្មណ៍ ។

៦.កស្សចិ បិឡាភាវោ មិនមានឧបសគ្គរារាំង ។

បុគ្គលអ្នកបដិសន្ធិក្នុងលោកនេះ ដោយកុសលវិបាកប្រកបដោយសោមនស្ស តែងមានចិត្តរីករាយ មិនចូលចិត្តមានទុក្ខច្រើន ពេលធ្វើកុសល ឬអកុសលក្តី តែងជាអ្នកច្រើនដោយសោមនស្ស ។

បុគ្គលច្រើនទៅដោយសទ្ធា មានការឃើញប្រាសចាកមន្ទិល ឃើញអានិសង្សនៃកុសល រមែងធ្វើកុសលដោយចិត្តសោមនស្ស ។

បុគ្គលដែលប្រសប់នឹងឥដ្ឋារម្មណ៍តាមផ្លូវ ភ្នែក ត្រចៀក ជាដើម តែងត្រេកអរពេញចិត្ត កាលធ្វើកុសលក៏ជាសោមនស្ស តែបើមនសិការមិនល្អទេ ក៏ជាសោមនស្សនៃលោភមូលចិត្តក៏មាន ។ ការធ្វើកុសលគ្រប់យ៉ាង មិនមានឧបសគ្គឯណានីមួយមករារាំងទេ ក៏ជាហេតុឲ្យកុសលកើតព្រមនឹងសោមនស្ស ។

ហេតុឲ្យកើតកុសលឧបេក្ខា ៦

១.ឧបេក្ខាបដិសន្ធិកតា បដិសន្ធិដោយឧបេក្ខា ។
២.អប្បសទ្ធតា ជាអ្នកមានសទ្ធាតិច ។
៣.អវិសុទ្ធទិដ្ឋិតា មានការឃើញមិនបរិសុទ្ធ ។
៤.អានិសំសអទស្សាវិតា មិនឃើញអានិសង្សនៃកុសល។
៥.មជ្ឈត្តារម្មណសមាយោគោ ប្រសប់នឹងអារម្មណ៍ជាមធ្យម។
៦.កស្សចិ បិឡិកតា មានឧបសគ្គមករារាំង ។

ហេតុឲ្យកើតកុសលញាណសម្បយុត្ត ៤

១. **បញ្ញាសំវត្តនិក កម្មុប្បនិស្សយតា** ភាពជាអ្នកមានឧបនិស្ស័យក្នុងការធ្វើកុសល ដែលប្រព្រឹត្តទៅដោយបញ្ញា ដូចការសម្តែងធម៌ ការអារាធនាឲ្យសម្តែងធម៌ ការបង្ហាត់សិល្បវិទ្យាដែលមិនមានទោស ការបូជា និង ការថ្វាយទានតាំងសេចក្តីប្រាថ្នា ជាដើម ។

២. **អព្យាបជ្ឈលោកូបបត្តិតា** ភាពជាអ្នកកើតឡើង ក្នុងលោក

ដែលមិនមានការបៀតបៀន ។

៣. **ឥន្ទ្រីយបរិបាកតា** ភាពជាអ្នកមានឥន្ទ្រីយ៍ចាស់ក្លា គឺ មានឥន្ទ្រីយ៍ ៥ មានបញ្ញិន្ទ្រីយ៍ជាប្រធាន ។

៤. **កិលេសទូរតា** ភាពជាអ្នកឆ្ងាយចាកកិលេសដោយតាំងខ្លួនទុកប្រពៃ ដូចចំរើនវិបស្សនា ឬ ចំរើនធម្មវិចយសម្ពោជ្ឈង្គៈ ដែលជាភាវៈឆ្ងាយចាកកិលេស ។

ហេតុឲ្យកើតកុសលញាណសម្បយុត្ត ៧

(ន័យទី ២)

១.បរិបុច្ឆកតា	ភាពជាអ្នកសាកសួរបញ្ហាផ្សេងៗ
២.វត្ថុវិសុទ្ធករិយតា	ការស្អាតទាំងកាយ ទាំងចិត្ត និង ទាំងវត្ថុ ។
៣.ឥន្ទ្រិយសមត្តបដិបាទនតា	មានឥន្ទ្រីយ៍ ៥ ស្មើៗគ្នា ។
៤.ទុប្បញ្ញាបុគ្គលបរិវជ្ជនា	គេចចេញពីមនុស្សអាក្រក់ ។
៥.បញ្ញាវន្តបុគ្គលសេវនា	សមាគមនឹងមនុស្សមានបញ្ញា។
៦.គម្ភីរញាណចរិយ-បច្ចវេក្ខណា	ពិចារណាញាណចរិយា ដែលជ្រាលជ្រៅ គឺពិចារណានូវការ

ប្រព្រឹត្តនៃអ្នកដែលព្រមដោយបញ្ញាជាគ្រឿងត្រាស់ដឹង ។

៧.តទធិមុត្តតា — ភាពជាអ្នកបង្អោនចិត្តទៅក្នុងញាណនោះ ។

ហេតុឲ្យកើតញាណវិប្បយុត្ត ៤

១.បញ្ញាអសំវត្តនិកកម្មុប្បនិស្សយតា — មានឧបនិស្ស័យក្នុងកម្មមិនប្រកបដោយបញ្ញា ។

២.សព្យាបជ្ឈលោកូបបត្តិតា — កើតក្នុងលោកដែលមានការបៀតបៀន ។

៣.ឥន្ទ្រិយអបរិបាកតា — មានឥន្ទ្រីយ៍ខ្សោយ ។

៤.កិលេសាទូរតា — មិនឆ្ងាយពីកិលេស ។

ហេតុឲ្យកើតញាណវិប្បយុត្ត ៧

(ន័យទី ២)

១.អបរិបុច្ឆកតា — មិនចូលចិត្តសួរបញ្ហាផ្សេងៗ ។

២.វត្ថុអវិសុទ្ធករិយតា	ការមិនស្អាតទាំងកាយ ទាំងចិត្ត និង ទាំងវត្ថុ ។
៣.ឥន្ទ្រិយអសមត្តបដិបាទនតា	មិនសំបូរដោយឥន្ទ្រីយ៍ ៥ ។
៤.ទុប្បញ្ញបុគ្គលសេវនា	សមាគមនឹងមនុស្សមិនមានបញ្ញា ។
៥.បញ្ញាវន្តបុគ្គលបរិវជ្ជនា	គេចពីមនុស្សមានបញ្ញា ។
៦.គម្ភីរញាណចរិយា-អបច្ចវេក្ខណា	មិនពិចារណាញាណចរិយាដែលជ្រាលជ្រៅ ។
៧.អតទធិមុត្តតា	មិនបង្អោនចិត្តទៅក្នុងញាណនោះ ។

ហេតុឲ្យកើតអសង្ខារិក ៦

១.អសង្ខារិកកម្មជនិត-បដិសន្ធិកតា	បដិសន្ធិដោយកម្ម ដែលជាអសង្ខារិក ។
២.កល្លកាយចិត្តតា	មានការសប្បាយកាយនិងចិត្ត។

៣.សីតុណ្ហាទីនំ ខមនពហុលតា អត់ធន់ចំពោះក្តៅ និង ត្រជាក់ជាដើម ។

៤.កត្តព្វកម្មេសុ ទិដ្ឋានិសំសតា ឃើញប្រយោជន៍ ក្នុងការងារដែលគប្បីធ្វើ ។

៥.កម្មេសុ ចិណ្ណវសិតា មានការជំនាញក្នុងការងារទាំងឡាយ ។

៦.ឧតុភោជនាទិសប្បាយលាភោ មានអាកាស និង អាហារល្អជាដើម ។

ក្នុងវិសុទ្ធិមគ្គ សម្តែងសប្បាយ ៧ គឺ :-

១. អាវាស **២.** គោចរ **៣.** ភស្ស (ការនិយាយកថាវត្ថុ ១០) **៤.** បុគ្គល **៥.** ភោជនៈ **៦.** ឧតុ **៧.** ឥរិយាបថ ។

ក្នុងវិភាវិនីដីកា ពោលហេតុឲ្យកើតអសង្ខារិកដោយសង្ខេបថា:

១. អាវាសប្បាយាទិ វសេន កាយចិត្តានំ កល្លភាវតោ ព្រោះការដែលកាយនិងចិត្ត ជាធម្មជាតិអាចទៅបាន ក៏ដោយអំណាចនៃសប្បាយទាំងឡាយ មានអាវាសសប្បាយជាដើម ។

២. បុព្វេ ទានាទីសុ កតបរិចយតាទីហិ ព្រោះបុព្វចរិយាជាដើម ធ្លាប់ក្នុងការធ្វើបុណ្យ មានទានជាដើម ក្នុងកាលមុន ។

ចំណែក **ហេតុឲ្យកើតសសង្ខារិកនោះ** មានន័យផ្ទុយពីន័យអសង្ខារិក ហើយមានទំនង ដូចបានពោលទុកក្នុងសង្ខារភេទក្នុងលោភមូលចិត្តដែរ ។

មហាកុសល ២ ប្រភេទ

១. មហាកុសលញាណវិប្បយុត្ត ៤ ដួង ។
២. មហាកុសលញាណសម្បយុត្ត ៤ ដួង ។

មហាកុសលញាណវិប្បយុត្ត ៤ ដួងនោះ ជាចិត្តប្រកបដោយកុសលហេតុ ២ គឺ អលោភហេតុ និង អទោសហេតុ ហៅថា **ទ្វិហេតុកចិត្ត** ។ ចំណែកមហាកុសល ញាណសម្បយុត្ត ប្រកបដោយហេតុ ៣ គឺ អលោភហេតុ អទោសហេតុ និង អមោហ-ហេតុ ហៅថា **តិហេតុកចិត្ត** ។

ការដែលមហាកុសលចិត្តជាញាណវិប្បយុត្ត មានអលោភ-ហេតុ និង អទោសហេតុកើតរួមជាមួយ អាស្រ័យដោយការធ្វើកុសលណាមួយ មានការឲ្យទាន រក្សាសីលជាដើម ការដែលកុសលនោះៗនឹងកើតឡើងបាន ក៏ព្រោះ ខណៈនោះមិនមានលោភៈមិនមានទោសៈ ប្រសិនបើនៅមានលោភៈ ក៏លំបាកនឹងលះបង់របស់

របរឲ្យជាទានបានដែរ ឬ កំពុងតែក្រោធក៏អញ្ជឹងដែរ ។

ដូច្នេះ កុសលចិត្តជាញាណវិប្បយុត្តនេះ ទើបមានត្រឹមតែអលោភៈ និងអទោសៈប៉ុណ្ណោះ កើតរួមជាមួយ ។

ចំណែកឯមហាកុសលញាណសម្បយុត្តនោះ ត្រូវមានកុសល-ចេតសិក ៣ ប្រភេទ កើតរួមជាមួយចិត្ត គឺ អលោភហេតុ អទោសហេតុ និង អមោហហេតុ ។

ក្នុងការធ្វើកុសលយ៉ាងណាក៏ដោយ បើប្រកបដោយបញ្ញា ក៏រមែងជាកុសលប្រសើរខ្ពស់បំផុត ។

ហេតុឲ្យកើតបញ្ញា ៣ យ៉ាង

១.សុតមយបញ្ញា បញ្ញាកើតពីការស្តាប់ ។

២.ចិន្តាមយបញ្ញា បញ្ញាកើតពីការគិត ។

៣.ភាវនាមយបញ្ញា បញ្ញាកើតពីការភាវនា ។

បញ្ញាទាំងឡាយនឹងកើតឡើងបាន ក៏ត្រូវអាស្រ័យបច្ច័យ ឲ្យកើតដែរ មានការស្តាប់ជាដើម ។

ការស្តាប់ ក៏គឺ ការរៀន ការសិក្សា ហើយប្រយោជន៍ពីការស្តាប់ធម៌ ព្រះមានព្រះភាគជាម្ចាស់ទ្រង់ត្រាស់ទុកថា “ ម្នាលភិក្ខុ

ឡាយ អានិសង្សនៃការស្តាប់ធម៌ ៥ ប្រការ នោះគឺ អ្នកស្តាប់តែង បានស្តាប់នូវរឿងដែលមិនទាន់ធ្លាប់ស្តាប់ ១ រឿងណាដែលធ្លាប់ស្តាប់ ហើយតែមិនទាន់យល់ច្បាស់ តែងយល់ច្បាស់ក្នុងរឿងនោះ ១ កំចាត់ បង់នូវការសង្ស័យបាន ១ ធ្វើឲ្យឃើញតាមសេចក្តីពិត ១ ចិត្តអ្នក ស្តាប់តែងថ្លាផូរផង់ ១ ។ ម្នាលភិក្ខុទាំងឡាយ អានិសង្សក្នុងការ ស្តាប់ធម៌ ៥ ប្រការនេះឯង ” (អង្គុត្តរ-បញ្ចក) ។

សុតមយប្បញ្ញា នេះត្រូវអាស្រ័យអ្នកដទៃប្រាប់ ឬ រៀន សូត្រក្នុងសំណាក់អាចារ្យទើបបាន ហើយបញ្ញានេះជាបញ្ញាថ្នាក់ទាប។

ចំណែក **ចិន្តាមយបញ្ញា** នៃបុគ្គលជាអ្នកធម្មតា តែងកើត ព្រោះអាស្រ័យនូវការស្តាប់ជាដំបូងសិន ទើបកើតបាន ប៉ុន្តែចំពោះ អ្នកមានបារមីអប់រំមកល្អហើយ មិនចាំបាច់ស្តាប់ពីអ្នកដទៃ ក៏អាច កើតឡើងបានដែរ ។ ក្នុងអដ្ឋកថា សម្មោហវិនោទនី បានលើក យកព្រះពោធិសត្វទាំង ២ ជាឧទាហរណ៍ គឺ សព្វញ្ញូពោធិសត្វ និង បច្ចេកពោធិសត្វ ។ ព្រះពោធិសត្វទាំង ២ នេះ ក្នុងជាតិចុងក្រោយ អាចត្រឹមតែចិន្តាមយប្បញ្ញា ក៏សម្រេចមគ្គផលបានដែរ ។

ចំណែក **ភាវនាមយបញ្ញា** ជាបញ្ញាកើតពីភាវនានោះ បាន ដល់ ការចម្រើនវិបស្សនា ។

បញ្ញាទាំង ៣ នេះ ជាហេតុឲ្យបាននូវ កម្មស្សកតាបញ្ញា

(បញ្ញាដឹងថាសត្វទាំងឡាយមានកម្មជារបស់ខ្លួន) សូម្បីសម្មាទិដ្ឋិ ១០ ក៏ឈ្មោះថា កម្មស្សកតាបញ្ញាដែរ ក្នុងអដ្ឋកថា ហៅថា **កម្មស្សកតាសម្មាទិដ្ឋិ ១០** ។

សម្មាទិដ្ឋិ ១០

១.អត្ថិ ទិន្នំ ឃើញត្រូវថា ទានឲ្យហើយមានផល។

២.អត្ថិ យិដ្ឋំ ឃើញត្រូវថាការបូជាតូចមានផល ។

៣.អត្ថិ ហុតំ ឃើញត្រូវថា ការបូជាធំមានផល (បួងសួង ធ្វើសក្ការៈ) ។

៤.អត្ថិ សុកតទុក្កតានំ កម្មានំ ផលំវិបាកោ ឃើញត្រូវថា ផលវិបាករបស់កម្មល្អអាក្រក់ដែលធ្វើហើយ មាន ។

៥.អត្ថិ អយំលោកោ ឃើញត្រូវថា លោកនេះ មាន ។

៦.អត្ថិ បរោ លោកោ ឃើញត្រូវថា លោកខាងមុខ មាន ។

៧.អត្ថិ មាតា ឃើញត្រូវថា មាតាមានគុណ ។

៨.អត្ថិ បិតា ឃើញត្រូវថា បិតាមានគុណ ។

៩.អត្ថិសត្តា ឱបបាតិកា ឃើញត្រូវថា សត្វទាំងឡាយដែលជា

ឱបបាតិក មាន ។

១០.អត្ថិ លោកេ សមណព្រាហ្មណា សម្មគ្គតា សម្មាបដិបន្នា ឃើញត្រូវថា សមណព្រាហ្មណ៍ទាំង-ឡាយដែលធ្វើឲ្យជាក់ច្បាស់ដោយប្រាជ្ញាដ៏ឧត្តម ដោយខ្លួនឯង ចំពោះលោកនេះ និងលោកខាងមុខ ហើយអាចដឹងនិង ប្រកាសបាន ជាអ្នកប្រព្រឹត្តល្អប្រតិបត្តិល្អ មានក្នុងលោកនេះ ។

ចេតនាក្នុងមហាកុសលចិត្ត ៨ ដួង

ចេតនាក្នុងមហាកុសលចិត្ត ៨ ដួង សម្តែងបាន ២ ន័យ គឺ :-

១. ដោយកម្មទ្វារ ៣ និង ២ ដោយបុញ្ញកិរិយាវត្ថុ ១០ ។

១.មហាកុសលដោយកម្មទ្វារ ៣

- **កាយកម្ម ៣** គឺ ចេតនាវៀរចាកបាណាតិបាត ចេតនាវៀរចាកអទិន្នាទាន ចេតនាវៀរចាកកាមេសុមិច្ឆាចារៈ ។

- **វចីកម្ម ៤** គឺ ចេតនាវៀរចាកមុសាវាទ ចេតនាវៀរចាក

ចាកបិសុណាវាទ ចេតនាវៀរចាកផរុសវាទ ចេតនាវៀរចាក សម្ផប្បលាបវាទ ។

- **មនោកម្ម ៣** គឺ អនភិជ្ឈា (មិនគិតរំពៃក្នុងវត្ថុរបស់អ្នកដទៃមកធ្វើជារបស់ខ្លួន) អព្យាបាទ(មិនព្យាបាទ) សម្មាទិដ្ឋិ (សេចក្តីយល់ឃើញត្រូវ) ។

អង្គធម៌របស់កុសលកម្មបថ ១០

១.កាយកម្ម ៣	បានដល់ សម្មាកម្មន្តចេតសិក និង សម្មាអាជីវចេតសិក ។
២.វចីកម្ម ៤	បានដល់ សម្មាវាចាចេតសិក និង សម្មាអាជីវចេតសិក ។
៣.មនោកម្ម ៣	បានដល់ អនភិជ្ឈា(អលោភចេតសិក) អព្យាបាទ(អទោសចេតសិក) សម្មាទិដ្ឋិ (បញ្ញាចេតសិក) ។

ភារៈនៃការវៀរចាកបាប ឈ្មោះថា វិរតិចេតសិក(សម្មាវាចា សម្មាកម្មន្ត សម្មាអាជីវៈ) ឬ ហៅថា វិរតិ ។ វិរតិ នេះ មាន ៣ ប្រភេទ គឺ :-

សម្បត្តវិរតិ ១ សមាទានវិរតិ ១ សេតុឃាតវិរតិ ១ (អដ្ឋកថា កូដទន្តសូត្រ សុមង្គលវិលាសិនី) ។

សម្បត្តវិរតិ បានដល់ ការវៀរចាកបាបដោយអធ្យាស្រ័យរបស់ខ្លួន គឺ ខ្លួនមិនបានទទួលសិក្ខាបទទេ ពេលនឹកដល់ជាតិគោត្រ ត្រកូល ឬ ប្រទេសជាដើម ។

សម្មាទានវិរតិ បានដល់ ការវៀរចាកបាបដោយសមាទានសិក្ខាបទ មានសីល ៥ សីល ៨ ជាដើមថា ពីពេលនេះទៅខ្ញុំនឹងវៀរចាកការសម្លាប់សត្វជាដើម សូម្បីព្រោះហេតុនៃជីវិត ក៏ដោយ ក៏សូមសមាទាននូវការវៀរចាក ។

សេតុឃាតវិរតិ គឺសមុច្ឆេទវិរតិ បានដល់ ការវៀរចាកបាបដែលសម្បយុត្តដោយមគ្គ របស់ព្រះអរិយបុគ្គលទាំងឡាយ ។

២.មហាកុសលដោយបុញ្ញកិរិយាវត្ថុ ១០

១.ទានមយ បុណ្យសម្រេចដោយការឲ្យទាន)គឺ លះបង់វត្ថុឲ្យជាប្រយោជន៍ដល់អ្នកដទៃ) ។

២.សីលមយ បុណ្យសម្រេចដោយសីល គឺ វិរតិទុច្ចរិតកម្ម ។

៣.ភាវនាមយ បុណ្យសម្រេច ដោយការចំរើនសមថៈ និង វិបស្សនា ។

៤.អបចាយនមយ បុណ្យសម្រេច ដោយការគោរពថ្វាយបង្គំចំពោះបុគ្គលដែលគួរគោរព ។

៥.វេយ្យាវច្ចមយ បុណ្យសម្រេច ដោយការជួយសង្គ្រោះនូវការងារផ្សេងៗ ។

៦.បត្តិទានមយ បុណ្យសម្រេចដោយការឧទ្ទិសចំណែកកុសលឲ្យអ្នកដទៃអនុមោទនា ។

៧.បត្តានុមោទនាមយ បុណ្យសម្រេច ដោយការអនុមោទនាក្នុងកុសលនៃអ្នកដទៃ ។

៨.ធម្មទេសនាមយ បុណ្យសម្រេចដោយការសម្តែងធម៌ ។

៩.ធម្មស្សវនមយ បុណ្យសម្រេចដោយការស្តាប់ធម៌ ។

១០.ទិដ្ឋុជុកម្ម បុណ្យសម្រេចដោយការឃើញត្រូវត្រង់តាមធម៌ ។

បុញ្ញកិរិយាវត្ថុ ១០ នេះ កាលបើពោលដោយសង្ខេប ក៏មានត្រឹម ៣ ប៉ុណ្ណោះ គឺ ទានមយ ១ បត្តិទានមយ ១ បត្តានុមោទនាមយ ១ រួមទាំង ៣ នេះ សង្គ្រោះចូលក្នុង **ទាន** ។

សីលមយ ១ អបចាយនមយ ១ វេយ្យាវច្ចមយ ១ រួមទាំង ៣ នេះ សង្គ្រោះចូលក្នុង **សីល** ។

ភាវនាមយ ១ ធម្មទេសនាមយ ១ ធម្មស្សវនមយ ១ រួមទាំង ៣ នេះ សង្គ្រោះចូលក្នុង **ភាវនា** ។

ចំណែក**ទិដ្ឋុជុកម្ម** សង្គ្រោះចូលក្នុងបុញ្ញកិរិយាវត្ថុទាំង ៣ គឺ ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងទានក៏បាន ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងសីលក៏បាន ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងភាវនាក៏បាន ។ ព្រោះបើគ្មានទិដ្ឋុជុកម្មទេ កុសលនោះៗ ក៏រមែងមិនបរិបូណ៌ ៕

ចំណែក
មហាកុសល ៨ ប្រកបដោយចេតនា ៤

១. បុព្វចេតនា ចេតនាមុនធ្វើ ។
២. មុញ្ចនចេតនា ចេតនាកំពុងធ្វើ ។
៣. អបរចេតនា ចេតនាពេលបានធ្វើហើយ ។
៤. អបរាបរចេតនា ចេតនាពេលនឹកដល់កុសលដែលខ្លួនបានធ្វើយូរយាណាស់មកហើយ ។

ចេតនាក្នុងមហាកុសល ៨ ដែលជា តិហេតុកកុសល និង ទុហេតុកកុសល មាន ២ ប្រភេទ គឺ :-

១. ឧក្កដ្ឋកុសលំ កុសលថ្នាក់ឧក្រិដ្ឋ ។
២. ឱមកកុសល កុសលថ្នាក់រង ។

ក្នុងបណ្តាកុសលទាំង ២ ប្រភេទនេះ កាលបុគ្គលឲ្យទាន ឬរក្សាសីលជាដើម មុនធ្វើ (បុព្វចេតនា) ក្តី កំពុងធ្វើ (មុញ្ចន-ចេតនា) ក្តី ធ្វើរួចហើយ (អបរចេតនា) ក្តី មានចិត្តមិនប្រកបដោយអកុសល គឺមានចេតនាបរិសុទ្ធទាំង ៣ កាល ផលនៃទានក្តី

ឬ ផលនៃសីលក្តី របស់អ្នកនោះ ទោះជាតិហេតុកកុសល ឬទុហេតុកកុសលក៏ដោយ ក៏ចាត់ជា **ឧក្កដ្ឋកុសល** ដែរ ។ ប៉ុន្តែបើបុព្វចេតនាក្តី មុញ្ចនចេតនាក្តី អបរចេតនាក្តី មានអកុសលលាយឡំ គឺ មានចេតនាមិនបរិសុទ្ធក្នុងកាលណាមួយ កុសលនោះទោះជាតិហេតុកកុសល ឬទុហេតុកកុសលក៏ដោយ ក៏ចាត់ជាឱមកកុសល ។

ចំណែកកុសលដោយឧក្កដ្ឋនិងឱមកៈ ៤

១. តិហេតុកកុសល ប្រភេទ ឧក្កដ្ឋៈ (ឧក្រិដ្ឋ)
២. តិហេតុកកុសល ប្រភេទ ឱមកៈ (ថ្នាក់រង)
៣. ទុហេតុកកុសល ប្រភេទ ឧក្កដ្ឋៈ (ឧក្រិដ្ឋ)
៤. ទុហេតុកកុសល ប្រភេទ ឱមកៈ (ថ្នាក់រង)

ចំណែកកុសលដោយឧក្កដ្ឋៈនិងឱមកៈ ៨

១.តិហេតុកកុសល ឧក្រិដ្ឋ (ថ្នាក់ទី ១) ហៅថា **តិហេតុកឧក្កដ្ឋុក្កដ្ឋៈ** ។

២.តិហេតុកកុសល ឧក្រិដ្ឋ (ថ្នាក់រង) ហៅថា **តិហេតុកឧក្កដ្ឋោមកៈ** ។

៣.តិហេតុកកុសល ឱមកៈ (ថ្នាក់ទី ១) ហៅថា **តិហេតុកឱមកុក្កដ្ឋៈ ។**

៤.តិហេតុកកុសល ឱមកៈ (ថ្នាក់រង) ហៅថា **តិហេតុកឱមកោមកៈ ។**

៥.ទុហេតុកកុសល ឧក្រិដ្ឋ (ថ្នាក់ទី ១) ហៅថា **ទុហេតុកឧក្កដ្ឋុក្កដ្ឋៈ ។**

៦.ទុហេតុកកុសល ឧក្រិដ្ឋ (ថ្នាក់រង) ហៅថា **ទុហេតុកឧក្កដ្ឋោមកៈ ។**

៧.ទុហេតុកកុសល ឱមកៈ (ថ្នាក់ទី ១) ហៅថា **ទុហេតុកឱមកុក្កដ្ឋៈ ។**

៨.ទុហេតុកកុសល ឱមកៈ (ថ្នាក់រង) ហៅថា **ទុហេតុកឱមកោមកៈ ។**

កុសលទាំង ៨ ប្រការ ដែលបានពោលមកនេះ អាស្រ័យដោយមុញ្ចនចេតនាជាប្រធាន គឺ ខណៈដែលមុញ្ចនចេតនាកើតឡើង បើប្រកបដោយតិហេតុ ហៅថា **តិហេតុកកុសល** ប៉ុន្តែបើមុញ្ចន-ចេតនាប្រកបដោយទុហេតុ កុសលនោះក៏ហៅថា **ទុហេតុកកុសល ៕**

ញាណសម្បយុត្ត ៤ ន័យ

ន័យទី១ តិហេតុកឧក្កដ្ឋុក្កដ្ឋះ	បុព្វចេតនា	ល្អ
	មុញ្ចនចេតនា	ល្អ
	អបរចេតនា	ល្អ
	អបរាបរចេតនា	ល្អ
ន័យទី២ តិហេតុកឧក្កដ្ឋោមកះ	បុព្វចេតនា	ល្អ
	មុញ្ចនចេតនា	ល្អ
	អបរចេតនា	ល្អ
	អបរាបរចេតនា	មិនល្អ
ន័យទី៣ តិហេតុកឱមកុក្កដ្ឋះ	បុព្វចេតនា	ល្អ
	មុញ្ចនចេតនា	ល្អ
	អបរចេតនា	មិនល្អ
	អបរាបរចេតនា	ល្អ
ន័យទី៤ តិហេតុកឱមកោមកះ	បុព្វចេតនា	ល្អ
	មុញ្ចនចេតនា	ល្អ
	អបរចេតនា	មិនល្អ
	អបរាបរចេតនា	មិនល្អ

ញាណវិប្បយុត្ត ៤ ន័យ

ន័យទី១ ទុហេតុកឧក្កដ្ឋុក្កដ្ឋះ	បុព្វចេតនា	ល្អ
	មុញ្ចនចេតនា	ល្អ
	អបរចេតនា	ល្អ
	អបរាបរចេតនា	ល្អ
ន័យទី២ ទុហេតុកឧក្កដ្ឋោមកះ	បុព្វចេតនា	ល្អ
	មុញ្ចនចេតនា	ល្អ
	អបរចេតនា	ល្អ
	អបរាបរចេតនា	មិនល្អ
ន័យទី៣ ទុហេតុកឱមក្កុដ្ឋុក្កដ្ឋះ	បុព្វចេតនា	ល្អ
	មុញ្ចនចេតនា	ល្អ
	អបរចេតនា	មិនល្អ
	អបរាបរចេតនា	ល្អ
ន័យទី៤ ទុហេតុកឱមកោមកះ	បុព្វចេតនា	ល្អ
	មុញ្ចនចេតនា	ល្អ
	អបរចេតនា	មិនល្អ
	អបរាបរចេតនា	មិនល្អ

ចំណែកអានិសង្សតាមន័យនៃតិហេតុក

ន័យទី ១ (តិហេតុកឧក្កដ្ឋុក្កដ្ឋៈ) ជាញាណសម្បយុត្ត ប្រភេទទី ១ បានទទួលវិបាក ១៦ ដួង គឺ មហាវិបាក ៨ ដួង និងអហេតុកកុសលវិបាក ៨ ដួង ហើយមានអានិសង្សខ្ពស់បំផុត អាចឲ្យកើតបានក្នុងភូមិមនុស្សនិងទេវតា ហើយបរិបូរណ៍ព្រមដោយ មនុស្សសម្បត្តិ សួគ៌សម្បត្តិ ទាំងប្រកបដោយបញ្ញា អាចចំរើន មគ្គផល និព្វាន និង ឈានសមាបត្តិ ឲ្យកើតឡើងបានក្នុងបច្ចុប្បន្ន ជាតិនេះ ដែលចាត់ជាបុគ្គលប្រណីតក្រៃលែង មានសេចក្ដីសុខតាំង ពីកើតមករហូតដល់ចាស់ស្លាប់ ។

ន័យទី ២ (តិហេតុកឧក្កដ្ឋោមកៈ) ជាញាណសម្បយុត្ត ប្រភេទទី ២ បានទទួលវិបាក ១៦ ដួង ដូចគ្នានឹងន័យទី ១ អាចកើត បានក្នុងភូមិមនុស្សនិងទេវតា ប៉ុន្តែល្អមិនរហូត នៅពេលជាខាង ក្រោយ មិនល្អ និងមានសតិ-បញ្ញា ។

ន័យទី ៣ (តិហេតុកឱមកុក្កដ្ឋៈ) ជាញាណសម្បយុត្ត ប្រភេទទី ៣ បានទទួលវិបាក ១២ ដួង គឺ មហាវិបាកញាណ-វិប្បយុត្ត ៤ ដួង និងអហេតុកកុសលវិបាក ៨ ដួង អាចកើតបាន ក្នុងភូមិមនុស្ស និង ទេវតា សេចក្ដីសុខក្នុងកាមគុណមិនសូវសម្បូរចុះ

ឡើងៗ ពេលក្មេងមិនល្អ ពេលពេញវ័យល្អ ពេលកណ្តាលមនុស្ស ល្អ ពេលចាស់មិនល្អ ។

ន័យទី ៤ (តិហេតុកឱមកោមកៈ) ជាញាណសម្បយុត្ត ប្រភេទទី ៤ បានទទួលវិបាក ១២ ដួង ដូចគ្នានឹងន័យទី ៣ គឺអាច កើតបានក្នុងភូមិមនុស្សនិងទេវតា សេចក្តីសុខមិនស្មើ សម្បត្តិតិច ជាង គឺ ពេលក្មេងមិនល្អ ពេលពេញវ័យល្អ ពេលកណ្តាលមនុស្ស មិនល្អ ពេលចាស់មិនល្អ ។

ចំណែកអានិសង្សតាមន័យនៃទុហេតុកៈ

ន័យទី ១ (ទុហេតុកឧក្កដ្ឋុក្កដ្ឋៈ) ជាញាណវិប្បយុត្ត ប្រភេទទី ១ បានទទួលវិបាក ១២ ដួង គឺ មហាវិបាកញាណ-វិប្បយុត្ត ៤ ដួង និងអហេតុកកុសលវិបាក ៨ ដួង អាចកើត បានក្នុងភូមិមនុស្សនិងទេវតា ជាបុគ្គលសម្បូរដោយសម្បត្តិ មាន សេចក្តីសុខតាំងពីក្មេងរហូតដល់ស្លាប់ ប៉ុន្តែមិនអាចចំរើនមគ្គផល និព្វាន ឈានសមាបត្តិឲ្យកើតឡើងបានទេ ព្រោះជាវិបាកដែលមិន ប្រកបដោយបញ្ញា ។

ន័យទី ២ (ទុហេតុកឧក្កដ្ឋោមកៈ) ជាញាណវិប្បយុត្ត

ប្រភេទទី ២ បានទទួលវិបាក ១២ ដួង ដូចគ្នានឹងន័យទី ១ អាចកើតបានក្នុងភូមិមនុស្សនិងទេវតា មានសេចក្ដីសុខរហូត ប៉ុន្តែពេលចាស់មិនល្អនិងមិនអាចញ៉ាំងមគ្គផលនិព្វាន ឈានសមាបត្តិឲ្យកើតបានទេ។

ន័យទី ៣ (ទុហេតុកឱមកុក្កដ្ឋះ) ជាញាណវិប្បយុត្ត ប្រភេទទី ៣ មានអហេតុកកុសលវិបាក ៨ ដួង តែប៉ុណ្ណោះ តែអាចកើតបានក្នុងភូមិមនុស្ស និង ទេវតា មានសេចក្ដីសុខតិចជាងប្រភេទទី ២ ទៀត ។

ន័យទី ៤ (ទុហេតុកឱមកោមកះ) ជាមហាកុសលញាណវិប្បយុត្តប្រភេទថ្នាក់ទាបបំផុត ញ៉ាំងឲ្យអហេតុកកុសលវិបាក ៨ ដួង កើតបានក្នុងសុគតិភូមិ គឺ ភូមិមនុស្ស និង ទេវតាជាន់ទាបជាបុគ្គលជាន់ទាបណាស់ ឬមិនដូច្នោះទេ គឺ មានសតិមិនបរិបូរណ៍ ជាមនុស្សឆ្កួតល្ងីល្ងើ ជាមនុស្សគថ្លង់ ខ្វាក់ខ្វិន ពិការមកពីកំណើត ថែមទាំងមិនអាចចំរើនសមថៈ វិបស្សនាបានទៀតផង ៕

ផលក្នុងបដិសន្ធិកាល និងក្នុងបវត្តិកាល នៃមហាកុសលចេតនា

ចេតនានៃមហាកុសលញាណសម្បយុត្តក្ដី ញាណវិប្បយុត្តក្ដី

ក្នុងសង្គហៈ មានអធិប្បាយទុកអំពីការឲ្យផលថា ចេតនាក្នុងការធ្វើកុសលនោះ បើចេតនាល្អ ក្នុងកាលទាំង ៤ ជា **កុសលថ្នាក់ឧក្កដ្ឋុក្កដ្ឋៈ ,** បើចេតនាល្អក្នុងកាលទាំង ៣ តែអបរាបរចេតនាមិនល្អនោះ ជា **កុសលថ្នាក់ឧក្កដ្ឋោមកៈ ,** ប្រសិនបើបុព្វចេតនាល្អមុញ្ចនចេតនាល្អ អបរាបរចេតនាល្អ តែអបរចេតនាមិនល្អនោះ ជា **កុសលថ្នាក់ឱមកុក្កដ្ឋៈ** តែបើបុព្វចេតនាល្អ មុញ្ចនចេតនាល្អហើយសល់ពីនោះមិនល្អ នោះជាកុសលថ្នាក់ឱមកោមកៈ ។

ការឲ្យផលក្នុងបដិសន្ធិកាល និង ក្នុងបវត្តិកាល បានពោលទុកថា :

១.តិហេតុកឧក្កដ្ឋៈកុសល ឲ្យបដិសន្ធិជា **តិហេតុកវិបាក** ហើយក្នុងបវត្តិកាល រមែងឲ្យវិបាក ១៦ ដួង គឺមហាវិបាក ៨ និងអហេតុកកុសលវិបាក ៨ ។

២.តិហេតុកឱមកៈ និង ទុហេតុកឧក្កដ្ឋៈកុសល ឲ្យបដិសន្ធិជា **ទុហេតុកវិបាក** ហើយក្នុងបវត្តិកាល រមែងឲ្យវិបាក ១២ ដួង វៀរតិហេតុកវិបាក គឺ មហាវិបាកញាណសម្បយុត្ត ៤ ។

៣.ទុហេតុកឱមកៈ ឲ្យបដិសន្ធិជា **អហេតុកវិបាក** តែប៉ុណ្ណោះ ហើយក្នុងបវត្តិកាល ឲ្យវិបាក ៨ ជាអហេតុកវិបាក ៨ ដួង

នោះឯង ។

នាមនៃកុសលចិត្ត

ក្នុងកុសលចិត្ត ៨ ដួងនេះ ហៅបានច្រើនយ៉ាង មានឈ្មោះដូចតទៅនេះ គឺ :

១- កាមាវចរកុសល

២- កាមសោភណកុសល

៣- សហេតុកកុសល

៤- មហាកុសល

១. ពាក្យថា **កាមាវចរកុសលនេះ** សំគាល់កុសលនេះជាហេតុនឹងញ៉ាំងឲ្យផលកើតឡើងបាន ត្រឹមតែក្នុងកាមភូមិ ឬ ជាកាមបុគ្គល ក្នុងភូមិក្រៃលែងជាង ឬបុគ្គលខ្ពស់ជាងពីនេះ ដូចជាព្រហ្មបុគ្គលជាដើម មិនអាចបានឡើយ ។ ម្យ៉ាងទៀត ដោយហេតុថា កុសលចិត្ត ៨ ដួងនេះ ក៏ជាកុសលញ៉ាំងឲ្យកើតបានតែកាមវិបាកចិត្តប៉ុណ្ណោះ ហើយនឹងឲ្យសេចក្ដីសុខ ក៏បានត្រឹមតែអាស្រ័យកើតអំពីកាមារម្មណ៍ប៉ុណ្ណោះ ទើបហៅចិត្តដែលជាកុសលទាំង ៨ ដួងនេះថា **កាមាវចរកុសល** យ៉ាងនេះឯង ។

២. ពាក្យថា **កាមសោភណកុសលនោះ** ព្រោះហេតុថា ចិត្ត ៨ ដួង នេះ ប្រកបដោយសោភណចេតសិក ទើបហៅចិត្តនេះថា **កាមសោភណកុសល** យ៉ាងនេះឯង ។

៣. ពាក្យថា **សហេតុកកុសល** ព្រោះថាចិត្ត ៨ ដួង នេះ ប្រកបជាមួយហេតុ គឺ អលោភហេតុ អទោសហេតុ និងអមោហ-ហេតុ ទើបហៅចិត្តនេះថា **សហេតុកកុសល** យ៉ាងនេះឯង ។

៤. ពាក្យថា **មហាកុសលនោះ** ព្រោះជាកុសលទូលំ-ទូលាយណាស់ ដោយហេតុថា កុសលចិត្ត ៨ ដួង នេះ អាចកើតបានក្នុងបុញ្ញកិរិយាវត្ថុ ១០ អាចប្រព្រឹត្តទៅបាន ក្នុងអារម្មណ៍ទាំង ៦ តាមទ្វារទាំង ៦ អាចកើតបានក្នុងបុគ្គលទាំង ១១ ពួក (វៀរព្រះអរហន្ត) និងអាចប្រព្រឹត្តទៅបាន ជាកាយកម្ម វចីកម្ម មនោកម្ម ទាំងថោកទាប កណ្តាល ប្រណីតផង ដូចបានពោលក្នុងវិធីរាប់កុសលចិត្តដោយពិស្តារ រួចហើយ ដែលគណនាបានដល់ ១៥.១២០ ដួង ។

ចំណែកមហាកុសល ៨ ដោយន័យផ្សេងៗ

១. ដោយជាតិ ជាកុសលជាតិ ។

២. ដោយភូមិ	ជាកាមភូមិ(កើតបាន ៣០ ភូមិ) ។
៣. ដោយវេទនា	ជាសោមនស្ស ៤ និងឧបេក្ខា ៤ ។
៤. ដោយហេតុ	ជានហេតុ ជាសហេតុកចិត្ត ៨ ។
៥. ដោយសម្បយុត្ត	ជាញាណសម្បយុត្ត ៤ និង ញាណ-វិប្បយុត្ត ៤ ។
៦. ដោយសង្ខារ	ជាអសង្ខារិក ៤ ជាសសង្ខារិក ៤ ។
៧. ដោយសោភណៈ	ជាកាមសោភណចិត្ត ។
៨. ដោយឈាន	ជាអឈានកុសលចិត្ត ។
៩. ដោយលោកិយ	ជាលោកិយចិត្ត ។
១០.ដោយកិច្ច	ជាចិត្តធ្វើជវនកិច្ច ។
១១.ដោយអារម្មណ៍	ដឹងនូវអារម្មណ៍ទាំង ៦ ។
១២.ដោយទ្វារ	កើតបានទាំងទ្វារ ៦ ។
១៣.ដោយវត្ថុ	កើតដោយអាស្រ័យហទយវត្ថុ ។
១៤.ដោយវិញ្ញាណធាតុ	ជាមនោវិញ្ញាណធាតុ ។

(មហាកុសល ៨ ចប់)

កាមាវចរវិបាកចិត្ត
ឬ មហាវិបាកចិត្ត ៨

កាមាវចរកុសលចិត្ត ៨ ដួង ឬមហាកុសលចិត្ត ៨ ដួង ជាបច្ច័យ ឲ្យផលជាសហេតុកកុសលវិបាកចិត្ត ៨ ដួង ឬ មហា-វិបាកចិត្ត ៨ ដួង ហើយឲ្យផលជា អហេតុកកុសលវិបាកចិត្ត ៨ ដួងទៀត រួមជាកុសលវិបាកចិត្ត ១៦ ដួង ប៉ុន្តែការឲ្យផលនៃវិបាកទាំង ២ ប្រភេទនេះ ខុសគ្នា គឺ :

បណ្តាអហេតុកកុសលវិបាកចិត្ត ៨ នោះ មានអហេតុក-កុសលវិបាកឧបេក្ខាសន្តីរណចិត្ត ១ ដួង ធ្វើបដិសន្ធិកិច្ចក្នុងមនុស្សភូមិ ១ ក្នុងចាតុម្មហារាជិកាភូមិ ១ ហើយក្នុងបវត្តិកាល អហេតុ-កកុសលវិបាកចិត្តទាំង ៨ ដួង កើតឡើងទទួលផលរបស់កុសលកម្មបាន ក្នុងកាមភូមិ ១១ និង ក្នុងរូបភូមិ ១៥ (វៀរអសញ្ញសត្តភូមិ) តាមសមគួរដល់ទ្វារ និង អារម្មណ៍ ។

ចំណែកសហេតុកវិបាកចិត្តទាំង ៨ ដួង ឲ្យផលបានក្នុងសុគតិភូមិ ៧ ប៉ុណ្ណោះ គឺ ញុំាំងផលបដិសន្ធិកិច្ចក្នុងបដិសន្ធិកាល ជាភវង្គកិច្ច និង តទាលម្ពណកិច្ច ក្នុងបវត្តិកាល ។

ពាក្យថា **វិបាក** មានវិគ្រោះថា ធម៌ដែលជាផលរបស់កុសល

និង អកុសល ឈ្មោះថា វិបាក ហើយផលរបស់កុសល និង អកុសលនេះ មិនប្រកបជាមួយគ្នានិងគ្នាទេ ធ្ងន់ និង ស្រាល ក៏មិនស្មើគ្នាដែរ ។ ផលនៃកុសលជាឥដ្ឋារម្មណ៍ ផលនៃអកុសលជាអនិដ្ឋារម្មណ៍ ។

ក្នុងអដ្ឋសាលិនី សម្តែងផល ២ យ៉ាង គឺ :

១. មុខយផល ផលដោយត្រង់ បានដល់ ធម៌ដែលជាវិបាក គឺ ចិត្តនិងចេតសិក កើតឡើងទទួលផលនៃកម្ម ដែលបានធ្វើទុកមកហើយ ។

២. សាមញ្ញផល បានដល់ ផលដែលស្មើគ្នា ដែលជាផលដោយអម បានដល់ កម្មជរូប មានហទយរូបជាដើម ដែលកើតព្រមនឹងចិត្ត ក្នុងបដិសន្ធិកាល ។

ក្នុងទីនេះ លោកបំណងយកមុខយផល គឺ ផលដោយត្រង់ បានដល់ មហាវិបាកចិត្ត ៨ ដួង នោះឯង ។ ដូចបាលីដែលលោកពោលទុកថា :

១. សោមនស្សសហគត ញាណសម្បយុត្ត អសង្ខារិក = ចិត្តដែលកើតព្រមនឹងសោមនស្ស ហើយប្រកបដោយញាណ ជាអសង្ខារិក ១ ។

២. សោមនស្សសហគត ញាណសម្បយុត្ត សសង្ខារិក = ចិត្តដែលកើតព្រមនឹងសោមនស្ស ហើយប្រកបដោយញាណ ជាសសង្ខារិក ១ ។

៣. សោមនស្សសហគត ញាណវិប្បយុត្ត អសង្ខារិក = ចិត្តដែលកើតព្រមនឹងសោមនស្ស មិនប្រកបដោយញាណ ជាអសង្ខារិក ១ ។

៤. សោមនស្សសហគត ញាណវិប្បយុត្ត សសង្ខារិក = ចិត្តដែលកើតព្រមនឹងសោមនស្ស មិនប្រកបដោយញាណ ជាសសង្ខារិក ១ ។

៥. ឧបេក្ខាសហគត ញាណសម្បយុត្ត អសង្ខារិក = ចិត្តកើតព្រមនឹងឧបេក្ខា ប្រកបដោយញាណ ជាអសង្ខារិក ១ ។

៦. ឧបេក្ខាសហគត ញាណសម្បយុត្ត សសង្ខារិក = ចិត្តកើតព្រមនឹងឧបេក្ខា ប្រកបដោយញាណ ជាសសង្ខារិក ១ ។

៧. ឧបេក្ខាសហគត ញាណវិប្បយុត្ត អសង្ខារិក = ចិត្តកើតព្រមនឹងឧបេក្ខា មិនប្រកបដោយញាណ ជាអសង្ខារិក ១ ។

៨. ឧបេក្ខាសហគត ញាណវិប្បយុត្ត សសង្ខារិក = ចិត្តកើតព្រមនឹងឧបេក្ខាមិនប្រកបនឹងញាណ ជាសសង្ខារិក ១ ។

មហាវិបាកផ្សេងពីមហាកុសល

មហាកុសលទាំងឡាយ មានច្រើនដោយកម្ម (កាយកម្ម វចីកម្ម មនោកម្ម) ដោយទ្វារ (៦ ទ្វារ) ដោយកម្មបថ ដោយបុញ្ញកិរិយាវត្ថុ , ចំណែក **មហាវិបាក ៨** នេះមិនមានទេ ព្រោះមហាវិបាក ៨ ឲ្យវិញ្ញត្តិកើតមិនបាន គឺមិនធ្វើឲ្យវិបាកកើតទៀតទេ ។

ម្យ៉ាងទៀត ករុណា មុទិតា វិរតិ ៣ គឺ សម្មាវាចា សម្មាកម្មន្តៈ សម្មាអាជីវៈ រួមទាំង ៥ នេះ ជាមហាកុសលប៉ុណ្ណោះ ចំណែកមហាវិបាក ៨ មិនមានទេ ព្រោះ ករុណា និង មុទិតា មានសត្វជាអារម្មណ៍ និង ព្រោះព្រះមានព្រះភាគត្រាស់ថា សិក្ខាបទ ៥ ជាកុសល តែប៉ុណ្ណោះ ។

វិបាកធម៌ដែលជាអសង្ខារិក និង សសង្ខារិកនោះ ដូចនឹងមហាកុសល គឺកុសលជាអសង្ខារិក វិបាកក៏ជាអសង្ខារិក , កុសលជាសសង្ខារិក វិបាកក៏ជាសសង្ខារិក ។ ហើយនិង វិបាកនៃកុសលដែលថោកទាប ក៏រមែងថោកទាប , វិបាកនៃកុសលដែលជាកណ្តាលក៏រមែងជាកណ្តាល , វិបាកនៃកុសលប្រណីតក៏រមែងប្រណីត ។

ហើយក្នុងវិបាកទាំងនេះ សូម្បីធម៌ដែលជាអធិបតីទាំងឡាយក៏មិនមានដែរ ព្រោះមិនធ្វើឆន្ទៈជាដើម ឲ្យបានជាធុរៈកើតឡើងឡើយ ។

ស្ថានដែលឲ្យផលនៃមហាវិបាក ៨ មាន ៤ ស្ថាន

១. **បដិសន្ធិស្ថាន** ធ្វើកិច្ចបដិសន្ធិ ។
២. **ភវង្គស្ថាន** ធ្វើកិច្ចរក្សាភពជាតិ ។
៣. **ចុតិស្ថាន** ធ្វើកិច្ចឃ្លាតចាកភព ។
៤. **តទាលម្ពណស្ថាន** ធ្វើកិច្ចទទួលអារម្មណ៍តពីជវនៈ ។

តើវិបាកទាំងនោះឲ្យផលយ៉ាងដូចម្តេច ?

វិបាកទាំងនោះ ឲ្យផលក្នុង**បដិសន្ធិស្ថាន**មុន គឺ ក្នុងពេលកាន់យកបដិសន្ធិនៃអ្នកមានបុណ្យដែលជាទុហេតុកៈ និងតិហេតុកៈ ឲ្យកើតក្នុងពពួកមនុស្ស ឬក្នុងទេវតាជាន់កាមាវចរភូមិ ។ កាលណាបដិសន្ធិរលត់ទៅហើយ ក៏ឲ្យផលជា**ភវង្គស្ថាន**ក្នុងបវត្តិកាល រហូតអស់អាយុ ៦០ ឆ្នាំខ្លះ ឬ ៨០ ឆ្នាំខ្លះ ឬ ១ អសង្ខេយ្យខ្លះ តាមសមគួរដល់អាយុខេយ្យនៃសត្វក្នុងភូមិដែលខ្លួនរស់នៅ ។ ឲ្យផលជា**តទាលម្ពណស្ថាន** ក្នុងអារម្មណ៍ដែលមានកម្លាំងក្នុងទ្វារ ៦ គឺទទួលអារម្មណ៍បន្តពីជវនចិត្ត តទាលម្ពណនេះកើតបានចំពោះតែក្នុង

កាមសត្វដែលនៅក្នុងកាមភូមិប៉ុណ្ណោះ ។ ឲ្យផលជា**ចុតិស្ថាន**ក្នុង មរណ កាលនៃភពដែលរស់នៅនោះ គឺមហាវិបាកចិត្តតែមួយប្រភេទ ដែល កាន់យកបដិសន្ធិនោះឯង ធ្វើចុតិកិច្ចឃ្លាតចាកភពនោះៗ ។

មហាវិបាកចែកសត្វឲ្យផ្សេងគ្នា

មហាវិបាក ៨ ដួង នេះ រមែងចែកសត្វឲ្យប្រព្រឹត្តទៅតាម កម្ម គឺ បដិសន្ធិក្នុងកាមសុគតិភូមិ ៧ តាមសមគួរដល់កម្លាំងនៃ មហាកុសលចិត្តនោះ និងធ្វើសត្វឲ្យផ្សេងគ្នា ទោះជាកើតនៅក្នុង ភូមិជាមួយគ្នាក៏ដោយ ។ ឯកម្មដែលចែកសត្វឲ្យផ្សេង ៗ គ្នានោះ ក៏ព្រោះកិលេស និងកម្លាំងនៃសទ្ធាជាដើមក្នុងអតីតកាលនោះឯង ។ សូម្បីតែការឲ្យទាន តែមួយប៉ុណ្ណោះ វិបាកនៃទាននោះក៏នៅតែចែក សត្វឲ្យកើតក្នុងទីកន្លែងផ្សេងៗគ្នា ដល់ទៅ ៧ កន្លែងដែរ គឺ :-

១.អ្នកណាមួយឲ្យទាន ដោយសង្ឃឹមផលណាមួយក្នុងភពខាង មុខ ស្លាប់ហើយនឹងទៅកើតជាទេវតាជាន់ចាតុម្មហារាជ ។

២.អ្នកណាមួយឲ្យទាន ដោយមិនសង្ឃឹមផលទេ ដោយគិតថា ការឲ្យទានជាការប្រព្រឹត្តនូវអំពើល្អ ស្លាប់ហើយនឹងទៅកើតជាទេវតា ជាន់តាវតឹង្ស ។

៣.បុគ្គលណាមួយឲ្យទាន ដោយគិតថា ជីដូនជីតា ម៉ែឪ ធ្លាប់ធ្វើមកហើយ ដូច្នេះ គួរតែធ្វើបន្តទៅទៀតកុំឲ្យអស់ប្រពៃណីស្លាប់ ហើយក៏នឹងទៅកើតជាទេវតាជាន់យាមា ។

៤.បុគ្គលណាមួយឲ្យទាន ដោយមេត្តា ប្រាថ្នានឹងឲ្យអ្នកទទួលទានមានសេចក្ដីសុខ មិនមានការលំបាក ស្លាប់ហើយនឹងទៅកើតជាទេវតាជាន់តុសិត ។

៥.បុគ្គលណាមួយឲ្យទាន ដើម្បីបដិបត្តិតាមអ្នកប្រាជ្ញ ដែលលោកឲ្យទានមកពីកាលមុន ស្លាប់ហើយនឹងទៅកើតជា ទេវតាជាន់និម្មានរតី ។

៦.បុគ្គលណាមួយឲ្យទាន ដោយឃើញថា ឲ្យហើយ នឹងធ្វើឲ្យចិត្តរីករាយសោមនស្ស កើតសេចក្ដីជ្រះថ្លា ស្លាប់ហើយក៏នឹងទៅកើតជាទេវតាជាន់បរនិម្មិតវសវត្តី ។

៧.បុគ្គលណាមួយឲ្យទាន ដើម្បីលាងជំរះចិត្តឲ្យផូរផង់ បានឈាន ស្លាប់ហើយនឹងទៅកើតក្នុងព្រហ្មលោក ។

ព្រះសព្វញ្ញូពោធិសត្វគ្រប់ព្រះអង្គ តែងបដិសន្ធិដោយមហាវិបាកចិត្ត ជាសោមនស្សសហគត ញាណសម្បយុត្ត អសង្ខារិក តិហេតុកៈដួងមួយ តែប៉ុណ្ណោះ ។

កុសលកម្មឲ្យផលផ្សេងគ្នា ៧ យ៉ាងទៀត

ក្នុង មជ្ឈិមនិកាយ ឧបរិបណ្ណាសក ចូឡកម្មវិភង្គសូត្រមានសេចក្តីថា :

១.មានអាយុវែង ព្រោះមិនសម្លាប់សត្វ ។
២.មិនសូវមានរោគ ព្រោះមិនបៀតបៀនសត្វ ។
៣.មានសម្បុរថ្លា ព្រោះមិនមានសេចក្តីក្រោធ ។
៤.មានសក្តិធំ ព្រោះមិនច្រណែន មិនប្រទូស្ត ។
៥.មានភោគសម្បត្តិច្រើន ព្រោះឲ្យបាយទឹក ។ ល ។
៦.កើតក្នុងត្រកូលខ្ពង់ខ្ពស់ ព្រោះមិនរឹងត្អឹង ។
៧.មានបញ្ញាច្រើន ព្រោះចូលទៅរកសមណៈសិក្សាធម៌ ។

បុព្វហេតុឲ្យសត្វផ្សេងគ្នា ៨ យ៉ាង

ក្នុងអដ្ឋសាលិនី អដ្ឋកថាចិត្តុប្បាទកណ្ឌ មានសេចក្តីថា :

១.ក្នុងខណៈប្រកបកម្ម បុគ្គលណាមាន **លោភៈ អទោសៈ**

និង អមោហៈមានកម្លាំងខ្លាំង តែ អលោភៈ ទោសៈ និង មោហៈ មានកម្លាំងខ្សោយ បុគ្គលនោះ កាលណាកើតដោយអំណាចបដិសន្ធិនៃកម្មនោះឲ្យផលហើយ រមែងជាអ្នកលោភលន់ ជាប្រក្រតីមានសេចក្តីសុខ ច្រើនមិនក្រោធ មិនឆេវឆាវ និង រមែងជាអ្នកមានបញ្ញា ។

២.ក្នុងខណៈប្រកបកម្ម បុគ្គលណាមាន **លោភៈ ទោសៈ និង អមោហៈមានកម្លាំងខ្លាំង** តែ អលោភៈ អទោសៈ និង មោហៈ មានកម្លាំងខ្សោយ បុគ្គលនោះ តែងជាអ្នកលោភលន់ផង ជាអ្នកច្រើនឆេវឆាវប្រទូសរ៉ាយផង ប៉ុន្តែជាអ្នកមានបញ្ញា ។

៣.ក្នុងខណៈប្រកបកម្ម បុគ្គលណាមាន **លោភៈ អទោសៈ និង មោហៈមានកម្លាំងខ្លាំង** ក្រៅពីនេះ (អលោភៈ ទោសៈ និងអមោហៈ) មានកម្លាំងខ្សោយ បុគ្គលនោះតែងជាអ្នកលោភលន់ផង ជាអ្នកល្ងង់ខ្លៅផង ប៉ុន្តែជាអ្នកមានចិត្តច្រើនតែមិនងាយក្រោធ មិនឆេវឆាវ ។

៤.ក្នុងខណៈប្រកបកម្ម បុគ្គលណាមាន **លោភៈ ទោសៈ និង មោហៈមានកម្លាំងខ្លាំង** ហើយ អលោភៈ អទោសៈ និង អមោហៈ មានកម្លាំងខ្សោយ បុគ្គលនោះ តែងជាអ្នកលោភលន់ផង

ជាអ្នកច្រើនឆេវឆាវប្រទូសរ៉ាយផង និង ជាអ្នកល្ងង់វង្វេងផង ។

៥.ក្នុងខណៈប្រកបកម្ម បុគ្គលណាមាន **អលោភៈ ទោសៈ និង មោហៈមានកម្លាំងខ្លាំង** ក្រៅពីនេះ គឺ លោភៈ អទោសៈ និងអមោហៈ មានកម្លាំងខ្សោយ បុគ្គលនោះតែងជាអ្នកមិនលោភលន់ សូម្បីដល់ឃើញអារម្មណ៍ជាទិព្វ ក៏មិនញាប់ញ័រដែរ ប៉ុន្តែជាអ្នកច្រើនឆេវឆាវប្រទូសរ៉ាយ និង មានបញ្ញាអន់ ។

៦.ក្នុងខណៈប្រកបកម្ម បុគ្គលណាមាន **អលោភៈ អទោសៈ និង មោហៈមានកម្លាំងខ្លាំង** ក្រៅពីនេះ គឺ លោភៈ ទោសៈ និង អមោហៈ មានកម្លាំងខ្សោយ បុគ្គលនោះ តែងជាអ្នកមិនលោភលន់ ជាប្រក្រតី ជាអ្នកមានសេចក្ដីសុខ តែជាអ្នកល្ងង់ខ្លៅ ។

៧.ក្នុងខណៈប្រកបកម្ម បុគ្គលណាមាន **អលោភៈ ទោសៈ និង អមោហៈមានកម្លាំងខ្លាំង** ក្រៅពីនេះ គឺ លោភៈ អទោសៈ និងមោហៈមានកម្លាំងខ្សោយ បុគ្គលនោះ តែងជាអ្នកមិនលោភលន់ ផង ជាអ្នកមានបញ្ញាផង ប៉ុន្តែជាអ្នកច្រើនឆេវឆាវប្រទូសរ៉ាយ ចងនូវសេចក្ដីក្រោធ ។

៨.ក្នុងខណៈប្រកបកម្ម បុគ្គលណាមាន **អលោភៈ អទោសៈ និង អមោហៈមានកម្លាំងខ្លាំង** ក្រៅពីនេះ គឺ លោភៈ ទោសៈ

និង មោហៈមានកម្លាំងខ្សោយ បុគ្គលនោះតែងជាអ្នកមិនលោភលន់ មិនច្រើនដោយការប្រទូសរ៉ាយ ចងកំហឹង និងមានបញ្ញា ។

បុព្វហេតុ (ហេតុខាងដើម) តាមដែលពោលមកនេះ រមែងកំណត់ផលឲ្យប្រាកដឡើង ដើម្បីឧបការៈដល់អ្នកប្រព្រឹត្ត ទើបសេចក្តីផ្សេងគ្នានៃវិបាកមានច្រើន ។ បុគ្គលធម្មតា លំបាកនឹងដឹងច្បាស់លាស់ណាស់ថា កម្មនេះឲ្យផលយ៉ាងនេះ ឬផលបែបនេះកើតព្រោះកម្មយ៉ាងនេះ ។ ហើយផលនៃកម្មនេះ ព្រះដ៏មានព្រះភាគបានត្រាស់ថា ជាអចិន្តេយ្យ គឺ ហេតុដែលបុគ្គលមិនគួរគិត ដូចព្រះអង្គទ្រង់ត្រាស់ទុកក្នុង អង្គុត្តរនិកាយ ចតុក្កនិបាត មាន ៤ គឺ :

១.ពុទ្ធវិសយោ ពុទ្ធវិស័យ គឺ ការប្រព្រឹត្តទៅនៃព្រះសព្វញ្ញុតញ្ញាណ ជាដើម ។

២.ឈានវិសយោ ឈានវិស័យ គឺ ឈានអភិញ្ញានៃអ្នកមានឫទ្ធិ ។

៣.កម្មវិបាកោ កម្មវិបាក គឺ ផលនៃកម្ម ។

៤.លោកចិន្តា ត្រិះរិះរឿងលោក ដូចគិតថា អ្នកណាហ្ន៎ បង្កើតព្រះចន្ទ ព្រះអាទិត្យ ផែនដី មហាសមុទ្រ អ្នកណាបង្កើតសត្វលោក សាងភ្នំ ព្រៃឈើ លតាវល្លិ

ទាំងឡាយជាដើម ។

ការដែលកម្មវិបាក គឺ ផលនៃកម្មដែលនឹងឲ្យផលនោះ ព្រោះសត្វបានធ្វើកម្មទុករួចហើយ គឺ មិនអាចនរណាមួយហាមឃាត់ការឲ្យផលនៃកម្មនោះបានឡើយ ហើយកម្មនោះឯង រមែងឲ្យផលតាមសមគួរដល់ចេតនាដែលធ្វើ សមដូចពាក្យដែលព្រះអង្គ ទ្រង់ត្រាស់ទុកថា “ **ចេតនាហំ ភិក្ខវេ កម្មំ វទាមិ ចេតយិត្វា កម្មំ ករោតិ កាយេន វាចាយ មនសា** ” ប្រែថា ម្នាលភិក្ខុទាំងឡាយ តថាគតពោលនូវចេតនាថាជា កម្ម ព្រោះមានការតាំងចិត្តហើយ ទើបធ្វើកម្មដោយកាយ ដោយវាចា ដោយចិត្ត ។

ក្នុងញាណវិភង្គអដ្ឋកថា ពោលសភាពនៃបុគ្គលដែលព្រមព្រៀងដោយកម្មជាដើម ក្នុងសមង្គិតាទុក ៥ ប្រការ គឺ :

១.អាយូហនសមង្គិតា សេចក្ដីព្រមព្រៀងដោយកម្មជាកុសល និង ជាអកុសលដែលជាគ្រឿងប្រមូលមក ។

២.ចេតនាសមង្គិតា ការព្រមព្រៀងដោយចេតនា ៣ ។

៣.កម្មសមង្គិតា ការព្រមព្រៀងនៃកម្ម ដែលគួរដល់វិបាក ។

៥.ឧបដ្ឋានសមង្គិតា ការព្រមព្រៀងនៃការប្រាកដ គឺ ដោយកម្មអារម្មណ៍ កម្មនិមិត្តអារម្មណ៍ និងគតិនិមិត្តអារម្មណ៍ណាមួយ ក្នុងវេលាជិតស្លាប់ ។

៤. វិបាកសមង្គិតា ការព្រមព្រៀងនៃវិបាក ក្នុងខណៈឲ្យផល ។

ចំណែកមហាវិបាក ៨ ដួង ដោយន័យផ្សេងៗ

១.ដោយជាតិ មហាវិបាក ៨ ជាវិបាកជាតិ ។

២.ដោយភូមិ ជាកាមភូមិ(កើតក្នុងកាមសុគតិភូមិ ៧)

៣.ដោយវេទនា ជាសោមនស្ស ៤ និង ឧបេក្ខា ៤ ។

៤.ដោយហេតុ ជានហេតុ និង ជាសហេតុកចិត្ត ។

៥.ដោយសម្បយុត្ត ជាញាណសម្បយុត្ត ៤ និង ញាណវិប្បយុត្ត ៤ ។

៦.ដោយសង្ខារ ជាអសង្ខារិក ៤ និងជាសសង្ខារិក ៤ ។

៧.ដោយសោភណៈ ជាសោភណចិត្តទាំង ៨ ដួង ។

៨.ដោយឈាន ជាអឈានចិត្ត ។

៩.ដោយលោកិយ ជាលោកិយចិត្តទាំង ៨ ដួង ។

១០.ដោយកិច្ច ជាចិត្តធ្វើកិច្ច ៤ គឺ បដិសន្ធិកិច្ច ១ ភវង្គកិច្ច ១ ចុតិកិច្ច ១ តទាលម្ពណ-កិច្ច ១ ។

១១.ដោយអារម្មណ៍ ដឹងអារម្មណ៍បានទាំង ៦ ។

១២.ដោយទ្វារ ចិត្តដឹងអារម្មណ៍បានទាំងទ្វារ ៦ និងដឹងអារម្មណ៍ក្រៅទ្វារ ។

១៣.ដោយវត្ថុ កើតដោយអាស្រ័យហទយវត្ថុ ។

១៤.ដោយវិញ្ញាណធាតុ ជាមនោវិញ្ញាណធាតុ ។

តារាងសហេតុកកាមាវចរវិបាកចិត្ត
ឬ មហាវិបាកចិត្ត ៨

- មហាវិបាកចិត្ត ៨
  - សោមនស្ស
    - ញាណសម្បយុត្ត
      - អសង្ខារិក ១
      - សសង្ខារិក ១
    - ញាណវិប្បយុត្ត
      - អសង្ខារិក ១
      - សសង្ខារិក ១
  - ឧបេក្ខា
    - ញាណសម្បយុត្ត
      - អសង្ខារិក ១
      - សសង្ខារិក ១
    - ញាណវិប្បយុត្ត
      - អសង្ខារិក ១
      - សសង្ខារិក ១

កាមាវចរវិបាកចិត្តមាន ២៣ ដួង

១.អកុសលវិបាកចិត្ត ៧ ដួង ។
២.អហេតុកកុសលវិបាកចិត្ត ៨ ដួង ។
៣.សហេតុកកាមាវចរវិបាកចិត្ត ៨ ដួង ។
ឬ មហាវិបាកចិត្ត
រួម ២៣ ដួង ។

ក្នុងមហាវិបាក ៨ ដួង នេះ ហៅបានច្រើនន័យ ដូចនឹងមហាកុសលផងដែរ គឺ :

១.កាមាវចរវិបាក
២.កាមសោភណវិបាក
៣.សហេតុកវិបាក
៤.មហាវិបាក

១. ពាក្យថា **កាមាវចរវិបាក** នោះ សំដៅដល់ចិត្តដែលជាផលកើតឡើងនៃកាមាវចរកុសល ៨ ដួងនោះជាហេតុ ហើយនឹងកើតឡើងបានចំពោះតែក្នុងកាមភូមិប៉ុណ្ណោះ ដូច្នេះ ទើបហៅចិត្ត ៨

ដួងនេះ ថា **ជាកាមាវចរវិបាក** ។

២. ពាក្យថា **កាមសោភណវិបាក** គឺ វិបាកចិត្ត ៨ ដួង នេះ ប្រកបដោយសោភណចេតសិក ហើយជាកាមាវចរចិត្តផង ដូច្នេះទើបហៅចិត្ត ៨ ដួងនេះថា **ជាកាមសោភណវិបាក** ។

៣. ពាក្យថា **សហេតុកវិបាក** ព្រោះថា វិបាកចិត្ត ៨ ដួង នេះប្រកបជាមួយហេតុ គឺ អលោភហេតុ អទោសហេតុ និង អមោហហេតុ ដូច្នេះទើបហៅថា **សហេតុកវិបាក** ។

៤. ពាក្យថា **មហាវិបាក** ព្រោះជាវិបាកដែលកើតបានច្រើន ជាអនេកតាមចំនួននៃមហាកុសល ដែលគុណទុកនោះ ដោយន័យ នេះឯង ទើបហៅចិត្ត ៨ ដួង នេះថា **មហាវិបាក** ហើយមហា-វិបាក ៨ ដួង នេះ ក៏ចាត់ទៅតាមប្រភេទ តាមថ្នាក់នៃមហាកុសល ដែលជាហេតុនោះ ។

(កាមាវចរវិបាក ចប់)

មហាកិរិយាចិត្ត ៨ ដួង

មហាកិរិយាចិត្ត ឬ កាមាវចរកិរិយាចិត្តនេះ មិនមែនជាកុសលចិត្តផង មិនមែនជាអកុសលចិត្តផង ទាំងមិនមែនជាវិបាកចិត្តផង គឺ ជាចិត្តអព្យាកតៈ ត្រឹមតែជាការធ្វើប៉ុណ្ណោះ គឺ មាន ២ ប្រភេទ :

១. អហេតុកកិរិយាចិត្ត ៣ ដួង ។

២. សហេតុកកិរិយាចិត្ត ៨ ដួង ។

ឬ មហាកិរិយាចិត្ត

បណ្ដាអព្យាកតៈទាំងនោះ ពាក្យថា **កិរិយា** បានដល់ ត្រឹមតែធ្វើ ។ ពិតណាស់ ក្នុងកិរិយាចិត្ត ១១ ដួង , កិរិយាចិត្តណាមិនដល់ភាពជាជវនៈទេ កិរិយាចិត្តនោះ រមែងមិនមានផល ដូចផ្កាឈើជ្រុះ , និងកិរិយាចិត្តណា ដល់ភាពជាជវនៈក៏ដោយ កិរិយាចិត្តនោះក៏មិនមានផលដែរ ដូចជាផ្កាឈើដែលដើមមានឫសដាច់ហើយ ។ កិរិយាចិត្តទាំងនេះ ត្រឹមតែជាការធ្វើប៉ុណ្ណោះ ព្រោះប្រព្រឹត្តទៅដោយអំណាចការញុំាងកិច្ចនោះៗ ឲ្យសម្រេច ដូច្នេះទើបព្រះដ៏មានព្រះភាគទ្រង់ត្រាស់ថា **កិរិយាចិត្ត** ។

ក្នុងអហេតុកកិរិយាចិត្ត ៣ និង ក្នុងសហេតុកកិរិយាចិត្ត ឬ មហាកិរិយាចិត្ត ៨ នេះ អហេតុកកិរិយាចិត្តបានពោលរួចមកហើយ បន្ទាប់ពីនេះទៅ នឹងពោលអំពីសហេតុកកិរិយាចិត្ត ៨ ដួង ។ ចិត្ត ៨ ដួង នេះជាចិត្តឲ្យសម្រេចការធ្វើ ការនិយាយ ការគិតនៃព្រះអរហន្ត ជាកិរិយាចិត្តដែលដល់ភាពជាជវនៈ សោយអារម្មណ៍ជាសោមនស្ស ឬ ឧបេក្ខា មិនមែនជាហេតុនៃតណ្ហា និងឧបាទានទេ មិនអាចឲ្យកើតផលក្នុងអនាគតកាលបានឡើយ ។

មហាកិរិយាចិត្តនេះ មានសភាពប្រហែលនឹងមហាកុសល គឺចិត្ត ៨ ដួង នេះ បើមិនកើតនឹងព្រះអរហន្តទេនោះ ក៏គឺជាមហាកុសលនោះឯង ។

មហាកិរិយាចិត្ត ៨ ដួង

១. សោមនស្សសហគត ញាណសម្បយុត្ត អសង្ខារិក = ចិត្តកើតព្រមនឹងសោមនស្ស ប្រកបដោយញាណ ជាអសង្ខារិក ១ ។

២. សោមនស្សសហគត ញាណសម្បយុត្ត សសង្ខារិក = ចិត្តកើតព្រមនឹងសោមនស្ស ប្រកបដោយញាណ ជាសសង្ខារិក ១ ។

៣. សោមនស្សសហគត ញាណវិប្បយុត្ត អសង្ខារិក = ចិត្តកើតព្រមនឹងសោមនស្សមិនប្រកបដោយញាណ ជាអសង្ខារិក១ ។

៤. សោមនស្សសហគត ញាណវិប្បយុត្ត សសង្ខារិក = ចិត្តកើតព្រមនឹងសោមនស្សមិនប្រកបដោយញាណ ជាសសង្ខារិក១ ។

៥. ឧបេក្ខាសហគត ញាណសម្បយុត្ត អសង្ខារិក = ចិត្តកើតព្រមនឹងឧបេក្ខា ប្រកបដោយញាណ ជាអសង្ខារិក ១ ។

៦. ឧបេក្ខាសហគត ញាណសម្បយុត្ត សសង្ខារិក = ចិត្តកើតព្រមនឹងឧបេក្ខា ប្រកបដោយញាណ ជាសសង្ខារិក ១ ។

៧. ឧបេក្ខាសហគត ញាណវិប្បយុត្ត អសង្ខារិក = ចិត្តកើតព្រមនឹងឧបេក្ខា មិនប្រកបដោយញាណ ជាអសង្ខារិក ១ ។

៨. ឧបេក្ខាសហគត ញាណវិប្បយុត្ត សសង្ខារិក = ចិត្តកើតព្រមនឹងឧបេក្ខា មិនប្រកបដោយញាណ ជាសសង្ខារិក ១ ។

ចិត្តទាំង ៨ ដួង នេះ ឈ្មោះថា សហេតុកកាមាវចរកិរិយា-ចិត្ត ឬហៅថា **មហាកិរិយាចិត្ត** ។

កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤ ដួង

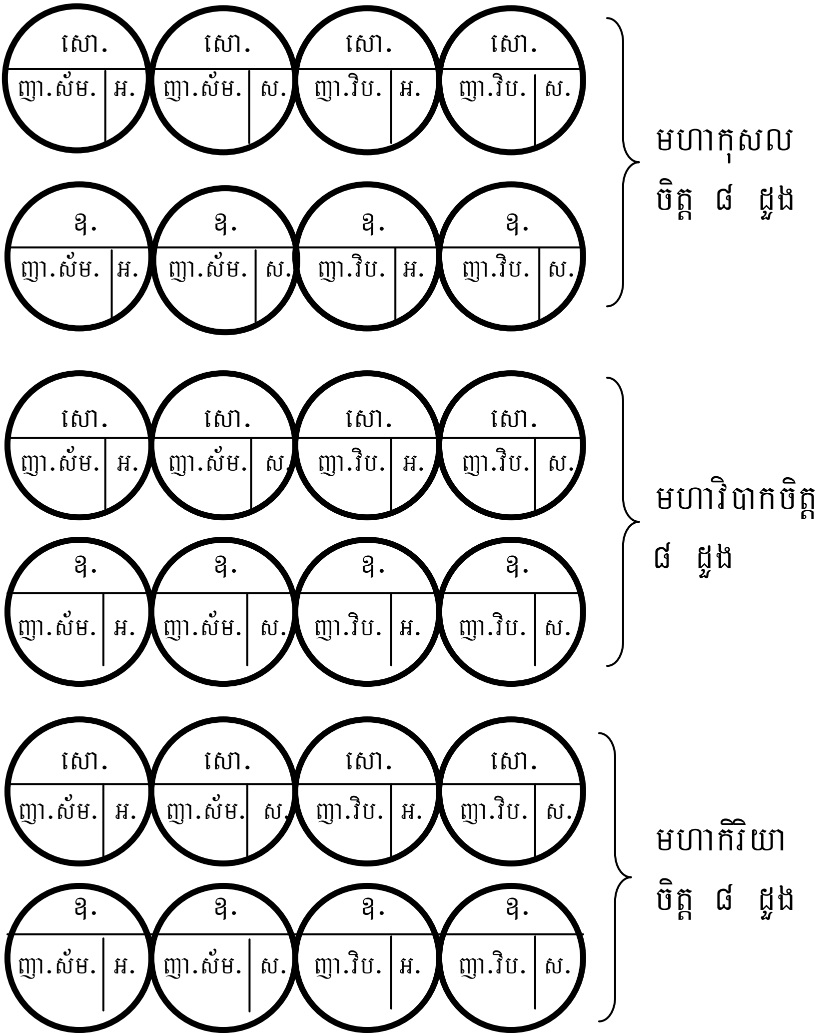

តារាងកាមាវចរកិរិយាចិត្ត
ឬ មហាកិរិយាចិត្ត ៨

- មហាកិរិយាចិត្ត ៨
  - សោមនស្ស
    - ញាណសម្បយុត្ត
      - អសង្ខារិក ១
      - សសង្ខារិក ១
    - ញាណវិប្បយុត្ត
      - អសង្ខារិក ១
      - សសង្ខារិក ១
  - ឧបេក្ខា
    - ញាណសម្បយុត្ត
      - អសង្ខារិក ១
      - សសង្ខារិក ១
    - ញាណវិប្បយុត្ត
      - អសង្ខារិក ១
      - សសង្ខារិក ១

មហាកិរិយាចិត្តរបស់ព្រះអរហន្ត ដែលកើតព្រមនឹងសោមនស្សវេទនា តែងកើតក្នុងទ្វារទាំង ៦ ។

ក្នុងចក្ខុទ្វារ ព្រះខីណាស្រព កាលឃើញទីកន្លែងដ៏សមគួរដល់ការបំពេញសេចក្តីព្យាយាមហើយ តែងតែសោមនស្ស ដោយមហាកិរិយាចិត្តដួងនេះ ។

ក្នុងសោតទ្វារ នៅពេលដែលភិក្ខុត្រូវចែកភ័ណ្ឌៈ កាលបុគ្គលល្មោភឡូឡា អ៊ូអរ ព្រះអរហន្តលោកក៏កើតសោមនស្សដោយចិត្តនេះថា “ តណ្ហាជាហេតុឲ្យញាប់ញ័រយ៉ាងនេះ យើងបានលះហើយ ” ។

ក្នុងឃានទ្វារ ពេលលោកបូជាព្រះចេតិយដោយគ្រឿងក្រអូប ឬដោយផ្កាឈើ លោកក៏សោមនស្សដោយចិត្តនេះ ។

ក្នុងជីវ្ហាទ្វារ ព្រះខីណាស្រព រំលែកនូវបិណ្ឌបាតព្រមដោយរស ដែលបានមកយ៉ាងណា ក៏សោមនស្សដោយចិត្តនេះ ថា “ សារាណីយធម៌ (គឺ ធម៌ជាទីតាំងនៃការឲ្យរលឹកដល់) យើងបានបំពេញហើយ ” ។

ក្នុងកាយទ្វារ ព្រះខីណាស្រពបំពេញនូវ អភិសមាចារិកវត្តជានិច្ច ក៏ដល់នូវសោមនស្សដោយចិត្តនេះថា “ វត្ត របស់យើងពេញបរិបូណ៌ហើយ ” ។

ព្រះខីណាស្រព តែងតែសោមនស្សក្នុងបញ្ចទ្វារ យ៉ាងនេះជាមុនសិន ។

ប៉ុន្តែក្នុងមនោទ្វារ ចិត្តសោមនស្សរបស់ព្រះខីណាស្រពតែងកើតឡើងព្រោះប្រារព្ធរឿងអតីត និងអនាគត ដូចព្រះអង្គទ្រង់រលឹកដល់ហេតុ ដែលព្រះអង្គទ្រង់បានធ្វើហើយ កាលសោយព្រះជាតិ ជា

ជោតិបាល ជាមយទេវរាជជាដើម ទើបព្រះអង្គធ្វើការញញឹមឲ្យប្រាកដ តែការរលឹកនោះ ជាកិច្ចនៃបុព្វេនិវាសញ្ញាណ និងសព្វញ្ញុតញ្ញាណ ក្នុងទីបំផុតនៃញាណទាំង ២ នេះ ចិត្តដួងនេះរមែងកើតរីករាយ ។ ក្នុងអនាគតព្រះអង្គក៏បានធ្វើការញញឹម ឲ្យប្រាកដថា នឹងមានព្រះបច្ចេកពុទ្ធ មានសំឡេងដូចសំឡេងពិណ ដូចសំឡេងសំភោរ យ៉ាងនេះ ឯការរលឹកនោះ ក៏ជាកិច្ចរបស់អនាគតង្សញ្ញាណ និងសព្វញ្ញុតញ្ញាណ តែក្នុងទីបំផុតនៃព្រះញាណ ទាំង ២ នេះ ចិត្តដួងនេះ រមែងរីករាយ ។

មហាកិរិយាចិត្ត ដែលកើតព្រមនឹងឧបេក្ខាវេទនានោះ តែងតែប្រាកដក្នុងខណៈដែល លោកពិចារណាអារម្មណ៍ ដែលមកប៉ះខ្ទប់ក្នុងទ្វារទាំង ៦ ដោយឆឡង្គុបេក្ខា មិនមានការញាប់ញ័រក្នុងប្រការណាៗឡើយ ។ ម្យ៉ាងទៀត មហាកិរិយាចិត្តរបស់ព្រះខីណាស្រពនោះ គ្រាខ្លះក៏ប្រកបដោយបញ្ញា គ្រាខ្លះក៏មិនប្រកបដោយបញ្ញា ត្រង់ដែលថាមិនប្រកបដោយបញ្ញា ដូចជាខណៈឈរ ដើរជាដើម មិនចាំបាច់មានបញ្ញាក៏ដើរ ឈរ អង្គុយ ដេកបាន ។

ក្នុងមហាកិរិយាចិត្ត ៨ ដួងនេះ មានឈ្មោះហៅបានច្រើនយ៉ាង គឺ :

១. កាមាវចរកិរិយាចិត្ត

២. កាមសោភណកិរិយាចិត្ត

៣. សហេតុកកិរិយាចិត្ត

៤. មហាកិរិយាចិត្ត

១. ពាក្យថា **កាមាវចរកិរិយាចិត្ត** គឺ ជាចិត្តដែលមិនរាប់បញ្ចូលក្នុងប្រភេទចិត្តជាហេតុ និង ជាផលទេ គឺជាចិត្តដែលប្រព្រឹត្តទៅដោយមិនមានផលវិញ ឬថាជាកម្មដែលចាត់នៅក្នុងប្រភេទអហោសិកម្ម ។ ដូច្នេះ កាមាវចរកិរិយាចិត្តនេះ ទើបមិនហៅថាកុសលនិងអកុសល ហើយកិរិយាចិត្តដួងនេះ ក៏ជាចិត្តនៃព្រះអរហន្តមិនមានក្នុងបុថុជ្ជនទេ តែជាជាតិកាមាវចរៈ ទើបហៅថា **កាមាវចរកិរិយាចិត្ត** ។

២. ពាក្យថា **កាមសោភណកិរិយាចិត្ត** ក៏ព្រោះដោយកាមកិរិយាចិត្តដួងនេះ ប្រកបដោយសោភណចេតសិក ដោយហេតុនេះទើបហៅថា **កាមសោភណកិរិយាចិត្ត** ។

៣. ពាក្យថា **សហេតុកកិរិយាចិត្ត** ព្រោះចិត្ត ៨ ដួងនេះ ប្រកបដោយអលោភហេតុ អទោសហេតុ និងអមោហហេតុ ដូច្នេះ ទើបហៅថា **សហេតុកកិរិយាចិត្ត** ។

៤. ពាក្យថា **មហាកិរិយាចិត្ត** ព្រោះហេតុថា ច្រើនទៅ

ដោយអារម្មណ៍ និង ទ្វារ ដូចនឹងមហាកុសលដែរ ដូច្នេះទើបហៅថា **មហាកិរិយាចិត្ត** ។

ចំណែកមហាកិរិយា ៨ ដួង ដោយន័យផ្សេងៗ

១. ដោយជាតិ ជាកិរិយាជាតិ ។

២. ដោយភូមិ ជាកាមភូមិ (កើតបាន ២៦ ភូមិ)។

៣. ដោយវេទនា ជាសោមនស្ស ៤ និងឧបេក្ខា ៤ ។

៤. ដោយហេតុ ជានហេតុ ជាសហេតុកចិត្ត ។

៥. ដោយសម្បយុត្ត ជាញាណសម្បយុត្ត ៤ និង ញាណវិប្បយុត្ត ៤ ។

៦. ដោយសង្ខារ ជាអសង្ខារិក ៤ ជាសសង្ខារិក ៤ ។

៧. ដោយសោភណៈ ជាសោភណចិត្តទាំង ៨ ដួង ។

៨. ដោយឈាន ជាអឈានចិត្ត ។

៩. ដោយលោកិយ ជាលោកិយចិត្តទាំង ៨ ដួង ។

១០. ដោយកិច្ច ជាចិត្តធ្វើជវនៈកិច្ច ។

១១.ដោយអារម្មណ៍ ដឹងអារម្មណ៍បានទាំង ៦ ។

១២.ដោយទ្វារ ចិត្តដឹងបានទ្វារទាំង ៦ ។

១៣.ដោយវត្ថុ កើតដោយអាស្រ័យហទយវត្ថុ ២២ ភូមិ (វៀរអរូបភូមិ ៤) ។

១៤.ដោយវិញ្ញាណធាតុ ជាមនោវិញ្ញាណធាតុ ។

(កាមាវចរកិរិយាចិត្ត ចប់)

កុសលចិត្ត វិបាកចិត្ត និង កិរិយាចិត្ត ដែលជាកាមាវចរ-សោភណចិត្ត ២៤ ដួង ចប់ដោយបរិបូណ៌ និង ដោយប្រការទាំងពួង ដោយសេចក្តីផ្សេងគ្នានៃវេទនា ញាណ និង សង្ខារ ។

ចំណែកកាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤ ដោយន័យផ្សេងៗ

១. ដោយជាតិ កុសលជាតិ ៨ វិបាកជាតិ ៨ កិរិយាជាតិ ៨ ។

២. ដោយភូមិ ជាកាមាវចរភូមិទាំង ២៤ ។

៣. ដោយវេទនា	ជាសោមនស្ស ១២ និងឧបេក្ខា ១២ ។
៤. ដោយហេតុ	ជានហេតុ និងជាសហេតុកចិត្ត ២៤ ។
៥. ដោយសម្បយុត្ត	ជាញាណសម្បយុត្ត ១២ និងញាណ-វិប្បយុត្ត ១២ ។
៦. ដោយសង្ខារ	ជាអសង្ខារិក ១២ ជាសសង្ខារិក ១២ ។
៧. ដោយសោភណៈ	ជាសោភណចិត្តទាំង ២៤ ។
៨. ដោយឈាន	ជាអឈានចិត្ត ។
៩. ដោយលោកិយ	ជាលោកិយចិត្តទាំង ២៤ ។
១០.ដោយកិច្ច	ជាចិត្តធ្វើកិច្ច ៥ គឺ បដិសន្ធិកិច្ច ភវង្គកិច្ច ចុតិកិច្ច សន្តីរណកិច្ច ជវន-កិច្ច តទាលម្ពណកិច្ច ។
១១.ដោយអារម្មណ៍	ដឹងអារម្មណ៍បានទាំង ៦ ។
១២.ដោយទ្វារ	ចិត្តដឹងបានទ្វារ ៦ និងទ្វារវិមុត្តិ ។
១៣.ដោយវត្ថុ	កើតដោយអាស្រ័យហទយវត្ថុ ប៉ុន្តែ កុសល និង កិរិយាចិត្តមិនអាស្រ័យវត្ថុ ក៏ប្រព្រឹត្តទៅបាន ។
១៤.ដោយវិញ្ញាណធាតុ	ជាមនោវិញ្ញាណធាតុ ។

កាមេ តេវីស បាកានិ បុញ្ញាបុញ្ញានិ វីសតិ
ឯកាទស ក្រយា ចេតិ ចតុបញ្ញាស សព្វទា

ប្រែថា ចិត្តក្នុងកាម ដោយប្រការទាំងពួង ៥៤ ដួង គឺ :

-វិបាកចិត្ត	២៣	ដួង
-កុសលចិត្តនិងអកុសលចិត្ត	២០	ដួង
-កិរិយាចិត្ត	១១	ដួង

បើដោយសេចក្តីផ្សេងដែលគិតក្នុង កុសល អកុសល វិបាក និង កិរិយា គឺ :

អកុសលចិត្ត	១២	ដួង
មហាកុសលចិត្ត	៨	ដួង
អកុសលវិបាកចិត្ត	៧	ដួង
អហេតុកកុសលវិបាកចិត្ត	៨	ដួង
មហាវិបាកចិត្ត	៨	ដួង
អហេតុកកិរិយាចិត្ត	៣	ដួង
មហាកិរិយាចិត្ត	៨	ដួង
រួមជាកាមាវចរចិត្ត	៥៤	ដួង

(កាមាវចរចិត្ត ៥៤ ដួង ចប់)

សំនួរ-ចម្លើយឡើងវិញ

១. ពាក្យថា “ **សោមនស្សសហគតំ** ” (កើតព្រមនឹងសោមនស្ស) ក្តី និង “ **ឧបេក្ខាសហគតំ** ” (កើតព្រមនឹងឧបេក្ខា) ក្តី ក្នុងមហាកុសលចិត្ត និងក្នុងលោភមូលចិត្ត ដែលបានពោលរួចហើយ តើផ្សេងគ្នាយ៉ាងណាខ្លះ ?

-ផ្សេងគ្នាយ៉ាងនេះ គឺក្នុងលោភមូលចិត្តនោះ គឺជាចិត្តដែលមានលោភជាមូល ជាអកុសលឲ្យផលជាទុក្ខ ចំណែកក្នុងមហា-កុសលចិត្ត ៨ ដួងនេះ ជាចិត្តដែលប្រកបដោយកុសលហេតុ គឺអលោភៈ អទោសៈ អមោហៈ ជាកុសល ឲ្យផលជាសុខ ។

២. ចូរសម្តែងមហាកុសល ដែលជាញាណសម្បយុត្ត និងញាណវិប្បយុត្ត តើផ្សេងគ្នាយ៉ាងណា ?

-ការផ្សេងគ្នានៃញាណសម្បយុត្ត និងញាណវិប្បយុត្ត នោះផ្សេងគ្នាយ៉ាងនេះ គឺ :

កុសលចិត្តដែលប្រកបដោយញាណនោះ ដូចបុគ្គលឲ្យទានមានគំនិតថា ផលនៃទានមាន (សម្មាទិដ្ឋិ ១០ យ៉ាង) ហើយក៏ឲ្យទានទៅក្តី ឬថា ពេលណាបុគ្គលបានផ្កាពណ៌ខៀវក្តី លឿងក្តីក្រហមក្តី សក្តី ណាមួយជាដើម រលឹកដល់ពណ៌នោះហើយ ក៏បូជា

ដល់ព្រះពុទ្ធរតនៈជាដើម ដោយគិតថា យើងថ្វាយពណ៌ជាទាន ក្តី ទាននេះក៏ជាកុសលប្រកបដោយញាណ គឺ បញ្ញា ។ ក្នុងរឿង ការឲ្យនេះ មានរឿងរ៉ាវនៅក្នុងអដ្ឋកថា អដ្ឋសាលិនី ថា :

ឮថាអ្នករក្សាឃ្លាំងម្នាក់ ឈ្មោះ សង្ឃមិត្ត បានសំពត់សរសៃមាសមួយផ្ទាំងហើយគិតថា " សំពត់នេះមានពណ៌ដូចមាស ឯព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធក៏មានឆវីវណ្ណដូចជាមាសដែរ ដូច្នេះ សំពត់នេះសមគួរដល់តែព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធប៉ុណ្ណោះ ហើយការឲ្យពណ៌ (ថ្វាយពណ៌) នឹងមានដល់យើង " យ៉ាងនេះ រួចហើយ ទើបយកសំពត់នោះឡើងទៅហ៊ុំព្រះចេតិយ កុសលទានដែលប្រកបដោយញាណរបៀបនេះ គប្បីជ្រាបថា ជាមហាកុសលញាណសម្បយុត្ត ។

ចំណែកកុសល ដែលមិនប្រកបដោយ ញាណសម្បយុត្ត (ញាណវិប្បយុត្ត) នោះ មានន័យផ្ទុយគ្នា គឺ មិនមានបញ្ញាពិចារណា ឬក៏មិនមានការយល់ត្រូវតាមន័យដែល ពោលទុកក្នុងសម្មាទិដ្ឋិ ១០ ប្រការនោះទេ ដូចជាការធ្វើកុសលរបស់ពួកក្មេងៗ ដែលគេទាំងនោះធ្លាប់ឃើញជីដូន ជីតាម៉ែឪរបស់គេថ្វាយបិណ្ឌបាតជាទាន កាលពួកក្មេងទាំងនោះឃើញភិក្ខុនិមន្តមក ក៏ប្រគេនរបស់នៅនឹងដៃវា ឬក៏លើកដៃសំពះ ការធ្វើកុសលយ៉ាងនេះ មិនប្រកបដោយញាណទេ ហៅថា ញាណវិប្បយុត្ត ។

៣. ការចំរើនភាវនាយ៉ាងណា ទើបជាញាណសម្បយុត្ត ?

-ការចំរើនកុសល ដោយមានរូបនាមជាត្រៃលក្ខណ៍ ឬតាមន័យដែលពោលទុកក្នុងអដ្ឋសាលិនីថា “ កាលណា បុគ្គលធ្វើការបូជាព្រះរតនត្រៃដោយវត្ថុ (វណ្ណទានំ) ដូច្នេះ ហើយ ក៏តាំងឡើងដោយការអស់ទៅ សូន្យទៅនៃពណ៌ ដោយមនសិការ គឺឧបាយនៃប្រាជ្ញាថា ពណ៌នេះនឹងដល់ការអស់ទៅ សូន្យទៅ ” យ៉ាងនេះ ពេលនោះ កុសល រមែងជាភាវនាន័យ ជាញាណសម្បយុត្ត ។

៤. ចូរសម្តែងសេចក្តីផ្សេងគ្នានៃកុសលដែលជា អសង្ខារិកចិត្ត និង សសង្ខារិកចិត្ត ?

-កុសលដែលជាអសង្ខារិកចិត្តនោះ កើតឡើងដោយមិនមានការដឹកនាំ ដល់វេលាឲ្យផល តែងឲ្យផល មានកម្លាំងជាងផលនៃកុសលដែលមានចិត្តជាសសង្ខារិកចិត្ត ហើយក្នុងសន្តានចិត្តនៃបុគ្គលដែលមានចិត្ត ជាអសង្ខារិកនោះ ក៏តែងជាបច្ច័យឲ្យអសង្ខារិកចិត្តកើតឡើងបានងាយស្រួលក្នុងភពតទៅ ។ ចំណែកកុសលដែលជាសសង្ខារិកចិត្តនោះ កើតឡើងដោយមានការដឹកនាំ ដល់វេលាឲ្យផល ក៏ឲ្យផលខ្សោយជាងកុសលអសង្ខារិកចិត្ត ។

៥. ចូរសម្តែងមហាកុសលចិត្ត ក្នុងការធ្វើទានដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងកម្មទាំង ៣ ?

-ក្នុងកាលណា បុគ្គលថ្វាយទានដល់ព្រះរតនត្រ័យដោយដៃខ្លួន

ឯង ក្នុងកាលនោះក៏ជាកុសលប្រកបដោយកាយកម្ម ។ ក្នុងកាលណា បង្គាប់ឲ្យបុត្រភរិយាជាដើមឲ្យថ្វាយទាន ក្នុងកាលនោះក៏ជាវចីកម្ម ។

-ក្នុងកាលណា បុគ្គលប្រារព្ធវត្ថុទានដែលមាន ហើយគិតថា យើងនឹងឲ្យទាន ក្នុងកាលនោះ ក៏ជាមនោកម្ម ។

៦. ការឲ្យពណ៌ជាទាន (វណ្ណទានំ) ដូចឲ្យផ្កាមាន ពណ៌ខៀវ លឿងជាដើម ក៏ល្មមយល់បាន ប៉ុន្តែការឲ្យសំឡេង ឲ្យក្លិន ឲ្យរស ឲ្យផោដ្ឋព្វៈជាទាននោះ ឲ្យបានយ៉ាងណាដែរ ?

-ជាធម្មតា សំឡេង នរណាក៏មិនអាចដើម្បីយកមកទុក នៅនឹងដៃ ហើយឲ្យដូចជាការឲ្យរបស់របរទាំងឡាយ មាន បាយ ទឹកជាដើមនោះទេ ប៉ុន្តែក៏អាចប្រើសំឡេងបាន ដោយគិតថា " យើងនឹងថ្វាយទានដោយសំឡេងរបស់យើង " ទើបថ្លែងវាចា ថ្វាយភេសជ្ជៈ មានទឹកអំពៅជាដើម ឬ តែងតែឃោសនាឲ្យគេមកស្តាប់ធម៌ រៀនធម៌ ឬ ពោលធម្មកថា ក្នុងកាលនោះ ក៏ជាការឲ្យសំឡេងជាទាន (សទ្ទទានំ) ។

-ក្នុងកាលណា ធុំក្លិនគួរជាទីពេញចិត្ត ហើយឲ្យក្លិននោះ ជាទាន ដោយការបូជាព្រះរតនត្រ័យជាដើម កាលនោះ ក៏ជាការឲ្យក្លិនជាទាន (គន្ធទានំ) ។

-ក្នុងកាលណា ធ្វើរសគួរជាទីពេញចិត្តហើយ ឲ្យរសនោះជា

ទាន ឬ បូជាព្រះរតនត្រ័យជាដើម កាលនោះ ក៏ជាការឲ្យរសជាទាន (រសទានំ) ។

ក្នុងរឿងការឲ្យរសជាទាននេះ ក្នុងមហាអដ្ឋកថា បានពោលដល់រឿងព្រះចៅទុដ្ឋគាមិនីអភ័យថា ព្រះរាជាអង្គនេះ ទ្រង់ត្រិះរិះថា “ ជាធម្មតា បើមិនទាន់បានថ្វាយសង្ឃទានទេ ហើយបរិភោគ យើងមិនធ្លាប់ប្រព្រឹត្តទេ ” យ៉ាងនេះ ទាល់តែថ្វាយទានដល់ភិក្ខុទាំងឡាយរួច ទើបព្រះអង្គសោយក្រយាហារមានរស ។

-កាលណាបុគ្គលបានវត្ថុដែលគួរឲ្យទានណាមួយ មានគ្រែតាំងជាដើម ហើយនឹកដល់ដោយអំណាចនៃការប៉ះពាល់ តែងឲ្យតែងបរិច្ចាគដោយគិតថា “ យើងឲ្យផោដ្ឋព្វៈជាទាន ” (ផោដ្ឋព្វ-ទានំ) ក្នុងកាលនោះ ក៏ជាការឲ្យផោដ្ឋព្វៈជាទាន ។

៧. ការឲ្យធម៌ដែលជាអារម្មណ៍ (ធម្មារម្មណ៍) ជាទាននោះ តើធ្វើយ៉ាងណាដែរ ?

-ធម្មារម្មណ៍ បានដល់ចិត្ត ចេតសិក រូប និព្វាន និងបញ្ញត្តិ។ តែក្នុងឋានៈនេះ បណ្ឌិតមិនធ្វើការប្រកបទុកដោយអំណាចនៃធម៌ទាំងនោះទេ គប្បីប្រកបទុកដោយការឲ្យ ឱជា(អាហារ) ការឲ្យទឹកបានៈ (ទឹកដែលគួរផឹក) និង ការឲ្យជីវិតជាទានវិញ ក្នុងធម្មារម្មណ៍នេះ ពេលណាបុគ្គលថ្វាយនូវខ្លាញ់ខាប់ ខ្លាញ់រាវជាដើម ដោយគិតថា “ យើងថ្វាយឱជាជាទាន ” យ៉ាងនេះ ឬ ថ្វាយទឹក

បានះដោយគិតថា “ យើងថ្វាយទឹកបានះជាទាន ” យ៉ាងនេះ ឬ ថ្វាយស្លាកភត្តជាដើម ដោយគិតថា “ យើងថ្វាយជីវិតជាទាន ” ឬក៏ថ្វាយភេសជ្ជៈដល់ភិក្ខុដែលអាពាធទាំងឡាយ ឬ ឲ្យគ្រូពេទ្យមកព្យាបាល ឬ ឲ្យរុសរើទ្រុងសត្វចោល ឬ ដាក់ប្រកាសហាមមិនឲ្យសម្លាប់សត្វ ការធ្វើរបៀបនេះដទៃទៀត ដើម្បីការពារជីវិត ក្នុងកាលណោះ កុសលចិត្តក៏ជាទានមយៈ ជាធម្មារម្មណ៍ប្រព្រឹត្តទៅតាមមនោទ្វារ ។

៨. កាមាវចរកុសល ប្រកបដោយធម៌អ្វី ហើយដោយហេតុណា ទើបហៅថាកុសល ?

-កាមាវចរកុសល ៨ ប្រកបដោយសោភណចេតសិកធម៌ ៣ គឺ វេទនា ១ បញ្ញា ១ និងសង្ខារ ១ ហើយដែលហៅថា មហាកុសលនោះ ព្រោះជាចិត្តកើតបានក្នុងភូមិផ្សេងៗ ដល់ ៣០ ភូមិ (វៀរអសញ្ញសត្តាភូមិ) និងកើតបានក្នុងសន្តាននៃបុគ្គលទូទៅទាំងអស់ វៀរតែសន្តាននៃមគ្គបុគ្គល អរហត្តផលបុគ្គល និងអសញ្ញសត្តបុគ្គល ក្រៅពីនេះទៀត កាមាវចរកុសលនៅជាបាទនៃការឲ្យកើត ឈានចិត្ត អភិញ្ញាចិត្ត មគ្គចិត្ត ផលចិត្តផងដែរ ដោយហេតុនេះ ទើបហៅថា មហាកុសល ។

៩. មហាកុសលចិត្តកើតបានដល់ ៣០ ភូមិ បានសេចក្តីថា

ចិត្តនេះ កើតបានក្នុងសន្តាននៃកាមបុគ្គលក៏បាន រូបបុគ្គលក៏បាន អរូបបុគ្គលក៏បាន បើអ៊ីចឹងទេ ដូចម្តេច បានជាហៅ កាមាវចរ-ចិត្តវិញ ។

-មហាកុសលចិត្ត កើតក្នុងសន្តាននៃបុគ្គលក្នុងភូមិផ្សេងៗបាន អញ្ចឹងមែន ប៉ុន្តែលក្ខណៈការកើតប្រភេទនៃចិត្តនេះ កើតឡើងដោយមានកាមអារម្មណ៍មកប្រាកដ ឬ ចិត្តនេះភាគច្រើនដឹងនូវកាមារម្មណ៍ (វៀរតែខណៈធ្វើគោត្រភូកិច្ច ឬ វោទាន ឬ បច្ចវេក្ខណញ្ញាណខ្លះប៉ុណ្ណោះ) ដូច្នេះសូម្បីកើតក្នុងបុគ្គលដទៃៗ ដែលមិនមែនជាកាមបុគ្គលក៏ដោយ ក៏ឈ្មោះថា កាមាវចរចិត្តដែរ ។

១០. ព្រោះហេតុអ្វី ទើបមហាកុសល មិនកើតក្នុងសន្តាននៃមគ្គបុគ្គល និង អសញ្ញសត្តបុគ្គល ?

-ព្រោះឋានៈនៃមគ្គបុគ្គលនោះ ជាលោកុត្តរកុសល មិនមែនជាកាមាវចរកុសល ។ ចំណែកឯអសញ្ញសត្តបុគ្គល ក្នុងអសញ្ញ-សត្តភូមិនោះ ជាបុគ្គលដែលមានតែរូប មិនមានចិត្ត និង ចេតសិកទេ ។

១១.មហាកុសលចិត្ត ៨ នោះ តើដួងណាឲ្យផលខ្ពស់ជាង ?

-មហាកុសលដែលកើតព្រមដោយសោមនស្ស ឲ្យផលខ្ពស់ជាងឧបេក្ខា, ដែលសម្បយុត្តដោយបញ្ញា ឲ្យផលខ្ពស់ជាងញាណវិប្បយុត្ត,

ដែលជាអសង្ខារិក ឲ្យផលខ្ពស់ជាងសសង្ខារិក ។

១២. បុគ្គលម្នាក់ៗ សុទ្ធតែធ្វើកម្មមកច្រើនសន្ធឹកសន្ធាប់ ជាកុសលក៏មាន ជាអកុសលក៏មាន ចុះប្រសិនបើកុសលកម្មបានឱកាសធ្វើបដិសន្ធិហើយ ផលនៃអកុសលកម្ម តែងមិនបានឱកាសឲ្យផលទេឬ ?

-កាលណាផលនៃកុសលកម្ម បានឱកាសធ្វើបដិសន្ធិ (នាំឲ្យកើត) ហើយ ផលនៃអកុសលតែងមិនបានឱកាសធ្វើបដិសន្ធិទេ តែក៏បានឱកាសឲ្យផលក្នុងបវត្តិកាលដែរ ដូចឲ្យឃើញវត្ថុដែលមិនល្អ ឮសំឡេងមិនល្អជាដើម ធ្ងន់ជាងនោះទៅទៀត ធ្វើការកាត់ផ្ដាច់ទ្រូវជីវិតក៏បាន ។

១៣. ក្នុងអហេតុកចិត្តក៏មានវិបាក ក្នុងកាមាវចរសោភណចិត្តក៏មានវិបាក វិបាកទាំង ២ នេះ កើតផ្សេងគ្នា យ៉ាងណា ?

-វិបាកក្នុងអហេតុកចិត្ត ជាចិត្តមិនមានសម្បយុត្តហេតុ ឯវិបាកក្នុងកាមាវចរសោភណចិត្ត ជាវិបាកចិត្តដែលមានសម្បយុត្តហេតុ វិបាកទាំង ២ ពួកនេះមានការលើសខ្វះជាងគ្នា ដូចដើមឈើមួយមានឫសកែវ ឯមួយទៀតឥតមានឫសកែវ ជាឧទាហរណ៍ ។

១៤. វិបាកចិត្តឲ្យផលផ្សេងៗគ្នានោះ តើអាស្រ័យអ្វីជាបុព្វហេតុ ? ចូរបញ្ជាក់ ?

-អាស្រ័យចេតនាដែលប្រកបដោយហេតុ ៦ គឺ អលោភៈ អទោសៈ អមោហៈ ឬ លោភៈ ទោសៈ មោហៈ ជាបុព្វហេតុ គឺក្នុងខណៈធ្វើកុសលកម្មនោះ មាន អលោភៈ អទោសៈ អមោហៈ មានកម្លាំងខ្លាំង ឬកម្លាំងខ្សោយ ឬមានលោភៈ ទោសៈ មោហៈ មានកម្លាំងខ្លាំង ឬកម្លាំងខ្សោយ បុព្វហេតុទាំងនេះឯង ជាគ្រឿងចែកឲ្យកើតវិបាកផ្សេងៗគ្នា ។

១៥. ក្នុងអបាយភូមិ ៤ មានតទាលម្ពណកិច្ចឬទេ ? ចូរបញ្ជាក់ ?

-ក្នុងអបាយភូមិ ៤ មានតទាលម្ពណកិច្ច ប៉ុន្តែចិត្តដែលធ្វើកិច្ចនេះ ជាអហេតុកវិបាកចិត្តប៉ុណ្ណោះ ។

១៦. អហេតុកវិបាកចិត្ត កើតបានប៉ុន្មានភូមិ អ្វីខ្លះ ?

-កើតបានក្នុងអបាយភូមិ ៤ កាមសុគតិភូមិ ៧ និង ក្នុងរូបព្រហ្មភូមិតាមសមគួរ ។

១៧. ហេតុអ្វីបានជាមហាវិបាកចិត្ត ៨ មិនធ្វើតទាលម្ពណកិច្ចបន្តពីរូបាវចរកុសលចិត្ត និង អរូបាវចរកុសលចិត្ត?

-ព្រោះ មិនមែនជាចិត្តប្រភេទដូចគ្នា ។

អដ្ឋកថា លោកអធិប្បាយថា តទាលម្ពណកិច្ចនេះ ប្រៀបដូចជាទារកដែលធ្លាប់តែនៅជាមួយឪពុក ឬ អ្នកណាម្នាក់ ក៏រមែង

តាមជាប់តែឪពុក ឬ អ្នកនោះប៉ុណ្ណោះ មិនតាមអ្នកដទៃដែលមិនធ្លាប់នៅជាមួយឡើយ ព្រោះកាមចិត្ត រូបាវចរចិត្ត និងអរូបាវចរចិត្តនោះ មិនមែនជាចិត្តប្រភេទដូចនឹងខ្លួនទេ ។

១៨. អហេតុកកិរិយាចិត្ត ផ្សេងពីមហាកិរិយាយ៉ាងណាដែរ?

-អហេតុកកិរិយាចិត្ត ជាកិរិយាដែលមិនប្រកបដោយហេតុ ៦ ចំណែកមហាកិរិយាចិត្ត ជាចិត្តដែលប្រកបដោយ តិហេតុកចិត្ត និង ទ្វិហេតុកចិត្ត ។

១៩. កិរិយាចិត្ត (អហេតុក-សហេតុក) ទាំង ២ ប្រភេទនេះ កើតក្នុងភូមិណាខ្លះ ?

-អហេតុកកិរិយាចិត្ត កើតបាន ៣០ ភូមិ (វៀរចាក អសញ្ញសត្តភូមិ) ចំណែកមហាកិរិយាចិត្ត ជាចិត្តរបស់ព្រះអរហន្ត កើតបាន ២៦ ភូមិ គឺ កាមសុគតិភូមិ ៧ រូបាវចរភូមិ ១៥ កើតត្រង់ហទយវត្ថុ ក្នុងអរូបាវចរភូមិ ៤ កើតបានមិនចាំបាច់មានហទយវត្ថុ (វៀរអបាយភូមិ ៤ និង អសញ្ញសត្តភូមិ ១) ៕

២. រូបាវចរសោភណចិត្ត ១៥

ពាក្យថា **រូបាវចរសោភណចិត្ត (រូបាវចរសោភណចិត្តំ)** គឺ **រូប+វចរ+សោភណ+ចិត្តំ** ប្រែថា សោភណចិត្តដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងរូប បានដល់ រូបជ្ឈាន ។

ពាក្យថា **ឈាន** មានអត្ថន័យ ២ ន័យ គឺ :

ន័យទី ១ សំដៅដល់ការសម្លឹងពិចារណា ដុតកំដៅនូវសភាវៈបដិបក្ខ ដូចនីវរណធម៌ជាដើមឲ្យអស់ទៅ ។

ន័យទី ២ សំដៅដល់ចិត្តដែលតាំងណែនក្នុងអារម្មណ៍ នៃកម្មដ្ឋាន មានបឋវីកសិណជាដើម ដោយអំណាចនៃអប្បនាសមាធិនោះឯង ទើបហៅថា **ឈាន** ។

ពាក្យថា **រូបជ្ឈាន** មានន័យថា ឈានដែលបានមកពីការសម្លឹងរូប ដូចបឋវីកសិណជាដើម ដូច្នេះទើបហៅថា **រូបជ្ឈាន** ឬ **រូបាវចរឈាន** ។

- រូបជ្ឈានដែលជាកុសល ហៅថា **រូបាវចរកុសលចិត្ត** រូបជ្ឈានដែលជាវិបាក ហៅថា **រូបាវចរវិបាក** រូបជ្ឈានដែលជាកិរិយា

ហៅថា **រូបាវចរកិរិយា** ។ ឈានចិត្តទាំង ៣ ប្រភេទ នេះ ព្រះមានព្រះភាគទ្រង់លើកតម្កើងសរសើរ ប៉ុន្តែមានឈានប្រភេទមួយទៀតដែលព្រះដ៏មានព្រះភាគទ្រង់មិនសរសើរ គឺ **អកុសលឈាន** ។

- អកុសលឈាននោះ គឺ នីវរណៈ ៥ ដែលរារាំងចិត្តមិនឲ្យសម្រេចសេចក្ដីល្អនោះឯង ដូចព្រះតម្រាស់ដែលត្រាស់ទុកក្នុងសំយុត្តនិកាយមហាវារវគ្គ ដោយសេចក្ដីសង្ខេបថា :-

១.កាមច្ឆន្ទៈ ដូចភាជនៈដាក់ទឹក ដែលលាយដោយពណ៌ ។

២.ព្យាបាទ ដូចភាជនៈដាក់ទឹកកំពុងពុះ ។

៣.ថីនមិទ្ធៈ ដូចភាជនៈដាក់ទឹក ដែលជិតទៅដោយសារាយ និង ចក ។

៤.ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចៈ ដូចជាភាជនៈដាក់ទឹកដែលត្រូវខ្យល់ធ្វើឲ្យញ័ររញ្ជួយ ។

៥.វិចិកិច្ឆា ដូចភាជនៈដាក់ទឹកល្អក់ខ្វល់ដូចភក់ ។

រូបាវចរចិត្តនេះ ក្នុងព្រះអភិធម្មកំណត់ទុកចំនួនមាន ១៥ ដួង ចែកជាកុសល ៥ ដួង ជាវិបាក ៥ ដួង ជាកិរិយា ៥ ដួង រួមទាំងអស់ ១៥ ដួង ។

បាលីរូបាវចរកុសលចិត្ត ៥ ដួង

១. វិតក្ក វិចារ បីតិ សុខេកគ្គតាសហិត បឋម-ជ្ឈានកុសល ចិត្តជាបឋមជ្ឈានកុសលចិត្ត ១ ប្រកបព្រមដោយ វិតក្កៈ វិចារៈ បីតិ សុខ ឯកគ្គតា ។

២. វិចារ បីតិ សុខេកគ្គតាសហិត ទុតិយជ្ឈាន-កុសល ចិត្តជាទុតិយជ្ឈានកុសលចិត្ត ១ ប្រកបព្រមដោយ វិចារៈ បីតិ សុខ ឯកគ្គតា ។

៣. បីតិ សុខេកគ្គតាសហិត តតិយជ្ឈានកុសល ចិត្តជាតតិយជ្ឈានកុសលចិត្ត ១ ប្រកបព្រមដោយ បីតិ សុខ ឯកគ្គតា។

៤. សុខេកគ្គតាសហិត ចតុត្ថជ្ឈានកុសល ចិត្តជាចតុត្ថជ្ឈានកុសលចិត្ត ១ ប្រកបព្រមដោយ សុខ ឯកគ្គតា ។

៥. ឧបេក្ខេកគ្គតាសហិត បញ្ចមជ្ឈានកុសល ចិត្តជាបញ្ចមជ្ឈានកុសលចិត្ត ១ ប្រកបព្រមដោយឧបេក្ខា ឯកគ្គតា ។

អធិប្បាយរូបាវចរកុសលចិត្ត

ចិត្តជារូបាវចរកុសលនេះ សំដៅយកចិត្តដែលជាកុសលកម្ម ប្រព្រឹត្តទៅដោយអំណាចនៃអប្បនាសមាធិ ដែលកើតឡើងពីការសម្លឹងកម្មដ្ឋានមានបឋវីជាដើម អាស្រ័យហេតុនេះ ទើបចាត់ចិត្ត ៥ ដួងនេះ ជាមហគ្គតកុសលកម្ម ជាគរុកម្ម ជាកម្មធ្ងន់ ហើយកុសលនេះនឹងញ៉ាំងនូវផល ឲ្យទៅកើតជារូបព្រហ្មបុគ្គល ក្នុងរូបព្រហ្ម ១៦ ជាន់ ។

ចិត្តជារូបាវចរកុសល ៥ ដួងនេះ ចែកចំណែកទៅតាមឈានទាំង ៥ គឺ :

១. ជាបឋមជ្ឈាន ១ ដួង ប្រកបដោយអង្គ ៥
២. ជាទុតិយជ្ឈាន ១ ដួង ប្រកបដោយអង្គ ៤
៣. ជាតតិយជ្ឈាន ១ ដួង ប្រកបដោយអង្គ ៣
៤. ជាចតុត្ថជ្ឈាន ១ ដួង ប្រកបដោយអង្គ ២
៥. ជាបញ្ចមជ្ឈាន ១ ដួង ប្រកបដោយអង្គ ២

ក្នុងការចំណែកនូវរូបជ្ឈានចេញជា ៥ ឈាននេះ ក៏ដោយអាស្រ័យអង្គនៃឈានជាប្រធាន ។ ពាក្យថា **អង្គឈាន ៗ** នោះ

ក៏សំដៅដល់សភាវធម៌ដែលជាបច្ច័យ ឬ ជាគ្រឿងទ្រទ្រង់ គ្រឿងអាស្រ័យ ឲ្យចិត្តនោះចូលទៅដល់អប្បនាសមាធិនោះឯង ។

អង្គ ៥ នៃបឋមជ្ឈាន

១. វិតក្កោ វិតក្កៈ

បណ្ដាអង្គ ៥ នៃឈាននេះ វិតក្កស័ព្ទនេះមាន វចនត្ថៈថា **វិតក្កេតីតិ វិតក្កោ វតក្កនំ វិតក្កោ** ។ ធម៌ដែល ឈ្មោះថា **វិតក្កៈ** ព្រោះអត្ថថា ត្រិះរិះ (គឺ នឹក) ។ ម្យ៉ាងទៀត ការត្រិះរិះ (គឺ ការទល់នឹងអារម្មណ៍) ឈ្មោះថា **វិតក្កៈ** ។

ចំណែកក្នុងព្រះអភិធម្មត្ថវិភាវិនី ពោលថា **អារម្មណំ វិតក្កេតិ សម្បយុត្តធម្មេ អភិនិរោបេតីតិ វិតក្កោ** ។ ធម៌ដែលឈ្មោះថា **វិតក្កៈ** ព្រោះអត្ថថា ត្រិះរិះ គឺលើកនូវសម្បយុត្តធម៌ឡើងកាន់អារម្មណ៍ ប្រៀបដូចជាអ្នកចូលដល់ ព្រះរាជមណ្ឌលបានអាស្រ័យមិត្ត បានទំនាក់ទំនងនឹងព្រះរាជា យ៉ាងណា ចិត្តអាស្រ័យវិតក្កៈ ក៏រមែងឡើងកាន់អារម្មណ៍ បានដូច្នោះដែរ ។

មានពាក្យសួរថា បើដូច្នោះ ឈានចិត្តដែលមិនមានវិតក្កៈ

តើនឹងអាចឡើងកាន់អារម្មណ៍បាន ដូចម្តេចទៅ ?

ឆ្លើយថា សូម្បីឈានចិត្តដែលមិនមានវិតក្កៈ ក៏តែងឡើងកាន់អារម្មណ៍បានដែរ ដោយកម្លាំងនៃវិតក្កៈនោះឯង ប្រៀបដូចបុគ្គលនោះ សូម្បីវៀរចាកមិត្តនោះ ក៏អាចចូលទៅកាន់ព្រះរាជ-មណ្ឌលបាន ព្រោះធ្លាប់ចូលហើយយ៉ាងណា ឈានចិត្តដែលមិនមានវិតក្កៈ ក៏រមែងឡើងកាន់អារម្មណ៍បាន យ៉ាងនោះដែរ ។

ដែលឈ្មោះថា ធ្លាប់ៗក្នុងទីនេះ បានដល់ ការអប់រំចិត្តដែលកើតឡើងដោយអំណាចនៃការប្រព្រឹត្តរឿយៗ ក្នុងសន្តាននៃចិត្តដែលមានវិតក្កៈ ។ ម្យ៉ាងទៀត ចិត្តដែលមិនមានវិតក្កៈទាំងនេះ គឺ **បញ្ចវិញ្ញាណ** សូម្បីមិនមានវិតក្កៈ ក៏រមែងឡើងកាន់អារម្មណ៍បានដោយកម្លាំងនៃវត្ថុ និង អារម្មណ៍ មកប៉ះខ្ទប់គ្នា និង ឈានមាន **ទុតិយជ្ឈាន** ជាដើម តែងឡើងកាន់អារម្មណ៍បានដោយកម្លាំង ការនៃចំរើនឈានថ្នាក់ទាប ។

វិតក្កៈ ក្នុងឈាននេះ ប្រហារនូវ **ថីនមិទ្ធនីវរណៈ** ដោយវិក្ខម្ភនប្បហាន ៕

២. វិចារោ វិចារៈ

វិចារស័ព្ទ នេះ មានវចនត្ថៈថា **អារម្មណេ តេន ចិត្តំ**

វិចរតីតិ វិចារោ ។ ធម៌ដែលឈ្មោះថា **វិចារៈ** ព្រោះអត្ថថា ជាហេតុពិចារណាអារម្មណ៍នៃចិត្ត ។

វិចារៈនេះ មានលក្ខណៈប្រនៀលនូវអារម្មណ៍ គឺ លោកអធិប្បាយថា ជាការជាប់បន្ត (អនុសន្ធានតា) ។

បណ្ដាធម៌ទាំង ២ នេះ **វិតក្កៈ** គឺ ជាការព្រមព្រៀងដំបូងនៃចិត្ត ប្រៀបដូចជាការគោះរគាំងដំបូង ដោយអត្ថថា គ្រោតគ្រាតជាងវិចារៈ និងជាធម៌ទៅមុនវិចារៈនោះឯង ចំណែក **វិចារៈ** ជាការស្រាវជ្រាវ ប្រៀបដូចសំឡេងខ្ទរនៃរគាំងនោះ ។

✳ ម្យ៉ាងទៀត **វិតក្កៈ** គឺជាការផ្សាយទៅ គឺជាការត្រដរនៃចិត្ត ប្រៀបដូចជាការ ទទះស្លាបនៃសត្វដែលត្រូវការនឹងហើរទៅ និងប្រៀបដូចជាការចុះសំដៅចំពោះផ្កាបទុមនៃភមរ ដែលមានចិត្តស្រង់ក្លិន ចំណែក **វិចារៈ** មានការប្រព្រឹត្តិទៅស្ងប់ មានការមិនត្រដរនៃចិត្តទៀតទេ ប្រៀបដូចជាការត្រដាងស្លាបនៃសត្វដែលហោះហើរក្នុងអាកាស និងប្រៀបដូចជាការហើរក្រឡឹងលើផ្កាបទុមនៃភមរដូច្នោះ ។

វិចារៈ ក្នុងអង្គឈាននេះ ប្រហារ **វិចិកិច្ឆានីវរណៈ** ៕

៣. បីតិ

បីតិស័ព្ទ នេះ មានវចនត្ថៈថា **បិនយតិ កាយចិត្តំ តប្បេតិ**

វឡ្សតីតិ វា បីតិ ។ ធម្មជាតិដែលឈ្មោះថា **បីតិ** ព្រោះអត្ថថា ញុំាងកាយនិងចិត្តឲ្យឆ្អែត ឲ្យរីករាយ ឬថាញុំាងកាយនិងចិត្តឲ្យចំរើន។

បីតិនេះ មានការឆ្អែត ជាលក្ខណៈ បានដល់ ការទទួលអារម្មណ៍ដោយគួរ (ដល់កាយនិងចិត្ត) ជាលក្ខណៈ គឺធ្វើកាយនិងចិត្តឲ្យត្រេកអរមាន ៥ យ៉ាង គឺ :

១.ខុទ្ទកាបីតិ សេចក្តីត្រេកអរតិចតួច គ្រាខ្លះក៏ព្រឺរោម ព្រឺស្បែក គ្រាខ្លះក៏ហូរទឹកភ្នែកក៏មាន ។

២.ខណិកា បីតិ សេចក្តីត្រេកអរមួយជួរខណៈ ប្រាកដដូចផ្លេកបន្ទោរ ។

៣.ឱក្កន្តិកា បីតិ បីតិកើតហើយ ធ្វើកាយឲ្យញ័រ ប្រាកដដូចជារលកទឹកបោកខ្ទប់មកត្រូវ ។

៤.ឧព្វេង្គា បីតិ បីតិខ្លាំងអាចញុំាងឲ្យកាយអណ្តែតឡើង ។

៥.ផរណា បីតិ បីតិធ្វើឲ្យត្រជាក់ជ្រួតជ្រាបទូទៅក្នុងកាយ ដូចសំឡីជប់ដោយប្រេងល្វ ។

បីតិដែលជាអង្គឈាន គឺ ផរណាបីតិ **បីតិ** នេះអាចប្រហារ **ព្យាបាទនីវរណៈ** បានដោយវិក្ខម្ភនប្បហាន ចំណែកបីតិដទៃ ៤ យ៉ាងទៀត មិនរាប់ថាជាអង្គនៃឈានទេ ព្រោះមានកម្លាំងតិច ។

៤. សុខ (សោមនស្សវេទនា)

សុខ ស័ព្ទ ក្នុងអង្គឈាន មានវចនត្ថៈថា **សម្បយុត្តធម្មេ សុខយតីតិ សុខំ** ធម្មជាតិឈ្មោះថា **សុខ** ព្រោះអត្ថថា ញុំាង សម្បយុត្តធម៌ឲ្យសប្បាយ ។ ម្យ៉ាងទៀត ធម្មជាតិណា តែងទំពា ស៊ីសប្បាយ និងតែងកកាយ (គឺ បំផ្លាញ) អាពាធផ្លូវចិត្ត ព្រោះ ហេតុនោះ ធម្មជាតិនោះ ឈ្មោះថា **សុខ** ។

ពាក្យថា " **សុខ** " នេះជាឈ្មោះនៃសោមនស្សវេទនា ដែលមានការសោយនូវអារម្មណ៍ ដែលជាទីប្រាថ្នា ជាលក្ខណៈ ។

សុខ គឺ សោមនស្សវេទនាក្នុងអង្គឈាននេះ ប្រហារនូវ **ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចនីវរណៈ** ។

ម្យ៉ាងទៀត **បីតិ** និង **សុខ** នេះ មានសភាវៈដែលជិតប្រហាក់ ប្រហែលគ្នាច្រើន គួរគប្បីកំណត់ដឹងនូវសេចក្ដីផ្សេងគ្នាយ៉ាងនេះ គឺ :

បីតិ បានដល់ សេចក្ដីត្រេកអរក្នុងការបាននូវឥដ្ឋារម្មណ៍ ។

សុខ បានដល់ ការសោយរសនៃឥដ្ឋារម្មណ៍ដែលបានហើយ ។

បីតិ មានក្នុងទីណា សុខក៏មានក្នុងទីនោះ ។

សុខ មានក្នុងទីណា ទីនោះមិនពិតថាមានបីតិទេ ។
បីតិ សង្គ្រោះចូលក្នុងសង្ខារខន្ធ ។
សុខ សង្គ្រោះចូលក្នុងវេទនាខន្ធ ។

ឧបមា បីតិ និង សុខ

បីតិ ប្រៀបដូចជា ក្នុងករណីដែលបុគ្គលនឿយហត់កណ្ដាលផ្លូវកន្តារ បានឃើញ បានឮសំឡេងទឹកហូរក្នុងព្រៃជាដើម (មិនទាន់បានផឹក) ក៏កើតបីតិរីករាយចិត្តថា យើងនឹងបានផឹកបានមុជជម្រះរាងកាយឲ្យសប្បាយ ។ ឯចំណែក **សុខ** នោះ ប្រៀបដូចជាបុគ្គលដែលបានជ្រកម្លប់ បានផឹកបានងូតមុជតាមសប្បាយ ។

៥. ឯកគ្គតា

ឯកគ្គតាចិត្ត នោះ មានវចនត្ថៈថា៖

នានាលម្ពនវិក្ខេបាភាវេន ឯកំ អារម្មណំ
អគ្គំ ឥមស្សាតិ ឯកគ្គំ ចិត្តំ ។
តស្ស ភាវោ ឯកគ្គតា សមាធិ

ចិត្តដែលឈ្មោះថា **ឯកគ្គ** ដោយអត្ថថា មានអារម្មណ៍តែមួយ ព្រោះមិនមានការរាយមាយក្នុងអារម្មណ៍ផ្សេងៗ ភាវៈនៃចិត្តមានអារម្មណ៍តែមួយនោះ ឈ្មោះថា **ឯកគ្គតា** គឺ សមាធិ ។

សមាធិ ឈ្មោះថា មានការមិនរាយមាយ ជាលក្ខណៈ ព្រោះមិនឲ្យសហជាតធម៌ទាំងឡាយរាយមាយខ្វាត់ខ្វាយ ។

ដូចជាព្រះរាជា ឬ មេទ័ពទៅកាន់ទីកន្លែងកងទ័ពចម្បាំង ទាហានទាំងនោះតែងប្រជុំគ្នាកុះករ ត្រង់កន្លែងដែលព្រះរាជាយាង-ទៅ ទាហានតែងព្រមព្រៀងគ្នាកំចាត់សត្រូវ និងតែងព្រមស្របតាមព្រះរាជា ។

ម្យ៉ាងទៀតឈ្មោះថា **សមាធិ** គឺ **ឯកគ្គតានៃចិត្តនេះ** មានសេចក្ដីមិនរវើរវាយ ជាលក្ខណៈ , មានការប្រមូលមកនូវសហ-ជាតធម៌ទាំងឡាយចូលជាមួយគ្នា ជារស(កិច្ច) ដូចទឹកធ្វើកម្ទេចល្អិតឲ្យជាប់គ្នាជាដុំៗ , មានការចូលទៅស្ងប់ជាបច្ចុប្បដ្ឋាន ឬមានញាណគឺចិត្តតាំងមាំហើយជាក់ច្បាស់ តែងឃើញសេចក្ដីពិត , ជាពិសេសសមាធិមានសុខ ជាបទដ្ឋាន ។

បណ្ឌិត គប្បីជ្រាបការតាំងនៅនៃចិត្ត ដូចការតាំងនៅនៃអណ្ដាតប្រទីបដែលស្ងប់ខ្យល់ដូច្នោះ ។

ឯកគ្គតានៃចិត្ត នេះ ប្រហារនូវ **កាមច្ឆន្ទនីវរណៈ** ។

សមាធិមាន ៣ យ៉ាង

១.ខណិកសមាធិ បានដល់ ចិត្តតាំងមាំនៅក្នុងអារម្មណ៍បានមួយជួរខណៈ ។

២.ឧបចារសមាធិ បានដល់ ចិត្តតាំងមាំនៅក្នុងអារម្មណ៍ជិតឈានចិត្ត ។

៣.អប្បនាសមាធិ បានដល់ ចិត្តតាំងមាំណែន ក្នុងអារម្មណ៍ដែលកំណត់ទុក កិលេសមិនអាចចូលមករំខានបាន ឈានចិត្តនោះ រមែងកើតឡើងដោយអប្បនាសមាធិនេះ ។

ប្រភេទនៃឈានចិត្ត

ន័យក្នុងព្រះអភិធម្ម ចំណែកឈានទុកជា ៥ ហៅថា **បញ្ចកន័យ** ចំពោះមន្ទបុគ្គល ដែលមានបញ្ញាដឹងយឺតយូរ មិនអាចពិចារណាឃើញទោសនៃវិតក្កៈ និង វិចារៈទាំង ២ នេះបានក្នុងខណៈជាមួយគ្នាទេ ឈាន ៥ នោះ គឺ :-

១.បឋមជ្ឈាន មានអង្គ ៥ គឺ វិតក្កៈ វិចារៈ បីតិ សុខ ឯកគ្គតា ។

២.ទុតិយជ្ឈាន មានអង្គ ៤ គឺ វិចារៈ បីតិ សុខ ឯកគ្គតា។

៣.តតិយជ្ឈាន មានអង្គ ៣ គឺ បីតិ សុខ ឯកគ្គតា ។

៤.ចតុត្ថជ្ឈាន មានអង្គ ២ គឺ សុខ ឯកគ្គតា ។

៥.បញ្ចមជ្ឈាន មានអង្គ ២ គឺ ឧបេក្ខា ឯកគ្គតា ។

បឋមជ្ឈាន

ឈ្មោះថា **ឈាន** ព្រោះចូលទៅសម្លឹងពិចារណាអារម្មណ៍ និងព្រោះដុតនូវធម៌ដែលជាសឹកសត្រូវ ។ ដែលឈ្មោះថា **បឋម** (ទី១) ព្រោះជាខាងដើមដោយលំដាប់នៃទេសនា និង ដោយលំដាប់នៃការកើតឡើង ព្រោះហេតុនោះ ទើបឈ្មោះថា បឋមជ្ឈាន (ឈានទី១) បានដល់ ការប្រជុំនៃអង្គឈាន ៥ មានវិតក្កៈ និង វិចារៈជាដើម ដូចក្នុងវិភង្គបករណ៍ ព្រះដ៏មានព្រះភាគទ្រង់ត្រាស់ថា ឈ្មោះថា **ឈាន** បានដល់ វិតក្កៈ វិចារៈ បីតិ សុខ ឯកគ្គតា ។

បឋមជ្ឈានកុសលចិត្ត

កុសលចិត្ត សម្បយុត្តដោយបឋមជ្ឈាន ឈ្មោះថា **បឋមជ្ឈានកុសលចិត្ត** ។

មានពាក្យសួរថា ពេលនោះសម្បយុត្តធម៌ដទៃ មានផស្សៈជាដើម មានដែរ ព្រោះហេតុអ្វី ទើបព្រះអង្គទ្រង់ត្រាស់តែធម៌ ៥ នេះប៉ុណ្ណោះថាជា អង្គឈាន ៥ ?

លោកឆ្លើយថា ព្រោះធម៌ ៥ ទាំងនេះមានកិច្ច (គឺ នាទី) សម្លឹងពិចារណាអារម្មណ៍ និងជាបដិបក្ខដោយត្រង់ ចំពោះកាមច្ឆន្ទនីវរណៈ ជាដើម គឺ :

១-	**ឯកគ្គតា**	បដិបក្ខនឹង		**កាមច្ឆន្ទៈ**
២-	**បីតិ**	”	”	**ព្យាបាទ**
៣-	**វិតក្កៈ**	”	”	**ថីនមិទ្ធៈ**
៤-	**សុខ**	”	”	**ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចៈ**
៥-	**វិចារៈ**	”	”	**វិចិកិច្ឆា**

ក្នុងសារត្ថបកាសិនី អដ្ឋកថាសំយុត្តនិកាយ មហាវារវគ្គ ពោលការលះនូវនីវរណៈ ៥ ទុកយ៉ាងនេះ គឺ :-

១.កាមច្ឆន្ទៈ លះបង់ចេញដោយធម៌ ៣ គឺ ដោយតទង្គនិស្សរណៈ(វិបស្សនា) ១ ដោយវិក្ខម្ភននិស្សរណៈ(អសុភឈាន) ១ និងដោយសមុច្ឆេទនិស្សរណៈ(អនាគាមិមគ្គ) ១ ។

២.ព្យាបាទ លះបង់ចេញដោយធម៌ ២ គឺ ដោយវិក្ខម្ភននិស្សរណៈ(មេត្តាឈាន) និងដោយសមុច្ឆេទនិស្សរណៈ(អនាគាមិមគ្គ) ១ ។

៣.ថីនមិទ្ធៈ លះបង់ចេញដោយធម៌ ២ គឺ ដោយវិក្ខម្ភននិស្សរណៈ(អាលោកសញ្ញា) និង ដោយសមុច្ឆេទនិស្សរណៈ(អរហត្តមគ្គ) ។

៤.ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចៈ លះបង់ចេញដោយ វិក្ខម្ភននិស្សរណៈ (សមថកម្មដ្ឋានណាមួយ) និង ដោយសមុច្ឆេទនិស្សរណៈ គឺ កុក្កុច្ចៈ ដោយអនាគាមិមគ្គ ឯឧទ្ធច្ចៈ ដោយអរហត្តមគ្គ ។

៥.វិចិកិច្ឆា លះបង់ចេញដោយធម៌ ២ គឺ ដោយវិក្ខម្ភននិស្សរណៈ(ឈានណាមួយ) និង ដោយសមុច្ឆេទនិស្សរណៈ(សោតាបត្តិមគ្គ) ។

និយាយអំពីសង្ខារភេទនៃអប្បនាឈាន

ក្នុងកុសលឈាន គឺ រូបាវចរកុសលនេះ លោកមិនកាន់យកសេចក្តីផ្សេងគ្នានៃឈាន ដោយអសង្ខារិកនិងសសង្ខារិកទេ ដូចក្នុងអភិធម្មត្ថវិភាវិនី បាលីពោលទុកថា :-

-មិនអាចហៅថា **អសង្ខារិក** ព្រោះឈានទាំងអស់វៀរចាកការតាក់តែងខាងដើម គឺ បរិកម្ម រមែងកើតឡើងដោយអំណាចការតាំងចិត្តដំបូង (អធិការ) តែម្យ៉ាងមិនបានទេ ។

-មិនអាចហៅថា **សសង្ខារិក** ព្រោះវៀរចាកការតាំងចិត្តដំបូងហើយ កើតឡើងដោយការតាក់តែង គឺបរិកម្មតែម្យ៉ាងប៉ុណ្ណោះមិនបាន ។

ប៉ុន្តែអាចារ្យសម័យក្រោយៗ លោកសង្គ្រោះចូលជាសសង្ខារិក ។

ឈាន ២ យ៉ាង

១.អារម្មណូបនិជ្ឈាន បានដល់ សមាបត្តិ ៨ ។

២.លក្ខណូបនិជ្ឈាន បានដល់ វិបស្សនា មគ្គ ផល។

សមាបត្តិ ៨ ឈ្មោះថា **អារម្មណូបនិជ្ឈាន** ព្រោះការ

សម្លឹងអារម្មណ៍ដែលជាកសិណ មានបឋវីកសិណជាដើម ចំណែក វិបស្សនា ឈ្មោះថា **លក្ខណូបនិជ្ឈាន** ព្រោះកិលេសដែលវិបស្សនា កំចាត់ហើយ តែងសម្រេចដោយមគ្គ ។ ចំណែកឯ ផលចិត្ត ឈ្មោះថា **លក្ខណូបនិជ្ឈាន** ក៏ព្រោះសម្លឹងពិចារណានូវលក្ខណៈ ដែលជាសច្ចៈ គឺ និរោធសច្ចៈ ។

ឈានក្នុងទីនេះ បំណងយកជា **អារម្មណូបនិជ្ឈាន** ។ ដូច្នេះឈាននេះដែលឈ្មោះថា **ឈាន** ព្រោះចូលទៅសម្លឹងអារម្មណ៍ ឬ ព្រោះជាគ្រឿងដុតរោលនូវបដិបក្ខធម៌ (ធម៌ដែលជាសត្រូវដល់គ្នា និង គ្នា) ។

អារម្មណ៍ដែលគួរចូលទៅសម្លឹង ដើម្បីធ្វើចិត្តឲ្យស្ងប់ចាក នីវរណៈ ៥ ហៅថា សមថកម្មដ្ឋាន មាន ៤០ យ៉ាង ។

សមថកម្មដ្ឋាន ៤០ យ៉ាង

១. កសិណ ១០ គឺ :

បឋវីកសិណ(ដី) ១ អាបោកសិណ(ទឹក) ១ តេជោកសិណ (ភ្លើង) ១ វាយោកសិណ(ខ្យល់) ១ នីលកសិណ(ពណ៌ខៀវ) ១ បីតកសិណ(ពណ៌លឿង) ១ លោហិតកសិណ(ពណ៌ក្រហម) ១

ឱទាតកសិណ(ពណ៌ស) ១ អាកាសកសិណ(អាកាស) ១ និង អាលោកកសិណ(ពន្លឺ) ១ ។

២. អសុភ ១០ គឺ :

១. ឧទ្ធុមាតកំ អសុភហើមប៉ោង ។
២. វិនីលកំ អសុភហើមពណ៌ខៀវ ។
៣. វិបុព្វកំ អសុភហើមហូរខ្ទុះ ។
៤. វិច្ឆិទ្ទកំ អសុភដាច់ពាក់កណ្ដាលខ្លួន ។
៥. វិក្ខាយិតកំ អសុភសត្វកកេរស៊ីយរលួយ ។
៦. វិក្ខិត្តកំ អសុភដាច់ដៃ ដាច់ជើង ។
៧. ហតវិក្ខិត្តកំ អសុភគេកាប់ស្នាមរវាម ។
៨. លោហិតកំ អសុភឈាមស្រោចពេញខ្លួន ។
៩. បុឡុវកំ អសុភមានដង្កូវ ។
១០. អដ្ឋិកំ អសុភមានតែរាងឆ្អឹង ។

៣. អនុស្សតិ ១០ គឺ :

១. ពុទ្ធានុស្សតិ រលឹកដល់គុណព្រះពុទ្ធ ។

២. ធម្មានុស្សតិ   រលឹកដល់គុណព្រះធម៌ ។
៣. សង្ឃានុស្សតិ   រលឹកដល់គុណព្រះសង្ឃ ។
៤. សីលានុស្សតិ   រលឹកដល់សីល ។
៥. ចាគានុស្សតិ   រលឹកដល់ទាន ។
៦. ទេវតានុស្សតិ   រលឹកដល់ទេវតា ។
៧. ឧបសមានុស្សតិ   រលឹកដល់ព្រះនិព្វាន ។
៨. មរណានុស្សតិ   រលឹកដល់សេចក្តីស្លាប់ ។
៩. កាយគតាសតិ   កាយប្រជុំដោយអាការ ៣២ ។
១០. អានាបានស្សតិ   រលឹកដឹងខ្យល់ដង្ហើមចេញចូល ។

៤. ព្រហ្មវិហារធម៌ ៤

១. មេត្តា   សេចក្តីរាប់អាន ។
២. ករុណា   សេចក្តីអាណិតអាសូរ ។
៣. មុទិតា   សេចក្តីអំណរនឹងសេចក្តីសុខ ។
៤. ឧបេក្ខា   សេចក្តីស្មោះស្មើមិនលំអៀង ។

៥. អរូបជ្ឈាន ៤

១. **អាកាសានញ្ចាយតនៈ** អាកាសមិនមានទីបំផុត ។
២. **វិញ្ញាណញ្ចាយតនៈ** វិញ្ញាណមិនមានទីបំផុត ។
៣. **អាកិញ្ចញ្ញាយតនៈ** អ្វីតិចតួចមិនមាន ។
៤. **នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនៈ** វិញ្ញាណល្អិតប្រណីតក្រៃពេក ។

៦. អាហារេបដិក្ខូលសញ្ញា ១

សេចក្តីសំគាល់នូវអាហារថា ជារបស់គួរខ្ពើមរអើម ។

៧. ចតុធាតុវវដ្ឋាន ១

ការកំណត់ចែកធាតុ ៤ មានបឋវីធាតុជាដើម ដោយសសម្ភារៈមានកេសាជាដើម ។

ក្នុងអារម្មណ៍កម្មដ្ឋាន ៤០ នេះ អារម្មណ៍ដែលនឹងធ្វើឲ្យបានសម្រេចដល់អប្បនាសមាធិមានត្រឹមតែ ៣០ យ៉ាង ប៉ុណ្ណោះ ដែលលោកបានពោលទុកក្នុងវិសុទ្ធិមគ្គបឋមភាគ នូវសមថកម្មដ្ឋាន ៤០ វិនិច្ឆ័យដោយអាការៈ ១០ យ៉ាង គឺ :-

១.ដោយសម្តែងចំនួន បានដល់ សមថកម្មដ្ឋាន ៤០ គឺ កសិណ ១០ អសុភ ១០ អនុស្សតិ ១០ ព្រហ្មវិហារ ៤ អរូបជ្ឈាន ៤ អាហារេបដិកូលសញ្ញា ១ ចតុធាតុវវដ្ឋាន ១ ។

២.ដោយនាំមកនូវឧបចារៈ និង អប្បនា គឺ ក្នុងកម្មដ្ឋាន ៤០ នោះ អនុស្សតិ ៨ (វៀរកាយគតាសតិ និង អានាបានស្សតិ) អាហារេបដិកូលសញ្ញា ១ ចតុធាតុវវដ្ឋាន ១ រួម ១០ នេះ ជាកម្មដ្ឋាននាំឲ្យបានត្រឹមតែ **ឧបចារឈាន** (ឧបចារសមាធិ) ក្រៅពីនេះ នាំឲ្យបានដល់ **អប្បនាឈាន** (អប្បនាសមាធិ) ។

៣.ដោយប្រភេទនៃឈាន គឺ កសិណ ១០ អានាបានស្សតិ ១ ចំរើនបានដល់ **ចតុត្ថជ្ឈាន** (ឈានទី ៤) ដោយចតុកន័យ) ។ អសុភ ១០ កាយគតាសតិ ១ ចំរើនបានដល់ត្រឹមតែ **បឋមជ្ឈាន**(ឈានទី ១) ដោយចតុកន័យ ។ ព្រហ្មវិហារ ៣ ខាងដើម ចំរើនបានដល់ **តតិយជ្ឈាន**(ឈានទី ៣) ដោយចតុកន័យ ។ ព្រហ្មវិហារទី ៤ និង អរូបជ្ឈាន ប្រព្រឹត្តទៅក្នុង **ចតុត្ថជ្ឈាន** ដោយចតុក្កន័យ ។

៤.ដោយការកន្លង បានដល់ ការកន្លង ២ យ៉ាង គឺ កន្លងអង្គឈាន ១ និង កន្លងអារម្មណ៍ ១ ។

ការកន្លងអង្គឈាន ដូចទុតិយជ្ឈាន (ដោយចតុក្កន័យ) កន្លងវិតក្កៈ វិចារៈជាដើម ។ ក្នុងព្រហ្មវិហារ ៤ ក៏ ដូចគ្នា ព្រហ្មវិហារទី ៤ ក៏កន្លងសោមនស្ស ។ ចំណែកការកន្លងអារម្មណ៍ តែងមានក្នុងអរូបជ្ឈាន ៤ គឺ អាកាសានញ្ចាយតនៈ កន្លងអារម្មណ៍ ក្នុងកសិណ ៩ ខាងដើមហើយ ទើបសម្រេចបានអរូបជ្ឈានថ្នាក់ ខ្ពស់ ក៏កន្លងអារម្មណ៍ថ្នាក់ទាប ប្រព្រឹត្តទៅដោយលំដាប់ ។

៥.ដោយគួរពង្រីក ឬ មិនគួរពង្រីក គឺ កសិណ ១០ គួរពង្រីក (និមិត្ត) ។ អានាបានស្សតិ ១ កាយគតាសតិ ១ អសុភ ១០ ព្រហ្មវិហារ ៤ អរូបជ្ឈាន ៤ មិនគួរពង្រីក ព្រោះ មិនកើតប្រយោជន៍ ។

៦.ដោយអារម្មណ៍ ក្នុងចំណោមកម្មដ្ឋាន ៤០ នេះ កម្មដ្ឋាន ២២ គឺ កសិណ ១០ អសុភ ១០ អានាបានស្សតិ ១ កាយគតាសតិ ១ មានអារម្មណ៍ជាបដិភាគនិមិត្ត កម្មដ្ឋាន ១៨ ទៀត មិនមានអារម្មណ៍ជាបដិភាគនិមិត្តឡើយ ។

៧.ដោយភូមិ បានដល់ កម្មដ្ឋាន ១២ គឺ អសុភ ១០ កាយគតាសតិ ១ អាហារេបដិក្កូលសញ្ញា ១ មិនអាចប្រព្រឹត្ត ទៅក្នុងពួកទេវតាបានទេ ។

កម្មដ្ឋាន ១៣ គឺ កម្មដ្ឋាន ១២ ដែលបានពោលមកហើយ

និង អានាបានស្សតិ ១ មិនអាចប្រព្រឹត្តទៅក្នុងព្រហ្មលោកបានទេ ។ ក្នុងអរូបភព ប្រព្រឹត្តទៅបានចំពោះអរូបកម្មដ្ឋាន ៤ ប៉ុណ្ណោះ ។ ឯក្នុងពួកមនុស្សតែងចំរើនកម្មដ្ឋានបានទាំងអស់ ។

៨.ដោយការកាន់យក បានដល់ ការកាន់យកដោយភ្នែកមើល ដោយការប៉ះខ្ទប់ និងដោយការស្តាប់ ។ ក្នុង ៣ យ៉ាងនោះ កម្មដ្ឋាន ១៩ គឺ កសិណ ៩ (វៀរវាយោកសិណ) និង អសុភ ១០ គឺកាន់យកដោយការមើល ទើបធ្វើឲ្យកើតនិមិត្ត ៣ បាន។ កាយគតាសតិ កាន់យកដោយភ្នែកមើល និង ដោយការស្តាប់ គឺ តចបញ្ចកកម្មដ្ឋាន កាន់យកដោយភ្នែកមើល ក្រៅពីនោះកាន់យក ដោយការស្តាប់ ។ អានាបានស្សតិ កាន់យកដោយការប៉ះខ្ទប់ វាយោកសិណ កាន់យកដោយការមើល និង ដោយការប៉ះខ្ទប់ ។ នៅសល់ ១៨ ទៀត កាន់យកដោយការស្តាប់ ។

កម្មដ្ឋាន ៤០ នោះ ឧបេក្ខាព្រហ្មវិហារ និងអរូបកម្មដ្ឋាន ៤ ព្រះយោគាវចរជាអ្នកអាទិកម្មិកៈ(នៅមិនទាន់ជំនាញ) មិនគួរកាន់យកទេ នៅសល់ ៣៥ ក្រៅពីនោះ ទើបគួរកាន់យក ។

៩.ដោយបច្ច័យ បានដល់ កសិណ ៩ (វៀរអាកាសកសិណ) ជាបច្ច័យដល់អរូបជ្ឈាន ។ កសិណ ១០ ជាបច្ច័យដល់អភិញ្ញា ។ ព្រហ្មវិហារ ៣ ជាបច្ច័យដល់ព្រហ្មវិហារទី ៤ ។

អរូបជ្ឈានថ្នាក់ក្រោមៗ ជាបច្ច័យដល់អរូបជ្ឈានថ្នាក់ខ្ពស់ៗ ។

នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនៈ ជាបច្ច័យដល់និរោធសមាបត្តិ ។ កម្មដ្ឋានទាំងអស់ (ទាំងសមថៈទាំងវិបស្សនា) ជាបច្ច័យដល់សុខ-វិហារ និង ភពសម្បត្តិ (បាលីថា **សព្វានិបិ សុខវិហារស្ស វិបស្សនា ភាវសម្បត្តីនំ**) ។

១០.ដោយសមគួរដល់ចរិត មានអធិប្បាយថា ក្នុងកម្មដ្ឋាន ៤០ នោះ កម្មដ្ឋាន ១១ គឺ អសុភ ១០ កាយគតាសតិ ១ **សមគួរដល់បុគ្គលដែលជារាគចរិត** ។ កម្មដ្ឋាន ៨ គឺ ព្រហ្មវិហារ ៤ វណ្ណកសិណ ៤ **សមគួរដល់បុគ្គលដែលជាទោសចរិត** ។

អានាបានស្សតិប៉ុណ្ណោះ សមគួរដល់បុគ្គលដែលជាមោហចរិត និង វិតក្កចរិត ។ អនុស្សតិ ៦ ខាងដើម **សមគួរដល់បុគ្គលដែលជាសទ្ធាចរិត** ។ កម្មដ្ឋាន ៤ គឺ មរណានុស្សតិ ១ ឧបសមានុស្សតិ ១ ចតុធាតុវវដ្ឋាន ១ អាហារេបដិក្កូលសញ្ញា ១ សមគួរដល់ **បុគ្គលដែលជាពុទ្ធិចរិត** ។ កសិណដែលនៅសល់ពីនោះ គឺ កសិណ ៦ (វៀរវណ្ណកសិណ ៤) និងអរូបជ្ឈាន ៤ **សមគួរដល់បុគ្គលគ្រប់ចរិត** ។ ម្យ៉ាងទៀត ក្នុងកសិណទាំងឡាយ

កសិណណាមួយដែលជាបរិត្តារម្មណ៍ **សមគួរដល់បុគ្គលដែលជាវិតក្កចរិត** និងកសិណណាមួយដែលជាអប្បមាណារម្មណ៍ **សមគួរដល់បុគ្គលដែលជាមោហចរិត** ។

ការចំរើនសមថភាវនា គឺ ចំរើនរូបជ្ឈាន ប្រកបដោយអង្គឈាន ៥ មានវិតក្កៈជាដើមនោះ អាចបញ្ឈប់នូវនីវរណៈ ៥ មិនឲ្យកើតឡើងបាន ព្រោះចិត្តតាំងណែនក្នុងអារម្មណ៍តែមួយ រហូតដល់ឈានចិត្តកើត ។ ពេលឈានចិត្តកើតហើយ អង្គឈាននោះឯងតែងប្រហារនូវនីវរណៈ ៥ ដោយ វិក្ខម្ភនប្បហាន ។

ម្យ៉ាងទៀត ពេលឈានចិត្តនឹងកើតឡើង សមាធិរមែងកើតឡើងតាមលំដាប់ គឺ **ខណិកសមាធិ ឧបចារសមាធិ** និង **អប្បនាសមាធិ** ។ ឈានចិត្តកើតឡើងគ្រាដំបូងបានត្រឹមតែ **មួយខណៈនៃចិត្ត** ប៉ុណ្ណោះ ហើយក៏ជាភវង្គ ។ បើនឹងមិនឲ្យមកជាភវង្គទេ, ត្រូវហ្វឹកហាត់រហូតដល់ស្ទាត់ជំនាញ (ដែលហៅថា វសី ៥ យ៉ាង) ។ ឯ **ឈាន** គឺ រូបាវចរកុសលចិត្ត នឹងកើតឡើងនោះ វិថីចិត្តនឹងកើតឡើងតាមលំដាប់យ៉ាងនេះ គឺ :

១. ភវង្គចលនៈ

២. ភវង្គុបច្ឆេទៈ

៣. មនោទ្វារាវជ្ជនៈ

៤. បរិកម្ម
៥. ឧបចារៈ
៦. អនុលោម
៧. គោត្រភូ
} មហាកុសលញាណសម្បយុត្ត

៨. ឈាន	គឺ រូបាវចរកុសលចិត្ត

ភវង្គបាទ	ចិត្តជាភវង្គ

កាល **ភវង្គចលនៈ** គឺការញ័រនៃភវង្គរលត់ទៅ ភវង្គុបច្ឆេទៈ ក៏កើតឡើងហើយក៏រលត់ តពីនោះ មនោទ្វារាវជ្ជនៈ គឺ អហេតុក-កិរិយាចិត្តក៏កើតឡើង ធ្វើកិច្ចពិចារណាអារម្មណ៍ តាមមនោទ្វារ ។ កាលមនោទ្វារាវជ្ជនៈរលត់ទៅ មហាកុសលញាណសម្បយុត្ត ៤ ដួង ណាមួយ ក៏ធ្វើ បរិកម្ម ឧបចារៈ អនុលោម គោត្រភូ ។ ពេលដែលគោត្រភូចិត្តរលត់ទៅ ឈានចិត្ត ក៏កើតឡើងតែ **មួយខណៈ** ប៉ុណ្ណោះ រួចហើយចិត្ត ក៏ជាភវង្គ តទៅយ៉ាងនេះឯង ។

ទុតិយជ្ឈាន

កាលព្រះយោគាវចរហ្វឹកហាត់ ព្យាយាមចូលបឋមជ្ឈានរហូត

ជំនាញដល់ព្រមដោយវសីទាំង ៥ គឺ :

១. **អាវជ្ជនវសី** ជំនាញឬស្ទាត់ក្នុងការនឹករក ។

២. **សមាបជ្ជនវសី** ស្ទាត់ក្នុងការចូលកាន់ឈាន ។

៣. **អធិដ្ឋានវសី** ស្ទាត់ក្នុងការឲ្យឈានតាំងមាំ ។

៤. **វុដ្ឋានវសី** ស្ទាត់ក្នុងការចេញចាកឈាន ។

៥. **បច្ចវេក្ខណវសី** ស្ទាត់ក្នុងការពិចារណាអង្គឈាន ។

ព្រះយោគាវចរ ចូលឈាន ចេញចាកឈាន រហូតដល់ជំនាញហើយ ហ្វឹកហាត់ដោយពិចារណាថា នឹករកអ្វី ទើបឈាននឹងកើតបានឆាប់រហ័ស ហ្វឹកហាត់ដោយវិធីនេះរឿយ ៗ រហូតស្ទាត់ល្អ ហៅថា **អាវជ្ជនវសី** ។ **សមាបជ្ជនវសី** គឺ ចូលឈានដែលស្ទាត់នោះជារឿយៗ ។ **អធិដ្ឋានវសី** គឺ ស្ទាត់ក្នុងការឲ្យឈាន កើតរលត់ជាបន្តគ្នាមិនមែនជាភវង្គ គឺ ឲ្យឈានតាំងនៅតាមសេចក្តីត្រូវការ ។ **វុដ្ឋានវសី** គឺ ដោយការតាំងចិត្តនឹងចេញចាកពីឈានក្នុងវេលាណា ក៏ចេញបានក្នុងវេលានោះមិនយឺតយូរ ។ **បច្ចវេក្ខណវសី** គឺ កាលបើចេញចាកពីឈានហើយ ពិចារណាដើម្បីលះនូវអង្គឈានដែលគ្រោតគ្រាតចេញ ដើម្បីធ្វើឲ្យអប្បនាសមាធិតាំងនៅមាំក្រៃលែងឡើង ។ រមែងពិចារណាឃើញថា **វិតក្កៈ** នេះជាអង្គឈានដែល

គ្រោតគ្រាតជាង **វិចារៈ** ព្រោះនៅកៀកនឹងកាមារម្មណ៍ ។

ដូច្នេះ កាលនឹងឆ្លងឡើងកាន់ទុតិយជ្ឈាន ទើបលោកសម្លឹងបដិភាគនិមិត្ត ដើម្បីឲ្យចិត្តជាអប្បនាសមាធិ ដោយមិនមាន វិតក្កៈតទៅ ព្យាយាមឧស្សាហ៍រហូតដល់ឈានចិត្ត មិនមានវិតក្កៈ កើតឡើង ប៉ុន្តែគង់នៅមាន វិចារៈ បីតិ សុខ ឯកគ្គតា ប៉ុណ្ណោះ ។ កាលទុតិយជ្ឈាននឹងកើតនោះ ក៏ត្រូវមានវិថីចិត្តដែលកើតមុន គឺមហាកុសលញាណសម្បយុត្តចិត្តដែលជា បរិកម្ម ឧបចារៈ អនុលោម និង គោត្រភូ ដូចគ្នានឹងបឋមជ្ឈាននោះដែរ ៕

តតិយជ្ឈាន

កាលណាព្រះយោគាវចរ ស្ទាត់ជំនាញក្នុងទុតិយជ្ឈានប្រកបដោយវសី ៥ ល្អហើយ ក៏សម្លឹងនូវបដិភាគនិមិត្ត ឡើងកាន់ឈានទី ៣ ដោយពិចារណាឃើញវិចារៈ ជាអង្គឈានគ្រោតគ្រាត ជិតនឹងវិតក្កៈ ដែលធ្វើឲ្យវិនាសបានងាយ កាលឃើញទោសនៃវិចារៈហើយ ក៏ចូលឈានសម្លឹងបដិភាគនិមិត្ត ដើម្បីឲ្យអប្បនាសមាធិកើតឡើង ដោយមិនមាន វិចារៈ រហូតដល់តតិយជ្ឈានកើត មានទំនងដូចឈានមុនៗ ដែរ ។

ចតុត្ថជ្ឈាន

កាលណាព្រះយោគាវចរ ស្ទាត់ជំនាញក្នុងតតិយជ្ឈានប្រកបដោយវសី ៥ ល្អហើយ ក៏ព្យាយាមកន្លងឡើងកាន់ឈានទី ៤ ដោយពិចារណា ឃើញបីតិដែលកើតក្នុងតតិយជ្ឈាននោះ ជាសេចក្ដីត្រេកអរជ្រួតជ្រាបទូទៅទាំងកាយទាំងចិត្ត ដែលគិតថា ជាសភាពដែលនៅគ្រោតគ្រាត ដើម្បីឲ្យចិត្តប្រណីតក្រៃលែងឡើង ទើបសម្លឹងបដិភាគនិមិត្ត ដើម្បីចំរើនអប្បនាសមាធិ រហូតមិនមានបីតិកើតរួមជាមួយ ។ វិថីចិត្តដែលកើតមុនចតុត្ថជ្ឈាន មានទំនងដូចជាឈានមុនៗដែរ ។

បញ្ចមជ្ឈាន

កាលព្រះយោគាវចរ ស្ទាត់ជំនាញក្នុងចតុត្ថជ្ឈាន ប្រកបដោយវសី ៥ ល្អហើយ ក៏ពិចារណាឃើញទោសរបស់សុខថា ជាសភាពគ្រោតគ្រាតជាងឧបេក្ខា ព្រោះសុខនោះ នៅញាប់ញ័រ មិនតាំងមាំដូចឧបេក្ខាវេទនាទេ ទើបសម្លឹងនូវបដិភាគនិមិត្ត ចំរើនអប្បនាសមាធិដើម្បីលះសុខ រហូតបញ្ចមជ្ឈានកើត ប្រកបដោយអង្គឈាន ២ គឺ ឧបេក្ខា និង ឯកគ្គតា ។

មហាកុសលញាណសម្បយុត្តដែលធ្វើ បរិកម្ម ឧបចារៈ អនុលោម និងគោត្រភូ ដែលកើតមុនបញ្ចមជ្ឈាននោះ កើតព្រមនឹង **ឧបេក្ខា-វេទនា** ព្រោះឈានទី ៥ នេះ មាន ឧបេក្ខា និង ឯកគ្គតា ជាអង្គឈាន ចំណែកឈាន ៤ ទៀត ក្រៅពីនេះ មហាកុសលនោះកើតព្រមនឹង **សោមនស្សវេទនា** ។

ម្យ៉ាងទៀត មហាកុសលញាណសម្បយុត្តចិត្ត ដែលកើតក្នុងរវាងការចំរើនសមថភាវនានោះ ពេលខ្លះក៏កើតព្រមនឹងសោមនស្ស-វេទនា ពេលខ្លះក៏កើតព្រមដោយឧបេក្ខាវេទនា ៕

ការចែករូបាវចរកុសលចិត្ត ៥ ដោយន័យផ្សេងៗ

១.ដោយជាតិ ជាកុសលជាតិ ។

២.ដោយភូមិ ជារូបាវចរភូមិ(កើតបាន ២២ ភូមិ វៀរអបាយភូមិ ៤ អសញ្ញសត្តភូមិ ១ អរូបភូមិ ៤) ។

៣.ដោយវេទនា ជាសោមនស្សវេទនា ៤ ដួង គឺ បឋមជ្ឈាន ទុតិយជ្ឈាន តតិយជ្ឈាន

	និង ចតុត្ថជ្ឈាន ឧបេក្ខា ១ ។
៤.ដោយហេតុ	ជានហេតុ និងជាតិហេតុកចិត្ត។
៥.ដោយសម្បយុត្ត	ជាញាណសម្បយុត្ត ។
៦.ដោយសង្ខារ	ជាសសង្ខារិក ។
៧.ដោយសោភណៈ	ជារូបាវចរសោភណចិត្ត ។
៨.ដោយឈាន	ជារូបាវចរឈាន ។
៩.ដោយលោកិយ	ជាលោកិយចិត្ត ។
១០.ដោយកិច្ច	ជាជវនកិច្ច ។
១១.ដោយអារម្មណ៍	មានធម្មារម្មណ៍ជាអារម្មណ៍ ។
១២.ដោយទ្វារ	ដឹងអារម្មណ៍តាមមនោទ្វារ ។
១៣.ដោយវត្ថុ	កើតដោយអាស្រ័យហទយវត្ថុ ។
១៤.ដោយវិញ្ញាណធាតុ	ជាមនោវិញ្ញាណធាតុ ។

(ចប់ រូបាវចរកុសលចិត្ត ៥ ដួង)

រូបាវចរវិបាកចិត្ត ៥ ដួង

រូបាវចរកុសលចិត្ត ជាហេតុឲ្យកើតរូបាវចរវិបាកចិត្តដែលធ្វើបដិសន្ធិក្នុងរូបភូមិ (រូបាវចរភូមិ) ផ្សេងៗគ្នា យ៉ាងនេះ គឺ :

អធិប្បាយរូបាវចរវិបាក

កាមាវចរវិបាក មានសភាពដូចគ្នាខ្លះ មិនដូចគ្នាខ្លះនឹងកុសលចិត្តនៃខ្លួន ដូច្នេះហើយវិបាកនៃកាមាវចរកុសលចិត្តនេះ ទើបលោកមិនបានចែកឲ្យវិបាកស្របតាមកុសលឡើយ ។

ចំណែក **រូបាវចរវិបាកនេះ** តែងស្របដូចគ្នានឹងកុសលរបស់ខ្លួន ប្រៀបដូចជាស្រមោលទាំងឡាយ មានស្រមោលដំរី សេះ និង ដើមឈើជាដើម តែងដូចនឹងដំរី សេះ និង ដើមឈើជាដើម នោះ ដោយហេតុនោះ ទើបលោកចែករូបាវចរវិបាកនេះ ធ្វើឲ្យស្របតាមកុសលរបស់ខ្លួន ។

ម្យ៉ាងទៀត **កាមាវចរកុសល** តែងឲ្យវិបាកក្នុងកាលខ្លះក៏បាន គ្រាសម័យខ្លះក៏បាន ។ ចំណែក **រូបាវចរកុសល** តែងឲ្យវិបាកក្នុងភពទី ២ តែមួយប៉ុណ្ណោះ ដោយហេតុនេះហើយ ទើបលោក

ចែកឲ្យស្របដូចកុសលរបស់ខ្លួន គឺ :

១.បឋមជ្ឈានកុសល ឲ្យផលជា បឋមជ្ឈានវិបាក បដិសន្ធិក្នុងបឋមជ្ឈានភូមិ ។

២.ទុតិយជ្ឈានកុសល ឲ្យផលជា ទុតិយជ្ឈានវិបាក បដិសន្ធិក្នុងទុតិយជ្ឈានភូមិ ។

៣.តតិយជ្ឈានកុសល ឲ្យផលជា តតិយជ្ឈានវិបាក បដិសន្ធិក្នុងទុតិយជ្ឈានភូមិ ។

៤.ចតុត្ថជ្ឈានកុសល ឲ្យផលជា ចតុត្ថជ្ឈានវិបាកបដិសន្ធិក្នុងតតិយជ្ឈានភូមិ ។

៥.បញ្ចមជ្ឈានកុសល ឲ្យផលជា បញ្ចមជ្ឈានវិបាក បដិសន្ធិក្នុងចតុត្ថជ្ឈានភូមិ ។

បុគ្គលអ្នកបដិសន្ធិ ក្នុងរូបាវចរភូមិ ដោយរូបាវចរវិបាកចិត្ត ជារូបព្រហ្ម ។ រូបព្រហ្មនោះតែងមាន ចក្ខុប្បសាទ និងសោតប្បសាទ តែមិនមានឃានប្បសាទ ជីវ្ហាបសាទ និង កាយប្បសាទ ។ ខណៈដែលចក្ខុវិញ្ញាណ ឬសោតវិញ្ញាណនៃព្រហ្មនោះកើតឡើង គប្បីជ្រាបថា ចក្ខុវិញ្ញាណក្តី សោតវិញ្ញាណក្តី មិនមែនជាវិបាក (ផល) នៃរូបាវចរកុសល ៥ ដួង នោះទេ គឺជាវិបាករបស់កាមាវចរកុសល និង

អកុសលប៉ុណ្ណោះ ។ ចំណែករូបាវចរវិបាកមាន តែ ៥ ដួង ប៉ុណ្ណោះ គឺ ធ្វើបដិសន្ធិក្នុងរូបភូមិ ១៥ (វៀរអសញ្ញសត្តភូមិ) គឺ :

១.	បារិសជ្ជាភូមិ	បដិសន្ធិដោយបឋមជ្ឈានវិបាកចិត្ត
២.	បុរោហិតាភូមិ	
៣.	មហាព្រហ្មាភូមិ	
៤.	បរិត្តាភាភូមិ	បដិសន្ធិ ដោយទុតិយជ្ឈានវិបាក (ចតុក្កន័យ) ឬ ទុតិយជ្ឈានវិបាក ឬ តិតយជ្ឈានវិបាក (បញ្ចកន័យ)
៥.	អប្បមាណាភាភូមិ	
៦.	អាភស្សរាភូមិ	
៧.	បរិត្តសុភាភូមិ	បដិសន្ធិ ដោយតតិយជ្ឈានវិបាក (ចតុក្កន័យ) ឬ ចតុត្ថជ្ឈានវិបាក (បញ្ចកន័យ)
៨.	អប្បមាណសុភាភូមិ	
៩.	សុភកិណ្ហាភូមិ	
១០.	វេហប្ផលាភូមិ	បដិសន្ធិ ដោយចតុត្ថជ្ឈានវិបាក (ចតុក្កន័យ) ឬ បញ្ចមជ្ឈានវិបាក (បញ្ចកន័យ)

១១. អវិហាភូមិ
១២. អតប្បាភូមិ
១៣. សុទស្សាភូមិ
១៤. សុទស្សីភូមិ
១៥. អកនិដ្ឋាភូមិ

៥ ភូមិនេះ ជាព្រហ្មសុទ្ធាវាស នៃព្រះអនាគាមី បដិសន្ធិដោយ ចតុត្ថជ្ឈានវិបាក (ចតុក្កន័យ) ឬ បញ្ចមជ្ឈានវិបាក (បញ្ចកន័យ)

អធិប្បាយព្រហ្មក្នុងព្រហ្មភូមិ

អ្នកដែលកើតជាព្រហ្ម តែងមានសេចក្ដីសុខប្រណីតជាងសុខរបស់ទេវតា មានរូបស្អាត មានសំឡេងពីរោះ ។

បណ្ដាព្រហ្មដែលកើតក្នុង **បឋមជ្ឈានភូមិ** នេះ មាន**មហាព្រហ្ម**ជាធំ អាចបញ្ចេញរស្មីទៅបានឆ្ងាយ ព្រហ្មខ្លះបញ្ចេញទៅបានដល់ ១.០០០ ចក្រវាល ព្រហ្មខ្លះបញ្ចេញបានដល់ ២.០០០ ចក្រវាល ខ្លះទៀតបានដល់ ៣.០០០ ចក្រវាល ព្រោះកើតឡើងដោយ **វិបាកនៃឈានដែលប្រណីត** មានអាយុ ១ កប្ប ។ ប្រសិនបើកើតដោយ **វិបាកឈានថ្នាក់កណ្ដាល** ក៏មានឈ្មោះថា **ព្រហ្មបុរោហិតា**(ព្រហ្មជាអ្នកទីប្រឹក្សា) មានអាយុកន្លះកប្ប ។

ប៉ុន្តែបើកើតដោយ **វិបាកឈានថ្នាក់ខ្សោយ** ក៏មានឈ្មោះថា **ព្រហ្មបារិសជ្ជា**(ព្រហ្មអ្នកជាបរិវាររបស់ព្រហ្ម) មានអាយុ ១ ភាគ ៣ នៃកប្ប ។ ព្រហ្មទាំង ៣ ពួកនេះមានកាយផ្សេងគ្នា (នានត្តកាយា ឯកត្តសញ្ញិនោ) ដូចនឹងសត្វក្នុងអបាយភូមិ ។

ព្រហ្មដែលកើតក្នុង **ទុតិយជ្ឈានភូមិ** មានអាភស្សរាព្រហ្មជាធំ កើតដោយ **វិបាកនៃទុតិយជ្ឈាន** ឬ **តតិយជ្ឈានដែលប្រណីត** មានរស្មីចេញពីសរីរៈដូចអណ្ដាតភ្លើង មានអាយុ ៨ កប្ប។ **វិបាកថ្នាក់កណ្ដាល** តែងកើតជាព្រហ្ម ឈ្មោះ **អប្បមាណាភាព្រហ្ម** មានអាយុ ៤ កប្ប(មានតំណែងប៉ុននឹងបុរោហិតាព្រហ្ម) ។ **វិបាកថ្នាក់ខ្សោយ** តែងកើតជាព្រហ្មឈ្មោះ **បរិត្តាភាព្រហ្ម** មានអាយុ ២ កប្ប (មានតំណែងប៉ុននឹងបារិសជ្ជាព្រហ្ម) ។ ព្រហ្មទាំង ៣ ពួក នេះ មានកាយដូចគ្នា មានសញ្ញាផ្សេងគ្នា ព្រោះសញ្ញាខ្លះមិនមាន វិតក្កៈ តែមានវិចារៈ សញ្ញាខ្លះមិនមានទាំងវិតក្កៈ ទាំងវិចារៈ ។

ព្រហ្មដែលកើតក្នុងតតិយជ្ឈានភូមិ មានព្រហ្មឈ្មោះ **សុភ-កិណ្ហាព្រហ្មជាធំ** កើតឡើងដោយ **វិបាកនៃចតុត្ថជ្ឈានដែល**

ប្រណីត មានរស្មីថ្លាស្អាត ដូចរស្មីដួងព្រះចន្ទ គឺ មានរស្មីចេញពីសរីរៈជាផ្ទាំងៗ ស្អាតព្រោងព្រាត មានអាយុ ៦៤ កប្ប ។ **វិបាកថ្នាក់កណ្តាល** តែងកើតជាព្រហ្មឈ្មោះ **អប្បមាណសុភាព្រហ្ម** មានអាយុ ៣២ កប្ប (មានតំណែងប៉ុននឹងបុរោហិតាព្រហ្ម) ។ **វិបាកថ្នាក់ខ្សោយ** តែងកើតជាព្រហ្មឈ្មោះ **បរិត្តសុភាព្រហ្ម** មានអាយុ ១៦ កប្ប (មាន តំណែងប៉ុននឹងបារិសជ្ជាព្រហ្ម) ។ ព្រហ្មទាំង ៣ ពួកនេះ មាន កាយខ្នាតតែមួយ មានសញ្ញាបដិសន្ធិតែមួយដូចគ្នា ។

ព្រហ្មដែលកើតក្នុងចតុត្ថជ្ឈានភូមិ មានឈ្មោះថា **វេហប្ផលាព្រហ្ម** កើតឡើងដោយ **វិបាកនៃបញ្ចមជ្ឈាន** ដែលមានឯកគ្គតានិងឧបេក្ខាជាអង្គ ជាឈានមាំមួន មានផលសំបូរ មិនញាប់ញ័រ តែងប្រព្រឹត្តទៅតាមឈាន មិនដូចបឋមជ្ឈានភូមិ ៣ ទុតិយជ្ឈានភូមិ ៣ និង តតិយជ្ឈានភូមិ ៣ ដែលប្រកបដោយសោមនស្សទេ ។ ព្រហ្មជាន់នេះ នឹងមិនត្រូវវិនាស ដោយភ្លើង ដោយទឹក និងដោយខ្យល់ឡើយ តែងមានអាយុពេញ ៥០០ កប្ប ។

ព្រហ្មដែលតាំងនៅក្នុងភូមិទាំង ៤ តាមដែលបានពោលមកហើយនេះ ជាវគ្គ: ។

ចំណែក **សុទ្ធាវាសភូមិ ៥** ដែលកើតក្នុងចតុត្ថជ្ឈានភូមិដែរ គឺ **អវិហា អតប្បា សុទស្សា សុទស្សី និង អកនិដ្ឋា ភូមិនេះ តាំងនៅក្នុងចំណែកវិវដ្តៈ** ជាភូមិរស់នៅរបស់ព្រះអនាគាមី តាំងនៅជាជាន់ៗ ឡើងទៅតាមលំដាប់នៃភូមិ មិន ដូចភូមិដទៃៗ មានបឋមជ្ឈានភូមិជាដើមនោះទេ ។

អវិហា ប្រែថា មិនវិនាសចាកសម្បត្តិ ។

អតប្បា ប្រែថា មិនក្តៅក្រហាយ (មានសេចក្តីស្ងប់ត្រជាក់) ។

សុទស្សា ប្រែថា ឃើញវត្ថុផ្សេង ៗ បានល្អ (ព្រោះសំបូរដោយចក្ខុប្បសាទ ទិព្វចក្ខុ ធម្មចក្ខុ បញ្ញាចក្ខុ) ។

សុទស្សី ប្រែថា ឃើញវត្ថុផ្សេង ៗ បានល្អក្រៃលែងជាងសុទស្សាភូមិ ។

អកនិដ្ឋា ប្រែថា សុខមិនមែនតិចតួចទេ(សំបូរសេចក្តីសុខ) ជាព្រហ្មដែលមានគុណសម្បត្តិក្រៃលែងជាងព្រហ្មជាន់ទី ១-២-៣-៤ នៃសុទ្ធាវាសភូមិ ។

សុទ្ធាវាសភូមិ ៥ នេះមិនមានរហូតគ្រប់កាលរាល់ៗ ពេលទេ , គឺ មិនកើតឡើងក្នុងលោក ក្នុងពេលដែលលង្វែកចាកព្រះពុទ្ធជាម្ចាស់រហូតដល់ ១ សែនកប្បខ្លះ ដល់ ១ អសង្ខេយ្យកប្បខ្លះ ។

កាលណាព្រះពុទ្ធជាម្ចាស់ទ្រង់ឧប្បត្តិហើយ នោះឯង សុទ្ធាវាស ៥ នេះ ទើបកើតឡើងក្នុងដែន កំណត់វេលា ១៦.០០០ កប្ប ។

ចំណែករូបាវចរវិបាកចិត្ត ៥ ដោយន័យផ្សេងៗ

១.ដោយជាតិ	ជាវិបាកជាតិ ។
២.ដោយភូមិ	ជារូបភូមិ ។
៣.ដោយវេទនា	ដូចគ្នានឹងកុសលឈាន គឺ បឋមជ្ឈាន ទុតិយជ្ឈាន តតិយជ្ឈាន ចតុត្ថជ្ឈាន ជាសោមនស្ស , បញ្ចមជ្ឈាន ជាឧបេក្ខា ។
៤.ដោយហេតុ	ជានហេតុ និងជាតិហេតុកចិត្ត ។
៥.ដោយសម្បយុត្ត	ជាញាណសម្បយុត្ត ។

៦.ដោយសង្ខារ	ជាសសង្ខារិក ។
៧.ដោយសោភណៈ	ជារូបាវចរសោភណចិត្ត ។
៨.ដោយឈាន	ជាផលនៃឈាន ។
៩.ដោយលោកិយៈ	ជាលោកិយចិត្ត ។
១០.ដោយកិច្ច	មាន ៣ គឺ បដិសន្ធិកិច្ច ១ ភវង្គកិច្ច ១ ចុតិកិច្ច ១ ។
១១.ដោយអារម្មណ៍	កុសលចិត្ត មានអារម្មណ៍ណា ជាកម្មដ្ឋាន វិបាកចិត្ត ក៏មានអារម្មណ៍នោះដែរ ។
១២.ដោយទ្វារ	ដឹងអារម្មណ៍បាន ដោយមិនអាស្រ័យទ្វារ ។
១៣.ដោយវត្ថុ	កើតដោយអាស្រ័យហទយវត្ថុ ។
១៤.ដោយវិញ្ញាណធាតុ	ជាមនោវិញ្ញាណធាតុ ។

(ចប់ រូបាវចរវិបាកចិត្ត ៥ ដួង)

រូបាវចរកិរិយាចិត្ត ៥ ដួង

បាលីរូបាវចរវិបាកក្តី រូបាវចរកិរិយាក្តី ដូចគ្នានឹងរូបាវចរ-កុសល ផ្សេងគ្នាត្រង់ដែលរូបាវចរកិរិយាចិត្ត ជាចិត្តរបស់ព្រះអរហន្ត ប៉ុណ្ណោះ ។

- **បឋមជ្ឈានកិរិយាចិត្ត** កើតព្រមនឹង វិតក្កៈ វិចារៈ បីតិ សុខ ឯកគ្គតា ។

-**ទុតិយជ្ឈានកិរិយាចិត្ត** កើតព្រមនឹង វិចារៈ បីតិ សុខ ឯកគ្គតា ។

-**តតិយជ្ឈានកិរិយាចិត្ត** កើតព្រមនឹង បីតិ សុខ ឯកគ្គតា ។

-**ចតុត្ថជ្ឈានកិរិយាចិត្ត** កើតព្រមនឹង សុខ ឯកគ្គតា ។

-**បញ្ចមជ្ឈានកិរិយាចិត្ត** កើតព្រមនឹង ឧបេក្ខា ឯកគ្គតា ។

(ចប់ រូបាវចរកិរិយា ៥ ដួង)

តារាង
រូបាវចរចិត្ត ១៥ ដួង

	រូបាវចរកុសល ៥	រូបាវចរវិបាក ៥	រូបាវចរកិរិយា ៥
បឋមជ្ឈាន	វិតក្កៈ_វិចារៈ_បីតិ សុខ_ឯកគ្គតា	វិតក្កៈ_វិចារៈ_បីតិ សុខ_ឯកគ្គតា	វិតក្កៈ_វិចារៈ_បីតិ សុខ_ឯកគ្គតា
ទុតិយជ្ឈាន	វិចារៈ_បីតិ_សុខ ឯកគ្គតា	វិចារៈ_បីតិ_សុខ ឯកគ្គតា	វិចារៈ_បីតិ_សុខ ឯកគ្គតា
តតិយជ្ឈាន	បីតិ_សុខ_ឯកគ្គតា	បីតិ_សុខ_ឯកគ្គតា	បីតិ_សុខ_ឯកគ្គតា
ចតុត្ថជ្ឈាន	សុខ_ឯកគ្គតា	សុខ_ឯកគ្គតា	សុខ_ឯកគ្គតា
បញ្ចមជ្ឈាន	ឧបេក្ខា_ឯកគ្គតា	ឧបេក្ខា_ឯកគ្គតា	ឧបេក្ខា_ឯកគ្គតា

រូបាវចរកិរិយាចិត្ត ជារូបជ្ឈានចិត្តរបស់ព្រះខីណាស្រព គឺរូបាវចរឈានរបស់ព្រះខីណាស្រព ជាកិរិយា មិនមែនជាកុសល មិនមែនជាអកុសល មិនមែនជាវិបាកកម្ម ជា **ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារធម៌** ដើម្បីនៅជាសុខក្នុងបច្ចុប្បន្ននេះ ។

ក្នុងសមាបត្តិទាំងនោះ សមាបត្តិដែលព្រះខីណាស្រពឲ្យកើតឡើង ក្នុងពេលដែលលោកនៅជាបុថុជ្ជន កាលណាលោកបានសម្រេចព្រះអរហន្ត និងចូលសមាបត្តិនោះហើយ សមាបត្តិនោះ ក៏ជាកិរិយាចិត្ត ។

ចំណែករូបាវចរកិរិយាចិត្ត ៥ ដួង ដោយន័យផ្សេងៗ

១. ដោយជាតិ ជាកិរិយាជាតិ ។

២. ដោយភូមិ ជារូបភូមិ កើតបាន ២២ ភូមិ ។

៣. ដោយវេទនា ជាសោមនស្ស ៤ ឧបេក្ខា ១ ។

៤. ដោយហេតុ ជានហេតុ និងជាតិហេតុកចិត្ត ។

៥. ដោយសម្បយុត្ត ជាញាណសម្បយុត្ត ។

៦. ដោយសង្ខារ	ជាសសង្ខារិក	។
៧. ដោយសោភណៈ	ជារូបាវចរសោភណចិត្ត	។
៨. ដោយឈាន	ជារូបាវចរកិរិយាចិត្ត	។
៩. ដោយលោកិយៈ	ជាលោកិយចិត្ត ព្រោះមិនមាននិព្វានជាអារម្មណ៍ ។	
១០. ដោយកិច្ច	ធ្វើជវនៈកិច្ច ។	
១១. ដោយអារម្មណ៍	មានធម្មារម្មណ៍ ជាអារម្មណ៍	។
១២. ដោយទ្វារ	ដឹងអារម្មណ៍បានតាមមនោទ្វារ	។
១៣. ដោយវត្ថុ	កើតដោយអាស្រ័យហទយវត្ថុ	។
១៤. ដោយវិញ្ញាណធាតុ	ជាមនោវិញ្ញាណធាតុ	។

(ចប់ រូបាវចរកិរិយាចិត្ត ៥ ដួង)

រូបាវចរចិត្ត ដោយប្រភេទនៃឈាន ចែកដោយ កុសលចិត្ត វិបាកចិត្ត និងកិរិយាចិត្ត ទើបរូបាវចរចិត្ត មាន ១៥ ដួង ៕

(រូបាវចរសោភណចិត្ត ១៥ ដួង ចប់)

ឈាន	កុសល	វិបាក	កិរិយា	រួម
បឋមជ្ឈាន	១	១	១	៣
ទុតិយជ្ឈាន	១	១	១	៣
តតិយជ្ឈាន	១	១	១	៣
ចតុត្ថជ្ឈាន	១	១	១	៣
បញ្ចមជ្ឈាន	១	១	១	៣
រួម	៥	៥	៥	១៥

៣.អរូបាវចរសោភណចិត្ត ១២ ដួង

អរូបាវចរកុសលចិត្ត ៤ ដួង

ពាក្យថា **អរូបាវចរចិត្ត** នោះ គឺជាចិត្តដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងអារម្មណ៍នៃអរូបជ្ឈាន ។

ពាក្យថា **អរូបជ្ឈាន** សំដៅដល់ឈានដែលមិនសម្លឹងនូវរូប ឬ ឈានដែលមិនមានរូបជាអារម្មណ៍ បានដល់អារម្មណ៍ ៤ គឺ អាកាស ១ វិញ្ញាណ ១ សេចក្ដីមិនមានអ្វី ១ សញ្ញា ១ ។

ពាក្យថា **អរូបាវចរកុសល** មានន័យថា កុសលកម្មដែលជា

ហេតុបញ្ជូនផលឲ្យទៅកើតជាអរូបព្រហ្ម ។

ម្យ៉ាងទៀតព្រោះថា កុសលចិត្តនេះ កើតឡើងដោយអាស្រ័យអារម្មណ៍ដែលជាអរូប ។

បាលីអរូបាវចរកុសលចិត្ត ៤ ដួង

១.អាកាសានញ្ចាយតនកុសលចិត្តំ ។

២.វិញ្ញាណញ្ចាយតនកុសលចិត្តំ ។

៣.អាកិញ្ចញ្ញាយតនកុសលចិត្តំ ។

៤.នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនកុសលចិត្តញ្ចេតិ ឥមានិ ចត្តារិបិ អរូបាវចរកុសលចិត្តានិ នាម ។

ប្រែថា - អាកាសានញ្ចាយតនកុសលចិត្ត ១ ។
- វិញ្ញាណញ្ចាយតនកុសលចិត្ត ១ ។
- អាកិញ្ចញ្ញាយតនកុសលចិត្ត ១ ។
- នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនកុសលចិត្ត ១ ។

ចិត្ត ៤ នេះ ឈ្មោះថា **អរូបាវចរកុសលចិត្ត** ។

អធិប្បាយ អាកាសានញ្ចាយតនចិត្ត

អាកាសានញ្ចាយតនៈ គឺ **អាកាស+អានញ្ច+អាយតន** មានន័យថា អាយតនៈ(ជាទីកើត) មួយដែលអាកាសមិនមានទីបំផុត គឺថា អាកាសានញ្ចៈ នោះឯងជាអាយតនៈ (គឺ ជាទីកើត) នៃឈាននោះ ព្រមដោយសម្បយុត្តធម៌ ដោយអត្ថថា ជាទីតាំងនៅ ដូចទេវាយតនៈ ទីអាស្រ័យនៅនៃពួកទេវតា ។

ឈាន ឈ្មោះថា **អាកាសានញ្ចាយតនៈ** ព្រោះអត្ថថា មានអាកាសមិនមានទីបំផុត ជាទីកើតកុសលចិត្តដែលសម្បយុត្តជាមួយអាកាសានញ្ចាយតនៈនោះ ឈ្មោះថា **អាកាសានញ្ចាយតន-កុសលចិត្ត** ។

អាកាសានញ្ចៈ គឺ **អាកាសានន្តៈ អាកាសានន្តៈ** បានដល់ អាកាសបើក ដកចេញពីកសិណ ។

អាកាស មាន ៤ ប្រការ គឺ អជដាកាស ១ បរិច្ឆិន្នាកាស ១ កសិណុគ្ឃាដិមាកាស ១ និង បរិច្ឆេទាកាស ១ ។

អជដាកាស បានដល់ អាកាស មេឃ ។

បរិច្ឆិន្នាកាស បានដល់ អាកាសកសិណ ។

កសិណុគ្ឃាដិមាកាស	បានដល់ អាកាសដែលបាន មកពីបើកកសិណ ៩ (វៀរ អាកាសកសិណ) ។
បរិច្ឆេទាកាស	បានដល់ អាកាសរូប ។
អាកាសានញ្ចាយតនៈ	បានដល់ កសិណុគ្ឃាដិមាកាស ប៉ុណ្ណោះ មិនបានសំដៅដល់ អាកាសនៃអាកាសកសិណទេ ។

វិធីចំរើន
អាកាសានញ្ចាយតនឈាន(ទី១)

ព្រះយោគាវចរដែលនឹងចំរើនអរូបជ្ឈានកម្មដ្ឋាន ឲ្យកន្លងនូវរូបជ្ឈាននោះ ដំបូងត្រូវបានរូបាវចរបញ្ចមជ្ឈាម ព្រមទាំងវសី ៥ មានការស្ទាត់ជំនាញល្អសិនហើយ ទើបឃើញទោសរបស់រូបជ្ឈានផ្សេងៗដោយប្រការទាំងពួង ។ លោកមិនមែនត្រឹមតែឃើញទោសនៃរូបជ្ឈានប៉ុណ្ណោះទេ រមែងឃើញដល់ទោសនៃរូបរាងកាយផងដែរ ថា មានរូបហើយក៏ ត្រូវតែមានទុក្ខទោស លំបាកកាយ មានការទទួលនូវអាជ្ញា និង រោគាព្យាធិផ្សេងៗជាដើម តែប្រសិនបើមិនមាន

រូបរាងកាយទេនោះ ទោសផ្សេងៗ រោគផ្សេងៗ តាមផ្លូវកាយ ក៏នឹងមិនមាន ឯការដែលនឹងផុតចាករូបរាងកាយទៅបាន ក៏ត្រូវអាស្រ័យការចំរើនឈានមិនមានរូប (អរូបជ្ឈាន) ជាអារម្មណ៍យ៉ាងនេះ ។

កាលព្រះយោគាវចរឃើញទោសនៃរូប និង វិធីដែលនឹងផុតចាកពីរូបយ៉ាងនេះហើយ ក៏ចូលរូបជ្ឈានទី ៥ ធ្វើឲ្យកើតឡើងសិន ។ កាលចេញពីឈាន ពិចារណាឃើញទោសនៃរូបកម្មដ្ឋាន ដែលជាអារម្មណ៍ហើយ ក៏ចូលឈាននោះ ផ្សាយពង្រីកនិមិត្ត(រូបកម្មដ្ឋាន) នោះ ឲ្យមិនមានទីបំផុត គឺ ផ្សាយចេញទៅបានដល់ ១ ចក្រវាល ។ ដោយការផ្សាយពង្រីកទៅៗ នូវនិមិត្តនៃរូបកម្មដ្ឋានដែលជាអារម្មណ៍ច្រើនដល់ត្រឹមណាៗ ក៏មិនមានទីបំផុត ក៏កាន់តែឃើញថា ត្រង់ការដែលផ្សាយពង្រីកនិមិត្តចេញទៅបាននោះ ក៏ព្រោះអាកាសមិនមានទីបំផុត អាកាសដែលល្ហល្ហេវនោះ មិនមានការកើត មិនមានការវិនាស រកទីបំផុតគ្មាន ។ កាលឃើញ អាកាសមិនមានទីបំផុត ទើបបើកសញ្ញា គឺ មិនដាក់ចិត្តទៅក្នុងរូបនិមិត្តដែលជាអារម្មណ៍នោះ ហើយយកចិត្ត ទុកដាក់ក្នុងសភាពនៃ **អាកាសមិនមានទីបំផុត** (អាកាសោ អនន្តោ) ។ ក្នុងខណៈ ចិត្តគិតដល់នូវអាកាសមិនមានទីបំផុតនេះ ពេលនោះ នៅមានរូបនិមិត្តដែលពង្រីកផ្សាយទៅ ដែរ ទាំងឧបចារសមាធិ ក៏កើតឡើងជាលំដាប់ ។ កាលដាក់ចិត្តដល់អាកាសមិនមានទីបំផុតនោះរឿយៗទៅ ទីបំផុតអប្បនាសមាធិ ក៏កើត

ឡើងដោយមានអាកាស ដែលមិនមានទីបំផុតនោះ ជាអារម្មណ៍ ។ អាកាសដែលមិនមានទីបំផុតនេះ ជាទីតាំងឲ្យកើត **បឋមអរូបជ្ឈាន ទី ១** ហៅថា **អាកាសានញ្ចាយតនកុសលចិត្ត** ជាកសិណុគ្ឃាដិមាកាសប្បញ្ញត្តិ ដែលបានបើកចេញពីរូបកសិណជាអារម្មណ៍ ។

កាលអប្បនាវិថី ដែលជា **អាទិកម្មិកអរូបជ្ឈានរបស់មន្ទបុគ្គល** (អ្នកដឹងយឺត) នឹងកើតនោះ វិថីរមែងកើតតាមលំដាប់យ៉ាងនេះ គឺ :

១. ភវង្គចលនៈ
២. ភវង្គុបច្ឆេទៈ } ចិត្តផុតវិថី

៣. មនោទ្វារាវជ្ជនៈ

៤. បរិកម្ម
៥. ឧបចារៈ
៦. អនុលោម
៧. គោត្រភូ } មហាកុសលឧបេក្ខា ញាណសម្បយុត្ត ២ ដួង

៨. បឋមអរូបជ្ឈាន អាកាសានញ្ចាយតនកុសល ១

ភវង្គបាតៈ ចិត្តជាភវង្គ

អាទិកម្មិកអរូបជ្ឈានវិថីរបស់តិក្ខបុគ្គល

១.	ភវង្គចលនៈ	ចិត្តផុតវិថី
២.	ភវង្គុបច្ឆេទៈ	
៣.	មនោទ្វារាវជ្ជនៈ	
៤.	ឧបចារៈ	មហាកុសលឧបេក្ខា ញាណសម្បយុត្ត ២ ដួង
៥.	អនុលោម	
៦.	គោត្រភូ	
៧.	បឋមអរូបជ្ឈាន អាកាសានញ្ចាយតនកុសល ១	
	ភវង្គបាតៈ	ចិត្តជាភវង្គ

អធិប្បាយ អប្បនាវិថី

ទី ១ ភវង្គចលនៈ **ទី ២** ភវង្គុបច្ឆេទៈ ចិត្ត ២ ដួងនេះ ជា ចិត្តផុតវិថី បានដល់ វិបាកចិត្តដែលសម្បយុត្តដោយបញ្ញា ជាតិហេតុកវិបាកចិត្ត មានអារម្មណ៍ដើម គឺ អារម្មណ៍នៃចុតិពីជាតិមុន ។

ទី ៣ មនោទ្វារាវជ្ជនៈ ជាអហេតុកកិរិយាចិត្ត ។

ទី ៤ បរិកម្ម **៥.** ឧបចារៈ **៦.** អនុលោម **៧.** គោត្រភូ បានដល់ មហាកុសលឧបេក្ខាញាណសម្បយុត្ត ២ ដួង ណាមួយ ។

ទី ៨ បឋមអរូបជ្ឈាន បានដល់ អាកាសានញ្ចាយតន-កុសលចិត្ត ឈាននេះ មានអាកាសបញ្ញត្តិ ដែលបើកពីកសិណនៃរូបាវចរបញ្ចមជ្ឈាន ជាអារម្មណ៍ ហៅថា កសិណុគ្ឃាដិមាកាស-បញ្ញត្តិ ។

វិញ្ញាណញ្ចាយតនចិត្ត

វិញ្ញាណញ្ចាយតនៈ គឺ **វិញ្ញាណ + អានញ្ច + អាយតនៈ** មានន័យថា ជាអាយតនៈមួយកន្លែង ដែលវិញ្ញាណមិនមានទីបំផុត វិញ្ញាណនោះឯង រកទីបំផុតមិនបាន ទើបឈ្មោះថា **វិញ្ញាណញ្ចៈ** បានដល់ អរូបវិញ្ញាណទី ១ ។ ម្យ៉ាងទៀតឈ្មោះថា **វិញ្ញាណញ្ចៈ** ព្រោះអត្ថថា ដែលត្រូវអរូបវិញ្ញាណទី ២ គប្បីដល់ គឺ គប្បីសម្រេច ។ ដូច្នេះ វិញ្ញាណញ្ចាយតនៈ ព្រោះអត្ថថា **វិញ្ញាណញ្ចៈ** នោះ ជាអាយតនៈ ព្រោះជាទីតាំងនៃ **អរូបជ្ឈានទី ២** គឺ **វិញ្ញាណ-ញ្ចាយតនឈាន** ។

វិញ្ញាណញ្ចាយតនឈាន(ទី២)

យោគាវចរបុគ្គល កាលជំនាញក្នុងអាកាសានញ្ចាយតនៈហើយ បំណងនឹងចំរើននូវអរូបជ្ឈានទី ២ ត្រូវធ្វើវសី ៥ ឲ្យស្ទាត់ ហើយពិចារណាឃើញទោសរបស់អាកាសានញ្ចាយតនឈាន ឃើញសេចក្តីស្ងប់ប្រណីត របស់វិញ្ញាណញ្ចាយតនឈាន ហើយក៏ចូលឈានទាញយកបឋមអរូបជ្ឈានជាអារម្មណ៍ ដោយបង្អោនដល់សភាពរបស់វិញ្ញាណដែលមានអាកាសមិនមានទីបំផុត មកជាអារម្មណ៍ ថា **វិញ្ញាណមិនមានទីបំផុត(វិញ្ញាណំ អនន្តំ)** រហូតដល់ឈានចិត្តនឹងកើតអរូបជ្ឈានទី ២ ដែលកើតឡើង មានអាកាសានញ្ចាយតនចិត្តជាអារម្មណ៍ នេះឯងឈ្មោះថា **វិញ្ញាណញ្ចាយតនឈាន** ឬ ហៅថា **ទុតិយអរូបជ្ឈានចិត្ត** ។

អប្បនាវិថីនៃទុតិយអរូបជ្ឈាន

១. ភវង្គចលនៈ
២. ភវង្គុបច្ឆេទៈ
} ចិត្តផុតវិថី

៣. មនោទ្វារាវជ្ជនៈ

៤. បរិកម្ម	មហាកុសលឧបេក្ខា ញាណសម្បយុត្ត ២ ដួង
៥. ឧបចារៈ	
៦. អនុលោម	
៧. គោត្រភូ	

៨. ទុតិយអរូបជ្ឈាន វិញ្ញាណញ្ចាយតនកុសល ១

ភវង្គបាតៈ ចិត្តជាភវង្គ

អាកិញ្ចញ្ញាយតនឈាន(ទី៣)

អាកិញ្ចញ្ញាយតនៈ គឺ **ន** + **អាកិញ្ចន** + **អាយតន** មានន័យថា អាយតនៈមួយកន្លែងដែលវិញ្ញាណ សូម្បីបន្តិចបន្តួច ក៏រមែងមិនមាន។

ព្រះយោគាវចរ កាលបំណងនឹងធ្វើសមាធិចិត្ត ឲ្យតាំងមាំប្រណីតឡើងៗ ដោយការចូលអាកិញ្ចញ្ញាយតនឈាននោះ ត្រូវចូលវិញ្ញាណញ្ចាយតនឈាន រហូតដល់ជំនាញក្នុងវសីទាំង ៥ ។ កាលចេញពីឈាននេះហើយ ក៏ពិចារណាឃើញទោសនៃវិញ្ញាណញ្ចាយ-តនឈាន ថា បើដាច់ការចូលឈាននេះជានិច្ចហើយ ឈាននេះ

អាចវិនាស ត្រឡប់ទៅតាំងនៅក្នុងអាកាសានញ្ចាយតនឈានវិញ ឯសមាធិដែលកើតពីវិញ្ញាណញ្ចាយតនឈាន ក៏នៅគ្រោតគ្រាត មិនប្រណីតស្មើនឹងអាកិញ្ចញ្ញាយតនឈានដែរ ទើបដាក់ចិត្តដល់សភាពនៃសេចក្តីមិនមានអ្វីរបស់អរូបជ្ឈានទី ១ ជាអារម្មណ៍ ប្រៀបដូចសាលាធំ ជាទីប្រជុំព្រះសង្ឃធ្វើសង្ឃកម្ម ដែលជាអារម្មណ៍របស់អរូបជ្ឈានទី ២ នោះ ឥឡូវនេះសង្ឃធ្វើកិច្ចស្រេចហើយ ក៏ចេញពីសាលាទាំងអស់មិនមានសល់ ចិត្តក៏បង្អោនទៅក្នុង សភាពដែលមិនមានអ្វីទៀតឡើយ **នត្ថិ កិញ្ចិ**(អ្វីតិចតួចមិនមាន) រហូតដល់អរូបជ្ឈានចិត្តកើត ដោយមាននត្ថិភាវបញ្ញត្តិជាអារម្មណ៍ ។ អរូប-ជ្ឈានចិត្តនេះ ឈ្មោះថា **អាកិញ្ចញ្ញាយតនឈាន** ឬ **តតិយ-អរូបជ្ឈាន** (អាកិញ្ចញ្ញាយតនកុសលចិត្ត) ។

វិថីចិត្តដែលកើតមុនអរូបជ្ឈានទី ៣ នេះ ដូចគ្នានឹងបឋម-អរូបជ្ឈាន ឬ ទុតិយអរូបជ្ឈានវិថីដែរ ផ្សេងគ្នាតែត្រង់ពាក្យអាកិញ្ច-ញ្ញាយតនកុសលចិត្តប៉ុណ្ណោះ ។

នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនឈាន(ទី៤)

នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនៈ គឺ **នេវ + សញ្ញា + ន +**

ន + សញ្ញា + អាយតន មានន័យថា ជាអាយតនៈមួយកន្លែង ដែលតែង មានសញ្ញា ក៏មិនមែន មិនមានសញ្ញាក៏មិនមែន ព្រោះមិន មានសញ្ញាគ្រោតគ្រាត មានតែសញ្ញាល្អិត ។ **នេវសញ្ញានាសញ្ញា** នោះឯង ជាអាយតនៈ ព្រោះសង្គ្រោះចូលក្នុង មនាយតនៈ និង ធម្មាយតនៈ ព្រោះហេតុនេះ ទើបឈ្មោះថា **នេវសញ្ញានា-សញ្ញាយតនៈ** ។ នេវសញ្ញានាសញ្ញានោះឯង ជាអាយតនៈ ជាទី តាំងនៃឈាន ព្រមទាំងសម្បយុត្តធម៌ដោយនិស្ស័យប្បច្ច័យជាដើម ដូច្នេះហើយ ទើបឈ្មោះថា **នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនឈាន** ។

ព្រះយោគាវចរចំរើនអរូបជ្ឈានទី ៤ នោះ ត្រូវជំនាញក្នុង អរូបជ្ឈានទី ៣ ព្រមទាំងវសី ៥ រួចហើយចំរើនអរូបជ្ឈានទី ៤ ដែលជាឈានប្រណីតបំផុត ដោយពិចារណា ឃើញនូវអរូបជ្ឈានទី ៣ នេះ ថា ជាធម៌ស្ងប់ប្រណីត ប៉ុន្តែមិនទាន់ស្ងប់ប្រណីតបំផុតទេ ។ ដូច្នេះដើម្បីចំរើនអរូបជ្ឈានទី ៤ ទើបត្រូវចូលអរូបជ្ឈានទី ៣ ចេញហើយ យកចិត្តទុកដាក់ ពិចារណាសេចក្តីស្ងប់ សេចក្តីប្រណីត **ឯតំ យន្តំ ឯតំ បណីតំ** នៃសញ្ញាក្នុងអាកិញ្ចញ្ញាយតនឈាន មិនមែនសញ្ញា ដទៃទៀតទេ (វេទនាជាដើមក្នុងទីនេះក៏ស្ងប់ប្រណីត ដូចគ្នា ការដែលប្រើ សញ្ញាស័ព្ទ ព្រោះសញ្ញាចេតសិកនេះ ជាតួ ចាំនិមិត្ត តាំងអំពីការចំរើនរូបជ្ឈានដំបូង) ចំរើនទៅរហូតដល់

អរូបជ្ឈានទី ៤ កើតឡើង ។ កាលណាឈាននេះកើត ក៏មានឈ្មោះថា **នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនឈាន** ឬ **ចតុត្ថារូបជ្ឈាន** គឺ **នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនកុសលចិត្ត** ។ វិថីចិត្តដែលកើតមុន អរូបជ្ឈាន ទី ៤ ដូចន័យដែលបានពោលរួចមកហើយ ៕

អរូបាវចរវិបាកចិត្ត ៤ ដួង

អរូបាវចរវិបាកចិត្ត ជាផលរបស់អរូបាវចរកុសលចិត្ត គឺ អាកាសានញ្ចាយតនកុសល មានអាកាសមិនមានទីបំផុត ជាអារម្មណ៍ អាកាសានញ្ចាយតនវិបាកចិត្ត ក៏មានអាកាសមិនមានទីបំផុត ជាអារម្មណ៍ដូចគ្នាដែរ ឯអរូបជ្ឈានទី ២ ទី ៣ ទី ៤ ក៏មានន័យយ៉ាងនេះដែរ ។

បាលីអរូបាវចរវិបាកចិត្ត ៤ ដួង

- អាកាសានញ្ចាយតនវិបាកចិត្តំ
- វិញ្ញាណញ្ចាយតនវិបាកចិត្តំ
- អាកិញ្ចញ្ញាយតនវិបាកចិត្តំ

- នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនវិបាកចិត្តញ្ចេតិ ឥមានិ ចិត្តានិ អរូបាវចរវិបាកចិត្តានិ នាម ។

ប្រែថា :

- អាកាសានញ្ចាយតនវិបាកចិត្ត ១
- វិញ្ញាណញ្ចាយតនវិបាកចិត្ត ១
- អាកិញ្ចញ្ញាយតនវិបាកចិត្ត ១
- នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនវិបាកចិត្ត ១

ចិត្ត ៤ នេះឈ្មោះថា **អរូបាវចរវិបាកចិត្ត** ៕

ពេលដែល អរូបាវចរវិបាកចិត្តដួងណាមួយ នឹងកើតនោះ មិនបានកើតជាវិថីដូចអរូបាវចរកុសលចិត្តទេ គឺថា មុនចុតិចិត្តនឹងកើតឡើងនោះ អរូបាវចរកុសលដួងណាមួយ កើតឡើងមុន រួចទើបចុតិ ។ កាលចុតិចិត្តរលត់ហើយ អរូបាវចរវិបាកចិត្តដួងណាមួយ ក៏កើតឡើងធ្វើបដិសន្ធិ តអំពីចុតិចិត្តនោះ ទាន់ពេលភ្លាម ។ អរូបាវចរកុសលចិត្តមុនចុតិ ចិត្តមានអារម្មណ៍អ្វី អរូបាវចរវិបាកចិត្តដែលកើតបន្ទាប់ពីចុតិចិត្តមកនោះ ក៏មានអារម្មណ៍នោះ ដូចនឹងកុសលរបស់ខ្លួនដែរ មានន័យយ៉ាងនេះឯងទាំង ៤ ដួង ។

ដូច្នេះ អរូបាវចរកុសលមាននាទីធ្វើជវនកិច្ចតែម្យ៉ាង ចំណែក

អរូបាវចរវិបាកនោះ មានកិច្ច ៣ គឺ :

១.បដិសន្ធិកិច្ច ធ្វើកិច្ចទៅកើតជាអរូបព្រហ្ម ក្នុងអរូបភូមិ ៤ ប៉ុណ្ណោះ ។

២.ភវង្គកិច្ច ធ្វើកិច្ចបន្តរក្សាភពជាតិឲ្យតាំងនៅជរាបរហូត ស្មើអាយុនៃសង្ខារក្នុងភពនោះ ។

៣.ចុតិកិច្ច ធ្វើកិច្ចឃ្លាតចាកភពនោះៗ ក្នុងវារៈដែលអស់អាយុសង្ខារ ។

ហើយអរូបាវចរវិបាកចិត្ត ៤ ដួងនេះ ជាចិត្តកើតឡើងដោយមិនអាស្រ័យវត្ថុទាំង ៦ ណាមួយឡើយ និងមានចំពោះតែអរូប-ព្រហ្មបុគ្គលប៉ុណ្ណោះ ។

ក្នុងអរូបព្រហ្មភូមិទាំង ៤ នេះ ព្រហ្មបុគ្គលក្នុងអាកាសានញ្ចាយតនភូមិមានអាយុ **២** ម៉ឺនមហាកប្ប ព្រហ្មក្នុងវិញ្ញាណញ្ចាយតនភូមិមានអាយុ **៤** ម៉ឺនមហាកប្ប ព្រហ្មក្នុងអាកិញ្ចញ្ញាយតនភូមិមានអាយុ **៦** ម៉ឺនមហាកប្ប និង ក្នុងនេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនភូមិមានអាយុ **៨** ម៉ឺន **៤** ពាន់មហាកប្ប ។

អរូបាវចរកិរិយាចិត្ត ៤ ដួង

អរូបាវចរកិរិយាចិត្ត ៤ ដួងនេះ កើតមានដល់ព្រះអរហន្ត តែមួយពួកប៉ុណ្ណោះ បុថុជ្ជនក្តី ព្រះសេក្ខបុគ្គល ៧ ពួកក្តី ចំរើនអរូបជ្ឈាន ៤ អរូបជ្ឈានចិត្តនេះ តែងកើតជាកុសល មិនមែនជាអរូបាវចរកិរិយាចិត្តឡើយ ។

បាលីអរូបាវចរកិរិយាចិត្ត

- អាកាសានញ្ចាយតនកិរិយាចិត្តំ
- វិញ្ញាណញ្ចាយតនកិរិយាចិត្តំ
- អាកិញ្ចញ្ញាយតនកិរិយាចិត្តំ
- នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនកិរិយាចិត្តញ្ចេតិ ឥមានិ ចិត្តានិបិ អរូបាវចរក្រិយាចិត្តានិ នាម ៕

ប្រែថា :

- អាកាសានញ្ចាយតនកិរិយាចិត្ត ១ ។
- វិញ្ញាណញ្ចាយតនកិរិយាចិត្ត ១ ។

- អាកិញ្ចញ្ញាយតនកិរិយាចិត្ត ១ ។

- នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនកិរិយាចិត្ត ១ ។

ចិត្ត ៤ នេះឈ្មោះថា **អរូបាវចរកិរិយាចិត្ត** ។

អរូបាវចរកិរិយាចិត្ត ៤ ដួង នេះ មានអង្គឈានស្មើគ្នា និងដូចគ្នា គឺ ឧបេក្ខា និងឯកគ្គតា តែមានអារម្មណ៍ផ្សេងគ្នា ប្រព្រឹត្តតាមបែបដូចគ្នានឹងអរូបាវចរកុសលចិត្ត ។

កាលអរូបាវចរចិត្តរបស់ព្រះអរហន្តនឹងកើត វិថីចិត្តដែលកើតមុន ប្រព្រឹត្តទៅយ៉ាងនេះ គឺ :-

១. ភវង្គចលនៈ
២. ភវង្គុបច្ឆេទៈ } ចិត្តផុតវិថី

៣. មនោទ្វារាវជ្ជនៈ

៤. បរិកម្ម
៥. ឧបចារៈ
៦. អនុលោម
៧. គោត្រភូ } មហាកិរិយាឧបេក្ខាញាណសម្បយុត្ត ២ ដួង

៨. អរូបាវចរកិរិយាចិត្ត

ភវង្គបាតៈ ចិត្តជាភវង្គ ។

វិថីចិត្តនេះ សម្រាប់មន្ទបុគ្គល ចំណែកតិក្ខបុគ្គលមិនមានបរិកម្មទេ ។

ចំណែកអរូបាវចរចិត្ត ១២ ដួង ដោយន័យផ្សេងៗ

១. ដោយជាតិ
ជាកុសលជាតិ ៤ ដួង ។
ជាវិបាកជាតិ ៤ ដួង ។
ជាកិរិយាជាតិ ៤ ដួង ។

២. ដោយភូមិ
ជាអរូបាវចរភូមិទាំង ១២ ដួង ។

៣. ដោយវេទនា
ជាឧបេក្ខាវេទនាទាំង ១២ ដួង ។

៤. ដោយហេតុ
ជានហេតុ និង ជាតិហេតុកចិត្ត ទាំង ១២ ដួង ។

៥. ដោយសម្បយុត្ត
ជាញាណសម្បយុត្តទាំង ១២ ដួង ។

៦. ដោយសង្ខារ
ជាសសង្ខារិកទាំង ១២ ដួង ។

៧. ដោយសោភណៈ
ជាអរូបាវចរសោភណចិត្តទាំង១២ដួង។

៨. ដោយឈាន
ជាបញ្ចមជ្ឈាន(បញ្ចកន័យ) ទាំង ១២ ដួង ។

៩. ដោយលោកិយ
ជាលោកិយចិត្តទាំង ១២ ដួង ។

១០. ដោយកិច្ច អរូបាវចរកុសល ៤ និងអរូបាវចរ-កិរិយា ៤ ធ្វើជវនកិច្ច , អរូបាវចរ-វិបាក ៤ ធ្វើកិច្ច ៣ គឺ បដិសន្ធិកិច្ច ភវង្គកិច្ច និង ចុតិកិច្ច ។

១១. ដោយអារម្មណ៍ មានធម្មារម្មណ៍ ជាអារម្មណ៍ ទាំង ១២ ដួង ។

១២. ដោយទ្វារ អរូបាវចរកុសល ៤ និង អរូបាវចរ-កិរិយា ៤ ដឹងធម្មារម្មណ៍តាមមនោ-ទ្វារ ចំណែកអរូបាវចរវិបាក ៤ ដឹងអារម្មណ៍ដោយមិនអាស្រ័យទ្វារ (ទ្វារ-វិមុត្តិ) ។

១៣.ដោយវត្ថុ អរូបាវចរកុសល ៤ និង អរូបាវចរ-កិរិយា ៤ កើតក្នុងបញ្ចវោការភូមិ អាស្រ័យហទយវត្ថុ បើកើតក្នុងចតុ-វោការភព មិនអាស្រ័យទេ ។

១៤.ដោយវិញ្ញាណធាតុ ជាមនោវិញ្ញាណធាតុទាំង ១២ ដួង ។

- **ចំណាំ :** ក្នុងភូមិជាទីកើតរបស់សត្វ ៣១ ភូមិ នោះ

អរូបាវចរកុសលចិត្ត ៤ និងអរូបាវចរកិរិយាចិត្ត ៤ កើតបាន ២៦ ភូមិ (វៀរអបាយភូមិ ៤ និង អសញ្ញសត្តាភូមិ ១) ចំណែក អរូបាវចរវិបាកចិត្ត ៤ កើតបានចំពោះតែក្នុងអរូបព្រហ្មភូមិ ៤ តែប៉ុណ្ណោះ ៕

សង្គហគាថា

អាលម្ពនប្បភេទេន តុធារុប្បមានសំ
បុញ្ញាបាកក្រិយាភេទា បុន ទ្វាទសធាឋិតំ

ប្រែថា អរូបាវចរចិត្តនេះ ដោយប្រភេទនៃអារម្មណ៍ មាន ៤ ប្រការ បើដោយសេចក្ដីផ្សេងនៃកុសល វិបាក និងកិរិយា ទើបមាន ១២ ដួង ។

ដីកាចារ្យអធិប្បាយថា អរូបាវចរចិត្តមាន ៤ ដួង ដោយប្រភេទនៃអារម្មណ៍ ៤ មានអាកាសជាដើម ដែលគប្បីកន្លងនិងគប្បីទាញយក គឺ អាកាស វិញ្ញាណ និង សេចក្ដីមិនមាន នៃអារម្មណ៍ ទាំង ៣ នោះ ។

បានសេចក្ដីថា អរូបាវចរចិត្តនោះ តែងកន្លងនូវកសិណនិមិត្ត ដែលជាអារម្មណ៍នៃបញ្ចមជ្ឈាន រួចទាញយកអាកាសដែលបានដោយការបើកកសិណនិមិត្ត (កសិណុគ្ឃាដិមាកាស) នោះ :

តែងកន្លងនូវអាកាសនោះ ដោយទាញយកវិញ្ញាណដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងអាកាសនោះ ។

តែងកន្លងនូវវិញ្ញាណនោះ រួចទាញយកសេចក្តីមិនមាន សូម្បីបន្តិចបន្តួច ដែលជាការមិនមាននៃវិញ្ញាណអរូបាវចរទី ១ នោះ ។

តែងកន្លងនូវសេចក្តីមិនមានសូម្បីបន្តិចបន្តួចនោះ រួចទាញយកអរូបាវចរវិញ្ញាណទី ៣ ដែលប្រព្រឹត្តទៅក្នុងការមិនមានសូម្បីបន្តិចបន្តួចនោះ ដែលប្រព្រឹត្តទៅតាមលំដាប់ ប៉ុន្តែមិនបានកាន់យកអារម្មណ៍នៃឈានខាងដើមៗ ដែលប្រព្រឹត្តទៅដោយអំណាចការកន្លងអង្គខាងដើមដូចរូបាវចរកុសលទេ. ដោយហេតុនេះ បុរាណាចារ្យ ទើបលោកពោលថា អរូបសមាបត្តិទាំង ៤ នេះ តែងមានដោយការកន្លងនូវអារម្មណ៍ បណ្ឌិតទាំងឡាយ តែងមិនបំណងការកន្លងនូវអង្គនៃអរូបសមាបត្តិទាំងនេះឯង ៕

តារាងអរូបាវចរចិត្ត ១២ ដួង

អារម្មណ៍	បញ្ចមជ្ឈាន	កុសល	វិបាក	កិរិយា	រួម
អាកាស	អាកាសានញ្ចាយតនៈ	១	១	១	៣
វិញ្ញាណ	វិញ្ញាណញ្ចាយតនៈ	១	១	១	៣
អ្វីមិនមាន	អាកិញ្ចញ្ញាយតនៈ	១	១	១	៣
សញ្ញា	នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនៈ	១	១	១	៣
	រួម	៤	៤	៤	១២

(អរូបាវចរសោភណចិត្ត ១២ ដួងចប់)

តារាងមហគ្គតចិត្ត ២៧ ដួង

មហគ្គតចិត្ត គឺ រូបាវចរចិត្ត និង អរូបាវចរចិត្តនោះឯង ។

មហគ្គតចិត្ត ២៧	រូបាវចរចិត្ត ១៥	រូបាវចរកុសលចិត្ត ៥
		រូបាវចរវិបាកចិត្ត ៥
		រូបាវចរកិរិយាចិត្ត ៥
	អរូបាវចរចិត្ត ១២	អរូបាវចរកុសលចិត្ត ៤
		អរូបាវចរវិបាកចិត្ត ៤
		អរូបាវចរកិរិយាចិត្ត ៤

(ចប់ មហគ្គតចិត្ត ២៧ ដួង)

៤.លោកុត្តរសោភណចិត្ត ៨ ដួង

ពាក្យថា **លោកុត្តរ** គឺ **លោក + ឧត្តរ** ប្រែថា លើពីលោក ឬ ផុតពីលោក ។

ពាក្យថា **លោកុត្តរចិត្ត** គឺ ចិត្តដែលលើពីលោក ឬផុតពីលោក ។ បានន័យថា ជាចិត្តដែលមានអារម្មណ៍ឡើងផុតពីសភាវៈធម៌មាននៅក្នុងលោក ឬថា ជាចិត្តដែលមានអំណាចទទួលអារម្មណ៍សភាវធម៌ក្រៅពីលោក ឬ ផុតពីលោកបាន **អារម្មណ៍នោះ បានដល់ ព្រះនិព្វាន** ។

ក្នុងចិត្ត ៨៩ ដួង ចិត្តដែលនឹងអាចទទួលព្រះនិព្វាន ជាអារម្មណ៍បានប្រាកដ មានតែ ៨ ដួង ប៉ុណ្ណោះ ក្រៅពីនេះ សូម្បីមាន ចិត្តខ្លះនឹងអាចទទួលអារម្មណ៍ព្រះនិព្វានបាន ក៏មិនប្រាកដដូច្នេះហើយ ទើបហៅ **ចិត្ត ៨ ដួង** នេះ ថាជា **លោកុត្តរចិត្ត** ។

ក្នុងលោកុត្តរចិត្ត ៨ នេះ ចែកចេញជា ២ ប្រភេទ គឺ មគ្គចិត្ត ៤ ផលចិត្ត ៤ ។ **មគ្គចិត្ត ៤ ដួង** ឈ្មោះថា **លោកុត្តរកុសលចិត្ត ១** ប្រភេទ និង ផលចិត្ត ៤ ដួង ឈ្មោះថា **លោកុត្តរវិបាកចិត្ត ១** ប្រភេទ មិនមានលោកុត្តរកិរិយាចិត្តឡើយ។

លោកុត្តរកុសលចិត្ត ៤ ដួង

សោតាបត្តិមគ្គចិត្តំ សកទាគាមិមគ្គចិត្តំ
អនាគាមិមគ្គចិត្តំ អរហត្តមគ្គចិត្តញ្ចេតិ
ឥមានិ ចត្តារិបិ លោកុត្តរកុសលចិត្តានិ នាម ។

ប្រែថា :

- សោតាបត្តិមគ្គចិត្ត ១ ដួង
- សកទាគាមិមគ្គចិត្ត ១ ដួង
- អនាគាមិមគ្គចិត្ត ១ ដួង
- អរហត្តមគ្គចិត្ត ១ ដួង

ចិត្តទាំង ៤ ដួងនេះ ឈ្មោះថា លោកុត្តរកុសលចិត្ត ។

សោតាបត្តិមគ្គចិត្ត

ពាក្យថា **សោតាបត្តិមគ្គចិត្ត** (សោតាបត្តិមគ្គចិត្តំ) គឺ **សោត + អាបត្តិ + មគ្គ + ចិត្តំ** ។

សោតៈ ប្រែថា ក្រសែ គឺថា អរិយមគ្គមានអង្គ ៨ បណ្ឌិត

ហៅថា **សោតះ** (ក្រសែ) ដោយហូរតម្រង់ទៅចូលកាន់ព្រះនិព្វាន ឬដូចជាក្រសែទឹក ដោយការហូរទៅកាន់មហាសមុទ្រ គឺព្រះនិព្វាន ។

អាបត្តិ ប្រែថា ការដល់ហើយ គឺ ការសម្រេចតាំងពីខាងដើម ជាការសេពគ្រាដំបូងនូវសោតះនោះ ។

មគ្គ ដោយអត្ថថា ការស្វែងរកព្រះនិព្វាន ឬអ្នកត្រូវការព្រះនិព្វានហើយស្វែងរក ឬ ដោយអត្ថថា ការទៅសម្លាប់កិលេសទាំងឡាយ ។

ចិត្ត សម្បយុត្តជាមួយមគ្គនោះ ឈ្មោះថា **មគ្គចិត្ត** ។

មគ្គចិត្តដែលបានសម្រេចក្រសែដំបូង ឈ្មោះថា **សោតាបត្តិ-មគ្គចិត្ត** បានដល់ មគ្គចិត្តរបស់ព្រះអរិយបុគ្គលដំបូង ដែលមានបដិសន្ធិទៀត យ៉ាងច្រើនមិនហួសពី ៧ ជាតិ ទៀត ក្នុងលោកនេះ ។

សកទាគាមិមគ្គចិត្ត

ពាក្យថា **សកទាគាមិមគ្គចិត្ត** (សកទាគាមិមគ្គចិត្តំ) គឺ **សកឹ + អាគាមី + មគ្គ + ចិត្តំ** ។

សកឹ ប្រែថា មួយដង ឬ មួយវារៈ ។

អាគាមី ប្រែថា ត្រឡប់មក ។

សកទាគាមិមគ្គចិត្ត គឺ មគ្គចិត្តដែលញ៉ាំងឲ្យបុគ្គលត្រឡប់មកកាន់កាមលោកម្តងទៀត បានដល់ មគ្គចិត្តរបស់ព្រះអរិយបុគ្គលទី ២ ដែលត្រឡប់មកបដិសន្ធិក្នុងកាមភូមិ តែម្តងទៀតប៉ុណ្ណោះ ។

អនាគាមិមគ្គចិត្ត

ពាក្យថា **អនាគាមិមគ្គចិត្ត** (**អនាគាមិមគ្គចិត្តំ**) គឺ **អន + អាគាមី + មគ្គ + ចិត្តំ** ។

អនាគាមិមគ្គចិត្ត គឺ មគ្គចិត្តដែលញ៉ាំងឲ្យបុគ្គលមិនចាំបាច់ត្រឡប់មកកាន់កាមលោកសូម្បីតែម្តងទៀតឡើយ បានដល់ មគ្គចិត្តរបស់ព្រះអរិយបុគ្គលទី ៣ ដែលមិនត្រូវត្រឡប់មកបដិសន្ធិ ក្នុងកាមលោក ។

អរហត្តមគ្គចិត្ត

ពាក្យថា **អរហត្តមគ្គចិត្ត** (**អរហត្តមគ្គចិត្តំ**) **អរហត្ត + មគ្គ + ចិត្ត** ។

ឈ្មោះថា **ព្រះអរហន្ត** ដោយអត្ថថា គួរដល់ការបូជាវិសេស ព្រោះភាពជាព្រះទក្ខិណេយ្យបុគ្គលដ៏កំពូល ។ ម្យ៉ាងទៀត ឈ្មោះថា **ព្រះអរហន្ត** ដោយអត្ថថា **កាំ** (កាំកង់ដែលវិលទៅ) គឺ កិលេស ឬ កិលេសដែលជាកាំនៃសង្សារចក្រ ត្រូវលោកកាច់បំបាក់អស់ហើយ ។ ម្យ៉ាងទៀត ឈ្មោះថា **ព្រះអរហន្ត** ព្រោះមិនមានការត្រឡប់មកក្នុងការធ្វើបាបទេ បានដល់ ព្រះអរិយបុគ្គលទី ៤ ។ ភាវៈនៃបុគ្គលទី ៤ នេះ ឈ្មោះថា **អរហត្ត** ។

ពាក្យថា **អរហត្ត** នោះ ជាឈ្មោះនៃផលទី ៤ ។ មគ្គដែលជាហេតុនៃព្រះអរហត្តនោះ ឈ្មោះថា **អរហត្តមគ្គ** ។ ចិត្តដែលសម្បយុត្តដោយអរហត្តមគ្គនោះ ឈ្មោះថា **អរហត្តមគ្គចិត្ត** ។

ក្នុងមគ្គចិត្ត ៤ ដួងនោះ ចាត់ជាលោកុត្តរកុសល ។

ពាក្យថា **លោកុត្តរកុសលនេះ** ព្រោះជាកុសលដែលធ្វើឲ្យឆ្លងផុតចាកលោក ៣ មានកាមលោក ១ រូបលោក ១ អរូបលោក ១ ។

កាមលោក បានដល់ កាមភូមិ ១១ ភូមិ ។

រូបលោក បានដល់ រូបភូមិ ១៦ ភូមិ ។

អរូបលោក បានដល់ អរូបភូមិ ៤ ភូមិ ។
រួមទាំងអស់ត្រូវជា ៣១ ភូមិ ។

ន័យម្យ៉ាងទៀត ពាក្យថា **លោកុត្តរកុសល** ព្រោះជាកុសលដែលធ្វើឲ្យឆ្លងផុតពីបុថុជ្ជនទៅជាព្រះអរិយបុគ្គល ។

ន័យម្យ៉ាងទៀត ពាក្យថា **លោកុត្តរកុសល** ព្រោះជាកុសលដែលកើតឡើងមានព្រះនិព្វានជាលោកុត្តរធម៌ជាអារម្មណ៍ ។

ន័យម្យ៉ាងទៀត ពាក្យថា **លោកុត្តរកុសល** ព្រោះជាកុសលដែលមានអំណាចផុតលើសពីកុសលលោកិយទាំងឡាយ អាចរំលត់អកុសលឲ្យដាច់ជាសមុច្ឆេទបាន ។

ន័យទី ១ ដែលថា ឆ្លងផុតលោកនោះ គឺ មគ្គចិត្តដួងទី ១ ហៅថា បឋមមគ្គ គឺ សោតាបត្តិមគ្គចិត្ត និង មគ្គចិត្តដួងទី ២ ហៅថា ទុតិយមគ្គ គឺសកទាគាមិមគ្គចិត្ត ២ ដួងនេះ ធ្វើឲ្យផុតចាកកាមលោក គឺ **អបាយភូមិទាំង ៤** ។ មគ្គចិត្តដួងទី ៣ ហៅថា តតិយមគ្គ គឺ អនាគាមិមគ្គ ១ ដួងនេះធ្វើឲ្យផុតចាក **កាមលោកទាំង ១១ ភូមិ** ។ មគ្គចិត្តដួងទី ៤ ហៅថា ចតុត្ថមគ្គ គឺ អរហត្ត-មគ្គចិត្ត ១ ដួង នេះធ្វើឲ្យផុតពី **លោកទាំងអស់ ៣១ ភូមិ** ។

ន័យទី ២ ដែលថាឆ្លងផុតពីបុថុជ្ជន ទៅជាព្រះអរិយបុគ្គល គឺ មគ្គចិត្តដួងទី ១ ធ្វើឲ្យទៅជា **ព្រះសោតាបន្នបុគ្គល** , មគ្គចិត្តដួងទី ២ ធ្វើឲ្យទៅជា **ព្រះសកទាគាមិបុគ្គល** , មគ្គចិត្តដួងទី ៣ ធ្វើឲ្យទៅជា **ព្រះអនាគាមិបុគ្គល** និងមគ្គចិត្តដួងទី ៤ ធ្វើឲ្យទៅជា **ព្រះអរហន្ត** ។

ន័យទី ៣ ដែលថា មានព្រះនិព្វានជាអារម្មណ៍ គឺព្រះនិព្វានជាលោកុត្តរធម៌ ហើយលោកុត្តរកុសល ៤ ដួង នេះ ដែលកើតឡើងបាន ក៏ដោយព្រះនិព្វានជាអារម្មណបច្ច័យ ទើបកើត ។

ន័យទី ៤ ដែលថា រំលត់អកុសលឲ្យដាច់ជាសមុច្ឆេទប្បហាន គឺ ដោយមានព្រះនិព្វានជាអារម្មណ៍នោះឯង ។

លោកុត្តរកុសល ពោលគឺ មគ្គចិត្ត ៤ តាមសេចក្តីផ្សេងគ្នានៃការប្រកបរបស់អដ្ឋង្គិកមគ្គ មានសោតាបត្តិមគ្គជាដើម គឺ ដោយអំណាចការលះសំយោជនៈបាន ។ ការដែលលះសំយោជនៈបាន , ផ្សេងៗគ្នា ក៏ព្រោះឥន្ទ្រិយ ៥ មានសទ្ធាជាដើម មានកម្លាំងផ្សេងៗគ្នា គឺ ឥន្ទ្រីយ៍ ៥ របស់សោតាបត្តិមគ្គមិនចាស់ក្លា របស់សកទា-គាមិមគ្គចាស់ក្លា របស់អនាគាមិមគ្គចាស់ក្លាជាង របស់ព្រះអរហត្តមគ្គចាស់ក្លាជាទីបំផុតនោះឯង ។

សួរថា ការប្រហារកិលេសនោះ តើលោកុត្តរកុសលប្រហារបង់កិលេសអតីត ឬកិលេសអនាគត ឬកិលេសបច្ចុប្បន្ន ?

ឆ្លើយថា ការប្រហារបង់របស់អរិយមគ្គនោះ នឹងថា ដោយកាលណាមួយក្នុងកាលទាំង ៣ ក៏ថាមិនបាន ព្រោះកិលេសចំណែកអតីតបានរលត់ទៅហើយ ចំណែកកិលេសអនាគត ក៏មិនទាន់កើតដែរ ឯចំណែកកិលេសបច្ចុប្បន្នក៏មិនមានប្រាកដ មានប្រាកដចំពោះលោកុត្តរកុសលប៉ុណ្ណោះ ។ ប៉ុន្តែទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ការប្រហារកិលេសនេះ គឺថា តាំងពីមគ្គចិត្តប្រាកដឡើង កិលេសដែលនឹងប្រាកដទៀត ក៏រមែងមិនមានឱកាសឡើយ គឺ រមែងមិនប្រាកដដោយពិត បានសេចក្តីថា អរិយមគ្គកាត់ផ្តាច់ប្រហារនូវ **ឫសគល់ពូជរបស់កិលេសវដ្តៈ** មិនមានកើតតទៅទៀតបាន ឧបមាដូចដើមឈើមានផ្លែគេបេះអស់ហើយ បុរសម្នាក់មកកាត់ផ្តាច់ឫសកែវចេញ សូម្បីដើមឈើនោះនៅរស់ក្តី ក៏ពុំអាចឲ្យផលបានឡើយ ។ ក្នុងរឿងនេះការកាត់ដើមឈើនៃបុរសនោះ នឹងថាប្រហារផលក្នុងអតីតក៏មិនបាន ព្រោះផលក្នុងអតីតនោះ អ្នកស្រុកបេះអស់ហើយ, នឹងថាប្រហារផលក្នុងអនាគត ក៏មិនបាន ព្រោះផលនោះមិនទាន់មាន, ហើយនឹងថាប្រហារផលក្នុងបច្ចុប្បន្នក៏មិនបានទៀត ព្រោះផលក្នុងបច្ចុប្បន្នមិនមាន យ៉ាងណា ការប្រហារកិលេសរបស់អរិយមគ្គ ក៏យ៉ាងនោះ ថា

ដោយកាលទាំង ៣ មិនបាន គ្រាន់តែថា កិលេសនៃអនាគតនោះ រមែងមិនប្រាកដដោយពិត ។

ក្នុងកថាវត្ថុ អដ្ឋកថាពោលថា កាលអរិយមគ្គមានព្រះនិព្វាន ជាអារម្មណ៍ កើតឡើងនោះ កិលេសដែលមិនទាន់កើត ក៏រមែងមិន កើត ៕

អកុសលធម៌ ៩ កង

អកុសលធម៌ គឺ ធម៌ដែលជាអកុសល ដែលព្រះអរិយបុគ្គល គប្បីលះ (ប្រហារ) ទាំងអស់មាន ៩ កង ឬ ៩ ប្រភេទ គឺ :-

១. អាសវៈ ធម៌ដែលត្រាំក្នុងសន្តាន មាន ៤ គឺ កាមាសវៈ ភវាសវៈ ទិដ្ឋាសវៈ និង អវិជ្ជាសវៈ ។

២. ឱឃៈ ធម៌ដែលប្រៀបដូចអន្លង់ទឹក ញ៉ាំងសត្វឲ្យលិច លង់ក្នុងសង្សារវដ្ត មាន ៤ គឺ កាមោឃៈ ភវោឃៈ ទិដ្ឋោឃៈ និង អវិជ្ជោឃៈ ។

៣. យោគៈ ធម៌ដែលប្រកបសត្វទុកក្នុងភព មាន ៤ គឺ កាមយោគៈ ភវយោគៈ ទិដ្ឋិយោគៈ និង អវិជ្ជាយោគៈ ។

៤. គន្ថៈ ធម៌ជាគ្រឿងចងផ្ចាក់ ចាក់ស្រែះសត្វទុកក្នុងភព មាន ៤ គឺ អភិជ្ឈាកាយគន្ថៈ ព្យាបាទកាយ-គន្ថៈ សីលព្វតបរាមាសកាយគន្ថៈ និង ឥទំ-សច្ចាភិនិវេសកាយគន្ថៈ ។

៥. ឧបាទាន ធម៌ដែលជាគ្រឿងប្រកាន់មាំ មាន ៤ គឺ កាមុ-បាទាន ទិដ្ឋុបាទាន សីលព្វតុបាទាន និង អត្តវាទុបាទាន ។

៦. នីវរណៈ ធម៌ជាគ្រឿងរារាំងនូវសេចក្តីល្អ មាន ៦ គឺ កាមច្ឆន្ទៈ ព្យាបាទ ថីនមិទ្ធៈ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចៈ វិចិកិច្ឆា និង អវិជ្ជា ។

៧. អនុស័យ ធម៌ដែលដេកសម្ងំក្នុងខន្ធសន្តាន មាន ៧ គឺ កាមរាគានុស័យ ទិដ្ឋានុស័យ បដិឃានុស័យ ភវរាគានុស័យ មានានុស័យ វិចិកិច្ឆានុស័យ និង អវិជ្ជានុស័យ ។

៨. សញ្ញោជនៈ ធម៌ជាគ្រឿងរួបរឹតសត្វទុក មាន ១០ គឺ កាមរាគៈ (កាមរាគសញ្ញោជនៈ) ភវរាគៈ មានៈ ទិដ្ឋិ វិចិកិច្ឆា សីលព្វតបរាមាស ឥស្សា មច្ឆរិយៈ បដិឃៈ និង អវិជ្ជាសញ្ញោជនៈ ។

៩. កិលេស ធម៌ជាគ្រឿងសៅហ្មង មាន ១០ គឺ លោភៈ ទោសៈ មោហៈ មានះ ទិដ្ឋិ វិចិកិច្ឆា ថីនៈ ឧទ្ធច្ចៈ អហិរិកៈ និង អនោត្តប្បកិលេស ៕

មគ្គចិត្តលះបង់អកុសលធម៌ ៩ កង

១.សោតាបត្តិមគ្គចិត្ត លះបង់ ទិដ្ឋាសវៈ ១ ទិដ្ឋោឃៈ ១ ទិដ្ឋិយោគៈ ១ សីលព្វត្តបរាមាសៈ ១ កាយគន្ថៈ ១ ឥទំសច្ចាភិនិវេសកាយគន្ថៈ១ ទិដ្ឋុបាទាន១ អត្តវាទុបាទាន១ សីលព្វត្តុបាទាន១ វិចិកិច្ឆានីវរណៈ១ កុក្កុច្ចនីវរណៈ(គ្រោតគ្រាត) ១ ទិដ្ឋានុស័យ ១ វិចិកិច្ឆានុស័យ ១ ទិដ្ឋិសញ្ញោជនៈ ១ វិចិកិច្ឆាសញ្ញោជនៈ ១ សីលព្វត្តបរាមាសសញ្ញោជនៈ១ ឥស្សាសញ្ញោជនៈ ១ មច្ឆរិយសញ្ញោជន ១ មិច្ឆាទិដ្ឋិកិលេស ១ និង វិចិកិច្ឆាកិលេស ១ ៕

២.សកទាគាមិមគ្គចិត្ត លះបង់អកុសលធម៌គ្រោតគ្រាត ដែលសល់នៅពីបឋមមគ្គ បានលះបង់ហើយនោះឲ្យស្រាលស្តើង(តនុករប្បហាន)។

៣.អនាគាមិមគ្គចិត្ត លះបង់កាមាសវៈ ១ កាមោឃៈ ១ កាមយោគៈ ១ ព្យាបាទកាយគន្ថៈ ១ ព្យាបាទនីវរណៈ ១ កាមច្ឆន្ទនីវរណៈ ១ កាមរាគានុស័យ ១ បដិឃានុស័យ ១ កាមរាគសញ្ញោជនៈ ១ បដិឃសញ្ញោជនៈ ១ ទោសកិលេស ១ ។

៤.អរហត្តមគ្គចិត្ត លះបង់អកុសលធម៌ដែលនៅសល់ទាំងអស់ពីមគ្គចិត្តខាងក្រោម ដែលនៅមិនទាន់បានលះ ឲ្យអស់ទៅ ។

មគ្គចិត្តលះអកុសលចិត្ត ១២ ដួង

១.សោតាបត្តិមគ្គចិត្ត លះលោភមូលចិត្តបាន ៤ ដួង គឺលោភទិដ្ឋិសម្បយុត្តចិត្ត ៤ និង លះមោហមូលចិត្តបាន១ គឺមោហវិចិកិច្ឆា-

សម្បយុត្តចិត្ត ១ សរុបបាន ៥ ដួង ។

២.សកទាគាមិមគ្គចិត្ត លះអកុសលចិត្តគ្រោតគ្រាត ដែលនៅសល់ពីបឋមមគ្គបានលះហើយ ដោយតនុករប្បហាន ។

៣.អនាគាមិមគ្គចិត្ត លះទោសមូលចិត្ត បានទាំង ២ ។

៤.អរហត្តមគ្គចិត្ត លះលោភមូលចិត្ត ៤ ដួង គឺ លោភទិដ្ឋិវិប្បយុត្តចិត្ត ៤ និង លះមោហមូលចិត្ត ១ គឺ មោហឧទ្ធច្ចសម្បយុត្តចិត្ត ១ សរុបបាន ៥ ដួង ។

មគ្គចិត្តលះអកុសលកម្មបថ ១០

១.សោតាបត្តិមគ្គចិត្ត លះបាណាតិបាត អទិន្នាទាន កាមេសុមិច្ឆាចារៈ មុសាវាទ និងមិច្ឆាទិដ្ឋិ ។

២.សកទាគាមិមគ្គចិត្ត លះអកុសលកម្មបថគ្រោតគ្រាត ដែលនៅសល់ពីបឋមមគ្គលះហើយ ដោយតនុករប្បហាន ។

៣.អនាគាមិមគ្គ លះបិសុណាវាចា ផរុសវាចា និងព្យាបាទ។

៤.អរហត្តមគ្គ លះសម្ផប្បលាបវាទ និង អភិជ្ឈា ។

មគ្គលះសញ្ញោជនៈ ១០

១.សោតាបត្តិមគ្គចិត្ត លះសញ្ញោជនៈខាងក្រោមបាន ៣ គឺ សក្កាយទិដ្ឋិ វិចិកិច្ឆា និង សីលព្វត្ត-បរាមាស ដោយសមុច្ឆេទប្បហាន ។

២.សកទាគាមិមគ្គ លះសញ្ញោជនៈ ដោយតនុករប្បហាន គឺ ធ្វើកាមរាគៈ និងព្យាបាទឲ្យស្រាលស្ដើង ។

៣.អនាគាមិមគ្គ លះសញ្ញោជនៈបាន ២ គឺ កាមរាគៈ និងព្យាបាទ ដោយសមុច្ឆេទប្បហាន ។

៤.អរហត្តមគ្គ លះសញ្ញោជនៈខាងលើ ដែលសល់ពីមគ្គខាងក្រោមបានលះហើយបាន ៥ គឺ រូបរាគៈ អរូបរាគៈ មានៈ ឧទ្ធច្ចៈ និង អវិជ្ជា ដោយសមុច្ឆេទប្បហាន ។

ការដែលមគ្គចិត្ត មានអំណាចសម្លាប់កិលេសដាច់ ដោយ

សមុច្ឆេទប្បហាននោះ ក៏ដោយហេតុថា ក្នុងមគ្គចិត្ត ៤ ដួងនោះ ប្រកបបរិបូណ៌ព្រមដោយ ពោធិបក្ខិយធម៌ទាំង ៣៧ ប្រការ ហើយក្នុងពោធិបក្ខិយធម៌នោះ កាលបើបង្រួមមក ក៏បានដល់ **សីល សមាធិ បញ្ញា** ទាំង ៣ នោះឯង ។

លោកុត្តរវិបាកចិត្ត ៤ ដួង

សោតាបត្តិផលចិត្តំ សកទាគាមិផលចិត្តំ
អនាគាមិផលចិត្តំ អរហត្តផលចិត្តញ្ចេតិ
ឥមានិ ចត្តារិបិ លោកុត្តរវិបាកចិត្តានិ នាម ។

ប្រែថា :

- **សោតាបត្តិផលចិត្ត ១**
- **សកទាគាមិផលចិត្ត ១**
- **អនាគាមិផលចិត្ត ១**
- **អរហត្តផលចិត្ត ១**

ចិត្តទាំង ៤ ដួងនេះឈ្មោះថា **លោកុត្តរវិបាកចិត្ត** ។

សួរថា ហេតុអ្វី លោកុត្តរវិបាកក៏មាន ៤ ប្រការ ?

ឆ្លើយថា ព្រោះជាផលរបស់លោកុត្តរកុសលនោះៗ គឺអាស្រ័យមគ្គចិត្តជាហេតុ ជាបច្ច័យ ឲ្យកើតឡើង ព្រោះហេតុនោះទើបហៅថា **ផលចិត្ត** ។ ផលចិត្តនេះមិនមាននាទីប្រហារនូវកិលេសណាមួយ ដូចជាមគ្គចិត្តទេ ប៉ុន្តែមានព្រះនិព្វានជាអារម្មណ៍ និងប្រកបព្រមដោយពោធិបក្ខិយធម៌ ទាំង ៣៧ ប្រការដូចគ្នា ។

លោកុត្តរចិត្តនោះ **មិនមានកិរិយាចិត្តទេ** ព្រោះមគ្គចិត្តកើតឡើងម្តង ក៏ប្រហារកិលេសដាច់ជាសមុច្ឆេទ ដូច្នេះ មគ្គចិត្តដែលកើតឡើងប្រហារកិលេសបានហើយនេះ នឹងមិនកើតឡើងជាលើកទី ២ ទៀតឡើយ ។ ចំណែកផលចិត្តកើតឡើងបានច្រើនដង គឺដែលជាផលសមាបត្តិមានព្រះនិព្វានជាអារម្មណ៍ ក៏ដើម្បីសេចក្តីនៅជាសុខក្នុងភពបច្ចុប្បន្ន ព្រោះហេតុនោះ ទើបលោកុត្តរចិត្តមិនមានកិរិយា ។

លោកុត្តរចិត្តបែបពិស្តារ

លោកុត្តរចិត្តមាន ២ ន័យ គឺ បែបសង្ខេបមាន ៨ ដួង ១ ន័យ និងបែបពិស្តារមាន ៤០ ដួង ១ ន័យ ។

លោកុត្តរចិត្តបែបពិស្តារមាន ៤០ ដួង សម្តែងតាមអង្គឈាន គឺថា ធ្វើលោកុត្តរចិត្តមួយដួងៗ ជា ៥ យ៉ាង ដោយសេចក្តីខុសគ្នា

នៃការប្រកបជាមួយអង្គឈាន គឺ :-

បឋមជ្ឈានមានអង្គ	៥	មានសោតាបត្តិមគ្គចិត្ត ១
ទុតិយជ្ឈានមានអង្គ	៤	មានសោតាបត្តិមគ្គចិត្ត ១
តតិយជ្ឈានមានអង្គ	៣	មានសោតាបត្តិមគ្គចិត្ត ១
ចតុត្ថជ្ឈានមានអង្គ	២	មានសោតាបត្តិមគ្គចិត្ត ១
បញ្ចមជ្ឈានមានអង្គ	២	មានសោតាបត្តិមគ្គចិត្ត ១

សោតាបត្តិផលចិត្តមាន ៥ សកទាគាមិមគ្គចិត្តក៏មាន ៥ សកទាគាមិផលចិត្តក៏មាន ៥ អនាគាមិមគ្គចិត្តក៏មាន ៥ អនាគាមិ-ផលចិត្តក៏មាន ៥ អរហត្តមគ្គចិត្តក៏មាន ៥ អរហត្តផលចិត្ត ក៏មាន ៥ ដូចគ្នា រួមជាមគ្គចិត្ត ២០ ដួង និង ផលចិត្ត ២០ ដួង រួមទាំង ២ ចូលគ្នាមាន ៤០ ដួង ដោយពិស្តារ ។

ចំណែកលោកុត្តរចិត្ត ៨ ដួង

១. ដោយជាតិ ជាកុសលជាតិ ៤ ដួង ។
ជាវិបាកជាតិ ៤ ដួង ។

២. ដោយភូមិ ជាលោកុត្តរភូមិទាំង ៨ ដួង ដូច្នេះហើយ ទើបអវត្ថានភូមិ (មិនមានភូមិ

ប្រចាំរបស់ខ្លួន)កើតបាន ២៦ ភូមិ វៀរអបាយភូមិ ៤ និង អសញ្ញសត្ត-ភូមិ ១ ។

៣. ដោយវេទនា ជាសោមនស្សវេទនា និង ឧបេក្ខាវេទនា។

៤. ដោយហេតុ ជានហេតុ , មានហេតុប្រកប ជាសហេតុកចិត្តទាំង ៨ ដួង ។

៥. ដោយសម្បយុត្ត ជាញាណសម្បយុត្តទាំង ៨ ដួង ។

៦. ដោយសង្ខារ ជាសសង្ខារិកទាំង ៨ ដួង ។

៧. ដោយសោភណៈ ជាសោភណចិត្ត ។

៨. ដោយឈាន ជាឈានចិត្ត ។

៩. ដោយលោកិយ ជាលោកុត្តរចិត្ត ។

១០. ដោយកិច្ច ធ្វើជវនកិច្ច ។

១១. ដោយអារម្មណ៍ មានធម្មារម្មណ៍ គឺព្រះនិព្វានជាអារម្មណ៍។

១២. ដោយទ្វារ កើតឡើងអាស្រ័យមនោទ្វារ ។

១៣. ដោយវត្ថុ វៀរសោតាបត្តិមគ្គចិត្ត១ ដែលអាស្រ័យហទយវត្ថុ , លោកុត្តរចិត្តនៅសល់ ៧ ដួងទៀត អាស្រ័យហទយវត្ថុក្នុង

បញ្ចវោការភព គឺ មិនអាស្រ័យក្នុង ចតុវោការភព ។

១៤. ដោយវិញ្ញាណធាតុ ជាវិញ្ញាណធាតុ ៧ ។

តារាងលោកុត្តរចិត្ត ៨ ដួង

មគ្គចិត្ត	កុសល	ផលចិត្ត	វិបាក	រួម
សោតាបត្តិមគ្គ	១	សោតាបត្តិផល	១	២
សកទាគាមិមគ្គ	១	សកទាគាមិផល	១	២
អនាគាមិមគ្គ	១	អនាគាមិផល	១	២
អរហត្តមគ្គ	១	អរហត្តផល	១	២
រួម	៤	រួម	៤	៨

តារាងលោកុត្តរចិត្ត ៤០ ដួង

មគ្គចិត្ត	បឋម	ទុតិយ	តតិយ	ចតុត្ថ	បញ្ចម	រួម
សោតាបត្តិមគ្គ	១	១	១	១	១	៥
សកទាគាមិមគ្គ	១	១	១	១	១	៥
អនាគាមិមគ្គ	១	១	១	១	១	៥
អរហត្តមគ្គ	១	១	១	១	១	៥
រួម	៤	៤	៤	៤	៤	២០
ផលចិត្ត	បឋម	ទុតិយ	តតិយ	ចតុត្ថ	បញ្ចម	រួម
សោតាបត្តិផល	១	១	១	១	១	៥
សកទាគាមិផល	១	១	១	១	១	៥
អនាគាមិផល	១	១	១	១	១	៥
អរហត្តផល	១	១	១	១	១	៥
រួម	៤	៤	៤	៤	៤	២០

(ចប់លោកុត្តរចិត្ត ៨ ដួង)

ព្រះសោតាបន្ន ៣ ប្រភេទ

ក្នុងគាថាធម្មបទ សរសើរព្រះសោតាបន្នថា សោតាបត្តិផល ប្រសើរជាងភាពជាស្តេចចក្រពត្តិ ឬថា ប្រសើរជាងការទៅកាន់ទេវលោក ឬថា ប្រសើរជាងភាពជាធំក្រៃលែង ក្នុងលោកទាំងពួង ។

១. ឯកពីជីសោតាបន្ន

ឈ្មោះថា **ឯកពីជី** ព្រោះអត្ថថា មានពូជ (ការកើត) ១ ជាតិទៀត គឺ ព្រះសោតាបន្នកើតឡើងតែម្តងទៀត ក៏បានសម្រេចនូវអរហត្តផល ហើយក៏បរិនិព្វាន ។

២. កោលំកោលសោតាបន្ន

ឈ្មោះថា **កោលំកោល** ព្រោះអត្ថថា ពីត្រកូលមួយទៅកាន់ត្រកូលមួយ គឺ ព្រះសោតាបន្នដែលត្រូវកើត ២ ជាតិទៅ ៦ ជាតិទៀត ទើបបរិនិព្វាន ។

៣. សត្តក្ខត្តុបរមសោតាបន្ន

ឈ្មោះថា **សត្តក្ខត្តុបរម** ព្រោះអត្ថថា មាន ៧ ជាតិទៀត យ៉ាងច្រើន គឺ ព្រះសោតាបន្នត្រូវកើតមិនហួសពី ៧ ជាតិទៀតឡើយ ហើយក៏បរិនិព្វាន ។

ក្នុងអដ្ឋកថានៃបុគ្គលបញ្ញត្តិពោលថា ព្រះសោតាបន្ន មាន អធ្យាស្រ័យត្រេកអរពេញចិត្តក្នុងភព នឹងទៅកើត ក្នុងទេវលោកទាំង ៦ រួចហើយនឹងតាំងនៅក្នុងអកនិដ្ឋភព ហើយបរិនិព្វានក្នុងភព នោះ មាន ៧ អង្គ គឺ :

១. អនាថបិណ្ឌិកសេដ្ឋី ។

២. ព្រះនាងវិសាខា ។

៣. ចូឡរថទេវបុត្ត ។

៤. មហារថទេវបុត្ត ។

៥. អនេកវណ្ណទេវបុត្ត ។

៦. ព្រះសក្កទេវរាជ ។

៧. នាគទត្តទេវបុត្ត ។

ព្រះសកទាគាមី ៥ ប្រភេទ

១. ឥធ បត្វា ឥធ បរិនិព្វាយី ព្រះសកទាគាមីអ្នក សម្រេចក្នុងមនុស្សលោក ហើយបរិនិព្វានក្នុងមនុស្សលោកនេះ ។

២. តត្ថ បត្វា តត្ថ បរិនិព្វាយី ព្រះសកទាគាមី អ្នក

សម្រេចក្នុងទេវលោក ហើយបរិនិព្វានក្នុងទេវលោកនោះ ។

៣. ឥធ បត្វា តត្ថ បរិនិព្វាយី ព្រះសកទាគាមីអ្នកសម្រេចក្នុងមនុស្សលោក ហើយបរិនិព្វានក្នុងទេវលោក ។

៤. តត្ថ បត្វា ឥធ បរិនិព្វាយី ព្រះសកទាគាមីអ្នកសម្រេចក្នុងទេវលោក ហើយបរិនិព្វានក្នុងមនុស្សលោក ។

៥. ឥធ បត្វា តត្ថ និព្វត្តិត្វា ឥធ បរិនិព្វាយី ព្រះសកទាគាមីអ្នកសម្រេចក្នុងមនុស្សលោកនេះ បានកើតក្នុងទេវលោកនោះហើយ ចុតិពីទេវលោកនោះ រួចមកកើតក្នុងមនុស្សលោក ទើបបរិនិព្វានក្នុងមនុស្សលោកនេះ ។

ព្រះអនាគាមី ៥ ប្រភេទ

១. អន្តរាបរិនិព្វាយី បានដល់ ព្រះអនាគាមីអ្នកបដិសន្ធិក្នុងសុទ្ធាវាសភូមិណាមួយហើយ បរិនិព្វានមុនពាក់កណ្ដាលអាយុខេយ្យនៃភូមិនោះ ។

២. ឧបហច្ចបរិនិព្វាយី បានដល់ ព្រះអនាគាមីអ្នកបដិសន្ធិក្នុងសុទ្ធាវាសភូមិ ណាមួយហើយ បរិនិព្វានកន្លងពាក់កណ្ដាលអាយុខេយ្យនៃភូមិនោះ ។

៣. អសង្ខារបរិនិព្វាយី បានដល់ ព្រះអនាគាមីអ្នកបដិសន្ធិក្នុងសុទ្ធាវាសភូមិណាមួយ ហើយសម្រេចអរហត្ត បរិនិព្វានដោយស្រួល មិនចាំបាច់ព្យាយាមច្រើន ។

៤. សសង្ខារបរិនិព្វាយី បានដល់ ព្រះអនាគាមីអ្នកបដិសន្ធិក្នុងសុទ្ធាវាសភូមិណាមួយ ហើយសម្រេចព្រះអរហត្ត បានដោយលំបាក ចាំបាច់ត្រូវព្យាយាមច្រើន ទើបបរិនិព្វានក្នុងភូមិនោះ ។

៥. ឧទ្ធំសោតោអកនិដ្ឋគាមី បានដល់ ព្រះអនាគាមីអ្នកបដិសន្ធិ តាំងពីសុទ្ធាវាសភូមិខាងក្រោមណាមួយ គឺ អវិហាភូមិ (មានអាយុ ១.០០០ មហាកប្ប) ចុតិហើយ កើតក្នុងអតប្បាភូមិ (មានអាយុ ២.០០០ មហាកប្ប) ចុតិហើយ កើតក្នុងសុទស្សាភូមិ (មានអាយុ ៤.០០០ មហាកប្ប) ចុតិហើយ កើតក្នុងសុទស្សីភូមិ (មានអាយុ ៨.០០០ មហាកប្ប) ចុតិហើយ កើតក្នុងអកនិដ្ឋាភូមិ (មានអាយុ ១៦.០០០ មហាកប្ប) ហើយក៏បរិនិព្វានក្នុងភូមិនោះ។

ព្រះអរហន្ត ២ ប្រភេទ

១. ព្រះអរហន្តដែលសម្រេចដោយ **បញ្ញាវិមុត្តិ** ។

២. ព្រះអរហន្តដែលសម្រេចដោយ **ចេតោវិមុត្តិ** ។

ព្រះអរហន្តដែលសម្រេចដោយ **បញ្ញាវិមុត្តិ** មិនមានឈានលាភី ចំណែកព្រះអរហន្តដែលសម្រេចដោយ **ចេតោវិមុត្តិ** មានឈានលាភី ខ្លះបាន **វិជ្ជា ៣** គឺ បុព្វេនិវាសញ្ញាណ ចុតូបបាតញ្ញាណ និង អាសវក្ខយញ្ញាណ ។ ខ្លះបាន **អភិញ្ញា ៦** គឺ ឥទ្ធិវិធ (សម្តែងឫទ្ធិបាន) ទិព្វសោត(ត្រចៀកទិព្វ) ចេតោបរិយញ្ញាណ (កំណត់ដឹងចិត្តអ្នកដទៃបាន) និង វិជ្ជា ៣ ជាគំរប់ ៦ ។

ម្យ៉ាងទៀត លោកដែលបាន បដិសម្ភិទា (បញ្ញាបែកព្រម) ៤ គឺ អត្ថប្បដិសម្ភិទា (បញ្ញាបែកព្រមក្នុងអត្ថ) ធម្មប្បដិសម្ភិទា (បញ្ញាបែកព្រមក្នុងធម៌) និរុត្តិប្បដិសម្ភិទា(បញ្ញាបែកព្រមក្នុងស័ព្ទពាក្យបញ្ញត្តិភាសា) និង បដិភាណប្បដិសម្ភិទា (បញ្ញាបែកព្រមក្នុងញាណ) ហៅថា **បដិសម្ភិទប្បត្តោ** ។ ចំណែកឯលោកអ្នកមិនបានបដិសម្ភិទា ហៅថា **អប្បដិសម្ភិទប្បត្តោ** ។

សង្រ្គោះលោកុត្តរចិត្តក្នុងឈាន

រូបាវចរចិត្ត សង្រ្គោះក្នុងប្រភេទនៃឈាន មានបឋមជ្ឈានជាដើម យ៉ាងណា លោកុត្តរចិត្តក៏ដូច្នោះដែរ ។ ឯអរូបាវចរចិត្តក៏សង្រ្គោះចូលក្នុងបញ្ចមជ្ឈាន ។

ដោយលោកុត្តរចិត្តនីមួយៗ សង្គ្រោះក្នុងប្រភេទនៃឈានមាន ៥ ទើបក្នុងប្រភេទនៃឈាននីមួយៗ មានបឋមជ្ឈានជាដើម មាន លោកុត្តរចិត្ត ៨ ដួង ។

ព្រោះហេតុនេះ បឋមជ្ឈាន ទុតិយជ្ឈាន តតិយជ្ឈាន ចតុត្ថជ្ឈាននីមួយៗទើបមាន ១១ ដួង ចំណែកបញ្ចមជ្ឈាន ឈាន ចុងក្រោយមាន ២៣ ដួង ។ ដូច្នេះ ឈានចិត្តមាន ៦៧ ដួង ។

ឈានចិត្ត ៦៧ ដួង

បឋមជ្ឈានចិត្ត មាន ១១ ដួង គឺ រូបាវចរចិត្ត ៣ ដួង (រូបាវចរកុសល ១ រូបាវចរវិបាក ១ រូបាវចរកិរិយា ១) និង លោកុត្តរចិត្ត ៨ ដួង ។

ទុតិយជ្ឈានចិត្ត មាន ១១ ដួង គឺ រូបាវចរចិត្ត ៣ ដួង និង លោកុត្តរចិត្ត ៨ ដួង ។

តតិយជ្ឈានចិត្ត មាន ១១ ដួង គឺ រូបាវចរចិត្ត ៣ ដួង និង លោកុត្តរចិត្ត ៨ ដួង ។

ចតុត្ថជ្ឈានចិត្ត មាន ១១ ដួង គឺ រូបាវចរចិត្ត ៣ ដួង និង លោកុត្តរចិត្ត ៨ ដួង ។

បញ្ចមជ្ឈានចិត្ត មាន ២៣ ដួង គឺ រូបាវចរចិត្ត ៣ ដួង អរូបាវចរចិត្ត ១២ ដួង និង លោកុត្តរចិត្ត ៨ ដួង ។

ចំណែកចិត្តដោយពិស្តារ

ចិត្តដោយសង្ខេបមាន ៨៩ ដួង

✷ **សម្តែងដោយភូមិ** គឺ :-

- កាមាវចរចិត្ត ៥៤ ដួង ជាកាមាវចរភូមិ ។
- រូបាវចរចិត្ត ១៥ ដួង ជារូបាវចរភូមិ ។
- អរូបាវចរចិត្ត ១២ ដួង ជាអរូបាវចរភូមិ ។
- អនុត្តរចិត្ត ៨ ដួង ជាលោកុត្តរភូមិ ។

✷ **សម្តែងដោយជាតិ** គឺ :-

- អកុសលចិត្ត ១២ ដួង ជាអកុសលជាតិ ។
- កុសលចិត្ត ២១ ដួង (មហាកុសល ៨ មហគ្គតកុសល ៩ លោកុត្តរកុសល ៤) ជាកុសលជាតិ ។
- វិបាកចិត្ត ៣៦ ដួង (អកុសលវិបាក ៧ អហេតុកកុសលវិបាក ៨ មហាវិបាក ៨

មហគ្គតវិបាក ៩ លោកុត្តរវិបាក ៤)
ជាវិបាកជាតិ ។

- កិរិយាចិត្ត ២០ ដួង (អហេតុកកិរិយា ៣
មហាកិរិយា ៨ មហគ្គតកិរិយា ៩)
ជាកិរិយាជាតិ ។

ដោយលោកុត្តរកុសល និង លោកុត្តរវិបាក ដោយពិស្តារ នីមួយៗ មាន ២០ ដួង ទើបកុសលចិត្តដោយសង្ខេប ២១ ដួង ទៅជាមាន ៣៧ ដួងដោយពិស្តារ និង វិបាកចិត្ត ដោយសង្ខេប ៣៦ ដួង ទៅជាមាន ៥២ ដួង ដោយពិស្តារ ។

- កុសលចិត្ត ៣៧ ដួង វិបាក ៥២ ដួង រួមជាមួយ អកុសលចិត្ត ១២ ដួង និង កិរិយាចិត្ត ២០ ដួង បណ្ឌិត ទាំងឡាយពោលនូវចិត្តដោយពិស្តារថា មាន ១២១ ដួង ។

ដូច្នេះ លោកសម្តែងកុសលចិត្ត ២១ ដួង វិបាកចិត្ត ៣៦ ដួងនោះ ជាការសម្តែងចំនួនចិត្ត ៨៩ ដួង **ដោយសង្ខេប** ប៉ុន្តែ លោកសម្តែងកុសលចិត្ត ៣៧ ដួង វិបាកចិត្ត ៥២ ដួងនោះ គឺ ជាការសម្តែងចំនួនចិត្ត ១២១ ដួង **ដោយពិស្តារ** ៕

សោភណចិត្ត ៥៩ ដួង

កុសលចិត្តដោយពិស្តារមាន ៣៧ ដួង គឺ :

- កាមាវចរកុសលចិត្ត ឬមហាកុសលចិត្ត	៨	ដួង
- មហគ្គកុសលចិត្ត	៩	ដួង
- លោកុត្តរកុសលចិត្ត	២០	ដួង
រួម	៣៧	ដួង

វិបាកចិត្តដោយពិស្តារ ៥២ ដួង គឺ :

- អកុសលវិបាកចិត្ត	៧	ដួង
- អហេតុកកុសលវិបាកចិត្ត	៨	ដួង
- មហាវិបាកចិត្ត	៨	ដួង
- មហគ្គតវិបាកចិត្ត	៩	ដួង
- លោកុត្តរវិបាកចិត្ត	២០	ដួង
រួម	៥២	ដួង

ចំណែកចិត្តពិស្តារ ១២១ ដួង ដោយន័យផ្សេងៗ

១.ដោយជាតិ អកុសលចិត្ត ១២ ដួង ជាអកុសលជាតិ ។

កុសល ៣៧ ដួង ជាកុសលជាតិ ។
វិបាកចិត្ត ៥២ ដួង ជាវិបាកជាតិ ។
កិរិយាចិត្ត ២០ ដួង ជាកិរិយាជាតិ។

២.ដោយភូមិ

កាមាវចរចិត្ត ៥៤ ដួង ជាកាមភូមិ ។
រូបាវចរចិត្ត ១៥ ដួង ជារូបភូមិ ។
អរូបាវចរចិត្ត ១២ ដួង ជាអរូបភូមិ។
លោកុត្តរចិត្ត ៤០ ដួង ជាលោកុត្តរភូមិ។

៣.ដោយវេទនា

សុខសហគតចិត្ត ១ ដួង ជាសុខវេទនា។
ទុក្ខសហគតចិត្ត ១ ដួង ជាទុក្ខវេទនា។
សោមនស្សសហគតចិត្ត ៦២ ដួង ជាសោមនស្សវេទនា ។
ទោមនស្សសហគតចិត្ត ២ ដួង ជាទោមនស្សវេទនា ។
ឧបេក្ខាសហគតចិត្ត ៥៥ ដួង ជាឧបេក្ខាវេទនា ។

៤.ដោយហេតុ

ចិត្ត ១២១ ដួង ជានហេតុ ។
ចិត្តមិនមានហេតុប្រកប ១៨ ដួង ជាអហេតុកចិត្ត ។

ចិត្តដែលមានហេតុប្រកប ១០៣ ដួង ជាសហេតុកចិត្ត ។

៥.ដោយសម្បយុត្ត សម្បយុត្តចិត្ត ៨៧ ដួង គឺ : ជាញាណសម្បយុត្ត ៧៩ ទិដ្ឋិគត-សម្បយុត្ត ៤ បដិឃសម្បយុត្ត ២ វិចិកិច្ឆាសម្បយុត្ត ១ ឧទ្ធច្ចសម្បយុត្ត ១ វិប្បយុត្តចិត្ត ៣៧ ដួង ។

៦.ដោយសង្ខារ អសង្ខារិកចិត្ត ៣៧ ដួង ជាអសង្ខារិក។ សសង្ខារិកចិត្ត ៨៤ ដួង ជាសសង្ខារិក។

៧.ដោយសោភណៈ អសោភណចិត្ត ៣០ ដួង ជាអសោ-ភណចិត្ត ។

សោភណចិត្ត ៩១ ដួង ជាសោភណ-ចិត្ត ។

៨.ដោយឈាន កាមាវចរចិត្ត ៥៤ ដួង ជាអឈាន-ចិត្ត ។

ចិត្តនៅសល់ គឺ រូបាវចរចិត្ត ១៥ អរូបាវចរចិត្ត ១២ លោកុត្តរចិត្ត ៤០ ជាឈានចិត្ត ។

៩.ដោយលោកិយ	ចិត្ត ៨១ ដួង ជាលោកិយចិត្ត ។ ចិត្ត ៤០ ដួង ជាលោកុត្តរចិត្ត ។
១០.ដោយកិច្ច	ចិត្ត ១២១ ដួង ធ្វើកិច្ច ១៤ កិច្ច ។
១១.ដោយអារម្មណ៍	ចិត្ត ១២១ ដួង មានអារម្មណ៍ ៦ ។
១២.ដោយទ្វារ	ចិត្ត ១២១ ដួង អាស្រ័យទ្វារ ៦ និង ទ្វារវិមុត្តិ ទ្វារវិមុត្តិ កាលធ្វើបដិសន្ធិ ភវង្គ ចុតិ ។
១៣.ដោយវត្ថុ	ចិត្ត ១១៧ ដួង កើតត្រង់វត្ថុទាំង ៦ ។ ចិត្ត ៤ ដួង មិនអាស្រ័យវត្ថុ ។
១៤.ដោយវិញ្ញាណធាតុ	ចិត្ត ១២១ ដួង ជាមនោវិញ្ញាណធាតុ ។

វិនិច្ឆ័យអសង្ខារិក និង សសង្ខារិក

ចិត្ត ៨៧ ដួង ព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យមិនពោលថា ជាអសង្ខារិក ឬសសង្ខារិកទេ ចិត្តទាំងនោះ គឺមោហមូលចិត្ត ២ ដួង , អហេតុក-ចិត្ត ១៨ ដួង , មហគ្គតចិត្ត ២៧ ដួង និងលោកុត្តរចិត្ត ៤០ ដួង ។

ប៉ុន្តែកេចិអាចារ្យពោលថា មោហមូលចិត្ត ២ ដួង និង អហេតុកចិត្ត ១៨ ដួង សង្គ្រោះជាអសង្ខារិក និង ពោលថា មហគ្គតចិត្ត ២៧ ដួង និងលោកុត្តរចិត្ត ៤០ ដួង ជាសសង្ខារិក ។

សេចក្តីនេះ ព្រះដីកាចារ្យអ្នករចនាគម្ពីរអភិធម្មត្ថវិភាវិនីមិន ឃើញមានការសង្គ្រោះដូចកេចិអាចារ្យយ៉ាងនោះទេ ប៉ុន្តែលោកមាន គំនិតស្របតាមពាក្យរបស់ព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យ តាមន័យផ្សេងៗ គឺ :

-មោហមូលចិត្ត មិនមានសង្ខារ ចិត្ត ២ ដួងនេះ ជា ឯកហេតុកៈ សហគតដោយឧបេក្ខា ព្រោះជាចិត្តវង្វេង និង ជាចិត្ត សង្ស័យ រាយមាយ ហើយគ្រប់ៗកាល ចិត្តនេះ ក៏មិនផ្សេងគ្នាដោយ សេចក្តីនៃសង្ខារដែរ ព្រោះមិនមានកម្លាំងដោយភាវៈនៃខ្លួន និង ព្រោះមិនមានអ្នកដឹកនាំ ។

-ឈាន មិនមានសង្ខារភេទ **មានសំនួរ** ថា ឈានដែល បានមកដោយកម្លាំងអំណាចការសម្រេចមគ្គ ក៏អាចហៅថា អសង្ខារិក បាន ទេតើ ?

ហើយដែលបានមកដោយការប្រកបសមថៈ ក៏អាចហៅថា សសង្ខារិកបានដែរទេតើ ?

ឆ្លើយថា មិនអាចហៅថា អសង្ខារិក ព្រោះឈានទាំងអស់ វៀរចាកការតាក់តែងដំបូង គឺ បរិកម្មហើយ នឹងកើតឡើងដោយ

អំណាចការតាំងចិត្តខាងដើមតែម្យ៉ាង ក៏មិនបាន ។ ទាំងមិនអាច ហៅថា សសង្ខារិកដែរ ព្រោះវៀរចាកការតាំងចិត្តខាងដើមហើយ កើតឡើងដោយការតាក់តែង គឺ បរិកម្មតែម្យ៉ាងប៉ុណ្ណោះក៏មិនបាន ។

ន័យម្យ៉ាងទៀតថា **ឈាន** ដែលកើតឡើងដោយអំណាច ការតាក់តែងដំបូងនោះ ជាអសង្ខារិក ក្នុងពេលខ្លះ គ្រាខ្លះក៏មិន បានដែរ ដោយហេតុនោះ អាចារ្យទើបមិនហៅថា អសង្ខារិក និង មិនហៅថាសសង្ខារិក គឺ មិនមានសេចក្តីផ្សេង ដោយសង្ខារភេទ យ៉ាងនេះឯង ។

ការចែកចិត្ត ១២១ ដួង ដោយ ន័យនៃសង្ខារ គឺ :

- ចិត្ត ១៧ ដួង ជា អសង្ខារិកចិត្ត ។
- ចិត្ត ១៧ ដួង ជា សសង្ខារិក ។
- អសង្ខារិកចិត្ត ១៧ ដួង គឺលោភមូលចិត្តជាអសង្ខារិក ៤ ដួង ទោសមូលចិត្តជាអសង្ខារិក ១ ដួង និងកាមាវចរសោភណចិត្ត ជាអសង្ខារិក ១២ ដួង រួមទាំងអស់ ១៧ ដួង ។
- សសង្ខារិកចិត្ត ១៧ ដួង គឺ :-

លោភមូលចិត្តជាសសង្ខារិក ៤ ដួង ។

ទោសមូលចិត្តជាសសង្ខារិក ១ ដួង ។

កាមាវចរសោភណចិត្ត ជាសសង្ខារិក ១២ ដួង ។

រួមទាំងអស់ ១៧ ដួង ។

- មិនពោលថា អសង្ខារិកចិត្ត និង សសង្ខារិកចិត្ត មាន ៨៧ ដួង គឺ :-

មោហមូលចិត្ត	២	ដួង ។
អហេតុកចិត្ត	១៨	ដួង ។
រូបាវចរចិត្ត	១៥	ដួង ។
អរូបាវចរចិត្ត	១២	ដួង ។
លោកុត្តរចិត្ត	៤០	ដួង ។
រួមទាំងអស់	៨៧	ដួង ។

ន័យរបស់ភូមិ ២ ន័យ

ពាក្យថា **ភូមិ** សំដៅដល់ ថ្នាក់របស់ចិត្ត ១ និង សំដៅដល់ ស្ថានទីកើត ១ ។

១. ភូមិដែលសំដៅដល់ថ្នាក់របស់ចិត្ត មាន ៤ គឺ :

(១) កាមភូមិ ឬហៅថា កាមាវចរចិត្ត ។

(២) រូបភូមិ ឬហៅថា រូបាវចរចិត្ត ។
(៣) អរូបភូមិ ឬហៅថា អរូបាវចរចិត្ត ។
(៤) លោកុត្តរភូមិ ឬហៅថា លោកុត្តរចិត្ត ។

២. ភូមិសំដៅដល់ ស្ថានទីកើត

ឧទាហរណ៍ សត្វទាំងឡាយកើតក្នុង ៣១ ភូមិ ក្នុងទីនេះ សំដៅយកចិត្តទាំងអស់ដែលកើតក្នុងភូមិផ្សេងៗ ដោយចំណែកជា ៣ ប្រភេទ ហៅថា វត្ថានភូមិ ១ អវត្ថានភូមិ ១ និង វត្ថានាវត្ថានភូមិ ១ ។

វត្ថានភូមិ បានដល់ ចិត្តដែលកើតប្រចាំក្នុងភូមិរបស់ខ្លួនប៉ុណ្ណោះ មិនកើតក្នុងភូមិដទៃឡើយ គឺ ចិត្តកើតបានតែមួយភូមិ ។

អវត្ថានភូមិ បានដល់ ចិត្តដែលកើតឡើង ដោយមិនមានភូមិរបស់ខ្លួន ។

វត្ថានាវត្ថានភូមិ បានដល់ ចិត្តដែលកើតក្នុងភូមិរបស់ខ្លួន ហើយ អាចកើតក្នុងភូមិដទៃ ។ បានទៀត គឺ ចិត្តកើតបាន ២ ភូមិ ឬ ៣ ភូមិ ។

វត្ថានភូមិ ឬ ចិត្តកើតបានតែមួយភូមិ មាន ២៥ ដួង

១. មហាវិបាកចិត្ត ៨ កើតក្នុងកាមភូមិ ធ្វើកិច្ច ៤ យ៉ាង ។
២. ឃានវិញ្ញាណ ២ កើតក្នុងកាមភូមិ ធ្វើឃាយនកិច្ច ។
៣. ជីវ្ហាវិញ្ញាណ ២ កើតក្នុងកាមភូមិ ធ្វើសាយនកិច្ច ។
៤. កាយវិញ្ញាណ ២ កើតក្នុងកាមភូមិ ធ្វើផុស្សនកិច្ច ។
៥. ទោសមូលចិត្ត ២ កើតក្នុងកាមភូមិ ធ្វើជវនកិច្ច ។
៦. រូបាវចរវិបាកចិត្ត ៥ កើតក្នុងរូបភូមិ ធ្វើកិច្ច ៣ យ៉ាង ។
៧. អរូបាវចរវិបាកចិត្ត ៤ កើតក្នុងអរូបភូមិ ធ្វើកិច្ច ៣ យ៉ាង ។

អវត្ថានភូមិ ឬ ចិត្តមិនមានភូមិកើតរបស់ខ្លួន មាន ៨ ដួង

គឺ លោកុត្តរចិត្ត ៨ ដួង ឬដោយពិស្តារ ៤០ ដួង មិនមានភូមិកើតរបស់ខ្លួនដោយចំពោះទេ ព្រោះមិនមែនជាចិត្តសង្គ្រោះចូលក្នុងកាមភព រូបភព និង ក្នុងអរូបភព ជាចិត្តដែលឆ្លងផុតចាក

លោក ដូច្នេះហើយ ទើបលោកហៅថា **អបរិយាបន្នធម៌** គឺ ធម៌មិនរាប់បញ្ចូលហើយ ៕

វត្ថានាវត្ថានភូមិ ឬ ចិត្តកើតបាន ២ ភូមិ ឬ ៣ ភូមិ មាន ៥៦ ដួង

ចិត្តកើតបាន ២ ភូមិមាន ២១ ដួង គឺ :

១. ចក្ខុវិញ្ញាណ ២ កើតក្នុង កាមភូមិ និង រូបភូមិ ។

២. សោតវិញ្ញាណ ២ កើតក្នុង កាមភូមិ និង រូបភូមិ ។

៣. សម្បដិច្ឆន្នចិត្ត ២ កើតក្នុង កាមភូមិ និង រូបភូមិ ។

៤. សន្តីរណចិត្ត ៣ កើតក្នុង កាមភូមិ និង រូបភូមិ ។

៥. បញ្ចទ្វារាវជ្ជចិត្ត ១ កើតក្នុង កាមភូមិ និង រូបភូមិ ។

៦. ហសិតុប្បាទចិត្ត ១ កើតក្នុង កាមភូមិ និង រូបភូមិ ។

៧. រូបាវចរកុសល ៥ កើតក្នុង កាមភូមិ និង រូបភូមិ ។

៨. រូបាវចរកិរិយា ៥ កើតក្នុង កាមភូមិ និង រូបភូមិ ។

ចិត្តកើតបាន ៣ ភូមិ មាន ៣៥ ដួង

១.លោភមូលចិត្ត ៨ កើតក្នុង កាមភូមិ រូបភូមិនិងអរូបភូមិ ។

២.មោហមូលចិត្ត ២ កើតក្នុង កាមភូមិ រូបភូមិនិងអរូបភូមិ ។

៣.មនោទ្វារាវជ្ជនចិត្ត ១ កើតក្នុង កាមភូមិ រូបភូមិនិងអរូបភូមិ ។

៤.មហាកុសលចិត្ត ៨ កើតក្នុង កាមភូមិ រូបភូមិនិងអរូបភូមិ ។

៥.មហាកិរិយាចិត្ត ៨ កើតក្នុង កាមភូមិ រូបភូមិនិងអរូបភូមិ ។

៦.អរូបាវចរកុសលចិត្ត ៤ កើតក្នុង កាមភូមិ រូបភូមិនិងអរូបភូមិ ។

៧.អរូបាវចរចិត្ត ៤ កើតក្នុង កាមភូមិ រូបភូមិនិងអរូបភូមិ ។

ចិត្ត ៨៩ ឬដោយពិស្តារ ១២១ ដួងនេះ ដោយន័យផ្សេងៗ គឺដោយជាតិជាដើមនោះ ដើម្បីសម្តែងឲ្យដឹងនូវចិត្តប្រភេទនីមួយ ៗ តាមសភាពជា អកុសលចិត្តខ្លះ អហេតុកចិត្តខ្លះ មហាកុសលចិត្តខ្លះ មហាវិបាកចិត្តខ្លះ មហាកិរិយាចិត្តខ្លះ មហគ្គតចិត្តខ្លះ លោកុត្តរចិត្តខ្លះ ។

ដែលសម្តែងដល់ស្ថានទីកើតរបស់ចិត្ត ៣ ប្រភេទ ដែលហៅថា **វត្ថានភូមិ** និង **វត្ថានាវត្ថានភូមិ** នោះ ដើម្បីឲ្យដឹងថា ចិត្តបរមត្ថនេះ មានការវិចិត្រពិស្តារក្រៃលែង ។

ចិត្តទាំងឡាយដែលអន្ទោលទៅក្នុងកាមភព ក៏ដោយអំណាច

នៃ **កាមតណ្ហា** ដែលអន្ទោលទៅក្នុងរូបភព ក៏ដោយអំណាច **រូបតណ្ហា(ភវតណ្ហា)** ឬអន្ទោលទៅក្នុងអរូបភព ក៏ដោយអំណាច នៃ **អរូបតណ្ហា(វិភវតណ្ហា)** រមែងមិនផុតចាកវដ្តទុក្ខឡើយ ដល់កាលណាបានសម្រេចនូវព្រះនិព្វាន កាលនោះ ក៏រមែងដល់នូវសន្តិសុខដ៏ក្សេមក្សាន្តចាកយោគៈ ពោលគឺ អន្ទាក់នៃមារ យ៉ាងពិតប្រាកដ ៕

អវសានគាថា

ឥច្ចានុរុទ្ធរចិតេ អភិធម្មត្ថសង្គហេ
បឋមោបរិច្ឆេទោយំ សមាសេនេវ និដ្ឋិតោ

បរិច្ឆេទទី ១ ឈ្មោះថា ចិត្តសង្គហវិភាគ ក្នុងបករណ៍ដែលរួបរួមនូវអត្ថនៃព្រះអភិធម្ម (អភិធម្មត្ថសង្គហៈ) ដែលព្រះអនុរុទ្ធាចារ្យរចនាទុកដោយសង្ខេប បានចប់ដោយប្រការយ៉ាងនេះ ៕

រៀបរៀងចប់ ថ្ងៃទី ២៨.មករា.១៩៩៧

រស់ សុផាត

វគ្គដែលត្រូវស្វាធ្យាយ និង ចងចាំក្នុងចិត្តបរមត្ថ

ចិត្តបរមត្ថ ៨៩ ដួង ឬ ១២១ ដួង គឺៈ

- កាមាវចរចិត្ត ៥៤ ដួង
- រូបាវចរចិត្ត ១៥ ដួង
- អរូបាវចរចិត្ត ១២ ដួង
- លោកុត្តរចិត្ត ៨ ដួង ឬ ៤០ ដួង

កាមាវចរចិត្ត ៥៤ ដួង គឺ ៈ

- **អកុសលចិត្ត ១២ ដួង** គឺ
  - លោភមូលចិត្ត ៨ ដួង
  - ទោសមូលចិត្ត ២ ដួង
  - មោហមូលចិត្ត ២ ដួង
- **អហេតុកចិត្ត ១៨ ដួង** គឺ
  - អហេតុកអកុសលវិបាកចិត្ត ៧ ដួង

- អហេតុកកុសលវិបាកចិត្ត ៨ ដួង
- អហេតុកកិរិយាចិត្ត ៣ ដួង

- **កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤ ដួង** គឺ
  - មហាកុសលចិត្ត ៨ ដួង
  - មហាវិបាកចិត្ត ៨ ដួង
  - មហាកិរិយាចិត្ត ៨ ដួង

រូបាវចរចិត្ត ១៥ ដួង គឺ ៖

- **រូបាវចរកុសលចិត្ត** ៥ ដួង
- **រូបាវចរវិបាកចិត្ត** ៥ ដួង
- **រូបាវចរកិរិយាចិត្ត** ៥ ដួង

អរូបាវចរចិត្ត ១២ ដួង គឺ ៖

- **អរូបាវចរកុសលចិត្ត** ៤ ដួង
- **អរូបាវចរវិបាកចិត្ត** ៤ ដួង
- **អរូបាវចរកិរិយាចិត្ត** ៤ ដួង

លោកុត្តរចិត្ត ៨ ដួង ឬ ៤០ ដួង គឺ ៖

- **លោកុត្តរកុសលចិត្ត** ហៅថា **មគ្គចិត្ត** ៤ ដួង ឬ ២០ ដួង
- **លោកុត្តរវិបាកចិត្ត** ហៅថា **ផលចិត្ត** ៤ ដួង ឬ ២០ ដួង

អកុសលចិត្ត ១២ ដួង

លោភមូលចិត្ត ៨ ដួង គឺ ៖

១-សោមនស្សៈ សហគតៈ ទិដ្ឋិគតៈ សម្បយុត្តៈ អសង្ខារិកៈ លោភចិត្ត១

២-សោមនស្សៈ សហគតៈ ទិដ្ឋិគតៈ សម្បយុត្តៈ សសង្ខារិកៈ លោភចិត្ត១

៣-សោមនស្សៈ សហគតៈ ទិដ្ឋិគតៈ វិប្បយុត្តៈ អសង្ខារិកៈ លោភចិត្ត១

៤-សោមនស្សៈ សហគតៈ ទិដ្ឋិគតៈ វិប្បយុត្តៈ សសង្ខារិកៈ លោភចិត្ត១

៥- ឧបេក្ខា សហគតៈ ទិដ្ឋិគតៈ សម្បយុត្តៈ អសង្ខារិកៈ លោភចិត្ត១

៦- ឧបេក្ខា សហគតៈ ទិដ្ឋិគតៈ សម្បយុត្តៈ សសង្ខារិកៈ លោភចិត្ត១

៧- ឧបេក្ខា សហគតៈ ទិដ្ឋិគតៈ វិប្បយុត្តៈ អសង្ខារិកៈ លោភចិត្ត១

៨- ឧបេក្ខា សហគតៈ ទិដ្ឋិគតៈ វិប្បយុត្តៈ សសង្ខារិកៈ លោភចិត្ត១

ទោសមូលចិត្ត ២ ដួង គឺ ៖

១-ទោមនស្សៈ សហគតៈ បដិឃៈ សម្បយុត្តៈ អសង្ខារិកៈ ទោសចិត្ត ១
២-ទោមនស្សៈ សហគតៈ បដិឃៈ សម្បយុត្តៈ សសង្ខារិកៈ ទោសចិត្ត ១

មោហមូលចិត្ត ២ ដួង គឺ ៖

១-ឧបេក្ខា សហគតៈ វិចិកិច្ឆា សម្បយុត្តៈ អសង្ខារិកៈ មោហចិត្ត ១
២-ឧបេក្ខា សហគតៈ ឧទ្ធច្ចៈ សម្បយុត្តៈ អសង្ខារិកៈ មោហចិត្ត ១

អហេតុកចិត្ត ១៨ ដួង

អហេតុកអកុសលវិបាក ៧ ដួង គឺ ៖

១-ឧបេក្ខា សហគតៈ ចក្ខុវិញ្ញាណ អហេតុកៈ អកុសលវិបាកចិត្ត ១
២-ឧបេក្ខា សហគតៈ សោតវិញ្ញាណ អហេតុកៈ អកុសលវិបាកចិត្ត ១
៣-ឧបេក្ខា សហគតៈ ឃានវិញ្ញាណ អហេតុកៈ អកុសលវិបាកចិត្ត ១
៤-ឧបេក្ខា សហគតៈ ជីវ្ហាវិញ្ញាណ អហេតុកៈ អកុសលវិបាកចិត្ត ១
៥-ទុក្ខ សហគតៈ កាយវិញ្ញាណ អហេតុកៈ អកុសលវិបាកចិត្ត ១
៦-ឧបេក្ខា សហគតៈ មនោធាតុ អហេតុកៈ អកុសលវិបាកចិត្ត ១

ឬ ឧបេក្ខា សហគតៈ សម្បដិច្ឆន្នៈ អហេតុកៈ អកុសលវិបាកចិត្ត(១)
៧-ឧបេក្ខា សហគតៈ មនោវិញ្ញាណធាតុ អហេតុកៈ អកុសលវិបាកចិត្ត ១
ឬ ឧបេក្ខា សហគតៈ សន្តីរណៈ អហេតុកៈ អកុសលវិបាកចិត្ត(១)

អហេតុកកុសលវិបាកចិត្ត ៨ ដួង គឺ ៖

១-ឧបេក្ខា សហគតៈ ចក្ខុវិញ្ញាណ អហេតុកៈ កុសលវិបាកចិត្ត១

២-ឧបេក្ខា សហគតៈ សោតវិញ្ញាណ អហេតុកៈ កុសលវិបាកចិត្ត១

៣-ឧបេក្ខា សហគតៈ ឃានវិញ្ញាណ អហេតុកៈ កុសលវិបាកចិត្ត១

៤-ឧបេក្ខា សហគតៈ ជិវ្ហាវិញ្ញាណ អហេតុកៈ កុសលវិបាកចិត្ត១

៥-សុខ សហគតៈ កាយវិញ្ញាណ អហេតុកៈ កុសលវិបាកចិត្ត១

៦-ឧបេក្ខា សហគតៈ មនោធាតុ អហេតុកៈ កុសលវិបាកចិត្ត១
ឬ ឧបេក្ខា សហគតៈ សម្បដិច្ឆន្នៈ អហេតុកៈ កុសលវិបាកចិត្ត១

៧-ឧបេក្ខា សហគតៈ មនោវិញ្ញាណធាតុ អហេតុកៈ កុសលវិបាកចិត្ត១
ឬ ឧបេក្ខា សហគតៈ សន្តីរណៈ អហេតុកៈ កុសលវិបាកចិត្ត១

៨-សោមនស្សៈ សហគតៈ មនោវិញ្ញាណធាតុ អហេតុកៈ កុសលវិបាកចិត្ត១
ឬ សោមនស្សៈ សហគតៈ សន្តីរណៈ អហេតុកៈ កុសលវិបាកចិត្ត១

អហេតុកកិរិយាចិត្ត ៣ ដួង គឺ ៖

១-ឧបេក្ខា	សហគតៈ	មនោធាតុ	អហេតុកៈ កិរិយាចិត្ត ១
ឬ ឧបេក្ខា	សហគតៈ	បញ្ចទ្វារាវជ្ជនៈ	អហេតុកៈ កិរិយាចិត្ត(១)
២-ឧបេក្ខា	សហគតៈ	មនោវិញ្ញាណធាតុ	អហេតុកៈ កិរិយាចិត្ត ១
ឬ ឧបេក្ខា	សហគតៈ	មនោទ្វារាវជ្ជនៈ	អហេតុកៈ កិរិយាចិត្ត(១)
៣-សោមនស្សៈ	សហគតៈ	មនោវិញ្ញាណធាតុ	អហេតុកៈ កិរិយាចិត្ត ១
ឬ សោមនស្សៈ	សហគតៈ	ហសិតុប្បាទៈ	អហេតុកៈ កិរិយាចិត្ត(១)

កាមាវចរសោភណចិត្ត ២៤ ដួង

មហាកុសលចិត្ត ៨ ដួង - មហាវិបាកចិត្ត ៨ ដួង
មហាកិរិយាចិត្ត ៨ ដួង

១-សោមនស្សៈ	សហគតៈ	ញាណសម្បយុត្តៈ	អសង្ខារិកៈ
	កុសលចិត្ត១	វិបាកចិត្ត១	កិរិយាចិត្ត១
២-សោមនស្សៈ	សហគតៈ	ញាណសម្បយុត្តៈ	សសង្ខារិកៈ
	កុសលចិត្ត១	វិបាកចិត្ត១	កិរិយាចិត្ត១

៣-សោមនស្សៈ	សហគតៈ	ញាណវិប្បយុត្តៈ	អសង្ខារិកៈ
	កុសលចិត្ត១	វិបាកចិត្ត១	កិរិយាចិត្ត១
៤-សោមនស្សៈ	សហគតៈ	ញាណវិប្បយុត្តៈ	សសង្ខារិកៈ
	កុសលចិត្ត១	វិបាកចិត្ត១	កិរិយាចិត្ត១
៥-ឧបេក្ខា	សហគតៈ	ញាណសម្បយុត្តៈ	អសង្ខារិកៈ
	កុសលចិត្ត១	វិបាកចិត្ត១	កិរិយាចិត្ត១
៦-ឧបេក្ខា	សហគតៈ	ញាណសម្បយុត្តៈ	សសង្ខារិកៈ
	កុសលចិត្ត១	វិបាកចិត្ត១	កិរិយាចិត្ត១
៧-ឧបេក្ខា	សហគតៈ	ញាណវិប្បយុត្តៈ	អសង្ខារិកៈ
	កុសលចិត្ត១	វិបាកចិត្ត១	កិរិយាចិត្ត១
៨-ឧបេក្ខា	សហគតៈ	ញាណវិប្បយុត្តៈ	សសង្ខារិកៈ
	កុសលចិត្ត១	វិបាកចិត្ត១	កិរិយាចិត្ត១

រូបាវចរចិត្ត ១៥ ដួង

រូបាវចរកុសលចិត្ត ៥ ដួង
រូបាវចរវិបាកចិត្ត ៥ ដួង រូបាវចរកិរិយាចិត្ត ៥ ដួង

១-វិតក្កៈ វិចារៈ បីតិ សុខេកគ្គតា ហសិតៈ បឋមជ្ឈាន -
កុសលចិត្ត ១
វិបាកចិត្ត ១
កិរិយាចិត្ត ១
២-វិចារៈ បីតិ សុខេកគ្គតា ហសិតៈ ទុតិយជ្ឈាន កុសលចិត្ត ១
វិបាកចិត្ត ១
កិរិយាចិត្ត ១
៣-បីតិ សុខេកគ្គតា ហសិតៈ តតិយជ្ឈាន កុសលចិត្ត ១
វិបាកចិត្ត ១
កិរិយាចិត្ត ១
៤-សុខេកគ្គតា ហសិតៈ ចតុត្ថជ្ឈាន កុសលចិត្ត ១
វិបាកចិត្ត ១
កិរិយាចិត្ត ១

៥-ឧបេក្ខេកគ្គតា ហសិតៈ បញ្ចមជ្ឈាន កុសលចិត្ត ១
វិបាកចិត្ត ១
កិរិយាចិត្ត ១

អរូបាវចរចិត្ត ១២ ដួង

១-ឧបេក្ខេកគ្គតា ហសិតៈ អាកាសានញ្ចាយតនៈ បញ្ចមជ្ឈាន -
កុសលចិត្ត ១
វិបាកចិត្ត ១
កិរិយាចិត្ត ១

២-ឧបេក្ខេកគ្គតា ហសិតៈ វិញ្ញាណញ្ចាយតនៈ បញ្ចមជ្ឈាន -
កុសលចិត្ត ១
វិបាកចិត្ត ១
កិរិយាចិត្ត ១

៣-ឧបេក្ខេកគ្គតា ហសិតៈ អាកិញ្ចញ្ញាយតនៈ បញ្ចមជ្ឈាន -
កុសលចិត្ត ១
វិបាកចិត្ត ១
កិរិយាចិត្ត ១

៤-ឧបេក្ខេកគ្គតា ហសិតៈ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនៈ បញ្ចមជ្ឈាន -

កុសលចិត្ត ១

វិបាកចិត្ត ១

កិរិយាចិត្ត ១

លោកុត្តរចិត្ត ៨ ដួង

លោកុត្តរកុសលចិត្ត ហៅថា **មគ្គចិត្ត ៤ ដួង**

លោកុត្តរវិបាកចិត្ត ហៅថា **ផលចិត្ត ៤ ដួង**

១- សោតាបត្តិមគ្គចិត្ត	១	- សោតាបត្តិផលចិត្ត	១
២- សកទាគាមិមគ្គចិត្ត	១	- សកទាគាមិផលចិត្ត	១
៣- អនាគាមិមគ្គចិត្ត	១	- អនាគាមិផលចិត្ត	១
៤- អរហត្តមគ្គចិត្ត	១	- អរហត្តផលចិត្ត	១

លោកុត្តរចិត្ត ៤០ ដួង

លោកុត្តរកុសលចិត្ត ហៅថា **មគ្គចិត្ត ២០ ដួង**

លោកុត្តរវិបាកចិត្ត ហៅថា **ផលចិត្ត ២០ ដួង**

១-វិតក្កៈ វិចារៈ បីតិ សុខេកគ្គតា ហសិតៈ បឋមជ្ឈាន សោតាបត្តិមគ្គចិត្ត១ - សោតាបត្តិផលចិត្ត១ - សកទាគាមិមគ្គចិត្ត១ - សកទាគាមិផលចិត្ត១- អនាគាមិមគ្គចិត្ត១ អនាគាមិផលចិត្ត១-អរហត្តមគ្គចិត្ត១-អរហត្តផលចិត្ត១

២-វិចារៈ បីតិ សុខេកគ្គតា ហសិតៈ ទុតិយជ្ឈាន សោតាបត្តិមគ្គចិត្ត១- សោតាបត្តិផលចិត្ត១- សកទាគាមិមគ្គចិត្ត១ - សកទាគាមិផលចិត្ត១-អនាគាមិមគ្គចិត្ត១ - អនាគាមិផលចិត្ត១-អរហត្តមគ្គចិត្ត១-អរហត្តផលចិត្ត១ ។

៣-បីតិ សុខេកគ្គតា ហសិតៈ តតិយជ្ឈាន សោតាបត្តិមគ្គចិត្ត១ សោតាបត្តិផលចិត្ត១ -សកទាគាមិមគ្គចិត្ត១ –សកទាគាមិផលចិត្ត១ -អនាគាមិមគ្គចិត្ត១ -អនាគាមិផលចិត្ត១ -អរហត្តមគ្គចិត្ត១ -អរហត្តផលចិត្ត១ ។

៤-សុខេកគ្គតា ហសិតៈ ចតុត្ថជ្ឈាន សោតាបត្តិមគ្គចិត្ត១-សោតាបត្តិផលចិត្ត១-សកទាគាមិមគ្គចិត្ត១-សកទាគាមិផលចិត្ត១-អនាគាមិមគ្គចិត្ត១-អនាគាមិផលចិត្ត១-អរហត្តមគ្គចិត្ត១-អរហត្តផលចិត្ត១ ។

៥-ឧបេក្ខេកគ្គតា ហសិតៈ បញ្ចមជ្ឈាន សោតាបត្តិមគ្គចិត្ត១-សោតាបត្តិផលចិត្ត១-សកទាគាមិមគ្គចិត្ត១-សកទាគាមិផលចិត្ត ១ -អនាគាមិមគ្គចិត្ត ១ -អនាគាមិផលចិត្ត ១ -

អរហត្តមគ្គចិត្ត១-អរហត្តផលចិត្ត១ ។

ឈាន	៥	×	មគ្គចិត្ត	៤	=	មគ្គចិត្ត	២០ ដួង
ឈាន	៥	×	ផលចិត្ត	៤	=	ផលចិត្ត	២០ ដួង
ឈាន	៥	×	លោកុត្តរចិត្ត	៨	=	លោកុត្តរចិត្ត	៤០ ដួង

.... ✴ ....

មាតិកា

រឿង **ទំព័រ**

អភិធម្មត្ថសង្គហៈ.............................. ៤
ពាក្យថា បរមត្ថ.............................. ៦
ហេតុដែលត្រាស់សម្មតិសច្ច ៨ ប្រការ.................. ៧
លក្ខណៈរបស់បរមត្ថធម៌ ៧
ខន្ធ ៥.. ៨
សំណួរ.. ១១
ចិត្តបរមត្ថ.. ១២
លក្ខណាទិចតុកៈរបស់ចិត្ត............................ ១៣
អំណាចរបស់ចិត្ត...................................... ១៤
ចំណែកចិត្ត ១២៩ ដួង ដោយន័យផ្សេងៗ............ ១៥
ចិត្តបរមត្ថ ៨៩ ដួង បរិច្ឆេទ ទី ១.................... ៣១
សំដែងចិត្ត ៤ យ៉ាង................................... ៣៣
កាមាវចរចិត្ត ៥៤ ដួង................................ ៣៣
អកុសលចិត្ត ១២ ដួង................................ ៣៦
លោភមូលចិត្ត ៨ ដួង................................ ៣៦

មាតិកា លេខទំព័រ

លក្ខណាទិចតុកៈរបស់លោភៈ........................... ៤០
ហេតុឲ្យកើតលោភមូលចិត្ត ៤ ប្រការ................... ៤១
ហេតុឲ្យកើតលោភសោមនស្ស ៤ ប្រការ.............. ៤៣
ព្យសនៈ(សេចក្តីវិនាស) ៥ ប្រការ..................... ៤៤
ហេតុឲ្យកើតឧបេក្ខា ៤ ប្រការ........................ ៤៥
ហេតុឲ្យកើតទិដ្ឋិគតសម្បយុត្ត ៥ ប្រការ................ ៤៦
ហេតុឲ្យកើតទិដ្ឋិគតវិប្បយុត្ត ៥ ប្រការ................. ៥០
ហេតុឲ្យកើតអសង្ខារិកៈ ៦ ប្រការ...................... ៥១
ហេតុឲ្យកើតសសង្ខារិកៈ ៦ ប្រការ..................... ៥៤
ចំណែកលោភមូលចិត្ត ៨ ដោយន័យផ្សេងៗ........... ៥៥
ផលរបស់លោភមូលចិត្ត............................... ៥៧
ទោសមូលចិត្ត ២ ដួង................................. ៥៨
លក្ខណាទិចតុកៈរបស់ទោសៈ........................... ៥៩
អាឃាតវត្ថុ ១០ ប្រការ................................ ៥៩
ហេតុឲ្យកើទោសមូលចិត្ត ៤ ប្រការ..................... ៦១
ធម៌ជាហេតុលះទោសៈ ៦ ប្រការ....................... ៦៣
ចំណែកទោសមូលចិត្ត ២ ដោយន័យផ្សេៗ............. ៦៤

មាតិកា   លេខទំព័រ

ផលរបស់ទោសមូលចិត្ត................................ ៦៥
មោហមូលចិត្ត ២ ដួង................................ ៦៦
ហេតុឲ្យកើតមោហមូលចិត្ត ២ ប្រការ.................. ៦៧
លក្ខណាទិចតុកៈរបស់មោហៈ........................... ៦៨